

Маленькі чоловіки

Луїза Мей Олкотт

Шкільна бібліотека української та світової літератури

Луїза Мей Олкотт
Маленькі чоловіки

«ОМІКО»

1871

УДК 821.111(73)

Олкотт Л.

Маленькі чоловіки / Л. Олкотт — «ОМІКО», 1871 — (Шкільна бібліотека української та світової літератури)

Американська письменниця Луїза Мей Олкотт (1832–1888) здобула світову славу завдяки роману «Маленькі жінки». Її героїні вирости, а улюблениця читачів Джо здійснила свою мрію виховувати хлопчиків. У старовинному маєтку вона заснувала незвичну школу, де нема строгих правил і чіткого розпорядку, та й програма не вимагає засвоїти якомога більше предметів. Хлопчики, різні за віком і характерами, шибайголови й зовсім безпомічні, розпечені надмірною батьківською увагою й колишні безпритульні, навчаються цінувати дружбу й покликання, порядність і співчуття. Непрості випробування роблять їх справжніми чоловіками. Адже не вік визначає це поняття.

УДК 821.111(73)

© Олкотт Л., 1871

© ОМІКО, 1871

Содержание

I. Нет	6
II. Хлопчики	14
III. Неділя	19
IV. Перший крок	28
V. Форми для пиріжків	34
VI. Клеймо пожежі	44
VII. Вередлива Нен	54
VIII. Пустощі та ігри	60
IX. Бал у Дейзі	66
X. Знову вдома	73
XI. Дядько Тедді	82
XII. Лохина	89
XIII. Дівчинка із золотими кучерями	101
XIV. Дамон та Піфій	105
XV. На вербі	116
XVI. Приручити лоша	124
XVII. Літературний день	129
XVIII. Урожай	136
XIX. Джон Брук	141
XX. Навколо вогнища	148
XXI. Подяка	158

Луїза Мей Олкотт Маленькі чоловіки

© Б. Носенок, переклад українською, 2020

© Т. Калюжна, художнє оформлення, 2020

© Видавництво «Фоліо», марка серії, 2010

* * *

*Книга присвячується Фредді та Джоні – маленьким чоловікам, які
зробили моє життя щасливішим
Від їхньої люблячої тітки-дикунки*

I. Нет

– Скажіть, будь ласка, сер, це Пламфілд? – запитав маленький обідранець у людини, що відчинила ворота, біля яких він вийшов з омнібуса.

– Так, – відповів той. – Від кого ви?

– Від пана Лоуренса. У мене є лист до леді.

– Дуже добре. Йдіть до будинку й віддайте їй листа. Вона подбає про вас, юначе.

Чоловік говорив доброзичливо, тож хлопчик, підбадьорений його приязними словами, рушив широкою алеєю. Крізь легкий серпанок теплого весняного дощу, що падав на молоду траву та покриті бруньками дерева, Нет побачив прямо перед собою велику квадратну будівлю з широкими вхідними сходами та яскраво освітленими вікнами. Ні штори, ні віконниці не могли приховати цього веселого світла. Перш ніж Нет зважився подзвонити, він прислухався до веселого гулу дитячих голосів і з сумом вирішив, що таке світле, затишне й вочевидь тепле помешкання, мабуть, не для таких безхатченків, як він.

«Сподіваюся, що леді подбає про мене», – подумав хлопчик і боязко стукнув великим бронзовим молотком у вигляді голови грифа.

Рум'яна служниця відчинила двері й з усмішкою взяла простягнутий Нетом лист. Очевидно, вона звикла пускати в будинок незнайомців, бо, анітрохи не здивувавшись, показала гостю на стілець у передпокої, й сказала:

– Посидьте тут. Я віднесу листа господині, а з вас за цей час трохи стече вода.

Нет з цікавістю роззирався довкруг і був дуже задоволений, що його самого в темному куточку біля дверей ніхто не помічає.

У будинку було повно хлопчиків різного віку. Дощова погода їх анітрохи не засмучувала, вони придумували всілякі розваги, намагаючись якомога веселіше провести вільні вечірні години, не турбуючись про галас, який здіймали.

З правого боку Нет роздивився дві великі класні кімнати – там стояли парти й великі чорні дошки, лежали книжки й висіли географічні карти. В одній з них біля каміна, де палахкотів яскравий вогонь, лежали кілька хлопчиків і голосно розмовляли про новий майданчик для крикету, бовтаючи в повітрі ногами. Високий юнак у куточку грав на флейті, не звертаючи жодної уваги на гармидер, що панував навколо. Ще кілька бешкетників стрибали через парти, час від часу зупиняючись, щоб перевести подих і вгадати на кого схожа чергова карикатура, яку малював їхній товариш на класній дошці.

У кімнаті ліворуч стояв довгий стіл, вже накритий для вечері: Нету впали в око великі глеки з парним молоком, тарелі зі здобою та імбирними пряниками, які так люблять діти. У повітрі стояв густий запах підсмажених на маслі скибочок хліба, який змішувався з ароматом печених яблук – аж надто спокусливий для голодного шлунка.

Проте найпривабливішою кімнатою Нетові видався передпокій, звідки все можна було роздивитися, зокрема й те, як на широкому сходовому майданчику діти грають у квача, ще на одному – в кульки, а на третьому – в шахи. На самих сходинах сидів хлопчик і читав книжку, поряд із ним дівчинка співала колискову пісеньку своїй ляльці, нижче перекидалися двоє цуценят і кошеня, а на поручнях влаштували перегони ще ті відчайдухи.

Нет так зацікавився їхніми змаганнями, що машинально встав і потихеньку вийшов зі свого кутка. Один хлопчик, напрочуд жвавий, ковзав вниз так швидко, що не зміг вчасно пригальмувати й упав, сильно вдарившись головою об підлогу. Будь-хто вже й не ворухнувся б, та тільки не цей шибайголова. Очевидно, він так старанно тренував її протягом одинадцяти років, що вона стала твердою, як гарматне ядро.

Власне, коли Нет, зовсім забувши про обережність, кинувся до збитого вершника в повній упевненості, що той ледь живий, хлопчик лише швидко блимнув кілька разів очима, а потім з подивом подивився на нього й крикнув:

– Агов!

– Агов! – відгукнувся Нет, бо не знав, що сказати, тому вирішив, що цей короткий вигук буде найкращою відповіддю.

– Ти новенький? – все ще лежачи, запитав хлопчик.

– Я й сам ще не знаю.

– Як тебе звати?

– Нет Блек.

– А мене Томмі Бенг. Хочеш покататися? Ходімо нагору, – й Томмі підхопився, мабуть, згадавши про закони гостинності.

– Гадаю, мені краще почекати тут, поки не дізнаюся, яким буде рішення щодо мене, – відповів Нет, в якого бажання залишитися зростало щохвилини.

– Демі, тут новенький! Підійди до нього!

Невдача анітрохи не збентежила Томмі, тож він жваво рвонув сходами нагору з наміром кататися далі.

Демі виявився тим хлопчиком, який читав книжку, сидячи на сходинці. Почувши своє ім'я, він підняв великі темні очі й дещо сповільнено, ніби долаючи сором'язливість, встав і заклавши книжку під пахву, підійшов до Нетта.

– Ти бачив тітку Джо? – запитав він, очевидно, надаючи цьому питанню великого значення.

– Я ще не бачив нікого, крім хлопчиків, – відповів Нет і відзначив, що йому дуже подобається миле обличчя й добрі очі Демі. – Поки що чекаю.

– Тебе прислав дядько Лорі?

– Мене прислав пан Лоуренс.

– Це і є дядько Тедді. Він завжди рекомендує хороших хлопчиків.

Нету так сподобалася ця заввага, що він усміхнувся, а його худорляве обличчя враз проясніло й стало напрочуд гарним. Він не знав, що б таке сказати своєму новому знайомому, й хлопці деякий час стояли мовчки, приязно дивлячись один на одного.

Дівчинка, що заколисувала ляльку, з цікавістю глянула на Нетта й попрямувала до хлопчиків. Вона була дуже схожа на Демі, тільки обличчя мала кругліше й рум'яніше.

– Це моя сестра Дейзі, – сказав Демі таким тоном, наче представляв якусь незвичайну істоту.

Нет і Дейзі ввічливо кивнули одне одному. Потім дівчинка усміхнулася, показавши ямочки на щоках, і ласкаво мовила:

– Сподіваюся, ти залишишся в нас. Тут так добре, правда, Демі?

– Звичайно, добре.

– Мені одразу тут сподобалося, – завважив Нет, розуміючи, що має якимось підтримувати розмову з цими милими дітьми.

– Краще Пламфілда немає місця на світі, правда, Демі? – додала Дейзі, яка, очевидно, вважала свого брата авторитетом майже в усьому.

– Ні! Гренландія, де є крижані гори, де водяться тюлені, набагато краще. Але я люблю Пламфілд, це справді надзвичайне місце, – відповів Демі й тільки-но намірився показати Нету картинку в книжці про Гренландію, яку тримав у руках, і пояснити, що на них зображено, як повернулася служниця й покликала новачка.

– Леді вирішила, що ви залишаєтеся, – усміхнувшись, повідомила вона.

– Це чудово! – вигукнула Дейзі, дружньо взявши Нетта за руку. – Тепер ходімо до тітки Джо.

Демі знову взявся за свою книжку, а його сестра повела Нета у вітальню, де високий джентльмен возився на дивані з двома малюками, а худенька леді дочитувала доставлений Нетом лист.

– Так це і є мій новий хлопчик? Рада бачити тебе, мій милий, і сподіваюся, що тут ти будеш щасливим, – сказала жінка, пригорнувши до себе Нета.

Вона ніжно, як мати, глянула на нього й погладила по голові. Самотнє серце Нета радісно забилося й відтепер належало тільки їй.

Тітка Джо, як назвала її Дейзі, не вирізнялася класичною красою, але в неї було симпатичне, веселе обличчя, у виразі якого, так само як у погляді й манерах, збереглося щось юне, дівоче. Це робило її надзвичайно привабливою, тож діти швидко товаришували з нею. Завваживши, що губи Нета затремтіли від ласкавого звертання, погляд жінки став ще теплішим.

– А тепер пора знайомитись. Я – мама Баер, цей пан – тато Баер, а біля нього два маленьких Баери. Ідіть сюди, дітки, привітайтеся з Нетом, – сміючись, сказала вона.

Хлопчики одразу зіскочили з дивана, а високий пан, посадивши їх на плечі, попрямував до Нета. Роб і Тедді весь час заходилися сміхом, мабуть, з однієї причини – їм було добре з татом, а містер Баер потиснув хлопцеві руку і, показавши на низенький стілець біля каміна, привітно мовив:

– Ось і містечко для тебе готове, друже. Сідай до вогню, посуши свої мокрі ноги.

– О, адже вони й справді мокрі! – вигукнула пані Баер. – Знімай швидше черевики, мій хлопчику, я зараз же приготую тобі все сухе!

Джо Баер так енергійно заметушилася, що не встиг Нет озирнутися, як уже сидів перед каміном в сухих панчохах і теплих туфлях.

– Дякую вам, пані! – сказав він, і в його голосі було стільки вдячності, що в очах жінки знову засвітилася ніжність і вона, усміхнувшись, швидко й весело заговорила, як завжди робила, приховуючи, що зворушена:

– Це туфлі Томмі Бенга. Але він їх ніколи не одягає, значить, вони йому ні до чого. Тобі вони завеликі, але це не біда: отже, не втечеш від нас так швидко, як міг би, якби вони були в пору.

– Я не хочу тікати звідси, мем, – сказав Нет, із задоволенням простягаючи до вогню брудні руки.

– То й добре. Тепер тобі потрібно добряче відігрітися. Я вилікую тебе від цього задушливого кашлю. Давно ти так бухикаєш, мій хлопчику? – запитала пані Баер, щось вишукуючи у великому кошику.

– З зими. Я застудився, й відтоді кашель не проходить.

– Це й не дивно, він жив у сирому підвалі й ходив мало не в лахмітті, – шепнула пані Баер своєму чоловікові, який уважно дивився на Нета, й, звичайно, помітив запалі щоки, пересохлі губи, хрипкий голос і часте хахикання хлопчика.

– Біжи-но до няні, Робе, – сказав пан Баер, перезирнувшись з дружиною, – і попроси, щоб вона дала тобі ліки проти кашлю й пом'якшувальну мазь.

Нета трохи стривожили ці приготування, але він забув свій страх і розсміявся, коли пані Баер, лукаво глянувши на нього, прошепотіла:

– Чуєш, як мій пустун Тедді намагається кашляти. У ліках, які я дам тобі, є мед, і йому теж хочеться їх прийняти.

Маленький Тед навіть розчервонівся від своїх зусиль покашляти, коли принесли пляшечку. Тож після того, як Нет випив ліки, пані Баер дала малюкові смачної мікстури на денці ложки.

Саме в той момент закалатав дзвоник, а одночасно з ним і гучний тупіт ніг в передпокої сповістили про те, що вечеря за мить почнеться. Сором'язливий Нет здригнувся від думки

про зустріч з безліччю незнайомих дітей, але пані Баер взяла його за руку, а Роб прошепотів поблажливим тоном:

– Не бійся, я подбаю про тебе!

Дванадцять хлопчиків, по шість з кожного боку стола, стояли, тримаючись за спинки стільців і від нетерпіння переступали з ноги на ногу, чекаючи, коли можна буде взятися за печиво та булочки. Однак ніхто з них не зрушив з місця доти, поки пані Баер не сіла на чолі столу біля чайного приладдя, посадивши праворуч від себе Нета, а ліворуч – Тедді.

– Це ваш новий товариш, Нет Блек, – сказала вона і всі присутні подивилися на Нета. – Після вечері зможете познайомитися з ним. Сідайте, хлопчики, тільки тихіше!

Стільці з гуркотом почали відсуватися й вечеря почалася. Пані та пан Баери докладали неабияких зусиль, щоб привчити хлопчиків пристойно поводитися за столом. Але бували дні, коли в постійному обсмикуванні дітей робилася перерва. І цей суботній вечір – переддень свята – був саме таким.

– Потрібно дати цим неслухам хоч один день на тиждень, щоб вони досхочу накричалися й побешкетували. Свято не свято без веселощів. Тому раз на тиждень вони матимуть повну свободу – так завжди говорила пані Баер, коли деякі гості школи дивувалися, чому катання на поручнях, кидання один в одного подушками й інші веселі ігри на кшталт цих допускаються у Пламфілді.

Часом здавалося, що дах досить таки міцного будинку злетить у повітря від неймовірного галасу, але такого ніколи не траплялося, бо досить було одного слова пана Баера, щоб запанувала мертва тиша. Крім того, хлопчики розуміли, що не слід зловживати свободою. Тому, попри похмурі прогнози, школа процвітала, а діти якимось непомітно для себе засвоювали правила ввічливого поводження й дотримувалися їх без всякого нагадування.

Нет доволі непогано почувався на визначеному для нього місці за столом. Спереду його закривали високі глечики, з одного боку від нього сидів Томмі Бенг, а з другого – пані Баер, яка не втомлювалася наповнювати його тарілку й кухоль, тільки-но він встигав з'їсти й випити все, що в них було.

– Хлопчика, який сидить поруч із дівчинкою на тому кінці столу, звуть Демі? – пошепки запитав Нет свого сусіда.

– Так, це Демі Брук. Пані Баер – його тітка.

– Яке дивне ім'я!

– Його справжнє ім'я Джон, але ми звемо його Демі-Джоном або просто Демі, бо його тато теж Джон. Це жартівливе прізвище, розумієш?

Нет не зовсім зрозумів це пояснення, але з ввічливості всміхнувся й запитав ще:

– Правда, він хороший хлопчик?

– Так, дуже хороший. І знає безліч цікавих речей, бо читає все підряд.

– А хто той гладкий, що поруч з ним?

– Це Надутий Качан. Так ми його кличемо, бо він дуже багато їсть. А справжнє ім'я – Джордж. Маленький хлопчик поруч із паном Баером – його син Роб, а далі – небіж Великий Франц. Він вже дає уроки та трохи доглядає за нами.

– А ще грає на флейті, так? – запитав Нет, однак Том, засунувши в рот ціле печене яблуко, не зміг вимовити й слова. Тільки кивнув у відповідь, а потім, набагато швидше, ніж можна було очікувати за цих обставин, проказав:

– Звичайно, грає. Іноді ми танцюємо під музику або робимо руханку. Сам я люблю барабан і постараюся навчитися барабанити якомога швидше.

– А я понад усе люблю скрипку, – сказав Нет, оживившись, щойно мова зайшла про музику. – Й умію на ній грати.

– Правда? – вигукнув Томмі, глянувши на нього через кухоль округленими від цікавості очима. – В пана Баера є стара скрипка, він дозволить тобі грати на ній, якщо захочеш.

– Невже? О, як би мені хотілося... Знаєш, ми з татом і ще однією людиною грали на скрипках на вулицях, поки тато не помер.

– І тобі було весело? – запитав надзвичайно зацікавлений Томмі.

– Ні, це було жахливо. Взимку – страшно холодно, а влітку – спекотно. Я дуже втомлювався й часто голодував, – Нет зупинився на хвилинку й відкусив чи не половину імбирного пряника, наче намагаючись змусити себе повірити, що цей важкий час минув, а потім із жалем додав:

– Але я любив мою маленьку скрипку, й мені сумно без неї. Ніколо взяв її, коли тато помер, і відмовився від мене, бо я захворів.

– Якщо ти добре граєш, тебе візьмуть в оркестр.

– Хіба у вас є оркестр?

– Звичайно, дуже хороший, з одних хлопчиків. Вони грають концерти і таке інше. Ось побачиш, що буде завтра ввечері.

Після цього повідомлення Томмі знову взявся за вечерю, а Нет вступився у свою повну тарілку, не в змозі одразу осмислити щойно почуте.

Пані Баер чула все, про що говорили Нет і Томмі, хоч, здавалося, була дуже зайнята розливанням молока й годуванням свого маленького Тедді, який майже засинав за столом, пхаючи ложку собі в око, замість рота й хитаючись, як маятник. Нарешті він все-таки заснув, опустивши голову на м'яку булочку.

Пані Баер навмисне посадила Нету поруч із Томмі: цей пустун був дуже товариським хлопчиком, тож сором'язливі діти почувалися з ним надзвичайно легко. Так само подіяла компанія Томмі й на Нету, який відкрив сусідові за вечерею свої маленькі секрети, й це дало змогу пані Баер дізнатися про новачка значно більше, ніж якби вона сама поговорила з ним.

Ось лист, який Нет приніс від пана Лоуренса:

«Дорога Джо, я знаю, що тобі буде до снаги справа, яку я хочу доручити тобі. Цей бідний хлопчик недавно втратив батька і свою скрипку. Тепер він повний сирота, без рідних і друзів та ще й хворий. Він був вуличним музикантом і жив у підвалі із завжди вогкими стінами, де я і знайшов його. Гадаю, хлопець непоганий, і ми можемо спільними зусиллями поставити його на ноги. Подбай про його виснажене тіло, а твій Фриц хай займеться душею, якою досі ніхто не займався. Відтак я подивлюся, що може з нього вийти – талановитий музикант чи тільки ремісник, здатний заробляти собі на хліб. Тедді».

– Звичайно, подбаємо! – вигукнула пані Баер, прочитавши листа.

А коли побачила Нету, то відчула, що зробить це в будь-якому разі – є в нього талант чи ні. Цьому хворому, самотньому хлопчикові потрібен насамперед притулок і ніжна материнська турбота. Подружжя уважно спостерігало за Нетом і, попри його обшарпаний одяг і брудне обличчя, помітили багато такого, що їм сподобалося.

Нет був аж надто худорлявим дванадцятирічним хлопчиком. Попри виснаження, його бліде обличчя все одно мало привабливий вигляд: блакитні очі, високе чоло, виразний рот. Але раз у раз його спотворював тривожний, переляканий вираз, наче хлопчик очікував на лайку або й побиття. Його губи тремтіли від ніжного погляду, а очі зустрічали кожне ласкаве слово зі зворушливою вдячністю.

«Бідний хлопчик! Нехай грає на скрипці хоч цілими днями», – подумала пані Баер, побачивши, як просіяло обличчя Нету, коли Томмі згадав про оркестр.

Після вечері, коли хлопчики прибігли в клас і взяли за різні ігри, з'явилася пані Баер зі скрипкою в руках. Сказавши кілька слів чоловікові, вона підійшла до Нету, який сидів у куточку і з великим інтересом дивився на те, що відбувається.

– Чи не зіграєш ти нам що-небудь, милий? – запитала вона. – Нашому оркестрові якраз бракує скрипки, тож, гадаю, ти міг би цьому зарадити.

Вона думала, що Нет зняковіє й засоромиться, але хлопчик одразу схопив інструмент і почав з любов'ю оглядати його, невідомо радіючи.

– Я зіграю якнайкраще, мем, – сказав він і провів по струнах смичком, ніби поспішаючи почути знайомі звуки.

У кімнаті стояв неймовірний галас, але Нет не звертав на це уваги. Він не чув нічого, крім звуків, які дарувала скрипка, й грав, забувши про все на світі. Це була простенька мелодія, якою часто послуговуються вуличні музиканти. Діти перестали шуміти й спочатку з подивом, а потім із помітним задоволенням слухати музику, дедалі ближче підступаючи до Нета. Підійшов і пан Баер.

Нет грав, не помічаючи нічого й нікого. Очі хлопчика блищали, на щоках спалахнув рум'янець, а худенькі пальці швидко водили смичком. Коли він закінчив, пролунали гучні оплески. Нет озирнувся навколо, ніби намагаючись сказати: «Я намагався грати якнайкраще. Не знаю, чи сподобалося вам».

– Ти чудово впорався! – вигукнув Томмі, який вважав, що Нет перебуває під його опікою.

– Гратимеш першу скрипку в моєму оркестрі, – зі схвальною усмішкою додав Франц.

– Тедді має рацію, – шепнула пані Баер чоловікові. – З цього хлопчика насправді вийде щось хороше.

Пан Баер енергійно кивнув і, поплескавши Нета по плечу, додав і собі добрих слів:

– Ти грав дуже добре, мій хлопчику. Виконай нам тепер якусь пісню, а ми заспіваємо її хором.

Це була найщасливіша хвилинка в житті бідного Нета. Його провели на почесне місце біля рояля, а хлопчики встали навколо. Вони дивилися на маленького музиканта з повагою, не звертаючи уваги на його жалюгідний одяг, і з нетерпінням чекали, коли він знову заграє.

Вибрали знайому всім пісню, й концерт почався. Трійка інструментів – флейта, скрипка й рояль та хор дитячих голосів наповнили кімнату новими звуками. Це було занадто сильне враження для Нета: коли останні звуки пісні завмерли, його губи затремтіли, він впустив скрипку й, відвернувшись до стіни, заридав, як маленька дитина.

– Милый мій, що з тобою? – вигукнула пані Баер, яка теж співала з дітьми й водночас намагалася утримати маленького Роба, який намагався відбивати такт ногою.

– Ви всі так ласкаві... І все так добре... Я не зміг втриматися... – схлипуючи, промовив Нет, а потім закашлявся й насилилу перевів подих.

– Ходімо зі мною, мій хлопчику, тобі потрібно лягти в ліжко й відпочити. Ти втомився, а тут дуже гамірно для тебе, – прошепотіла пані Баер і відвела Нета до себе у вітальню, де дала йому спокійно виплакати.

Ця напроцуд товариська жінка справила на Нета таке сильне враження, що він розповів їй свою історію, яку вона, хоч і знала, але подробиці слухала зі сльозами на очах.

– Тепер, моє дитя, – сказала пані Баер, коли він закінчив, – у тебе є і батько, й мати, й домівка. Не думай більше про своє важке минуле, спробуй перейнятися спокоєм і щастям. І знай, що тобі вже більше не доведеться страждати, в усякому разі там, де ми зможемо цьому зарадити. У Пламфілді хлопчикам живеться весело. Водночас ми намагаємося привчити їх до самостійності й виховати так, щоб вони встояли перед викликами дорослого життя. Ти гратимеш на скрипці, скільки захочеш, а тепер лягай спати. Завтра разом придумаємо щось веселе й цікаве.

Нет міцно стискав її руку. Він не міг вимовити жодного слова, але очі хлопчика красномовно розповідали про його почуття. Пані Баер привела його до великої кімнати, де їх зустріла висока німкеня з таким круглим і веселим обличчям, що воно здавалося чимось на зразок сонця, а широка оборка її чепчика могла зійти за промені.

– Це няня Гуммель, – сказала пані Баер. – Вона приготує тобі теплу ванну й підстриже волосся. Он там двері до ванної кімнати. У суботу ввечері ми миємо всіх маленьких хлопчиків і кладемо їх в ліжко, перш ніж великі закінчать співати. Ну, Роб, йди митися.

Пані Баер швидко роздягла Роба, віднесла його в маленьку кімнату поруч з дитячою й посадила у ванну.

Тут, окрім двох великих ванн, були душі, тазики та інші пристосування для миття. Через деякий час Нет опинився у ванні, про що раніше міг тільки мріяти. Він сидів у теплій воді, чекаючи поки розмокне бруд і дивився на двох жінок, які ледь справлялися з найменшими. Ті пустували й сміялися впродовж всієї процедури й затихли тільки після того, як їх поклали в ліжко.

Коли вимитий до блиску Нет сидів у суміжній маленькій кімнаті перед каміном, а няня стригла йому волосся, то почув, що у ванну запустили нову партію хлопчиків. Вони одразу здійняли неймовірний шарварок, так плескаючись водою, ніби були молодими тюленями. Пані Баер ледве встигала контролювати ситуацію й нагадувала квочку, в якій замість курчат вилупився цілий виводок каченят.

– Нету, гадаю, краще лягти в сусідній з вами кімнаті, – сказала вона няні. – Якщо він почне кашляти вночі, ви зможете дати йому льняного відвару.

Няня погодилася й, одягнувши на Нету фланелеву нічну сорочку, дала йому випити щось тепле й солодке, а коли він ліг у ліжко, підіткнула ковдру. Хлопчик лежав нерухомо, закутаний, як мумія, насолоджуючись незвичним комфортом. Відчуття чистоти було таким новим і приємним для нього, а фланелеві нічні сорочки вважалися небаченою розкішшю в тому середовищі, де він жив досі.

Тепле питво заспокійливо подіяло на його кашель, так само як ласкаві слова – на самотнє серце. Він не йняв віри, що після всіх поневірянь, в його житті з'явилися люди, які піклуватимуться про нього. Бідному хлопчикові часом спадало на думку, що сталося якесь непорозуміння, дивний сон. Він заплющував очі, щоб перевірити, чи не зникне все, коли їх розплющити. Нет охопило таке щастя, що він не міг заснути. Та, очевидно, й не треба було. Бо сталося ось що.

Після короткого затишшя раптом з усіх боків полетіли подушки, які кидали один в одного маленькі білі фігурки, що повисакували з ліжок. Битва відбувалася в кількох кімнатах, іноді розпалювалася навіть у дитячій для найменших, коли туди заскакував переховуватися якийсь воїн.

Ні няня, ні пані Баер не звертали на це жодної уваги. Вони не дивувалися й не зупиняли дітей. Няня розвішувала рушники, а пані Баер діставала чисту білизну так спокійно, ніби не відбувалося нічого особливого. Вона навіть сама взяла певну участь у грі. Коли один сміливий хлопчик кинув у неї подушкою, вона швидко підхопила її та жбурнула в нього так спритно, що він був змушений втекти з кімнати.

– Їм не боляче? – запитав Нет, що реготав на своєму ліжку.

– Звичайно, ні, – відповіла пані Баер. – У нас щосуботи ввечері буває така битва подушками. Завтра все одно потрібно надягати чисті наволочки, та й дітям добре погрітися після ванни. Тому я навіть люблю цю гру.

І пані Баер, вийнявши з комода чисті шкарпетки, почала їх перераховувати.

– Яка це славна школа! – захоплено вигукнув Нет.

– Тільки трошки дивна, – з усмішкою уточнила пані Баер. – Ми не хочемо змушувати дітей занадто багато вчитися, позбавляючи їх всіх задовольень. Спочатку я заборонила цю гру в нічних сорочках, але потім побачила, що це марно. Дітей неможливо утримати в ліжках. Тому поставила умову: дозволяю щосуботи битися подушками чверть години, а вони в усі інші дні спокійно лягають спати вчасно. Так і живемо: якщо не тримають слова – гра забороняється, якщо тримають – ставлю лампи в безпечне місце й дозволяю гратися.

– Як добре! – сказав Нет, відчуваючи, що й самому хочеться приєднатися до гравців, але не наважився зробити це в перший же вечір. Тому отримував задоволення, спостерігаючи за жартівливими боями.

Ось Томмі Бенг збирається атакувати, але Демі з похвальною мужністю захищає свою кімнату. Він підхоплював на льоту подушки, які в нього кидали, й складав у себе за спиною, тож атакувальники насамкінець залишалися без металевих снарядів. Тоді вони всі відразу кинулися на Демі, щоб заволодіти своєю зброєю. Деяким хлопчикам діставалося більше, ніж іншим, але вони не звертали на це уваги. Всі стійко виносили удари, й подушки літали, як сніжки, доти, поки пані Баер не оголосила, глянувши на годинник:

– Ваш час вийшов, діти. Тепер негайно в ліжка, а то застосує санкції.

– Які саме? – поцікавився Нет.

Йому дуже хотілося дізнатися, що буде з тим нещасним, хто не послухається цієї доброї, турботливої господині школи.

– Неслухняні позбавляються права на гру наступної суботи, – відповіла пані Баер. – Я даю їм п'ять хвилин, щоб повлягтися. Потім гасимо світло, сподіваючись, що гамору більше не буде. Вони чесні хлопчики й тримають слово.

Так воно й вийшло. Бій закінчився так само раптово, як почався. Кілька ударів на прощання, останній вибух сміху, коли Демі кинув у ворожу спину сьому подушку, кілька викликів на наступну суботу, приглушений сміх, стриманий шепіт, а потім – тиша. Мама Баер поцілувала свого нового вихованця й залишила його наодинці з мріями про щасливе життя в Пламфілді.

II. Хлопчики

Поки Нет спокійно спить, я розповім вам, мої маленькі читачі, дещо про хлопчиків, з якими він познайомиться вранці.

Почнемо з уже знайомих нам. Шістнадцятирічний Франц – справжній німець – високий, білявий, педантичний. Має неабиякий музичний талант, наполегливий у навчанні, зачитується книжками. Дядько Фриц готує його до коледжу, а тітка Джо – непомітно, але цілеспрямовано – до майбутнього подружнього життя: виховує повагу до жінок і любов до дітей, залучає до господарських справ. Власне, працьовитий, добрий і терплячий Франц уже став її правою рукою. До того ж він обожнював свою веселу тітку як матір, бо вона й намагалася бути для нього нею.

Його брат Еміль зовсім інший за характером. Гарячий, нетерплячий і заповзятливий, він пристрасно любив море. Дядько обіцяв відпустити його в плавання після шістнадцяти років, а нині спонукав до вивчення всього, що пов'язано з мореплаванням, постачав книжки про знаменитих адміралів та їхні діяння й дозволяв проводити дозвілля на річці, біля ставка або струмка.

Кімната Еміля нагадувала каюту військового корабля. Власне, всі його речі мали відношення до війни й до моря. Капітан Кідд¹ був його ідеалом, а улюбленим заняттям – вбиратися піратом і виспівувати на всю горлянку войовничі моряцькі пісні. Ходив він перевальцем, в розмові сипав морськими термінами й жодний танок не мав для нього значення, окрім матроського.

Хлопчики прозвали його «Командор» і дуже пишалися його флотом, що якорився у ставку. З ним, щоправда, раз у раз траплялися всілякі неприємності, які змусили б подати у відставку будь-якого іншого капітана, але тільки не Еміля – пристрасного любителя моря.

Демі належав до тих дітей, у яких розум і тіло розвиваються одночасно. Мати намагалася виховувати його доброю, люблячою дитиною, батько дбав про фізичну досконалість, а дідусь Марч, своєю чергою, піклувався про розум. Сучасний Піфагор² не утруднював онука довгими уроками й, борони Боже, не вимагав зазубрювання – тільки допомагав розкриватися здібностям так само природно, як під впливом сонця й роси розкриваються квіти.

Хоч ідеальної дитини вони й не виплекали, але його провини завжди можна було пробачити з легким серцем. Словом, це був милий хлопчик, серйозний і водночас веселий, що не хизувався власною привабливістю та розумовим розвитком, зате дуже цінував обдарованість в інших дітях. Він дуже любив книжки, які підживлювали його жваву уяву й робили мрійником.

Щоб не зробити його одним із тих ранніх у розвитку дітей, які вражають та радують дорослих короткий час, а потім одразу пасують перед реальним світом, рідні вирішили квітку-Демі пересадити в Пламфілд. Він тут так швидко прижився, що мама Мег, батько Джон та дідусь Марч визнали, що вчинили правильно. Перебування в хлоп'ячому колективі додало йому практичності в діях, розбудило дух і здуло ту ніжну павутину, яку він так любив снувати у своєму маленькому мозку.

Щоправда, він дещо шокував матір, коли, приїхавши на вікенд, уже з порога голосно гаркнув: «Хай йому грець», бо не притримав вхідні двері, які щосили грюкнули, а потім одразу зажадав високих чобіт з товстими підборами, «щоб ходити, як тато». Але Джон тільки посміявся з його вибухових зауважень, і врешті дістав чоботи, задоволено сказавши:

– З ним усе добре, тож хай забавляється. Я хочу, щоб мій син був мужнім хлопчиком, і ця тимчасова шорсткість не зашкодить йому. Ми потихеньку шліфуватимемо його поведінку, а він підбиратиме наше виховання, як голуби підбирають горох. Тож не заважайте йому й не підганяйте.

¹ Капітан Кідд – відомий пірат XVII століття.

² Піфагор – давньогрецький філософ.

Сестра-близнючка Демі – чарівна Дейзі росла веселою чуйною дівчинкою. Як і мати, любила займатися домашніми справами, а ще прекрасно виховувала своїх численних ляльок. Вона не розлучалася зі своїм робочим кошиком і шила так добре, що Демі частенько показував новим знайомим свій носовичок, щоб похвалитися її роботою. Дівчинка не обділяла увагою і маленьку сестричку Джозі, якій пошила фланелеву спідничку.

Дейзі дуже любила поратися в буфеті й розставляти столові прибори. Щоранку вона вирушала зі шіткою до вітальні, чистила крісла й повсюди витирала пил. Демі жартував щодо цього та водночас був дуже задоволений, що сестричка і його речі тримає в порядку, а також допомагає йому з уроками: в навчанні вони йшли рівно, і навіть не думали про суперництво.

Любов між ними була такою глибокою й щирою, що ніхто з хлопців не наважувався кепкувати з Демі. А якщо раптом такий сміливець знаходився, то Демі викликав його на бій і зазвичай успішно розправлявся з кривдником. Він справді не розумів, чому хлопчики соромляться говорити прямо, що люблять своїх сестер.

Дейзі так само захоплювалася братом, вважала його найкращим у світі. Її ранок починався з того, що вона підходила до його дверей і говорила ласкаво, як мама: «Прокидайся, мій милий, скоро вже задзвонять до сніданку. Ось тобі чистий комірць».

Роба переповнювала енергія. Хтось навіть висловив здогадку, що він, мабуть, знає таємницю вічного руху, бо й хвилини не може всидіти спокійно. На щастя, хлопчик не вирізнявся особливою сміливістю та й неслухом не був, тому рідко потрапляв у біду. Натомість, як маятник, гойдався між татом і мамою, постійно «цокаючи»: Роб був жахливим базікою.

Його брат Тедді мав занадто малий вік, щоб грати помітну роль у справах Пламфілда, але власною нішею не був обділений. Час від часу в усіх виникало бажання погратися з маленькою дитиною, приголубити її. Тоді на сцену виступав Тедді, який дуже любив, щоб його пестили.

Малюк не відходив від пані Джо і пхав свого носа в усі її справи, а також страви: хлопчики звикли до того, що на випічці залишаються його пальчики, але від цього вона смакувала їм ще більше. Малеча в Пламфілді мала великі привілеї.

Діку Брауну й Адольфу, або Доллі, Петінджилу виповнилося по вісім років.

Доллі страшенно заїкався, коли прибув до школи. Але оскільки нікому не дозволялося над ним насміятися, а пан Баер займався його лікуванням, навчаючи говорити якомога повільніше, з часом цей дефект став майже непомітним. Загалом це був славний, але звичайний хлопчик, без особливих талентів. Життя в Пламфілді було йому до вподоби: Доллі з однаковим завзяттям опановував предмети й брав участь у всіх іграх.

Попри свою суттєву фізичну ваду, горбань Дік Браун так весело ніс тягар долі, що Демі якось запитав у нього:

– Невже люди від горбів робляться веселішими? В такому разі я б теж не відмовився мати горб.

Завжди жвавий і усміхнений, Дік докладав неабияких зусиль, аби не відставати від інших хлопчиків – у його слабкому тілі билосся хоробре серце. Вступивши до школи, він спочатку дуже соромився свого недоліку, але скоро й думати про нього забув. Ніхто не наважувався сміятися над ним після того, як пан Баер покарав хлопчика, що здумав потішатися над каліцтвом Діка.

– Для Бога це не має значення, – ридючи, сказав кривднику Дік. – Хоч на спині в мене й горб, зате душа – пряма!

Подружжя Баєрів всіляко підтримували в ньому цю думку й нарешті переконали, що для людей найголовніше – його душа, а на тіло вони не звертають уваги, хіба що коли хочуть поспівчувати.

Якось хлопчики гралися у звіринець, і хтось запитав:

– А яким звіром будеш ти, Діку?

– Звичайно, верблюдом! – зі сміхом відповів той. – Адже в мене горб на спині!

– Так, ти мій улюблений верблюд, – сказав Демі, який і організував цей звіринець. – Тому не носитимеш важкі речі, а твоє місце – одразу за слоном.

– Сподіваюся, й інші ставитимуться так само добре до цього бідолахи, як наші хлопчики, – прошепотіла пані Джо чоловікові, коли Дік з осяяним від щастя обличчям, пройшов повз неї. Він здавався дуже маленьким і слабким верблюдом поруч з високим, товстим Надутим Качаном, котрий цілком підходив на роль слона.

Джека Форда віддали в Пламфілд, бо ця школа була недорогою. Він був дуже жвавий і дотепний, але хитрун. Пану Баеру не подобалися його недитяча різкість і любов до грошей.

Нед Баркер нічим не вирізнявся серед тисяч інших цибатих і незграбних чотирнадцятирічних хлопчиків. Він постійно натикався на стільці, стукався об столи, завалював на своєму шляху дрібні речі, тож прізвисько «Ведмедик» причепилося до нього намертво. Був одночасно боязким і хвалькуватим, а також часто вдавався до брехні. Мав схильність ображати менших і лестити більшим. І хоч загалом такі недоліки не вважаються непоправними, за певних обставин вони могли б збити його на манівці.

Джорджа Коула зіпсувала мати. Вона загодовувала його ласощами – аж поки його не обсіли хвороби, а відтак вирішила, що про навчання не може бути й мови через слабке здоров'я. Тож у дванадцять років це був блідий, одутлий хлопчик, а ще дратівливий, тупий і ледачий.

Віддати його в Пламфілд матері Джорджа порадив знайомий. І зміни на краще не забарилися. Солодощі тут давали рідко, натомість фізичних вправ було надміру, а навчальний процес таким приємним, що Надутий Качан став із задоволенням займатися науками. Такі різкі зміни в зовнішності й поведінці Джорджа змусили матір повірити, що в пламфілдському повітрі справді було щось особливе, як переконував її син.

Таких як Біллі Варду шотландці називають «невинними». У свої тринадцять років він мав розвиток шестирічної дитини, й провина за це повністю лежала на його батькові. Амбітний чолов'яга вирішив самотужки зробити з малолітнього сина-розумника щось видатне. Він завантажував його дедалі складнішими завданнями, тримаючи за книжками по шість годин на день. Очевидно, розраховував на те, що хлопчик поглине всю їхню премудрість, як страсбургський гусак їжу, яку йому заштовхують у горло.

Батько гадав, що виконує свій обов'язок, натомість ледве не вбив сина: від перевтоми в того почалася гарячка, яка подарувала бідній дитині сумні канікули: після одужання його мозок став схожим на дошку, якою пройшлася губка.

Це був страшний удар для родини: ніхто не міг дивитися на колись чудового, талановитого хлопчика, який перетворився мало не на жалюгідного ідіота. Пан Вард віддав його в Пламфілд, ледь сподіваючись, що дитині взагалі можна ще допомогти, проте був впевнений, що там принаймні до нього ставитимуться приязно.

Біллі був таким лагідним і слухняним хлопчиком, що несла було дивитися на його зусилля навпомацки пробратися до втрачених знань. День за днем він сидів за абеткою, гордо показував А і Б, але наступного дня забував їх і починав все з початку.

Пан Баер виказував неймовірне терпіння, день у день даючи Біллі уроки, попри їх позірну марність. Він намагався обережно розвіяти туман, що огорнув його мозок, аби він не залишався важким тягарем для рідних.

Водночас пані Баер всіляко намагалася зміцнити здоров'я Біллі, а хлопчики жаліли його й поводитися з ним по-доброму. Він не любив активних ігор, тож або сидів цілими годинами, дивлячись на голубів, то рив ямки для Тедді в такій кількості, що навіть цей пристрасний землекоп висловлював здивування. Інколи Біллі невідступно ходив за шкільним робітником Сайлесом, спостерігаючи за тим, як той працює. Сай був дуже добрий до нього, а Біллі хоч і забув абетку, але дружні обличчя пам'ятав добре.

Томмі Бенг вважався ще тим шибеником, але водночас таким доброзичливим, що йому мимоволі прощали всі його витівки. Через неуважність він все пропускав повз вуха й водночас

так широко каюся в скоєному, що неможливо було зберегти серйозність, коли хлопчик урочисто обіцяв виправитися й пропонував різні варіанти покарати себе.

Очікування якоїсь біди від Томмі стало звичним для пана й пані Баєрів, вони не виключали, що той може зламати собі шию або, роздобувши пороху, ненавмисне підірве будинок.

Саме для Томмі няня відвела в комоді окремих ящиків, в якому зберігалися пластирі, бинти та мазі: з ним постійно траплялися жахливі речі, включно зі втратою свідомості. Неймовірно, але на ньому так само все швидко загоювалося. Інколи навіть здавалося, що після кожної нової травми його сили подвоюються.

У день свого вступу до школи Томмі мало не відрізав пальця, засунувши його в косарку. Та й упродовж всього першого тижня вів лік нещастям, які наче сипалися на нього: спочатку впав з даху сараю, потім пішов ловити курчат, і розлючена квочка мало не виклювала йому око, нарешті, ледь не втратив вухо, яке йому скрутила не менш розлючена кухарка Ейзі, заставши за поїданням вершків і пирога, поцуплених на кухні.

Проте всі ці невдачі зовсім не розхолоджували безстрашного хлопчика, й він не втомлювався вчиняти чергову витівку, учасниками якої могли стати всі без винятку пламфілдські мешканці.

Якщо Томмі не знав уроку, в нього завжди знаходилося яке-небудь веселе виправдання. Проте здібностей йому не бракувало, й він міг сформулювати відповідь, навіть нічого не вивчивши. Загалом з навчанням у нього проблем не було, зате поза класом – о-о-о, як же пустував Томмі після уроків!

Він прикрутив товсту Ейзі до стовпа мотузкою для білизни, і їй довелося простояти так майже пів години, та ще в понеділковий ранок, коли справ найбільше. Потримавши над свічкою цент, опустив його за комір гарненькій Мері-Енн, коли та прислужувала гостям школи. Бідна дівчина зойкнула з переляку, перекинула миску з супом і прожогом вискочила з кімнати, а люди, що сиділи за столом, подумали, що вона збожеволіла.

Він поставив на дерево відро з водою, прив'язавши до ручки яскраву стрічку, а коли Дейзі, побачивши її, потягнула до себе, щоб роздивитися, то отримала на свою голову нігарський водоспад. Мокра сукня висохла швидко, а от образа залишалася в глибині душі ще довго.

Не уникнула жартів онука й бабуся, що прийшла перевідати його. Їй він підсипав у цукорницю жменю гладких білих камінчиків, тож підсліпувата старенька ніяк не могла зрозуміти, чому цукор не розчиняється в окропі, але з делікатності нічого не сказала, випивши непідсолоджений чай.

Під час церковної служби Томмі передав хлопчикам нюхальний тютюн і вони почали так сильно чхати, що повибігали надвір. А якось узимку розчистив доріжки в снігу й полив їх водою, а потім сміявся, коли хтось падав. Мало не звів з розуму бідного Сайлеса, розвішуючи його чоботи в найвидніших місцях, бо знав, що чоловік дуже соромився своїх величезних ніг.

Умовив довірливого Доллі прив'язати нитку до гнилого зуба й випустити кінчик з рота, пообіцявши, що висмикне його вночі безболісно, коли той спатиме. Натомість тільки завдав йому неймовірного болю, бо зуб не піддався.

Останнє, до чого він додумався, – нагодував курей розмоченим у ромі хлібом. Вони сп'яніли й розбурхали весь пташиний двір: старі, поважні кури ходили, хитаючись з боку в бік, клювали землю й безперервно кудахкали. Вся школа, дивлячись на них, реготала до нестями, поки Дейзі не зачинила їх у курнику, щоб вони там проспалися.

Ось такі учні разом жили в Пламфілді. Вони вчилися, гралися, працювали, сварилися й водночас намагалися позбавлятися від своїх недоліків, тож поступово ставали дедалі кращими. Хлопчики в інших школах здобували, може, більше знань з книжок, зате менше тієї високої мудрості, яка робить людей порядними й гідними.

Поза сумнівом, корисно знати латину та грецьку мову, розбиратися в математиці, але, на думку професора Баєра, твердість, самовладання й звичка покладатися на свої сили важливіші

риси. Саме ці якості він намагався розвивати в дітях. Люди, які не згодні з такими поглядами, нерідко із сумнівом похитували головами, навіть коли бачили явні успіхи у вихованні хлопчиків. Але ж це була «дивна школа», як сказала Нету пані Баер...

III. Неділя

Наступного ранку Нет схопився з ліжка щойно пролунав дзвоник та із задоволенням взявся приміряти одяг, приготований для нього на стільці. Це були поношені речі одного з багатих хлопчиків. Пані Баер зберігала таке «скинуте пір'ячко» для бідних «залітних пташок», які потрапляли в її гніздо. Не встиг Нет одягнутися, як з'явився Томмі в білосніжному комірці й повів його вниз.

Сонце заливало світлом їдальню, накритий стіл і голодних хлопчиків, які вишикувалися навколо нього. Нет завважив, що цього разу вони не шуміли, як напередодні ввечері, а стояли струнко, тримаючись за спинки стільців.

Нарешті маленький Роб, глянувши на батька й отримавши кивок у відповідь, склав руки, схилив кучеряву голівку й прочитав коротеньку молитву. Відтак усі посідали й почали снідати. У неділю подавали каву, котлети й варену картоплю – замість хліба й молока, як зазвичай у будні.

Швидко працюючи ножами й виделками, хлопчики жваво перемовлялися про приготування недільних уроків, обговорювали маршрут прогулянки й плани на наступний тиждень.

– А тепер, діти, – сказав тато Баер після сніданку, – беріться за свої ранкові заняття, щоб впоратися з ними до приїзду омнібуса, який доправить нас до церкви.

І пан Баер, подаючи приклад, пішов до кабінету, щоб скласти книжки, потрібні на понеділок.

Усі одразу ж взялися за справу. У кожного були свої маленькі обов'язки. Одні носили дрова й воду, годували домашню птицю, інші підмітали сходи або виконували доручення пані Баер.

Дейзі мила чашки, а Демі витирав їх: близнюки любили працювати разом. Навіть у малюка Тедді була своя маленька справа: він знімав зі столу серветки й розставляв стільці. Пів години діти метушилися, як бджоли у вулику, а потім приїхав омнібус, і пан Баер, Франц та ще вісім старших хлопчиків вирушили до церкви – в місто, до якого було майже п'ять кілометрів.

Нет через кашель залишився вдома з молодшими дітьми й провів з ними весь ранок у кімнаті пані Баер. Він слухав оповідання, які вона читала вголос, співав урочисту пісню-славень, яку розучували діти, а потім разом з усіма наклеював картинки в стару книжку.

– Ось моя «недільна» шафа, – сказала Джо Баер, показуючи Нету полиці, на яких лежали книжки з картинками, ящички з фарбами, кубики та письмове приладдя. – Хочу, щоб неділя стала для моїх хлопчиків спокійним, приємним днем з негаласливими іграми. Так, сьогодні вони відпочивають від уроків, але, гадаю, мають навчитися дечого такого, що важливіше за всі шкільні знання. Розумієш, про що я? – запитала вона, глянувши на Нету, який уважно її слухав.

– Ви, мабуть, хочете сказати, що вони вчаться бути добрими? – повагавшись, промовив він.

– Так, бути добрими й мати від цього задоволення. Знаю, іноді це дуже важко, але коли всі допомагають одне одному, то виходить легше. Ось як я намагаюся допомагати моїм хлопчикам.

Пані Баер зняла з полиці маленький, наполовину списаний зошит і відкрила його на сторінці, де вгорі було виведене тільки одне слово.

– Це ж моє ім'я! – з подивом вигукнув Нет.

– Так. Тут є сторінка для кожного хлопчика, де я записую, як він поведився протягом тижня, а в неділю ввечері показую йому свій звіт. Якщо він поведився погано – мене це засмучує, якщо добре – я щаслива й пишаюся ним. Та хай там як, діти знають, що я веду цей журнал для їхньої ж користі, й намагаються поводитися добре з любов'ю до пана Баера й до мене.

– Звісно ж намагаються! – сказав Нет.

Раптом він помітив, що на сусідній сторінці стоїть ім'я Томмі. Йому дуже захотілося дізнатися, що там написано.

Пані Баер помітила це й негайно ж перегорнула сторінку.

– Ні-ні, – сказала вона, похитавши головою, – я не показую цих записів нікому, крім тих, кого вони стосуються. Те, що написано в цьому зошиті під твоїм ім'ям, не знатиме ніхто, крім нас двох. Буде тобі приємно чи соромно читати те, що я напишу тут до наступної неділі, – залежить від тебе самого. Сподіваюся, запис повинен бути хорошим. У всякому разі, я не збираюся занадто багато вимагати від тебе: ти щойно вступив до Пламфілда, і все тут ще занадто нове й незвичне для тебе. Тож задовольнюся тим, якщо ти почнеш дотримуватися наших правил. А їх дуже небагато, житимеш дружно з товаришами й дечому навчишся.

– Я постараюся, – сказав Нет, і його худеньке обличчя спалахнуло – йому так хотілося, щоб пані Баер не засмучувалася, а була щаслива.

– Мабуть, дуже важко писати так багато, – додав він, коли Джо, ласкаво поплескавши його по плечу, закрила зошит.

– Тільки не для мене, бо я, щиро кажучи, не знаю, що люблю більше – писати про хлопчиків чи їх самих, – і пані Баер засміялася, побачивши, що Нет це здивувало. – Багато хто вважає, що вони аж занадто неспокійні, що з ними важко впоратися. Це тому, що не розуміють їх. А я розумію, тому ще не зустрічала хлопчика, з яким не змогла б упоратися. Та я просто не могла б жити без моїх милих, галасливих, нерозважливих хлопчаків, правда, Тедді?

Пані Баер вчасно звернула увагу на пустуна, який саме збирався засунути в кишеню чорнильницю.

– Ну, а тепер, Нете, може, підеш пограєш на скрипці? – запитала вона, ніби вгадавши, чого йому найбільше хотілося. – Спробуй вивчити один зі славнів, які ми співатимемо ввечері.

У будинку стояла глибока, святкова тиша. Нет взяв скрипку й, зайшовши до порожнього класу, розгорнув ноти на освітленому сонцем підвіконні. Дві щасливих години пролетіли непомітно – він наче забував своє важке минуле.

Незабаром з церкви повернулися інші вихованці, й після обіду всі зайнялися різними справами. Одні читали, інші писали листи додому, виконували домашні завдання або просто тихо розмовляли між собою. О третій годині хлопчики разом з паном Баером вирушили на прогулянку, а пані Баер з Дейзі й двома синами поїхала в місто до батьків: вона завжди відвідувала їх у неділю.

Нет почувався ще дуже слабким для тривалої прогулянки, тож попросив залишити його вдома з Томмі, який люб'язно запропонував показати йому всі визначні пам'ятки Пламфілда.

– Ти бачив будинок, а тепер я покажу тобі сад, тік і звіринець, – сказав Томмі, коли їх залишили самих, доручивши Ейзі наглядати передовсім за Томмі, в якого завжди були найкращі наміри, але чомусь якимось незбагненим чином постійно траплялися найнеприємніші історії.

– Що ж це за звіринець? – запитав Нет, слідуючи за новим другом алеєю, яка огинала будинок.

– Усі хлопці мають улюбленців серед тварин, – пояснив він. – Тож тримаємо їх на току й називаємо це звіринцем. Ось ми й прийшли. Подивися, якою красунею виросла моя морська свинка! – Томмі гордо вказав на найпотворнішу тваринку з усіх, які коли-небудь бачив Нет.

Своє враження він, зрозуміло, не озвучив, зате сказав те, що могло б потішити Томмі:

– У мене є приятель, у якого цілих дванадцять морських свинок. Він хотів подарувати мені одну – біленьку з чорними цятками, але я відмовився, бо в нас не було постійного житла. Якщо хочеш, можу забрати її для тебе, – додав він, бажаючи зробити приємність товаришеві.

– Звичайно, хочу, – зрадів Томмі, – а я тоді подарую тобі мою. І вони зможуть жити разом, якщо не битимуться. Ось ці білі мишки належать Робу – їх йому подарував Франц, а кролики – Неду. Тут Демі розводить черепах: торік у нього було шістдесят дві штуки! На спині

в однієї з них він надряпав своє ім'я та дату випуску в дику природу. Сподівається побачитися з нею через багато-багато років і упізнати за цими позначками. Він десь прочитав, як одного разу знайшли черепаха, мітка на якій засвідчила, що їй вже сто років. Демі такий смішний!

– А що в цьому ящику? – запитав Нет, зупинившись біля великого глибокого ящика, до половини наповненого землею.

– Тут склад черв'яків Джека Форда, – сказав Томмі. – Він їх викопує із землі й тримає тут, а потім продає нам, коли йдемо на риболовлю. Це дуже зручно, проте дорого – Джек іноді буває дуже скупим. Нещодавно мені довелося викласти два центи за дюжину, так він ще накидав найменших. Я його попередив, що копатиму собі черв'яків сам, якщо ціна не зменшиться.

А ще в мене є дві курки – оті сіренькі. Вони несуть великі яйця, які я продаю пані Баер. До речі, ніколи не беру з неї більше ніж двадцять п'ять центів за десяток, ніколи! Мені було б соромно брати більше, – і Томмі кинув зневажливий погляд на склад черв'яків.

– А чії це собаки? – запитав Нет, уважно слухаючи розповідь про торгові операції школярів. Він також зрозумів, що заступництво такої людини, як Томмі, буде дуже корисним.

– Велика собака – Еміля. Пані Баер назвала її Колумбом, – відповів Томмі тоном господаря звіринця, який демонструє своїх звірів. Біле щеня – Роба, а жовте – Тедді. Якийсь чоловік хотів втопити їх у нашому ставку, але пан Баер йому не дозволив. Ці щенята якраз підходять для малюків, мене вони не дуже тішать. Їх звать Кастор і Поллукс³.

– А мені хотілося б мати ось такого віслючка. Він такий маленький, гарненький, і на ньому, напевно, так приємно їздити, – сказав Нет, згадавши, як йому доводилося довгими годинами ходити пішки і як від цього боліли ноги.

– Це віслючок Тедді. Пан Лоуренс подарував його пані Джо, щоб їй не доводилося на прогулянках носити Тедді на руках. Ми всі любимо Тобі, він такий чудовий!

А ці голуби – спільні, щоправда, в кожного є свій улюбленець. І всі пташенята, яких вони висиджують, теж спільні. Вони такі смішні – зовсім голі! Тепер їх немає, але якщо хочеш поглянути на старих, залізь нагору сходами. А я гляну, чи не знесли яєць мої Химка й Бабуся.

Нет піднявся на просторе горище й довго дивився на гарненьких голубків, які цілувалися носиками й воркували. Деякі сиділи на гніздах, інші злітали із залитого сонцем даху на вистелений соломною двір, де шість красивих корів з гладкою шерстю меланхолійно жували жуйку.

«У кожного тут є що-небудь, тільки в мене нічого немає, – подумав Нет, відчуваючи себе дуже бідним, після того як побачив скарби інших хлопчиків. – Хотілося б і мені мати голуба, або курку, або хоча б черепаха, але тільки свою... власну».

– Де ж ви дістаєте всю цю живність? – запитав він, спустившись донизу.

– Ми або знаходимо їх, або купуємо, або нам дарують. Моїх курей подарував мені тато. А коли я наберу достатньо грошей від продажу яєць, то куплю пару качок, – тоном мільйонера сказав Томмі. – У нас є хороший ставок позаду комори. За качині яйця платять дуже дорого, а маленькі каченята такі миленькі, й так весело дивитися, як вони плавають.

Нет зітхнув. У нього не було ні батька, ні грошей, нічого в усьому світі, крім старого порожнього гаманця й майстерних пальців, які вміють діставати чудові звуки зі скрипки. Томмі, мабуть, зрозумів, чому Нет зітхнув, бо після кількох хвилин глибокого роздуму раптом сказав:

– Слухай-но, що я придумав. Якщо ти погодишся розшукувати яйця моїх курей – я цю справу ненавиджу, – то даватиму тобі одне яйце з кожної дюжини. А коли ти сам набереш дюжину яєць, то продаси їх мамі Джо. Вона заплатить тобі двадцять п'ять центів, і ти зможеш купити все, що захочеш.

– О, це було б чудово! – вигукнув Нет, потішений такою блискучою пропозицією. – Який ти добрий!

³ Кастор і Поллукс – брати-близнюки, які були нерозлучними, прозвані діоскурами (тобто «синами Зевса»).

– Годі тобі, це такі дрібниці! Починай прямо зараз шукати яйця, а я почекаю тебе тут. Бабуся кокоче, значить, одне яйце ти обов'язково знайдеш.

І Томмі розвалився на сіні з приємним відчуттям, що уклав вигідну угоду й водночас зробив послугу товаришеві.

Нет весело взявся за пошуки й довго нишпорив по всіх закутках, перш ніж знайшов два великих яйця, одне – в найдальшому куточку, а інше – в старому кошику, яку привласнила собі пані Химка.

– Я візьму одне, а ти бери друге, – сказав Томмі. – У мене тепер якраз буде дюжина. А завтра почнемо новий рахунок. Записуй свої яйця крейдою ось тут, біля моїх, – і Томмі показав на ряд якихось таємничих значків на гладкому боці старої віялки.

Так власник одного яйця гордо відкрив рахунок поруч з товаришем, який зі сміхом написав над значками: «Т. Бенг і Ко».

Бідному Нету яйця здавалися такими спокусливими, що Томмі насилу умовив його віднести свою першу власність у комору Ейзі. Потім вони повернулися до екскурсії, й Нет познайомився з двома кіньми, шістьма коровами, трьома свинями й телям.

Томмі завершив огляд біля старої верби, яка схилилася гіллям над струмком, повідомивши, що наостанок покаже йому дещо дуже цікаве.

Ставши на паркан, хлопчики видерлися на дерево й дісталися широкого розгалуження. Товсті гілки щороку підстригали, а вони пускали молоді пагони, які утворювали над головою густе зелене склепіння. Під ним у розвилці стояли маленькі стільчики, а в дуплі була влаштована шафка, де лежали дві книжки, кілька недороблених свистків і човник.

– Ми з Демі тут все облаштували, – сказав Томмі. – Це наша власність, тож ніхто не може приходити сюди без дозволу. Крім Дейзі, звичайно, але вона не береться до уваги.

Нет дивився із захопленням то вниз на струмочок, що дзюрчав свою вічну мелодію, то на зелене шатро вгорі, де гули бджоли.

– Як тут добре! – вигукнув він. – Може, ви дозволите мені іноді приходити сюди? Я ніколи в житті не бачив такого дивовижного місця. Мені хотілося б бути птахом і завжди жити тут.

– Так, тут чудово. Приходь, коли захочеш, якщо погодиться Демі, а я знаю – він погодиться, бо ще вчора мені сказав, що ти йому сподобався.

– Невже? – сказав Нет, радісно всміхнувшись.

– Так. Демі любить тихих хлопців, і ви зійдетеся, особливо, якщо ти любиш книжки.

Рум'янець задоволення, який виступив на щоках Нета, згустився при цих словах.

– Я не дуже добре читаю, – пробурмотів він. – У мене не було часу вчитися, бо доводилося цілими днями ходити вулицями й грати на скрипці.

– Я теж не мастак у читанні, але коли захочу, можу читати добре, – сказав Томмі, з подивом глянувши на Нета. Цей погляд цілком прозоро натякав: «Це ж треба, дванадцятирічний хлопчик – і не вмє читати!».

– Ось ноти я вмю читати, – додав Нет, засмучений тим, що йому довелося зізнатися у своєму невігластві.

– А я не вмю, – повідомив Томмі вже іншим, збентеженим тоном.

Це підбадьорило Нета, й він твердо проказав:

– Я працюватиму з усіх сил і навчуся всього, що мені запропонують. Пан Баер задає важкі уроки?

– Ні, він взагалі не суворий. Все пояснює й допомагає, коли важко дається. Інші так не роблять, як, наприклад, мій старий учитель. Якщо, бувало, пропустиш хоч одне слово, він одразу – лясь по голові!

І Томмі потер собі голову, ніби вона ще тріщала від отриманих потиличників, які, власне, тільки й залишилися в пам'яті після цілого року занять з тим учителем.

– Гадаю, я міг би це прочитати, – сказав Нет, розглядаючи книжки.

– Так спробуй, а я допоможу тобі, – поблажливим тоном запропонував Томмі.

Нет, затинаючись у важких місцях, прочитав цілу сторінку, а Томмі підбадьорював його і врешті-решт оголосив, що той скоро читатиме не гірше за інших.

Потім вони поговорили про різні цікаві речі, зокрема й про садівництво, бо Нет, дивлячись вниз зі свого сідала, побачив по той бік струмка невеликі латки обробленої землі.

– Це наш город, – сказав Томмі. – У кожного є своя грядка. Ми садимо й сіємо, що хочемо, тільки все різне. І передумувати вже не можна. Треба тільки чекати, поки виросте те.

– Що ж ти посієш у цьому році?

– Боби – вони ростуть швидше за інші рослини.

Томмі зсунув капелюха на потилицю, заклав руки в кишені й вимовив ці слова, немилосердно їх розтягуючи, бо несвідомо наслідував Сайлеса. Нет не зміг втриматися від сміху.

– Чого ти смієшся? Виростити боби набагато легше, ніж пшеницю або картоплю. Торік посадив дині, але з ними були страшні клопоти. Ще й вродили далеко не всі – виросла одна велика й дві маленьких.

Останні слова Томмі знову протягнув, як Сайлес.

– А пшениця красиво росте? – запитав Нет, намагаючись тепер утриматися від сміху.

– Так, але з нею ще більше метушні. А боби ростуть дуже швидко. Я перший вибрав боби. Надутий Качан теж хотів їх садити, але запізнився й вирішив посіяти цукровий горох. З ним теж нічого робити, тільки збирати. Ну а це Качан зробиць із задоволенням – він страшенно любить поїсти.

– А в мене теж буде грядка? – запитав Нет, думаючи, як приємно було б посадити хоч що-небудь.

– Звичайно, буде, – відповів хтось знизу.

Це був пан Баер, який повернувся з прогулянки й пішов на пошуки хлопців. У неділю він завжди намагався приділити увагу кожному хлопчикові, вважаючи, що спілкування сам на сам для них найкраще.

Щире, гаряче співчуття часом творить чудеса. Кожна дитина в школі знала, що пан Баер – добра людина, тож багато хто готовий був відкрити йому серце, навіть охочіше, ніж жінці. Особливо старші хлопці, котрі довіряли йому всі свої мрії й плани. Щоправда, коли хворіли або сумували, то інстинктивно зверталися до Джо, яку маленькі діти робили своєю повіреною завжди й у всьому.

Спускаючись із дерева, Томмі, як завжди, за щось зачепився й упав у струмок. Відтак спокійнісінько виліз з води й відправився додому перевдягатися.

Нет залишився наодинці з паном Баером, який саме цього й хотів. Вони перейшли через струмок, і пан Баер підкорив серце хлопчика, виділивши йому шматочок землі для грядки й обговоривши разом із ним, що б на ній посіяти, причому так серйозно, ніби достаток усієї школи залежав від того, що і як вродить на цій грядці.

Після приємної розмови вони перейшли до інших предметів, і завдяки цій прогулянці в голові Нета зародилося багато нових думок. Він вбирав свіжі враження так само жадібно, як суха земля – вологу. Навіть за вечерею роздумував над почутим, часто поглядаючи на пана Баера, ніби намагаючись сказати: «Мені дуже сподобалося все, що ви говорили. Як би мені хотілося послухати вас знову!».

Не знаю, чи зрозумів пан Баер це німе прохання, але коли всі хлопчики зібралися у вітальні Джо на звичну недільну бесіду, він обрав для неї тему, яка стосувалася прогулянки в саду.

«Яка ж це школа? – думав Нет, озираючись навколо. – Це просто велика родина!».

Хлопчики півколом сиділи біля каміна, одні на стільцях, інші на килимі. Демі й Дейзі примостилися на колінах дядька Фрица – так вони його називали, а Роб влаштувався за спиною мами, яка сиділа в кріслі. Він звик там дрімати, якщо розмова ставала йому незрозумілою.

Усі, здавалося, були задоволені – таким приємним є відпочинок після тривалої прогулянки. І всі уважно слухали: кожен знав, що пан Баер може звернутися до когось із питанням, тому хлопці намагалися не відволікатися, щоб одразу відповісти.

– Жив-був мудрий і майстерний садівник, – почав на старовинний лад пан Баер. – У нього був величезний, надзвичайної краси сад, за яким він дбайливо доглядав. Багато садівників допомагали йому. Деякі з них працювали сумлінно й цілком заслугоували на ту добру платню, яку отримували від нього. Але були й такі, що ставилися до справи недбало, погано обробляючи землю. Це дуже засмучувало садівника, але він був терплячим і працював тисячі років, чекаючи великих жнив.

– Який же він, мабуть, був старий, – сказав Демі, який не спускав очей з дядька Фрица, ловлячи кожне його слово.

– Т-с-с, Демі! – прошепотіла Дейзі. – Це чарівна казка.

– Ні, це, напевно, алегорія, – сказав Демі.

– А що таке алегорія? – запитав Томмі, який любив ставити різні запитання.

– Поясни йому, якщо зумієш, Демі, – попросив пан Баер. – А якщо ти не розумієш, що означає це слово, то марно його вжив.

– Ні, я знаю, що це означає, дідусь пояснював мені! – вигукнув Демі. – Байка, наприклад, – алегорія. Це історія, під якою мається на увазі що-небудь. Ось моя «Історія без кінця» – теж алегорія, бо в ній під дитиною мається на увазі душа. Адже так, тітонько?

– Так, мій милий, – погодилася пані Джо. – І дядькова історія, звичайно, теж алегорія. А тому слухай і постарайся здогадатися, що вона означає.

Демі знову став уважно слухати, а пан Баер вів далі:

– Цей садівник відвів дюжину грядок одному працівникові й наказав йому старанно їх обробляти. Чоловік цей не вирізнявся ні видатним розумом, ні особливими здібностями, але йому хотілося зробити все, як слід, бо садівник був дуже добрий до нього. Тому з радістю взявся за роботу. Грядки були різної форми й величини, одні – з родючою землею, інші – майже непридатні для вирощування рослин. Але на кожній потрібно було працювати день у день, бо на хорошій землі невпинно ріс бур'ян, а погану треба розчищати від каміння.

– Що ж ще на них було, крім бур'яну й каміння? – запитав Нет. Він так захопився, що забув свою сором'язливість і зважився заговорити. – Що на нихросло?

– Квіти, – ласкаво глянувши на нього, відповів пан Баер. – Навіть на найгірших грядках росли якісь простенькі квіточки, а на деяких – троянди, запашний горошок, маргаритки – тут він ущипнув пухку щічку Дейзі, яка сиділа, притиснувшись до нього, – чи якісь інші красиві квіти й виноградна лоза. Адже за цією землею старанно доглядав майстерний садівник, що все своє життя працював у таких садах.

Демі схилив голову набік, як пташка, й спрямував свої блискучі очі на дядька. Здавалося, він почав щось підозрювати й насторожився.

Але по обличчю пана Баера нічого не можна було зрозуміти. Він переводив серйозний, проникливий погляд з одного хлопчика на іншого.

– Деякі грядки, як я вже говорив, вимагали меншої праці, їх було легко обробляти, – вів далі професор, – а інші – дуже важко. Була там одна хороша грядочка, що постійно перебувала на сонці. На ній могло б вирости багато ягід, овочів і квітів, але вона не піддавалася жодній обробці, й коли працівник сіяв на ній, між іншим, дині, з цього не виходило нічого доброго, бо грядка не могла сама по собі виростити їх. Це дуже засмучувало працівника, але він все-таки не втрачав надії. Та, попри це, грядка залишалася порожньою, а пояснювала вона це такими словами: «Я забула».

Розповідь перебив вибух веселого реготу і всі подивилися на Томмі, який насторожився при слові «дині» й опустив голову, почувши своє улюблене виправдання: «Я забув».

– Я знав, що дядько має на увазі нас! – плескаючи в долоні, вигукнув Демі. – Ти – садівник, дядько Фриц, а ми – грядки, адже так?

– Так, ти вгадав. А тепер нехай кожен із вас скаже мені, що я повинен посіяти у вас цієї весни, щоб отримати восени хороший урожай з моїх дванадцяти – ні, вже тринадцяти грядок, – виправився пан Баер, глянувши на Нету.

– Адже не можна ж вам, пане Баеру, посіяти в нас пшеницю, горох або боби? Або, може, вам хочеться, щоб ми їх їли й розтовстіли? – сказав Надутий Качан, кругле обличчя якого просвітліло від приємної здогадки, що спала йому на думку.

– Дядько говорить не про таке насіння, – вигукнув Демі, який любив подібні розмови. – Він каже про те, що може зробити нас кращими. А бур'ян означає недоліки.

– Так, – погодився пан Баер. – Подумайте, що вам потрібніше, і скажіть мені, а я допоможу вам виростити це. Тільки й ви самі повинні намагатися з усіх сил, щоб з вами не вийшло так, як з динями Томмі – одні листя без плодів. Я почну зі старших, але перш за все запитаю вашу маму, що їй хотілося б мати на своїй грядці. Адже всі ми – частинки прекрасного саду й повинні приготувати рясні жнива для Бога, якщо любимо Його.

– Я хотіла б посадити на своїй грядці насіння терпіння, вміння володіти собою, яке мені найпотрібніше, – сказала пані Баер так серйозно, що хлопчики почали старанно обмірковувати, які відповіді вони дадуть, коли прийде їхня черга. А деякі навіть відчували докори сумління, згадавши, як часто зловживали терпінням мами Баер.

Франц попросив посіяти на його грядці душевну стійкість, Нед – лагідність, Дейзі – старанність, Демі – «стільки розуму, скільки є в дідуся», а Нет боязко сказав, що йому потрібно дуже багато, тому він просить пана Баера вибрати за нього. Інші хлопчики вибирали головним чином лагідність, старанність, терпіння. Томмі побажав бути серйознішим. Один хлопчик хотів прокидатися вчасно, але не знав, як назвати таке насіння, а бідний Надутий Качан, зітхнувши, сказав:

– Я хотів би любити навчання так само, як люблю обід, але не можу...

– А ми посіємо скромність та стриманість, – сказав пан Баер, – і доглядатимемо за ним, поливатимемо його та так добре виростимо, що на наступне Різдво ніхто не їстиме за обідом дуже багато, а потім хворіти від цього. Якщо ти тренуватимеш свій розум, Джордже, він буде вимагати їжі так само, як і твоє тіло, тож ти полюбиш книжки, як ось цей філософ, – додав він, відкинувши волосся з високого чола Демі. – Та й тобі теж потрібна стриманість, мій милий. Ти любиш забивати собі голову чарівними казками й різними фантазіями не менш, ніж Джордж прагне набивати свій шлунок печивом і цукерками. І те й те недобре. Арифметика, поза сумнівом, не така цікава, як «Тисяча й одна ніч», я розумію це, але вона дуже корисна, тож і тобі пора братися за неї, щоб потім не соромитися й не шкодувати про втрачений намарне час.

– Але ж «Гаррі й Люсі» і «Франц» – зовсім не чарівні казки, – заперечив Демі. – І там йдеться про барометри, цеглини, підковування коней та інші корисні речі. І я люблю ці книжки, адже так, Дейзі?

– Так, вони корисні, – сказав дядько Фриц, – але ти читаєш «Роланда» набагато частіше, ніж «Гаррі й Люсі», а «Франца» любиш далеко не так, як «Синдбада». Мені хотілося б домовитися з вами обома. Нехай Джордж їстиме тільки тричі на день, а ти читатимеш тільки по одній чарівній казці на тиждень. За це я влаштую вам новий майданчик для крикету. Тільки ви повинні мені пообіцяти, що гратимете на ньому, – додав він якомога переконливіше, бо Надутий Качан терпіти не міг бігати, а Демі зазвичай читав, коли всі гралися в активні ігри.

– Але ми не любимо крикет, – сказав Демі.

– Зараз, може, й не любите, але коли почнете грати, то, напевно, полюбите. Крім того, хоч самі ви не любите грати, але всі ваші товариші люблять, і від вас залежить, чи буде в них новий майданчик, чи ні.

Це вирішило справу, і, на превелике захоплення хлопчиків, Демі й Надутий Качан погодилися на пропозицію пана Баера.

Після цього поговорили про сад, а потім заспівали хором під акомпанемент цілого оркестру: пані Баер грала на роялі, Франц – на флейті, пан Баер – на віолончелі, а Нет – на скрипці. Концерт всім дуже сподобався, навіть кухарка Ейзі, що сиділа в куточку, часто починала підспівувати дуже приємним голосом.

У цій школі в недільному співі брали участь всі: пані й прислуга, старі й молоді, білі й чорні. Коли співи скінчилися, хлопчики потиснули руку пану Баеру, а пані Баер поцілувала всіх, починаючи з шістнадцятирічного Франца й закінчуючи маленьким Робом, який любив цілувати маму в кінчик носа. А потім всі пішли спати.

М'яке світло лампи під абажуром, що горіла в дитячій, падало на картину, розміщену навпроти узголів'я ліжка Нета. Вона була не єдиною в кімнаті, але хлопчик одразу відзначив її особливість. Рамка з моху та соснових шишок, а також вазочка з польовими, мабуть, щойно зірваними квітами, що стояла перед нею на маленькій підставці, додавали їй загадковості в очах Нета. Він не розумів, що на ній зображено.

– Це моя картина, – сказав хтось.

Нет обернувся й побачив Демі, вбраного в нічну сорочку. Він порізав палець і ходив до тітки Джо, щоб вона його перев'язала.

– Хто ж тут намальований? – запитав Нет.

– Це Христос. Він благословляє дітей. Хіба ти нічого не знаєш про Нього? – з подивом запитав Демі.

– Знаю... Трохи, проте мені хотілося б знати більше. Він видається таким добрим, – відповів Нет, все пізнання якого про Бога полягало лише в тому, що він часто чув, як вимовляли Його ім'я всує.

– Я знаю про Нього все, – сказав Демі, – й дуже люблю розповіді про Нього, бо все це правда.

– Звідки ж ти дізнався?

– Мені розповів дідусь. Він знає все і вміє розповідати чудові історії. Коли я був маленьким, то грався з його книжками та будував з них мости, залізниці й будинки.

– А скільки тобі років?

– Уже пішов одинадцятий.

– Ти знаєш багато різних речей, адже так?

– Так. Бачиш, яка в мене велика голова! Дідусь каже, що мені доведеться довго вчитися, щоб її наповнити. Ось тому я й намагаюся набивати її швидше.

Нет засміявся такому дивному поясненню, а потім серйозно сказав:

– Розкажи мені, будь ласка, про Нього.

– Одного разу я знайшов дуже красиву книжку, – почав Демі, – й хотів погратися нею, але дідусь сказав, що не можна цього робити. Він показав мені картинки й розповів, що на них намальовано. Мені дуже сподобалися історії про Йосипа і його злих братів, про маленького Мойсея, який плавав у кошику річкою, але найбільше я полюбив розповіді про Ісуса Христа, й дідусь стільки раз їх мені повторював, що я вивчив усе напам'ять. Він подарував мені цю картину. Яюсь я захворів, і її повісили в цій кімнаті. Мені швидко вдалося одужати, тож я вирішив залишити її тут, щоб інші хворі діти могли дивитися на неї.

– А навіщо Він благословляє дітей? – запитав Нет, який не міг відвести очей від обличчя Христа.

– Бо Він любив їх.

– Це були бідні діти? – з цікавістю запитав Нет.

– Так, мабуть, бідні. Бачиш, як погано вони одягнені, і їхні матері очевидно теж небагаті. Ісус Христос любив бідних, допомагав їм і умовляв багатих, щоб вони були добрішими до них. І бідні дуже, дуже любили Його! – гаряче говорив Демі.

– Він був багатий?

– Ні, дуже бідний. Він народився в печері, а коли виріс, у Нього не було ніякого житла й не було чого їсти, якби люди не давали Йому їжу. Він ходив усюди й проповідував, намагаючись зробити людей кращими. А потім злі люди вбили Його.

– За що вони Його вбили? – запитав Нет і сів на ліжку, щоб краще чути.

Йому так хотілося дізнатися більше про Христа, який любив бідних.

– Я розкажу тобі. Тітка Джо не розсердиться за це.

І Демі сів на сусідньому ліжку, дуже задоволений, що може розповісти свою улюблену історію такому уважному слухачеві.

Через деякий час няня зазирнула в кімнату, щоб подивитися, чи заснув Нет, але одразу нечутно причинила їх і попрямувала до пані Баер. Її глибоко схвилювало й зворушило те, що відбувалося в дитячій.

– Чи не хочете зайти в дитячу, пані, – сказала вона, – й помилуватися на дивовижну картину? Нет уважно слухає Демі, який розповідає йому про немовля Ісуса.

Пані Баер саме збиралася зайти до Нета та поговорити з ним перед сном. Вона знала, що кілька серйозних слів в цей час приносять велику користь. Але коли підійшла до дверей дитячої та побачила, як жадібно Нет слухає свого маленького друга та як гаряче той розповідає чудову історію про Христа, піднявши очі на зображене на картині Його прекрасне, лагідне обличчя, її очі наповнилися слізьми й вона тихенько пішла.

«Демі, – думалося їй, – несвідомо принесе цьому бідному хлопчикові більше користі, ніж я. Мені краще не втручатися».

Ще довго чувся шепіт у дитячій, але ніхто не турбував хлопчиків і не зупиняв Демі. А коли нарешті все затихло, й пані Баер прийшла взяти лампу, Демі вже пішов, а Нет міцно спав. Його обличчя було лагідним і спокійним. Пані Баер зрозуміла, що один день турботи та доброти зробив стільки, скільки зазвичай робить рік терплячого виховання. Тож ця маленька грядка у занедбаному досі саду неодмінно принесе рясний урожай. Маленький проповідник вже засіяв її найкращим насінням.

IV. Перший крок

У понеділок вранці Нет з острахом йшов у клас. Та як йому було не боятися? Адже зараз всі побачать, що він нічого не знає.

На щастя, пан Баер відвів йому дуже зручне місце в ніші біля вікна й доручив Францові провести з ним перший урок. Тож ніхто з дітей не чув, як він затинався під час читання, не бачив, які каракулі виводив у своєму зошиті. Нет був глибоко вдячний за це й навчався з таким завзяттям, що пан Баер, глянувши на його розпашіле обличчя й забруднені чорнилом руки, з усмішкою сказав:

– Не варто перевтомлюватися, мій хлопчику, – в нас ще багато часу попереду.

– Але мені потрібно працювати якомога більше, а то я не наздожену інших, – заперечив Нет. – Вони знають так багато, а я – нічого...

Слухаючи, як хлопчики твердо й упевнено відповідають уроки з історії, географії та граматики, Нет мало не впав у відчай.

– Зате ти знаєш багато того, чого не знають вони, – сказав пан Баер, сідаючи ближче до Нета, бо Франц вже допомагав молодшій групі долати труднощі таблиці множення.

– Я? – недовіжливо запитав Нет.

– Звичайно. Ти вмієш стримуватися, володіти собою, а Джек, котрий так швидко розв'язує арифметичні задачі, не вміє. Адже звичкою до стриманості теж потрібно опанувати, і, гадаю, ти цей урок добре засвоїв. Крім того, ти вмієш грати на скрипці, чого не вміє жоден з наших хлопчиків, хоч їм дуже цього хотілося б. І нарешті, найголовніше, ти від щирого серця бажаєш вчитися, а це вже половина справи. Спочатку тобі, може, й буде важко, але не падай духом і працюй, працюй... З кожним днем навчання підкорюватиметься тобі.

З кожним словом, промовленим паном Баером, обличчя Нета прояснялося: він радів, що знає хоч щось.

«Так, я можу стримуватися, – думав він. – Мене навчив цього батько, коли бив мене час від часу. І я вмію грати на скрипці, хоч і не знайду на мапі Біскайську затоку», – подумав він із, здавалося б, недоречним відчуттям комфорту. А потім сказав так серйозно й голосно, що Демі почув його:

– Я хочу вчитися, тож старатимуся. Я ніколи не ходив до школи, але не винен у цьому. І якщо товариші не сміятимуться наді мною, то сподіваюся, що впораюся, адже ви й пані Баер такі добрі до мене!

– Ніхто не сміятиметься над тобою. А якщо хтось спробує, то я скажу, щоб він не робив цього! – крикнув Демі, забувши, що сидить на уроці.

Молодша група, яка зупинилася на множенні сім на дев'ять, теж обернулася, як за командою, бажаючи дізнатися, що трапилося.

Вважаючи, що бесіда про те, як треба допомагати один одному, важливіша за урок арифметики, пан Баер розповів історію Нета. Вона вийшла такою цікавою і зворушливою, що добрі хлопчики навперерід обіцяли підставляти плече новому товаришеві. Крім того, їх тішила можливість поділитися своїми здобутками з тим, хто так чудово грає на скрипці. Відтоді не було жодного разу, щоб в разі потреби хтось не простягнув Нетові руку підтримки, якщо він спіткався на сходах до знань.

Щоправда, поки хлопчик не зміцнів, йому не дозволяли багато вчитися. Зате міг більше часу проводити на своїй грядці. Це заняття приносило більше користі для здоров'я, ніж будь-які ліки.

Нет засіяв її квасолею. Він радів кожному новому листочку, кожній стеблинці, які підіймалися з землі під дією теплого весняного повітря. Жодна грядка не була оброблена так добре – Нет рився в ній, як кріт. Пан Баер навіть висловлював припущення, що на ній нічого не встигне

вирости, так енергійно Нет ворувив землю. Тому він часто давав йому якусь легку роботу у квітнику або на полуничних грядках, де той, наспівуючи, працював так само старанно, як бджоли, що літали навколо нього.

– Ось така зміна мені дуже подобається, – говорила пані Баер, дивлячись на колись бліді, а тепер рум'яні щоки Нета, або поплескуючи його по плечах, які вже почали розпрямлятися від роботи на свіжому повітрі, здорової їжі й відсутності тяжкого гніту бідності.

Демі став другом Нета, Томмі – його покровителем-опікуном, а Дейзі – утішницею в усіх його бідах. Хоч ці діти були молодшими за нього, їх компанія подобалася йому більше: він не любив брати участь в активних іграх старших хлопчиків.

Пан Лоуренс не забув Нета. Він надсилав йому одяг, книжки, ноти, а час від часу приїздив сам, щоб подивитися, як живеться його хлопчиківі, або брав його із собою в місто й водив на концерти. У великому будинку пана Лоуренса Нет бачився з його милою дружиною й чарівною маленькою донькою, смачно обідав і відчував себе таким щасливим, що після кожного такого відвідування думав про нього цілими днями й марив ночами.

Для щастя дитини потрібно так мало! Боляче бачити, коли на прекрасній, осяяній сонцем землі зустрічаються сумні дитячі личка й самотні сердечка. Розуміючи це, Баери збирали для своїх голодних пташенят всі крихти, які могли дістати, бо самі були багаті лише своєю добротою.

Багато заможних приятельок пані Баер надсилали їй іграшки, котрі вже набридли їхнім дітям, і лагодити їх взявся Нет. Це було підходящим заняття для його спритних пальців. Часто в дощові дні він сидів з клеєм, фарбами та складаним ножом, доводячи до ладу лялькові меблі, домашніх тварин і диких звірів, а Дейзі в цей час шила вбрання для обшарпаних ляльок.

Відновлені іграшки ховали в особливу, відведену для них шафу, а на наступне Різдво ними прикрашали ялинку, яку Баери влаштували щороку для всіх бідних дітей, які жили по сусідству.

Демі ніколи не набридало читати й переказувати свої улюблені книжки. Нет провів багато приємних годин, слухаючи «Арабські казки», «Робінзона Крузо» та інші безсмертні твори, які діти ще довго читатимуть із захопленням.

Перед Нетом ніби відкрився новий світ. Коли йому хотілося швидше дізнатися продовження якогось оповідання, він брався за читання сам, і через деякий час став читати не гірше інших хлопчиків. Перемога над собою не могла його не тішити, вимагала подальшого удосконалення, тож йлося навіть про суперництво з Демі в читанні.

Незабаром у житті Нета сталася зовсім несподівана й дуже приємна для нього зміна.

Деякі хлопчики з небагатих родин були «у справі», як вони висловлювалися. Тобто знали, що незабаром їм доведеться самим заробляти на хліб, а Баери намагалися всіляко заохочувати їх до праці й розвивати підприємливість.

Томмі продавав яйця, Джек торгував черв'яками для риболовлі, Франц вів уроки для молодшої групи й отримував за це платню. Нед любив столярувати, тож для нього придбали токарний верстат, на якому він виточував різні корисні й красиві речі для продажу.

Демі майстрував водяні млини й інші – незвичайні, дуже складні, але непрактичні машини.

– Нехай буде механіком, якщо захоче, – говорив пан Баер. – Досить знати хоч якесь ремесло, щоб бути самостійним. Всяка праця корисна, тож маємо розвивати здібності наших хлопчиків, чого б вони не стосувалися – поезії чи обробки землі, якщо згодом це принесе їм користь.

Одного разу Нет прибіг до пана Баера й, задихаючись від хвилювання, запитав:

– Можна мені піти й пограти на скрипці для компанії, яка влаштувала пікнік у нашому лісі? Мені за це заплатять, а я так хотів би заробляти гроші, як інші хлопчики. Але ж я тільки й умію, що грати на скрипці.

Пан Баер, не замислюючись ні на хвилину, відповів:

– Звичайно, іди. Заробляти гроші в такий спосіб дуже приємно, і я втішений, що тобі запропонували цю роботу.

Нет пішов і повернувся з двома доларами в кишені, які показував усім, розповідаючи, як весело йому було, як всі учасники пікніка були добрі до нього, як вони хвалили його музику й обіцяли запросити знову.

– Це набагато краще, ніж грати на вулицях, – сказав Нет, поплескуючи по своєму, тепер вже не порожньому гаманцю й відчуваючи себе справжнім мільйонером. – Тоді я не отримував нічого, а тепер всі гроші дісталися мені. І крім того, мені було дуже весело. Тепер я теж «у справі», як Томмі або Джек. О, як це мене тішить!

Так, він був «у справі», і справ у нього було достатньо. Влітку пікніка влаштовувалися дуже часто, й на Нета був великий попит. Пан Баер охоче відпускав його грати за умови зроблених уроків. Всім було приємно дивитися, як Нет сідав у красивий екіпаж, що прислали за ним, або коли він повертався додому, втомлений, але щасливий, із заробленими грошима в кишені й ласощами для Дейзі та маленького Тедді – про них він ніколи не забував.

– Я збиратиму гроші, – казав він, віддаючи свої долари на зберігання пані Баер, – а коли їх набереться багато, куплю собі власну скрипку. Тоді мені можна буде заробляти собі на хліб, адже так?

– Сподіваюся, що так, Нете. Але перш за все ми повинні зробити тебе сильним і здоровим та вкласти якомога більше знань у твою музичну голову. Згодом пан Лоуренс знайде тобі пристойне місце, а коли-небудь ти виступиш на великій сцені, і ми всі приїдемо слухати тебе.

Нет почувався цілком щасливим. У музиці він робив такі значні успіхи, що пан Баер заплющував очі на його досить посередні знання з предметів. Бо знав: до чого лежить серце, там всього охочіше працює й голова. Щоправда, коли Нет переходив между й надто недбало ставився до уроків, йому забороняли грати на скрипці протягом цілого дня. Це було таким жорстоким покаранням, що хлопчик одразу брався за розум.

Дейзі дуже любила музику, тож з великою повагою ставилася до музикантів. Коли Нет вправлявся на скрипці, вона майже завжди сиділа на сходах біля його дверей і з мрійливим виразом на обличчі або шила, або няньчила одну зі своїх ляльок. Це тішило хлопчика й спонукало грати для своєї маленької слухачки якнайкраще.

«Точно наша Бет», – думала тоді тітка Джо, згадуючи свою молодшу сестру, й намагалася якнайшвидше піти, щоб не бентежити дівчинку.

Нет дуже полюбив пані Баер, однак більшу частину свого маленького серця віддав професорові, який, як справжній батько, дбав про слабкого, соромливого хлопчика, що за короткий вік зазнав так багато горя. На щастя, від важкого життя, яке вів Нет, постраждало тільки його тіло, але не душа. Може, любов до музики охороняла його.

Хай там як, але пан Баер досвідченим оком бачив багато хорошого в Неті й з великим задоволенням розвивав ці задатки, водночас виправляючи недоліки. Він прикипів душею до люблячого й лагідного, як дівчинка, Нета й, розмовляючи про нього з дружиною, часто називав «своєю донькою», що дуже смішило її. Самій пані Баер більше подобалися сміливі, мужні хлопчики, вона вважала Нета дуже милим, але слабким. Це, втім, не заважало їй пестити його так само ніжно, як вона пестила Дейзі.

Щоправда, один недолік Нета дуже турбував Баєрів, хоч вони й розуміли, що це наслідок його життя в постійному страху – він іноді говорив неправду. Траплялося таке здебільшого через дрібниці, але все-таки то була брехня.

– Будь якомога уважнішим до себе, – сказав якимось пан Баер, обговорюючи з Нетом одну з таких ситуацій. – Стеж за тим, що говориш, щоб випадково не збрехати.

– Я намагаюся, але ніяк не можу відвикнути, – відповів Нет. – Я звик брехати, бо боявся тата й Ніколо, а тепер іноді брешу, бо хлопчики сміються наді мною. Я знаю, що це недобре, але забуваю...

І Нет у розпачі схилив голову.

– Я теж брехав у дитинстві, – вів далі пан Баер, – але бабуся відучила мене. І знаєш як? Батько й мати сердилися на мене, вмовляли й карали, але я все забував, так само як і ти. Тоді бабуся сказала мені: «Я допоможу тобі не забувати й притримаю твій неслухняний язичок». Вона веліла мені висунути його й надрізати самий кінчик ножицями, але кров все одно пішла. Це було жахливо, однак принесло мені велику користь. Язык загоювався досить довго, тож я міг говорити тільки дуже повільно, а отже, мав час обдумати те, що хотів сказати. А коли язик зажив, все одно уважно стежив за собою, бо боявся бабусиних ножиць.

– У мене не було бабусь. Але якщо ви думаєте, що це допоможе мені, розріжте мені кінчик язика, – рішуче сказав Нет, який дуже боявся болю, але бажання відучитися брехати було ще більшим.

Пан Баер усміхнувся й похитав головою.

– Я знаю інший, спосіб, кращий, – сказав він. – Він уже випробуваний мною. Ось як ми зробимо. Щораз, як ти збрешеш, покараний буду я.

– Як же так? – з подивом вигукнув Нет.

– Ти даси мені кілька ударів лінійкою по руці, – сказав пан Баер. – Сам я рідко вдаюся до цього покарання. Може, ти краще станеш стежити за собою, якщо біль доведеться терпіти не тобі, а мені.

– Бити вас лінійкою? Ні, ніколи!

– Тоді постарайся не брехати. Біль, звичайно, не може принести задоволення, але я охоче винесу його, аби викоринити твій недолік.

Ця розмова подіяла на Нету так сильно, що він досить довго утримувався від брехні. Пан Баер розсудив правильно: любов до нього могла втримати Нету краще, ніж страх за себе.

Але в один нещасний день Нет не остерігся. Коли Еміль запитав, чи не він прим'яв його пшеницю, й пригрозив відлущувати в разі, якщо це так, Нет відповів «ні». А тим часом пшеницю прим'яв справді він, коли біг по саду від Джека, який ганявся за ним.

Нет думав, що ніхто цього не бачив, але виявилось, що Томмі бачив. І коли два дні потому Еміль знову заговорив про свою пшеницю, Томмі розповів, як було. В той час уроки вже скінчилися, й усі були в залі. Пан Баер присів на солом'яний диванчик разом з Тедді, але почувши слова Томмі й побачивши, як спалахнуло перелякане обличчя Нету, зняв Тедді з колін.

– Іди до мами, мій хлопчику, я зараз прийду, – сказав він і, взявши Нету за руку, пішов разом з ним у клас і зачинив за собою двері.

З хвилину хлопчики мовчки переглядалися між собою, а потім Томмі вислизнув з кімнати і, підійшовши зовні до вікна, зазирнув у клас: штора була трохи відхилена, тож у вузьку смужку було видно все. Томмі вжахнувся, коли побачив, що пан Баер зняв довгу, вкриту пилом лінійку, бо нею рідко користувалися. «Господи, він хоче побити Нету лінійкою! Краще б я нічого не говорив!», – подумав добросердечний хлопчик: покарання лінійкою вважалося страшною ганьбою.

– Ти пам'ятаєш, що я казав тобі останнім разом? – сумно, але не сердито запитав пан Баер.

– Пам'ятаю, тільки, будь ласка, будь ласка, не змушуйте мене робити це! Я не можу! – в розпачі вигукнув Нет, задкуючи до дверей і ховаючи руки за спину.

«Що ж це таке, він, здається, страшно боїться! Якби така штука сталася зі мною, я переніс би покарання як чоловік», – подумав Томмі, хоч серце в нього калатало.

– Я дотримаю свого слова, а ти постарайся на майбутнє запам'ятати, що не слід брехати, – сказав пан Баер. – Візьми лінійку й вдар мене гарненько по долоні шість разів.

Томмі так вразили ці слова, що він мало не впав з лавки, на якій стояв. Але хлопчик міцно схопився за підвіконня, бо не міг пропустити драму, яка розгорталася перед його очима.

Пан Баер говорив тоном, що не допускав заперечень, і Нет був змушений коритися. Він взяв лінійку й з переляканим виглядом двічі вдарив свого вчителя по долоні. Відтак зупинився й, піднявши залите сльозами обличчя, глянув на пана Баера.

– А зараз бий сильніше, – твердо сказав той.

Бачачи, що ніякі прохання не подіють на пана Баера, й бажаючи якнайшвидше закінчити це катування, Нет закрив обличчя рукавом і вдарив так, що долоня чоловіка почервоніла. Проте, біль, який відчував у ту хвилину Нет, був набагато сильнішим.

– Може, досить? – задихаючись, запитав він.

– Ні, залишилося ще два рази, – відповів пан Баер.

Нет знову вдарив його по руці, майже не бачачи, куди потрапляє, а потім кинув лінійку й, схопивши руку пана Баера, притулився до неї обличчям і заплакав від сорому, любові й каяття.

– О, тепер я запам'ятаю! Тепер я пам'ятатиму! – вигукнув він.

– Сподіваюся, що так, – лагідно сказав пан Баер, поклавши руку йому на плече. – Попроси Бога допомогти тобі й постарайся надалі позбавити нас обох від подібних сцен.

Томмі відскочив від вікна й повернувся в зал. У нього було таке збентежене обличчя, що хлопчики, оточивши його, почали наперебій випитувати, яке страшне покарання пан Баер застосував до Нетта.

Томмі аж занадто виразним шепотом почав розповідати, а вони слухали з таким виглядом, ніби чекали, що небо ось-ось впаде на них. Це порушення звичного порядку речей приголомшило всіх без винятку.

– Одного разу він змусив мене зробити те саме, – сказав Еміль так, ніби зізнався в жакливному злочині.

– І ти вдарив його? Ударив нашого милого, старого тата Баера? – вигукнув Нед, міцно схопивши Еміля за комір. – Хотів би я подивитися, як би ти зробив це зараз!

– Це було давно. Тепер я радше дам відрубати собі руку, ніж ударити його, – сказав Еміль і, обхопивши Неда руками, обережно поклав його спиною на підлогу, хоч за інших обставин той отримав би кілька болючих стусанів.

– Як ти міг? – розгублено промовив Демі.

– Мені спочатку здавалося, – ділився спогадами Еміль, – що це дрібниці, й буде навіть кумедно виконати таку штуку. Але коли я вдарив дядька, то раптом згадав все, що він зробив для мене, й не зміг більше підняти лінійку. Ні, ні за що у світі! Якби він навіть звалив мене з ніг і почав топтати ногами, я не став би опиратися – таким винуватим почувався!

Еміль вдарив себе кулаком у груди, щоб висловити своє каяття.

– Нет, мабуть, все ще плаче, він страшенно засмучений, – сказав Томмі. – Не скажемо йому й слова про те, що трапилося, добре?

– Звичайно, не скажемо, але брехати дуже погано, – сказав Демі, із жахом думаючи про те, що покаранню піддався такий добрий дядечко Фриц.

– А чи не піти нам звідси? – тактовно запропонував Франц. – Тоді Нету можна буде непомітно пройти нагору.

І він разом із хлопчиками попрямував до звіринцю – їхнього улюбленого притулку у важкій хвилині.

Нет не спустився до обіду, тож пані Джо принесла йому поїсти, сказавши при цьому кілька ласкавих слів, які трохи полегшили його біль, однак підвести на неї очі він так і не зміг.

Через деякий час хлопчики, що гралися поблизу, почули звуки скрипки й подумали: «Значить, заспокоївся». Так, він заспокоївся, але все ще соромився зійти вниз. Нарешті зважився трохи прочинити двері, щоб якомога непомітніше прослизнути надвір і побігти в ліс. На

сходах сиділа Дейзі, цього разу без роботи й без ляльки, але з носовичком у руках. Ймовірно, вона плакала через свого друга, який сидів на самоті.

– Я йду гуляти. Хочеш зі мною? – запитав Нет, намагаючись удавати, ніби нічого особливого не сталося, але відчуваючи глибоку вдячність до Дейзі за її безмовне співчуття. Йому здавалося, що тепер всі повинні дивитися на нього, як на злочинця.

– О, так! – вигукнула Дейзі й побігла за капелюхом, горда від того, що великий хлопчик запросив її гуляти.

Товариші Нета бачили, як вони з Дейзі йшли до лісу, але жоден з них не кинувся їх наздоганяти, бо знали, що ця добра маленька дівчинка буде для нього найкращою супутницею і втішить краще, ніж будь-хто інший. Хлопчики з Пламфілду були набагато делікатнішими, ніж вважали люди, які не схвалювали методів виховання в школі Баєрів.

Прогулянка пішла Нету на користь: повернувшись додому, він був хоч і мовчазнішим, ніж зазвичай, однак так само приязним. Ніхто й словом не обмовився про ранкову подію, але вплив її на Нета був очевидним. Причому з часом він тільки посилювався. Хлопчик щосили намагався виправитися, в чому йому терпляче допомагав пан Баєр.

І щоразу, коли Нет торкався руки свого доброго вчителя, він згадував, що той заради нього добровільно терпів біль.

V. Форми для пиріжків

- Що трапилося, Дейзі?
- Хлопчики не хочуть, щоб я гралася з ними.
- Чому ж?
- Вони кажуть, що дівчатка не грають у футбол.
- Ні, вони грають, бо я теж грала, – й пані Баер засміялася, згадавши свої дитячі витівки.
- І я знаю, що можу грати. Ми з Демі часто грали в футбол, і нам було дуже весело. А тепер він не хоче, бо товариші сміються над ним.
- А знаєш, адже він, мабуть, має рацію, моя люба. Удвох вам було добре грати, але футбол занадто галаслива гра, якщо в ній беруть участь дванадцять хлопчиків. Я на твоєму місці придумала б для себе якусь іншу хорошу гру.
- Мені набридло гратися на самоті, – похмуро заперечила Дейзі.
- Я скоро прийду й пограюся з тобою. А зараз мені потрібно приготуватися для поїздки в місто. Ти теж поїдеш зі мною, побачишся з мамою, а, якщо захочеш, то залишишся вдома.
- Я дуже хочу побачитися з мамою й Джозі, але краще повернуся. Без мене Демі нудьгуватиме, та я й сама більше люблю жити тут, тітонько.
- Ти не можеш обійтися без свого Демі, так? – запитала Джо, мабуть, цілком розуміючи її любов до єдиного брата.
- Звичайно, не можу. Ми близнюки, тому любимо одне одного більше, ніж інші брати й сестри, – відповіла Дейзі, й обличчя її прояснилося: вона вважала, що бути близнюками – найбільше щастя, яке тільки можна собі уявити.
- То чим же ти вирішила займатися, поки я збиратимуся? – запитала пані Баер, водночас швидко розкладаючи на полицях білизну.
- Не знаю, – відповіла Дейзі, схопившись за двері й ліниво гойдаючись на них. – Ляльки та іграшки мені набридли. Як було б добре, якби ти, тітонько Джо, придумала якусь нову гру для мене.
- Добре, я постараюся придумати, але на це потрібен час, моя люба. А поки чи не хочеш зійти вниз і подивитися, що готує Ейзі на сніданок?
- Хочу, якщо тільки вона не сердита.
- І Дейзі вирушила на кухню, де повновладно панувала негритянка Ейзі.
- Через п'ять хвилин дівчинка повернулася веселою, зі шматочком тіста в руці й борошном на кінчику носа.
- Можна мені покуховарити з Ейзі, тітонько? Ми робитимемо пиріжки. Вона сьогодні добра й дозволила мені допомагати їй. А це так весело! – одним духом випалила Дейзі.
- От і добре! – сказала пані Баер, дуже задоволена, що Дейзі знайшла собі розвагу: адже іноді зайняти одну дівчинку важче, ніж дюжину хлопчиків. – Іди куховарити й залишайся на кухні, скільки хочеш.
- Дейзі чкурнула вниз, а тітка Джо сушила собі голову, придумуючи для неї нову гру. Нарешті якась, мабуть, щаслива думка прийшла їй у голову, бо вона усміхнулася й, зачинивши шафу, прошепотіла:
- Я постараюся зробити це!
- Ніхто в той день так і не дізнався, що придумала тітка Джо.
- Вона тільки сказала Дейзі, що купити їй сьогодні нову гру. Дівчинка так розхвилювалася, що по дорозі в місто тільки те й робила, що ставила запитання, не чекаючи на них відповідей.
- Тітка Джо залишила її в матері, щоб вона погралася з маленькою сестричкою Джозі, а сама рушила за покупками. А коли повернулася з різними пакунками й пакетами, Дейзі вже так замучила невідомість, що вона запропонувала негайно їхати назад, у Пламфілд.

Але тітка Джо хотіла поспілкуватися з сестрою, тож Дейзі мимоволі була залучена до розмови. Вона сиділа на килимі й смішила пані Брук, розповідаючи їй про пустотливі витівки хлопчиків.

Дейзі ніяк не могла зрозуміти, коли тітка Джо встигла відкрити свій секрет пані Брук, але незабаром стало очевидно, що її мама все знає.

Одягаючи на Дейзі капелюшок і цілуєчи її рожеве личко, вона сказала:

– Будь хорошою дівчинкою, Дейзі, й навчися цікавій та корисній грі, яку тітка купила для тебе. З її боку дуже мило, що вона хоче гратися з тобою, бо сама вона не особливо любить цю гру.

Пані Брук і тітка Джо весело розсміялися, змусивши Дейзі проїнятися ще більшим здивуванням.

По дорозі в екіпажі щось задзвеніло.

– Що це дзвенить? – запитала Дейзі, настороживши вушка.

– Нова гра, – відповіла тітка Джо.

– З чого ж вона зроблена?

– Із заліза, жерсті, дерева, міді, цукру, солі, вугілля й безлічі інших речей.

– Як дивно! А якого вона кольору?

– Всіляких кольорів.

– А вона велика?

– Трохи велика, але місцями не дуже.

– Я коли-небудь її бачила?

– Часто, але не таку чудову, як ця.

– Що ж це може бути? – гадала Дейзі, підстрибуючи від нетерпіння. – Я не можу чекати. Коли ж я її побачу?

– Завтра вранці після уроків.

– Вона й для хлопчиків?

– Ні, тільки для тебе й Джозі. Хлопцям буде, звичайно, цікаво поглянути на неї, – їм особливо сподобається одна її частина, але вони зможуть долучитися до гри тільки тоді, якщо ти їм дозволиш.

– Демі я дозволю, якщо він захоче.

– Не турбуйся, всі захочуть, а найбільше – Надутий Качан.

Очі пані Баер заблищали, й вона поплескала по згортку, який лежав у неї на колінах.

– Дай мені помацати його хоч разок, тітонько! – попросила Дейзі.

– Ні, ні, й ще раз ні. Ти відразу здогадаєшся, а тоді мій сюрприз пропаде.

Дейзі надулася, але одразу засміялася, побачивши крізь маленьку дірочку в папері щось блискуче.

– Як довго чекати! А чи не можна мені поглянути сьогодні?

– Ні, ні, моя люба. Потрібно ще все налаштувати й розставити по місцях. Я обіцяла дядькові Тедді не показувати тобі нову гру доти, поки все не буде готове.

– Якщо дядько знає про цю гру, значить, вона незвичайна! – плескаючи в долоні, вигукнула Дейзі.

Її милий і до того ж багатий дядько Тедді Лоуренс був для дітей якимось добрим чарівником: він завжди придумував для них всілякі сюрпризи, чудові подарунки й кумедні розваги.

– Так, Тедді ходив зі мною, й ми разом її купили. Так весело було підбирати для неї різні штучки! Йому хотілося, щоб все було найбільше й найкрасивіше, тож простенька гра, яку я придумала, завдяки йому перетворилася на чудову. Ти повинна міцніше поцілувати твого доброго дядька, коли побачиш його. Він сам вибрав цю чарівну маленьку ку... Господи, я мало не сказала тобі, що це таке! – вигукнула пані Баер і, мабуть, побоюючись знову проговоритися, почала переглядати свої рахунки.

А Дейзі з покірним виглядом склала ручки на колінах і стала думати, яка ж гра починається на «ку».

Приїхавши додому, вона уважно розглядала всі пакунки, які виймали з екіпажу. Особливо її зацікавив один дуже великий і, мабуть, важкий, який Франц відніс у дитячу.

У цей день нагорі відбувалося щось таємниче.

Франц стукав молотком, Ейзі ходила то вгору, то вниз сходами, тітка Джо бігала тим самим маршрутом, ховаючи щось під фартухом. З дітей нагору не пускали нікого, крім Тедді, який ще дуже погано говорив і не міг видати секрет. Про побачене він розповідав щось незрозуміле й весь час сміявся.

Все це так розхвилювало Дейзі, що її збудження передалося хлопчикам. Вони навперебій стали пропонувати тітці Джо свою допомогу. Але вона відмовилася від неї, повторивши їхні ж слова, сказані Дейзі:

– Дівчата не можуть гратися з хлопчиками. Ця гра для Дейзі, для Джозі, й для мене. Ви нам не потрібні.

Після цих слів юні джентльмени скромно пішли, а потім стали так люб'язно й гаряче просити Дейзі пограти з ними в кульки, в конячки, у футбол чи в будь-яку гру на її бажання, що найвна дівчинка була надзвичайно здивована.

Завдяки люб'язності хлопчиків день пройшов непомітно. Дейзі лягла спати рано, а вранці так активно займалася й працювала, що дядько Фриц подумав: «Як було б добре купувати їй нову гру щодня!».

Хвилювання охопило весь клас, коли об одинадцятій годині пан Баер відпустив Дейзі: всі знали, що зараз вона нарешті побачить таємничу нову іграшку.

Хлопчики провели її очима, коли вона вибігла з класу, а Демі став таким неухажливим, що, коли Франц запитав його, де знаходиться Сахара, він задумливо відповів: «У дитячій», – чим розсмішив весь клас.

– Тітка Джо, – вигукнула Дейзі, влітаючи до неї в кімнату, – я закінчила уроки й більше вже не можу чекати ані хвилини!

– Ходімо, все готово, – відповіла тітка Джо й, посадивши на ліву руку Тедді, а правою взявши робочий кошик, швидко пішла нагору.

– Ну, й що ж – я нічого не бачу! – сказала Дейзі, увійшовши в дитячу й роззираючись довкруг.

– А чуєш що-небудь? – змовницьким тоном запитала тітка Джо, утримуючи Тедді, який намагався підбігти до вікна.

Дейзі чула якийсь тріск і булькання, ніби десь кипіла вода. Ці звуки долинали з-за фіранки, натягнутої перед вікном. Вона відвела фіранку, скрикнула: «Ох!» і зупинилася як укопана, із захопленням дивлячись на – як ви думаєте, на що?

Біля широкого підвіконня була влаштована полиця. З одного боку на ній стояли всякі кухонні приладдя – горщики, пательні, казанки, каструлі, з другого – маленькі обідній й чайний сервізи, а перед вікном – плита. Не бляшана, іграшкова, а справжня, залізна, цілком придатна для того, щоб приготувати обід для цілої родини ляльок. Але найкраще було те, що плита топилася, в ній горів справжній вогонь, з носика чайника, який стояв на ній, виривалася справжня пара, а кришка пританцьовувала – налита в нього вода закипіла.

Одна шибка була вийнята з вікна, а замість неї вставлено металевий лист з отвором для труби – справжній дим вилітав з неї й кружляв у повітрі. Дерев'яний ящик з дровами й відерце з вугіллям поставили біля плити, а над ними висіли волоть і щітка. Маленький кошик для провізії стояв на низенькому столику, за яким зазвичай гралася Дейзі, а на спинці її стільчика висів білий фартушок з нагрудником і кумедний мініатюрний чепчик.

Сонце зазірало у вікно, наче милуючись цією картиною, дрова весело потріскували, нове кухонне приладдя сяяло, а обідній і чайний посуд стояв стрункими рядами. Це була найчудовіша, найчарівніша кухня, яку тільки могла собі уявити дівчинка.

Ще раз скрикнувши: «Ох!», Дейзі деякий час стояла мовчки, тільки очі її швидко перебігали з однієї чудової штучки на іншу й блищали дедалі яскравіше. Нарешті вона глянула на веселе обличчя тітки Джо й, обійнявши її, вигукнула:

– Яка ж це чудова іграшка, тітонько Джо! І що, мені справді можна буде по-справжньому топити цю маленьку плиту, готувати що-небудь смачненьке й запрошувати гостей? Ох, як вона мені подобається! Як ти це все придумала?

– Я побачила, з яким задоволенням ти побігла куховарити з Ейзі, – відповіла тітка Джо, притримуючи Дейзі, яка підстрибувала, ніби збираючись полетіти. – Адже вона не дозволила б тобі часто готувати на її кухні, бо там небезпечно: вогонь дуже великий. От мені й спало на думку купити тобі окрему плиту й навчити тебе готувати. Це буде весело, й корисно. Я зайшла в кілька іграшкових магазинів. Виявилося, хороші, великі плити коштують так дорого, що я вже подумувала відмовитися від свого задуму. Але тут я зустрілася з дядьком Тедді, й він, дізнавшись, навіщо я прийшла, оголосив, що хоче допомогти мені, й наполіг, щоб я купила найбільшу й найгарнішу плиту. Я спочатку відмовлялася, а він тільки сміявся й дражнився, згадуючи, як я готувала в дитинстві. Потім сказав, що я повинна навчити готувати тебе й Джозі, та накупив всіляких речей для мого, як він висловився, «кулінарного класу».

– Як добре, що ти зустріла його, тітонько! – раділа Дейзі.

– Тільки тобі доведеться старанно працювати, – сказала тітка Джо, – щоб навчитися куховарити. Дядько сказав, що часто приїжджатиме до чаю, й сподівається, що його пригощатимуть чимось смачненьким.

– Це наймиліша, найчудовіша кухня на світі! – вигукнула Дейзі, пританцьовуючи по кімнаті з новим соусником в одній руці та маленькою кочергою в другій. – Я готувати на ній з таким задоволенням! Ти навчиш мене пекти пиріжки й печиво?

– На все свій час, моя дівчинко, – відповіла тітка Джо. – Ця іграшка повинна принести тобі користь. Будеш моєю куховаркою, я замовлятиму тобі різні страви й показувати, як їх готувати. Так ти потроху й навчишся готувати. Скажу всім, що ти нова служниця й кликатиму тебе Саллі, – додала вона й одразу взялася за роботу. А Тедді сів на підлогу й, засунувши в рот палець, взявся з цікавістю роздивлятися плиту.

– Ох, яке ж усе красиве! З чого ж мені почати? – запитала Дейзі, вона ж Саллі, з таким осяяним обличчям і такою готовністю швидше розпочати цю науку, що тітка Джо подумала: «Добре, якби всі кухарки були такими ж милими, старанними й веселими».

– Перш за все, одягни ось цей чистий фартушок і чепчик, – сказала вона. – Я хочу, щоб моя кухарка була охайною.

Саллі заховала своє кучеряве волосся під чепчик і без заперечень вдягла фартух.

– Тепер приведи все в порядок, – наказала тітка Джо. – Вимий новий посуд, а заодно й старий сервіз, бо колишня кухарка залишила його брудним після гостей.

Тітка Джо говорила серйозно, але Саллі розсміялася: вона знала, хто була ця «неохайна кухарка», яка не вимила посуд.

І ось, засукавши рукава, вона із задоволенням почала метушитися на кухні, час від часу захоплено вигукуючи: «Ох, яка чудова шпигувальна голка!», «Яка гарненька мисочка!», «Яка чарівна перечниця!».

– Тепер, Саллі, – сказала пані Джо, коли дівчинка перемила весь посуд, – іди на базар. Я тут записала все, що потрібно купити.

І вона подала їй листок паперу й кошик.

– А де в нас буде базар? – запитала Саллі, для якої нова гра з кожною хвилиною ставала дедалі цікавішою.

– В Ейзі.

Саллі вирушила за покупками й знову розбурхала весь клас, з'явившись перед однокласниками в новому вбранні.

– Це чудова гра! – з осяяним обличчям шепнула вона Демі.

Стару Ейзі ця гра цікавила нітрохи не менше, ніж Дейзі. Вона весело засміялася, коли до неї на кухню влетіла маленька кухарочка Саллі в чепчику, що збився набік.

– Ось список провізії для тітоньки Джо. Мені все це потрібно якнайшвидше, – повагом промовила Дейзі.

– Подивимося, що тут таке, моє серденько. Ага! Два фунти м'яса, картопля, гарбуз, яблуко, хліб і масло. М'яса ще немає, я пришлю його нагору, тільки-но принесуть. А все інше – будь ласка.

І Ейзі поклала в кошик одну картоплину, яблуко, шматочок гарбуза, трохи масла й хлібець, а наостанок сказала Саллі, щоб вона остерігалася хлопчика, підручного м'ясника, бо він – великий пустун.

– Хто ж це? – запитала Саллі, сподіваючись, що цим хлопчиком виявиться Демі.

– А ось побачиш, – сказала Ася.

Саллі схопила кошик і, весело наспівуючи, побігла нагору.

– Сховай все, крім яблука, в шафу для провізії, – сказала пані Джо, коли юна куховарка повернулася з базару.

Під полицею були влаштовані дві шафи, й Саллі знову охопила радість, коли вона відчинила їх. Одна слугувала підвалом – там лежали дрова й вугілля. В другій зберігалася борошно, цукор, сіль, м'ясо та інша провізія. Зокрема, стояла баночка з варенням, бляшанка з імбирними пряниками й крихітна чайниця з чаєм. Найбільше дівчинці сподобалися два маленьких горщики з молоком, на якому вже почали збиратися вершки, і ложечка, щоб знімати їх.

Побачивши все це багатство, Дейзі заплескала в долоні й хотіла негайно зняти вершки. Але тітка Джо зупинила її.

– Стривай-но, – сказала вона. – Вершки знадобляться тобі для яблучного пирога, який готуватиметься пізніше. Дай їм гарненько настоятися, а доти не чіпай.

– Хіба я пектиму пиріг? – вигукнула Дейзі, не вірячи, що її чекає таке щастя.

– Так, і якщо твоя плита пече добре, то в нас буде навіть два пироги: один з яблуками, а другий – з варенням, – відповіла тітка Джо, яка теж захопилася цією грою.

– Що ж мені тепер робити? – запитала Дейзі, згораючи від нетерпіння якнайшвидше почати куховарство.

– Закрий нижню в'юшку біля плити, щоб все тепло пішло в духовку. Відтак вимий руки, дістань борошно, цукор, сіль, масло й корицю. Подивися, чи чиста дошка для тіста, й почисть яблуко.

Дейзі виконала все це так вправно й обережно, як це взагалі можливо для такої молодосінької й недосвідченої кухарки.

– Я, щиро кажучи, точно не знаю, як визначити пропорції масла й борошна для таких маленьких пиріжків, – серйозно сказала тітка Джо, з усмішкою поглядаючи на розкладені на столі припаси. – Нічого не вдієш, доведеться пекти навмання. Якщо в перший раз не вийде, постараємося, щоб вдалося наступного. Насип повний кухлик борошна, додай щіпку солі й трохи масла. Пам'ятай, що спочатку потрібно класти все сухе, а потім вже додавати рідину, так краще розмішується.

– Так, я знаю. Я бачила, як Ейзі робить тісто. А чи потрібно помазати маслом пательні? Вона завжди з цього починає.

– Намаж, – схвально сказала тітка Джо. – Гадаю, з тебе вийде чудова куховарка – так спритно ти все робиш. Тепер додай холодної води, тільки щоб змочити борошно. Посип борошна на дошку, поклади на неї тісто, гарненько поміси й розкачай. Ось так. Тепер поклади на

нього кілька шматочків масла, загорни й знову розкачай. Не потрібно робити тісто занадто жирним, а то у твоїх ляльок засмутиться шлунок.

Розсміявшись, Дейзі додала масла й почала розрівнювати тісто своєю маленькою качалкою. Потім відрізала від нього два шматки, розкачала їх так, що вийшли два коржики, поклала на один з них нарізане скибочками яблуко, не економлячи, посипала цукром і корицею та обережно накрила іншим коржиком.

– Мені завжди хотілося надрізати пиріжки по колу, – сказала вона, – але Ейзі ніколи мені не дозволяла. Як добре куварити так, як хочеться самій!

І, схопивши ніжик, почала надрізати пиріжок, який лежав на пательні, яку вона тримала на долоні.

У будь-якої, навіть найкращої куварки може трапитися біда. Не уникла цього й Саллі. Ножик рухався так швидко, що пательня вислизнула в неї з рук, перекинулася й пиріжок гепнувся на підлогу. Саллі скрикнула, пані Джо засміялася, а Тедді поповз до пиріжка. На хвилину в маленькій кухні запанував гармидер.

– З ним нічого не сталося! – вигукнула Дейзі, піднявши свій скарб, що мало не загинув, і знову укладаючи його на пательню, не звертаючи, як і всі діти, жодної уваги на бруд, який прилип до тіста. – Він не розвалився, й начинка не випала, бо я дуже добре защепила краї. Тепер потрібно тільки проколоти його в кількох місцях – і все готово.

– У моєї нової куварки, бачу, хороший характер, – сказала пані Джо. – Це дуже приємно. Ну, а тепер візьми банку з полуничним варенням, поклади його на нижній коржик іншого пиріжка, загни краї догори й накрій варення смужками з тіста, як робить Ейзі. Пропоную викласти посередині букву «Д», а навколо зигзаги, так буде цікавіше.

Саллі накрутила зверху такі прикраси, що справжня куварка жажнулася б.

– Ну ось, готово! – сказала вона, обережно поклавши останню грудку тіста. – Тепер можна пекти! – і вона гордо поставила обидва пиріжки в духовку.

– Вимий посуд, – сказала тітка Джо. – Хороша куварка завжди миє посуд відразу. А потім почисти гарбуз і картоплю.

– Так у мене всього лиш одна картоплина, – сміючись, сказала Дейзі.

– Розріж її на чотири частини й поклади поки що в холодну воду.

– А гарбуз теж покласти у воду?

– Ні. Вичисти, розріж гарбузину й поклади ось сюди, щоб вона варилася на пару. Так гарбуз встигає довше, зате смакує краще.

Почулося дряпання у двері. Дейзі відчинила їх, і в кімнату увійшла собака з кошиком у зубах.

– Це ж Кіт! Так ось хто в нас хлопчик м'ясника! – зі сміхом вигукнула Дейзі, взявши до рук кошик.

Пес облизався й розчулено подивився на неї, вважаючи, мабуть, що приніс свій власний обід, як це не раз бувало. Коли ж Коту роз'яснили помилку, він образився й, спускаючись сходами, весь час гавкав, висловлюючи свої ображені почуття.

У кошику були дві скибочки м'яса для лялькового біфштекса, варена груша, пиріжок і записочка, яку надряпала Ейзі:

Для ланчу маленької пані, якщо її куварство не вдасться.

– Мені від неї нічого не потрібно! – з обуренням вигукнула Дейзі. – Моє куварство буде прекрасним, у мене буде чудовий обід, ось побачите!

– Ніколи не заважає мати що-небудь про запас, на випадок, якщо, наприклад, прийдуть гості, – сказала тітка Джо, яка знала це з досвіду.

– Мені – їсти, – оголосив Тедді, який, дивлячись на все це куварство, дійшов висновку, що не завадило б підкріпитися.

Пані Джо дала йому свій робочий кошик, щоб, порпаючись у ньому, він забув про їжу, бо обідати було ще рано.

– Тепер накривай стіл, Саллі, – порадила вона господарочці, – а також приготуй гарячого вугілля для біфштекса.

У Саллі було повно справ. Потрібно було стежити за картоплею в казанку й гарбузом на пару, щохвилини відчиняти духовку й дивитися, чи добре печуться пиріжки, і, нарешті, коли вугілля розгорілося, покласти на крихітні ґратки два справжніх біфштекси й перевертати їх виделкою.

Картопля швидше за все вже була готова, та й не дивно, бо казанок весь час аж підстрибував. Саллі розім'яла її маленьким товкачем, додала багато масла, але забула посолити. Виклала пюре гіркою на червону тарілочку й розгладила зверху ножем, змоченим у молоці. Залишилося поставити страву в духовку, щоб підрум'янити.

Вона була так зайнята всім цим, що забула про пиріжки. А коли відчинила дверцята духовки, щоб поставити туди картоплю, то з подивом побачила, що вони так підгоріли, що аж почорніли!

– Ох, мої пиріжки! Мої чудові пиріжки! Вони зовсім зіпсувалися! – вигукнула Саллі, заламуючи брудні ручки.

Особливо жахливо виглядав солодкий пиріг. Всі прикраси на ньому піднялися дибки й стирчали в різні боки над почорнілим варенням, наче стіни й димарі згорілого будинку.

– Господи, я забула нагадати тобі, щоб ти їх вийняла, – з каяттям сказала тітка Джо. – Не плач, моя мила, це я винна, ми знову спробуємо покуховарити після обіду, – додала вона, побачивши, як дві великі сльози викотилися з очей Саллі й зашипіли, впадши на гарячі руїни пиріжків. Напевно, за ними покотилися б інші, але в цю хвилину затріщав біфштекс. Саллі кинулася до нього й незабаром забула про втрати.

– Постав підігріти страву й тарілки, – сказала пані Джо, від душі бажаючи, щоб більше не було ніяких невдач. – Поклади в гарбуз масла й солі, змішай і посип зверху перцем.

Трохи заспокоївшись, Саллі цілком успішно приготувала гарбуз. Потім страви були розставлені на столі, й шість ляльок розсаджено по три з кожного боку. На одному кінці столу сіла Саллі, навпроти неї – Тедді.

Загалом гості мали дещо дивний вигляд: одна лялька – в бальній сукні, інша – в нічній сорочці, хлопчик Джеррі – в зимовому костюмі, а улюблениця Дейзі – Анабелла – зовсім без одягу, вона сиділа голяка. Тедді, як глава сім'ї, поведився цілком пристойно. Він з усмішкою їв усе, що бачив на тарілці, й кожна нова страва йому чудово смакувала. Дейзі сяяла, дивлячись на своїх гостей, як втомлена від клопотів, але гостинна й привітна господиня.

Біфштекс був такий твердий, що маленький ніжик ніяк не міг його розрізати, картоплі всім не вистачило, а гарбуз трохи взявся грудками. Але гості досить делікатно вдавали, ніби не помічають цих недоліків, а господар і господиня будинку їли з таким апетитом, що їм можна було тільки позаздрити.

Задоволення знімати вершки згладило горе від загиблих пирогів, а пиріжок Ейзі, який спочатку викликав обурення, дуже вдало доповнив десерт.

– Ніколи ще в мене не було такого дивовижного сніданку! – вигукнула Дейзі, під'їдаючи все що залишилося на тарілках. – Можна мені готувати сніданок щодня?

– Ти можеш готувати коли завгодно після уроків, – сказала тітонька Джо, яка з великим задоволенням спостерігала за ланчем, хоч ніхто так і не запросив її взяти в ньому участь. – Тільки я попрошу тебе їсти вчасно. Оскільки сьогодні ти куховарила вперше, я не хотіла псувати тобі задоволення, але їсти, як трапиться, не можна. Ось до чаю можеш приготувати щонебудь, якщо захочеш.

– Дозволь мені спекти пампушки для Демі! Він їх дуже любить, особливо обсипані цукром! – вигукнула Дейзі, ніжно витираючи жовту плямочку з носика Анабелли. Ця особа

відмовилася їсти гарбуз, хоч її вмовляли й пояснювали, що гарбуз дуже корисний від «лематизму». Бідна Белла постійно страждала від цієї хвороби, та й не дивно, бо вона ходила гола й постійно застуджувалася.

– Але ж якщо ти пригощатимеш такими смачними речами Демі, то всі інші хлопчики захочуть того самого. Тоді ти клопоту не оберешся.

– А чи не можна влаштувати тільки сьогодні, тільки один раз, щоб Демі прийшов до мене пити чай один? А потім я пригощатиму інших хлопчиків, якщо вони добре поведуться, – запропонувала Дейзі.

– Чудова думка! – погодилася тітка Джо. – Пригощатимеш своїми смаколиками тих хлопчиків, які мають зразкову поведінку – це буде їм за нагороду. Якщо маленькі чоловіки схожі на дорослих, а вони всі великі ласуни, то твої пампушки, напевно, пом'якшать їхні серця, – додала тітка Джо, кивнувши погляд на дядька Баера, який підійшов до дверей і з усмішкою дивився на дружину.

– Це камінчик у мій город, – розсміявшись, сказав він. – Ну, що ж, ти маєш рацію. Тільки якби я одружився з тобою, розраховуючи на хороше куховарство, моя дорога, то мені довелося б жорстоко розчаруватися.

З цими словами пан Баер став підкидати Тедді, а той зовсім вибився з сил, намагаючись описати розкішний бенкет, в якому він брав участь.

Дейзі з гордістю показала дядькові Фрицу свою кухню й дещо необачно обіцяла напекти йому стільки пиріжків з яблуками, скільки він буде в змозі з'їсти. Потім вона почала було розповідати йому, що її куховарство служитиме нагородою для хлопчиків, як раптом всі вони під проводом Демі влетіли в кімнату. Уроки закінчилися, до обіду ще залишався час, і спокусливий запах біфштекса Дейзі привів їх сюди.

Хто не бачив, тому важко уявити собі з якою гордістю Дейзі-Саллі показувала хлопцям свої скарби й розповідала про нагороду, яка чекає їх, якщо вони добре поведуться. Деякі почали сміятися над нею, запевняючи, що приготовані нею страви не можна буде їсти, але серце Надутого Качана було переможене відразу, Нет і Демі твердо вірили в мистецтво Дейзі, а решта хлопчиків оголосили, що почекають і подивляться, як у неї піде справа.

Кухнею, проте, всі дружно захоплювалися. З особливим інтересом хлопчики розглядали плиту. Демі висловив бажання негайно купити в Дейзі казанок для води, запевняючи, що він якраз підійде для парової машини, яку він задумав спорудити, а Нед оголосив, що найбільший соусник став би в пригоді йому, щоб розмішувати свинець, з якого він відливав кулі й рибальські грузила.

Ці слова так схвилювали Дейзі, що пані Джо поспішила втрутитися. Вона оголосила, що з нинішнього дня вводить новий закон, згідно з яким жоден хлопчик не має права не тільки чіпати плиту або кухонне приладдя, але навіть близько підходити до них без дозволу власниці. Це значно підвищило цінність кухні в очах юних джентльменів, особливо коли вони дізналися, що порушення цього закону буде каратися позбавленням права ласувати різними смачними речами – нагородою, обіцяної гідним.

Зателенькав дзвоник, і всі рушили обідати. За столом хлопчики жваво обговорювали список ласощів, яким Дейзі мала частувати їх, якщо вони того заслужать.

Дейзі безмежно вірила у свою плиту, обіцяла все що завгодно, якщо тільки тітка навчить її куховарити як слід. Слова Дейзі стривожили пані Джо, бо деякі з включених у список страв вона зовсім не вміла готувати, наприклад, весільний пиріг, якийсь особливий льодяник, а також суп з оселедцем і вишнями. Цей суп, виявляється, дуже любив пан Баер, який і запропонував внести його до списку – до розпачу своєї дружини, що поняття не мала про німецьку кухню.

Дейзі хотіла взятися за куховарство негайно після обіду, але їй дозволили тільки налити в казанок води для чаю й випрати свій фартух, який так забруднився, ніби вона готувала великий

різдвяний обід. А потім її послали гратися в інші ігри до п'ятої години: дядько Фриц сказав, що багато вчитися, навіть куховарству, не дуже добре для дітей, а тітка Джо знала, як швидко набридають нові іграшки, якщо ними гратися занадто часто.

Усі в цей день були надзвичайно уважними до Дейзі. Томмі обіцяв нарвати для неї бобів зі своєю грядки, тільки-но вони визріють (хоча поки на грядці росла одна тільки лобода). Нет запропонував приносити дрова, Надутий Качан дивився на куховарочку з мовчазною побожністю, як на якесь божество, Нед почав влаштовувати маленький холодильник для нової кухні, а Демі з пунктуальністю, вельми похвальною в такому юному віці, пішов за сестрою в дитячу, щойно пробило п'ять годин.

Було ще рано пити чай, але Демі так просив, щоб Дейзі дозволила йому увійти й допомогти їй, що відмовити йому було неможливо. Він затопив плиту, бігав туди-сюди, виконуючи різні доручення, і з великим інтересом стежив за приготуванням своєї вечері. Пані Джо керувала куховарством, але не могла весь час перебувати в дитячій, бо була дуже зайнята – їй потрібно було вішати чисті фіранки на вікна.

– Попроси в Ейзі чашку сметани, – перш за все розпорядилася вона, – тоді, щоб тісто було легким, не доведеться додавати багато соди – я її не люблю.

Демі кинувся вниз і повернувся зі сметаною й забрудненим ротом. Він спробував сметану, вирішив, що вона дуже кисла й пиріжки вийдуть неїстівними.

Пані Джо скористалася нагодою і, стоячи на складній драбині біля вікна, на яке вішала фіранку, прочитала коротеньку лекцію про хімічні властивості соди. Дейзі пропустила її слова повз вуха, а Демі слухав уважно й усе зрозумів, що й довів короткою, але діловою заввагою:

– Розумію. Сода знищує кислоту, від шипіння тісто стає легким.

– Насип майже повну чашку борошна, Саллі, – вела далі зі своєї драбини пані Джо, – і додай в неї трохи солі.

– Здається, скрізь потрібно сипати цю сіль! – вигукнула Саллі, якій набридло відкривати коробочку з-під пігулок, наповнену сіллю.

– Сіль, як і веселий настрій, скрашує все, – завважив дядько Фриц. Він увійшов у дитячу з молотком і вбив кілька цвяхів, щоб Дейзі могла розвісити на них пательні.

– Я не запрошувала тебе до чаю, дядько Фрице, але пригощу пампушками й постараюся бути в доброму гуморі, – сказала Дейзі, підіймаючи своє забруднене в борошні личко, щоб поцілувати дядька.

– Фриц, ти не повинен заважати нашим кулінарним заняттям, – сказала пані Джо, – а то я прийду й почну давати вказівки під час твоїх уроків латині. Як тобі це сподобається? – й вона накинула йому на голову довгу ситцеву фіранку.

– Чому ж не сподобається? Приходь і спробуй, – сказав пан Баер і пішов, наспівуючи й постукуючи молотком то тут, то там, як величезний дятел.

– Насип все-таки трохи соди в сметану, Саллі, – сказала тітка Джо, – а коли вона зашипить, вилий її в борошно та збий якомога сильніше. Приготуй заздалегідь пательню, налий більше олії й печи пампушки доти, поки я не повернуся.

З цими словами тітка Джо зникла.

О, як стукала й дзвеніла маленька ложечка, який галас здійнявся, коли Дейзі почала збивати тісто! Чесне слово, воно мало не перетворилося на піну. А коли кухарка налила тісто на пательню, воно піднялося так високо, що в Демі потекли слинки. Зрозуміло, що перша пампушка пристала до пательні й підгоріла, бо Саллі забула покласти масло, але потім справа пішла на лад, і шість чудових пампушок прикрасили собою блюдо.

– Гадаю, смачніше їсти їх із патокою, ніж із цукром, – сказав Демі, що сидів у кріслі за столом, який наклав на власний манер.

– То піди до Ейзі й попроси в неї патоки, – сказала Дейзі й пішла у ванну кімнату мити руки.

Поки в дитячій нікого не було, трапилася страшна біда. Кіт весь день почувався ображеним, та й не дивно: він приніс м'ясо, не чіпаючи його, а за це не отримав винагороди. Це був хороший собака, але й в нього були маленькі недоліки, як, втім, є в кожного з нас. Зокрема, він не завжди міг втриматися від спокуси. Тож випадково нагодившись у дитячу, він відчув запах пампушок і, побачивши, що вони лежать на низенькому столику, а в кімнаті немає ні душі, проковтнув усі. Щоправда, слід додати, що пампушки були дуже гарячими, і він так обпікся, що голосно зойкнув.

Дейзі почула цей звук, але було пізно: залетівши на свою кухню, вона побачила тільки порожнє блюдо й кінчик жовтого хвоста, що стирчав з-під ліжка. Не промовивши й слова, кухарка схопила злодія за хвіст, витягла на світ божий й так почала трясти, що в бідолахи заплескали вуха. Потім вона вигнала його з будинку, й бідний Кіт провів весь вечір в сараї на ящику з вугіллям – у повній самоті.

Дещо заспокоєна співчуттям Демі, Дейзі замісила нове тісто й спекла вдвічі більше пампушок, які вийшли ще кращими. Дві з них вона відправила дядькові Фрицу, який передав їй, що ніколи в житті не їв таких смачних пампушок. І всі хлопчики, що сиділи за столом, позаздрили Демі, якого пригощала Дейзі.

У близнят вийшла справді чудова вечеря. Кришка з чайника впала на підлогу всього тричі, глечик з молоком перекинувся тільки один раз, а скибочки хліба з маслом чудово пахли біфштексом, бо смажилися на тій самій пательні. Демі забув про свою філософію й наминав пампушки, як голодний жебрак, Дейзі мріяла про нові розкішні бенкети, а ляльки дивилися на них в усі очі й люб'язно усміхалися.

– Ну що ж, мої милі, весело вам було? – запитала тітка Джо, входячи в кімнату з Тедді на руках.

– Дуже весело. Я скоро прийду знову, – виразно повідомив Демі.

– А чи не занадто багато ти з'їв, мій хлопчику?

– Ні, тільки з десяток пампушок, і всі дуже маленькі, – заперечив Демі.

– Йому не зашкодить – адже вони були такі смачні! – сказала Дейзі з такою кумедною сумішшю материнської ніжності й гордості господарочки, що тітка Джо з усмішкою завважила:

– Ну, як я бачу, нова гра має успіх.

– Мені вона дуже подобається, – сказав Демі, ніби вся справа була в його схваленні.

– Це найкраща гра у світі! – вигукнула Дейзі. – Мені хотілося б, щоб у всіх були такі чудові кухні, як моя, – додала вона, ніжно дивлячись на плиту.

– Але ця гра ще не має назви, – серйозно сказав Демі, присьорбуючи сироп.

– Вона має назву.

– Так? Має? – здивовано запитали хором близнюки.

– Гадаю, її треба назвати «Форми для пиріжків», – сказала тітка Джо й пішла, цілком задоволена своєю вигадкою.

VI. Клеймо пожежі

– Можна мені увійти й поговорити з вами, пані Баер? Сталася дуже важлива річ, – сказав Нет, просунувши голову в кімнату Джо.

Вже п'ята голова просовувалася до неї протягом останньої пів години, але вона до цього звикла.

– Що трапалося, синку?

Нет увійшов, щільно зачинив за собою двері й сказав гаряче й тривожно:

– Прийшов Ден.

– Який Ден?

– Це хлопчик, з яким я був знайомий, коли ходив вулицями, граючи на скрипці. Він продавав газети й був дуже добрий до мене. Я зустрів його на днях у місті, розповів, як добре у вас, і він прийшов.

– Несподіваний візит!

– Це не візит. Він хоче залишитися тут, якщо ви йому дозволите, – спокійно мовив Нет.

– Але я, щиро кажучи, не знаю, чи зможемо ми залишити його, – з сумнівом промовила пані Баер, вражена такою несподіваною пропозицією.

– Не знаєте? – запитав Нет, сумно й тривожно дивлячись на неї. – А я гадав, що ви любите, щоб до вас приходили бідні хлопчики й жили тут, і що ви будете так само добрі до Дена, як були до мене.

– Так, я люблю допомагати бідним хлопчикам, але маю хоч щось про них знати. Бідних дітей багато, тож мені доводиться вибирати. Я не можу взяти до себе всіх, хоч і дуже хотіла б...

– Я покликав Дена, сподіваючись, що він вам сподобається. Але якщо для нього немає місця, він може піти, – сумно сказав Нет.

Пані Баер було приємно чути впевненість Нета в її готовності дати притулок його приятелю, тому в неї не вистачило духу відмовити йому.

– Розкажи мені про Дена, – попросила вона.

– Я знаю тільки, що в нього немає рідних. Він бідний і був добрий до мене. Ось і мені захотілося зробити йому приємне.

– Ці причини поважні, – сказала пані Баер, від щирого серця бажаючи виконати прохання Нета. – Але в будинку, їй-богу, немає жодного вільного містечка, і я не знаю, куди помістити твого друга.

– Він може спати на моєму ліжку, – з жаром відгукнувся Нет, – а я спатиму в сараї. Зараз тепло, а я, коли жив із татом, звик ночувати, де доведеться.

– Приведи до мене свого друга, Нете, – ласкаво сказала пані Баер, поклавши руку на плече хлопчика. – Спробую знайти йому місце, не позбавляючи тебе твого ліжка.

Нет стрімголов вилетів з кімнати й за хвилину повернувся в супроводі не надто симпатичного, похмурого хлопчика, який, важко ступаючи, зупинився посеред кімнати й зухвало почав роззиратися довкруг. «Не можу сказати, що він мені сподобався», – подумала пані Баер, глянувши на новачка.

– Це Ден, – сказав Нет, представляючи гостя з таким виглядом, ніби був впевнений, що пані Баер надзвичайно приємно познайомитися з ним.

– Нет сказав, що тобі хотілося б залишитися тут і жити з нами? – дружньо запитала пані Баер.

– Так, – коротко відповів Ден.

– У тебе немає нікого, хто міг би подбати про тебе?

– Ні.

– Скажи: «Ні, мем», – шепнув йому Нет.

- Не хочу, – пробурчав Ден.
- Скільки тобі років?
- Скоро чотирнадцять.
- Ти виглядаєш старше. Що вмієш робити?
- Майже все.
- Якщо ти залишишся тут, то тобі доведеться так само, як іншим, не тільки гратися, а й учитися, й працювати. Погоджуєшся на таке?
- Можна спробувати.
- Добре. Тоді побудь у нас кілька днів, подивимося, як ми порозуміємося. Візьми друга з собою, Нете, й попіклуйся про нього, поки пан Баер не повернеться додому. Тоді ми все обговоримо, – сказала Джо, відчуваючи, що їй буде важко зійтися з цим хлопчиком, який, спрямувавши на неї великі чорні очі, дивився сміливо й недовіжливо, зовсім не по-дитячому.
- Ходімо, Нете, – сказав він їй, так само важко ступаючи, вийшов з кімнати.
- Дякую вам, пані Баер, – сказав дещо зніяковілий Нет, бо одразу відчув різницю між тим, як зустріли його самого й Дена.
- Хлопчики граються в цирк на току, – сказав Нет, спускаючись з Деном широкими сходами. – Хочеш піти до них?
- Вони великі? – запитав той.
- Ні, великі пішли на риболовлю.
- Ну добре, все одно йдемо, – погодився Ден.
- Нет привів його на тік і представив компанії, яка зібралася там. Велике коло було встелено сіном. Посередині стояв Демі з бичем, а Томмі, сидячи на нетерплячому Тобі, їздив по колу, зображаючи мавпочку.
- Ви повинні заплатити по шпильці за вхід, – сказав Надутий Качан, що стояв біля тачки, в якій сидів оркестр: Нед грав на гребінці, а Роб щосили бив у іграшковий барабан.
- Я заплачу за обох, – великодушно сказав Нет, встромляючи дві криві шпильки в сухий гриб, який служив касою.
- Кивнувши присутнім, приятелі сіли на дошки, й вистава відновилася. Після Томмі, що зображав мавпу, Нед продемонстрував публіці незвичайну вправність та швидкість, перестрибуючи через стілець і бігаючи вниз та вгору по сходах, як справжній матрос. Потім Демі станцював джигу з таким серйозним виглядом, що розсмішив усіх присутніх.
- Нету запропонували боротися з високим гладким Надутим Качаном, який дуже швидко звалив його з ніг. Потім на сцену знову вийшов Томмі, щоб похвалитися своїм умінням робити сальто. Він так довго вправлявся потай від усіх, що його тіло суціль вкрилося синцями й гулями. Публіка нагородила Томмі бурхливими оплесками, й він, почервонівши від гордості, вже збирався йти, коли Ден презирливо сказав:
- Варто було плескати через таку дурницю!
- Нумо скажи це ще раз! – вигукнув Томмі, надувшись, як індик.
- Ти хочеш битися? – запитав Ден, підскачовши й стиснувши кулаки.
- Ні, не хочу, – відверто відповів Томмі й позадкував, розгубившись від такої пропозиції.
- Битися не можна! – закричали схвильовані хлопчики.
- Оце хоробрість! – презирливо посміхнувся Ден.
- Якщо ти так поводитимешся, – сказав Нет, образившись за своїх товаришів, – то тобі не можна буде залишитися тут.
- Нехай він спробує зробити, як я! – хвалькувато запропонував Томмі.
- Тоді геть з дороги! – крикнув Ден і без будь-якої підготовки крутнув потрійне сальто, закінчивши вправу на рівних ногах.
- Ну, тобі так не зробити, Томмі, – завважив Нет, задоволений успіхом свого приятеля. – Ти кілька разів вдарився головою, й на ноги не встав, а простерся на землі.

Перш ніж він встиг додати ще слово, Ден знову здивував публіку. Він зробив потрібне сальто назад і пройшовся на руках.

У першу хвилину глядачі оніміли від подиву, а потім пролунали шалені оплески й захоплені вигуки, якими вітали чудового гімнаста. Причому Томмі кричав голосніше за всіх. А Ден встав на ноги й оглянув хлопчиків з виглядом спокійної переваги.

– Як ти думаєш, чи зможу я навчитися цього, щоб не було дуже боляче? – лагідно запитав Томмі, потираючи лікті, ще боліли після його вправ.

– А що ти мені даси, якщо я тебе навчу? – запитав своєю чергою Ден.

– Мій новий складаний ніж. У нього чотири леза, п'яте зламалося.

– Покажи.

Томмі вийняв з кишені ніж і, ніжно глянувши на його гладенький держак, простягнув Дену. Той уважно оглянув ніж, поклав у кишеню і, підморгнувши, сказав:

– Ну ось, нехай він побуде в мене доти, поки ти вчишся.

Томмі залементував від обурення, до нього приєдналися інші хлопчики, й Ден вирішив нарешті підкоритися більшості. Але все-таки не одразу віддав ніж, а запропонував кинути жереб, щоб вирішити, кому він повинен дістатися – йому чи Томмі.

Томмі погодився, всі хлопчики обступили їх і полегшено зітхнули, коли ніж дістався Томмі, й він ретельно заховав його в найглибшу кишеню.

– Пройдімося трохи, Дене, – сказав Нет, відчуваючи, що повинен серйозно поговорити зі своїм приятелем наодинці.

Ніхто не знав, якою була розмова, але коли вони повернулися, Ден став поводитися ввічливіше, хоч його мова й манери залишалися грубими. Та як міг бідний Ден не бути грубим – при тому житті, яке йому доводилося вести донині?

Хлопцям він не сподобався, й вони залишили його з Нетом, який незабаром відчув себе дещо обтяжений взятою на себе відповідальністю, але був занадто добрий, щоб відмовитися від товариша.

Та й Томмі з симпатією поставився до Дена, попри його ганебну витівку з ножем. Він прагнув поговорити з ним докладніше про те, як навчитися крутити сальто й скористався для цього першою ж слушною нагодою. Ден, помітивши, з яким захопленням дивиться на нього Томмі, став значно привітнішим з ним, а незабаром подружився.

Пан Баер, побачивши Дена й дізнавшись про цю історію, похитав головою й сказав дружині:

– Цей досвід може нам дорого обійтися, але я все-таки спробую.

Якщо Ден і відчував вдячність за те, що Баери взяли його до себе, то ніяк цього не виявляв і брав все, що йому давали, без подяки. Хлопчик був повним невігласом, але за бажання міг добре вчитися. У нього були проникливі очі, які уважно стежили за всім, що відбувається навколо, зухвала мова, грубі манери й запальний характер.

Він з великим задоволенням грався майже в усі ігри, але був мовчазний і похмурий з дорослими й тільки зрідка товариським з дітьми. Мало хто любив його, але всі захоплювалися його силою, спритністю й сміливістю. Ніщо не могло його злякати. Одного разу він з такою легкістю збив з ніг високого Франца, що після цього всі намагалися триматися якомога далі від його кулаків.

Пан Баер мовчки спостерігав за хлопчиком, намагаючись приручити «дикуна», як його прозвали, а залишаючись наодинці з дружиною, хитав головою й повторював раніше сказане: «Сподіваюся, що експеримент вдасться, але боюся, щоб він не обійшовся нам дуже дорого».

Ден зловживав терпінням пані Баер разів шість на день, але вона не падала духом і стверджувала, що в хлопчика, напевно, все-таки є щось хороше. До цього списку увійшло добре ставлення до тварин, цікавість до природи, а найголовніше – маленький Тедді полюбив його.

Ніхто не міг зрозуміти, що викликало цю любов, але Тедді прив'язався до Дена відразу й починав белькотати й сміятися, тільки-но бачив його. Малюк із задоволенням їздив верхи на його широкій спині, називаючи «мій Денні».

Похмурий хлопчина теж полюбив Тедді, але проявляв свої почуття потай, коли ніхто не бачив. Але очі матері проникливі, а серце інстинктивно відчуває, хто любить її дітей. І пані Джо скоро знайшла слабке місце в огрубілому серці Дена й чекала нагоди, щоб зачепити цю струну для його ж блага. Однак несподівана подія, яка перелякала весь будинок, зруйнувала ці плани.

Сталося так, що Демі, Нет і Томмі взяли Дена під своє заступництво, бо всі інші хлопчики ігнорували його. Але недовго довелося їм опікуватися новим товаришем, бо дуже скоро вони самі підпали під його вплив і стали дивитися на нього знизу вверх. У кожного з них була на це своя причина.

Томмі захоплювався сміливістю й спритністю Дена. Нет відчував до нього вдячність за минуле, а Демі дивився на нового товариша, як на живу книжку, бо той, коли йому хотілося, міг надзвичайно цікаво розповісти про свої пригоди. Дену лестила прихильність цих трьох загальних улюбленців, і він так само намагався бути доброзичливим з ними. В цьому й полягала таємниця його успіху.

Баери сподівалися, що хлопчики позитивно вплинуть на «дикуна», і терпляче чекали, коли це нарешті станеться. Але Ден, інтуїтивно відчуваючи, що старші не довіряють йому, знаходив утіху в тому, щоб випробовувати їхнє терпіння й руйнувати надії.

Пан Баер забороняв бійки, бо не вважав їх проявом мужності. Натомість всіляко заохочував до будь-яких ігор та вправ, що вимагають сили й спритності, й діти звалили без скарг зносити біль від забиття. Але ставити один одному синці під очима й розбивати в кров носи тільки для розваги глядачів було суворо заборонено, це вважалося дурною й жорстокою забавою.

Ден не визнавав цих заборон і розповідав такі захопливі історії про бійки, в яких брав участь, що шістьом хлопчикам й собі захотілося взяти в них участь.

– Нікому не кажіть, і я покажу вам, як це робиться, – застеріг їх «дикун».

Ден пішов з ними на тік і дав там урок боксу, який дещо стримав їхній запал. Однак Еміль, якому йшов п'ятнадцятий рік і який навіть думки не допускав про поразку від молодшого за себе противника, викликав Дена на змагання. Той негайно погодився, й почався бій, за яким присутні стежили з неослабним інтересом.

Невідомо, яким чином про таке неподобство дізнався пан Баер, але в самий розпал сутички, коли Ден і Еміль билися, як два молодих бульдоги, а решта хлопчиків із напруженими обличчями заохочували їх криками, він з'явився на сцені та, рознявши супротивників, сказав так суворо, як говорив тільки в дуже рідких випадках:

– Я забороняю бійки! Перестаньте вмиць і постарайтеся, щоб мені ніколи більше не довелося бачити нічого подібного. У мене школа для хлопчиків, а не для диких звірів. Подивіться один на одного, і вам стане соромно!

– Пустіть мене, я знову звалю його з ніг! – крикнув Ден, намагаючись вирватися з рук пана Баера.

– Спробуй! Подивимося, як ти впораєшся зі мною! – вигукнув Еміль, який вже п'ять разів падав на землю, але все ще не вважав себе переможеним.

– Вони представляли гладіаторів, як у стародавніх римлян, дядько Фрице, – сказав Демі, в якого від нової розваги розгорілося обличчя й заблищали очі.

– Бій гладіаторів був жорстоким, ганебним видовищем, – сказав пан Баер. – Відтоді ми дечого навчилися, і я не маю ані найменшого бажання, щоб мій тік перетворювали на Колізей. Хто придумав цю бійку?

– Ден, – відгукнулося відразу кілька голосів.

- Ти знав, що це заборонено?
- Знав, – похмуро пробурчав Ден.
- Навіщо ж ти порушив наші правила?
- Та якщо вони не навчаться битися, то будуть нюнями, як дівчата.
- А що, Еміль здався тобі нюнею? Він ніби не схожий на такого.

І пан Баер поставив бійців лицем до лиця. У Дена горів синяк під оком, його курточка була порвана на шматки. Обличчя Еміля було в крові від розсіченої губи й розбитого носа, а гуля на лобі встигла роздутися й посиніти, як слива. Але попри це він сміливо дивився на свого супротивника і, мабуть, горів бажанням знову битися з ним.

- З нього вийшов би чудовий боєць, якщо трохи підучити, – сказав Ден.

Він не міг не віддати належне хлопчикові, з яким йому довелося битися, напружуючи всі сили.

– Згодом Еміль навчиться й боксувати, й фехтувати, а поки що може обійтися без кулачних боїв. Ідьте вмийтеся. Запам'ятай, Дене, якщо ти ще раз порушиш наші правила, то тобі не можна буде залишатися тут. Такий договір. Якщо ти не порушиш його, то й ми стримаємо своє слово.

Юні гладіатори рушили до будинку, а пан Баер пішов за ними, щоб перев'язати їхні рани. Еміль ліг у ліжку зовсім хворий, а Ден протягом цілого тижня ходив із синцями.

Але він не звик до покори й незабаром знову завинив.

Одного разу в суботу, коли хлопчики збиралися гратися, Томмі сказав:

- Ходімо до річки, наріжемо очерету для нових вудок.
- Візьмемо з собою Тобі, – додав Надутий Качан, який терпіти не міг ходити пішки. –

Він привезе очерет, і хто-небудь з нас зможе поїхати на ньому верхи.

- Тобто не хто-небудь, а ти, – уточнив Ден. – Ну ти й ледача кістка!

Хлопчики вирушили до річки й, нарізавши очерету, пішли додому.

На цей раз Томмі сів верхи на Тобі й узяв до рук довгий прут.

– У мене є картинка, на якій намальований бій биків, – сказав Демі, глянувши на нього. – Ти зараз дуже схожий на людину, яка б'ється з биком. Тільки одягнений не так красиво, й у тебе немає нічого червоного.

– Влаштуймо бій биків, – запропонував Ден. – На великій галявині пасеться Лютик. Їдь туди, Томмі, й поганяй його гарненько!

– Ні-ні, не потрібно, – сказав Демі, який вже навчився недовірливо ставитися до пропозицій Дена.

- Чому ж, малеча боїться? – запитав Ден.

– Бо дядькові Фрицу це не сподобається.

- А чи казав він коли-небудь, щоб ви не влаштовували бою биків?

– Ні, цього він не говорив, – погодився Демі.

– Тоді не кажи дурниць. Їдь, Томмі. Ось тобі червона хустка – розмахуй нею перед Лютиком. А я допоможу тобі його розворушити.

Гаряче бажаючи зробити якусь недозволену шкоду спонукало Дена перелізти через паркан, а всі інші пішли за ним, як стадо баранів.

Навіть Демі з цікавістю стежив за тим, що відбувається.

Бідний Лютик був не в гуморі: люди недавно образили його, і він через це дуже горював й дивився на них, як на своїх заклятих ворогів (і я анітрохи не засуджую його!). Тож коли юний матадор понісся до нього, розмахуючи червоною хусткою, прив'язаною до кінця довгого списа, бик підвів голову й голосно замукав.

Томмі сміливо підїхав до великої тварини, причому Тобі, впізнавши свого старого приятеля, охоче пішов швидше. Але коли спис вдарив Лютика по спині, то й він сам, і Тобі були надзвичайно здивовані й обурені. Тобі невдоволено заревів, а Лютик загрозливо опустив роги.

– Ще разок, Томмі! Він сердиться – в нас буде чудовий бій! – крикнув Ден, підбігаючи до нього з прутом у руці. Джек і Нед негайно почали робити те саме.

Лютик, обурений тим, що його оточили з усіх боків і обходяться так нешанобливо, рвонув уперед, дедалі більше дивуючись, бо куди б він не завертав, перед ним з'являвся страшний хлопчисько, що розмахував прутом. Хлопчиків тішило це переслідування, але для Лютика воно було чистим покаранням.

Нарешті тварина втратила останнє терпіння, й справа набула іншого повороту. Круто розвернувшись, бик кинувся на Тобі, зрада якого засмутила Лютика до глибини душі. Бідний Тобі позадкував так поспішно, що спіткнувся об камінь і впав разом із матадором. А вкрай розбурханий Лютик перестрибнув через паркан і щодуху помчав дорогою.

– Піймайте, зупиніть його, біжіть вперед! Швидше! – крикнув Ден, кинувшись за Лютиком.

Це був улюблений бичок пана Баера, й Ден боявся, що йому за нього сильно перепаде.

Здійнявся страшенний галас і метушня. Тобі зовсім вибився з сил, а хлопчики розчервонілися й насилу переводили подих. Нарешті бідного Лютика розшукали в кущах, куди він забився, втомившись від тривалого бігу.

Ден повів його назад, накинувши на шию мотузку, а слідом скромно почалапали вельми стурбовані юні джентльмени. Річ у тім, що Лютик мав надто жалюгідний вигляд. Він поранив ногу, стрибаючи через паркан, тож сильно накульгував, очі нещасного бичка злякано витріщалися, а вся шерсть була заляпана багнукою.

– Ну тобі й дістанеться, Дене, – сказав Томмі.

Він вів за вуздечку Тобі, який, насилу дихав.

– Дістанеться й тобі, бо ти теж брав участь.

– Ми всі брали участь у цьому, – завважив Джек.

– А Демі перший заговорив про бій биків, – згадав Нед.

– Але я говорив, щоб ви не влаштовували його, – сказав Демі, в якого серце боліло за бідного Лютика.

– Старий Баер мене, напевно, прожене. Ну й нехай! – пробурмотів Ден, який попри браваду все-таки виглядав засмученим.

– Ми попросимо за тебе, – сказав Демі. Всі інші підтримали його, крім Надутого Качана, який сподівався, що покарання впаде тільки на одну винну голову.

– Відчепіться від мене! – вигукнув Ден.

Але він не забув участі товаришів, хоч згодом, тільки-но випала нагода, знову збив їх на манівці.

Коли пан Баер побачив Лютика й дізнався, що сталося, то обмежився лише кількома словами, побоюючись, мабуть, зопалу сказати зайвого. Лютика відвели в стійло, а хлопчиків відіслали в їхні кімнати й залишили там до вечері.

Ця тимчасова ізоляція дала їм змогу обміркувати все, що трапилося й посушити голову над тим, яке покарання їм придумують і куди відішлють Дена. А той так весело висвистував, походжаючи по кімнаті, що нікому і на думку не спало, які сумніви гризли його.

Тим часом хлопчик роздумував про свою долю, й чимдалі, тим більше йому хотілося залишитися в Пламфілді. Він зважив на доброту, з якою тут ставилися до нього, на комфорт, який оточував його повсюдно, на голод і жорстокості, які невідступно супроводжували його раніше.

Ден розумів, що Баери намагаються допомогти йому, й у глибині душі був вдячний їм, але важке попереднє життя зробило його суворим, підозрілим і впертим. Він ненавидів будь-який сором і боровся проти нього – навіть коли знав, що його виховують з доброю метою.

Коли Ден врешті-решт дійшов висновку, що його нізащо не залишать у Пламфілді й доведеться повертатися до голодного, безпритульного існування, тиняючись вулицями міста,

чорні брови хлопчика зійшлися на переніссі й він оглянув свою затишну кімнатку з таким виразом обличчя, який зворушив би навіть не таке добре серце, як у пана Баера. Але цей вираз миттєво зник, коли до кімнати зайшов сам пан Баер.

– Я знаю все, що сталося, Дене, – сказав він. – Ти знову порушив наші правила, але пані Баер вмовила мене дати тобі ще один шанс і залишити в Пламфілді.

Ден, який аж ніяк не чекав цього, спалахнув, але відповів, як завжди, грубо:

– Я не знав, що є якісь правила щодо бою биків.

– Оскільки я не припускав, що у Пламфілді коли-небудь може бути бій биків, то й не вводив таких правил, – мимоволі всміхнувся пан Баер. А потім додав уже серйозно:

– Але наше головне й найважливіше правило полягає в тому, щоб поводитися добре з усіма, не виключаючи тварин. Я часто помічав, що ти добріший до них, ніж інші хлопчики, й пані Баер дуже подобалася в тобі ця риса, бо вона вважає її ознакою доброго серця. Але тепер ми бачимо, що помилилися. Це дуже засмутило нас, бо ми сподівалися, що ти залишишся з нами. Ну як, спробуємо ще раз?

Ден слухав, опутивши очі й крутячи в руках деревинку, яку обстругував, коли ввійшов пан Баер. Але почувши останнє запитання, поставлене таким добрим, дружнім тоном, підняв очі й сказав набагато ввічливіше, ніж зазвичай:

– Так, якщо можна.

– Значить, більше про це не говоритимемо. Тільки завтра ти та твої товариші залишитесь вдома, коли інші підуть гуляти, і, крім того, ви маєте доглядати за Лютиком доти, поки він не одужає.

Пан Баер потиснув йому руку, й Ден пішов униз. Доброта подіяла на нього краще, ніж могло б подіяти «добре лупцювання», на якому наполягала Ейзі.

Два дні Ден намагався поводитися зразково, але оскільки не звик стримуватися, то незабаром знову взявся за старе.

Одного дня пану Баеру довелося виїхати у справах, тому уроків не було. Хлопчики гралися, поки не прийшов час лягати спати. Вони швидко полягали й заснули, як бабаки. Тільки Ден не спав. Він задумав план, який і відкрив Нету, коли все затихло.

– Глянь-но сюди! – сказав він, виймаючи з-під ліжка пляшку, сигару й колоду карт. – Мені сьогодні хочеться повеселитися й відпочити так, як я часто робив з товаришами в місті. Ось пиво й сигара. Я добув їх у одного старого на станції. Ти можеш заплатити за них, або заплатити Томмі: в нього купа грошей, а в мене ні centa. Я зараз піду й покличу його. Ні, краще піди ти – тебе не запідозрять.

– Це не сподобається пану та пані Баер, – заперечив Нет.

– Вони нічого не дізнаються. Тата Баера немає вдома, а пані Баер зайнята з Тедді, в якого ангіна чи щось таке, тож вона від нього не відходить. Ми не сидітимемо занадто довго й не галасуватимемо, тож ніякої біди не вийде.

– Ейзі дізнається, що в нас довго горіла лампа. Вона завжди дізнається.

– Ні, не дізнається. Я дістав потайний ліхтар. Світла від нього небагато, й ми зможемо одразу прикрутити його, якщо почуємо, що хтось йде.

Потайний ліхтар! В цьому було щось таємниче й романтичне. Нет пішов за Томмі, але, зробивши кілька кроків, зупинився, обернувся й запитав:

– Може, покликати Демі?

– Ні, не потрібно. Він відразу витріщить очі й почне читати настанови. Нехай спить. Поклич тільки одного Томмі й швидше приведи сюди.

Нет пішов і через хвилину повернувся з Томмі, напіводягненим, розпатланим і заспаним. Томмі дуже хотілося спати, але він, як завжди, був готовий до будь-якої витівки.

– Сидіть тихо, а я навчу вас грати в покер. Це чудова гра! – сказав Ден, коли троє хлопчиків сіли навколо столу, на якому стояла пляшка, лежали сигара й карти. – Спочатку вип'ємо, потім покуримо, а потім почнемо грати. Так завжди роблять чоловіки. Це дуже весело.

Пиво перелили в кухоль, і всі троє відпили по ковтку. Нету й Томмі зовсім не сподобався гіркий напій. Сигара виявилася ще гіршою: від неї запаморочилося в голові й почало сильно нудити. Але ні Нет, ні Томмі не наважилися зізнатися в цьому, й кожен з них курих доти, поки був у змозі це робити, а потім передавав «самокрутку» сусідові.

Дену все це дуже подобалося, бо нагадувало минуле, коли він час від часу наслідував приклад дорослих, які оточували його. Тобто пив, курих і хвалився, як вони. Увійшовши в роль, він навіть почав вживати лайку, правда, пошепки, щоб його не почули.

– Це погано! – завважив Томмі, який доти наслідував Дена в усьому. – Не слід говорити: «Чорт забирай!».

– Але ж ми граємо, – заперечив Ден, – а в цій грі потрібно говорити саме такі слова.

Томмі був зовсім сонний, а в Нетта від пива й куріння розболілася голова. Обидва вони вже нічого не розуміли, й гра затягнулася. Ліхтар горів тьмяно, в кімнаті було темно, голосно сміятися не можна було, шуміти теж – щоб не розбудити Сайлеса, який спав за стіною. А тому гулянку не можна було назвати дуже веселою. Здаючи карти, Ден раптом зупинився, злякано прошепотів: «Хто це?» – й закрив ліхтар.

– Я не можу знайти Томмі! – почувся в темряві тривожний голос, а потім пролунав тупіт голих ніг, що збігали вниз сходами.

– Це Демі – він пішов покликати кого-небудь! Лягай у ліжку, Томмі, й не говори нічого! – прошепотів Ден і, знищивши сліди гульні, став швидко роздягатися. Так само зробив і Нет.

Томмі кинувся у свою кімнату й ліг у ліжку. Він тихенько сміявся, лежачи під ковдрою, як раптом щось обпекло йому пальці. Виявилось, що він все ще стискає в руці сигару, яку курих, коли піднялася метушня.

Недопалок був невеликий і Томмі збирався загасити його, коли раптом почувся голос няні. Боячись, що сигара видасть його, якщо він триматиме її в руці, Томмі сунув її під ліжку, попередньо стиснувши пальцями. Він був цілком упевнений, що загасив вогник.

Няня увійшла з Демі, який дуже здивувався, побачивши розчервонілого Томмі, що спокійнісінько спав на своєму ліжку.

– Щойно його тут не було! – вигукнув Демі. – Я прокинувся й ніде не міг його знайти.

– Ну, яку ще нову проказу ти придумав, пустуне? – запитала няня, добродушно поплескуючи Томмі по плечу.

– Я збігав на хвилинку до Нетта, – лагідно відповів він, відкривши очі. – Ідіть, я страшенно хочу спати.

Няня вклала Демі до ліжка й пішла на розвідку, але в кімнаті Дена вона побачила тільки двох хлопчиків, що спокійнісінько собі спали.

«Якась витівка», – подумала вона й нічого не сказала пані Баер, яка зовсім змучилася, доглядаючи за хворим Тедді.

Томмі дуже хотілося спати. Він сказав Демі, щоб той не приставав до нього з розпитуваннями, й за хвилину міцно заснув, бо й гадки не мав, що робиться в нього під ліжком.

Сигара не згасла. Вона тліла на солом'яному килимку доти, поки він не спалахнув. Потім загорілися простирадло, ковдра й, нарешті, саме ліжко. Томмі після пива спав міцним, важким сном, а Демі від диму був у напівнепритомному стані. Хлопчики ледь не згоріли.

Франц займався в класі. Вийшовши звідти, він відчув запах диму, вибіг нагору й побачив, що з лівого крила будинку вилітають клуби диму. Хлопець прожогом кинувся в кімнату, стягнув хлопчиків з ліжок і почав гасити вогонь. Полум'я трохи приборкалося, але не згасло, а Томмі й Демі, яких Франц виштовхав у холодний коридор, почали голосно кричати.

На галас прибігла пані Баер, а слідом за нею й Сайлес і крикнув «Пожежа!» таким громовим голосом, що розбудив весь будинок. Хлопчики з переляканими обличчями тіснилися в коридорі, й у першу мить всіх охопив панічний страх.

Отямившись, пані Баер попросила няню доглянути за постраждалими, а Франца й Сайлеса принести більше мокрих простирадл і стала накидати їх на ліжка, килим, фіранки, які вже загорілися: вогонь погрожував перекинутися на все.

Хлопчики стояли, розгублено дивлячись на всю цю метушню. Тільки Ден та Еміль тягали воду з ванної кімнати й допомагали зривати фіранки.

Скоро небезпека минула. Сказавши дітям, щоб вони лягали спати, й доручивши Сайлесу стежити, щоб вогонь знову не спалахнув, пані Баер і Франц вирушили поглянути на Демі й Томмі. У Демі був лише невеликий опік і переляк, а Томмі не тільки обпалив собі майже все волосся, а й сильно обпек руку, тож ледь не плакав від болю.

Франц узяв Демі до себе в кімнату, заспокоїв його і вмовив заснути. Няня доглядала за бідним Томмі всю ніч, намагаючись полегшити його страждання, а пані Баер бігала то до нього, то до Тедді, з олією, ватою, мазями й заспокійливими краплями, думаючи час від часу: «Я знала, що Томмі коли-небудь підпалить будинок. Так воно й вийшло!». Але ця думка, мабуть, зовсім не втішала її.

Коли на другий день вранці пан Баер повернувся додому, його чекав дуже неприємний сюрприз: Томмі лежав у ліжку, Тедді страшно захрип, пані Джо зовсім вибилася з сил, а хлопчики були такі збуджені, що заговорили всі одразу й потягли його дивитися на спричинені пожежею спустошення. Пан Баер, не виявляючи ніякого хвилювання, доручив кожному якусь справу, й усі поступово заспокоїлися.

Уроків цього дня не було. Зате після сніданку в пошкодженій вогнем кімнаті навели лад, хворим стало краще, й можна було спокійно вислухати винних.

Нет і Томмі відверто зізналися в усьому й дуже шкодували, що піддали небезпеці милий старий будинок і всіх, хто живе в ньому. Ден, звичайно, поведився інакше: з найбезтурботнішим виглядом він оголосив, що, на його думку, ніякої особливої біди не сталося.

Найбільше – з усіх можливих пороків – пан Баер не терпів пияцтва, карт і лайливих слів. Він сам змусив себе відмовитися від куріння, щоб не спокушати хлопчиків. І йому було боляче, що Ден, до якого він ставився так поблажливо й терпляче, скористався його відсутністю, щоб вчинити таке дійство. Тато Баер довго й гаряче говорив з ними, а закінчив так:

– Томмі вже досить покараний. Шрам на руці довго нагадуватиме йому про те, що сталося, й утримає від подібних речей у майбутньому. Нет сильно перелякався, й це також принесе йому користь. Він щиро шкодує про скоєне, і, сподіваюся, більше не провиниться. Але тобі, Дене, кілька разів давали шанс, але дарма. Я не можу допустити, щоб ти подавав поганий приклад моїм хлопчикам, і сам я теж не хочу втрачати час, переконуючи того, хто не бажає слухати. А тому попрощайся з товаришами й скажи няні, щоб вона поклала твої речі в мій чорний дорожній мішок.

– Господи! Куди ж він піде? – вигукнув Нет.

– У дуже непогане місце, куди я іноді рекомендую хлопчиків, якщо вони не дуже відповідають порядкам у нашому домі. Пан Пейдж – дуже добра людина, й Дену там буде добре, якщо він сам про це подбає.

– А він повернеться коли-небудь ще? – запитав Демі.

– Це буде залежати від нього. Сподіваюся, що повернеться.

Тато Баер пішов писати листа панові Пейджу, а хлопчики оточили Дена, як це буває завжди, коли кого-небудь проводжають в далеку і небезпечною подорож у невідомі країни.

– Не думаю, що тобі там сподобається! – сказав Джек.

– А якщо не сподобається, так я і не залишуся, – холоднокровно відповів Ден.

– Куди ж ти підеш? – запитав Нет.

– Хіба на світі мало місць? Я можу відплисти на кораблі, або відправитися на Захід, або в Каліфорнію, – заявив Ден так безтурботно, що в молодших хлопчиків перехопило подих.

– Ні, ні, залишись у пана Пейджа, а потім повернися до нас! Будь ласка, зроби так, Дене, – почав умовляти його Нет, дуже засмучений цією подією.

– Мені все одно, куди їхати, як довго там залишатися, але сюди я ні за що не повернуся! – відрізав Ден і відправився укладати свої речі – всі вони були подаровані йому паном Баером.

Цим і обмежалося його прощання з товаришами.

Екіпаж подали до дверей. Пані Баер прийшла попрощатися з Деном і здавалася такою сумною, що в нього стислося серце. Він тихенько запитав:

– Можна мені попрощатися з Тедді?

– Звичайно, мій милий. Піди поцілуй його. Він дуже сумуватиме за своїм Денні.

Ніхто не бачив обличчя Дена, коли він схилився над маленьким ліжечком, ніхто не побачив, як просяяли його очі, коли він побачив миле личко Тедді.

Але сам він почув, як пані Баер сказала:

– Чи не залишити нам бідного хлопчика ще на деякий час, Фрице?

– Ні, моя дорога. Нехай він краще відправиться туди, де йому нікому буде шкодити. Для нього корисно пожити там, а потім він знову повернеться сюди – обіцяю тобі.

– Він єдиний хлопчик, з яким ми зазнали невдачі. І це жахливо засмучує мене, я була впевнена, що, попри його недоліки, з нього вийде хороший чоловік.

Ден чув, як зітхнула пані Баер, і йому захотілося самому попросити, щоб його залишили в Пламфілді. Але гордість втримала його. Він мовчки стиснув руку пані Баер, попрощався з Нетом і поїхав з татом Баером. А Нет і пані Джо довго, зі сльозами на очах, дивилися йому вслід.

Через кілька днів прийшов лист від пана Пейджа. Він писав, що добре ладнає з Деном, тож усіх домашніх порадувала ця звістка. А три тижні тому прийшов інший лист, яким сповіщалося, що Ден втік і про нього немає ні слуху ні духу.

– Може, я вчинив би краще, залишивши його тут, – сказав пан Баер.

– Не турбуйся, Фрице, – тепер пані Баер намагалася втішити чоловіка. – Хлопчик повернеться до нас, я впевнена в цьому.

Проте час минав, а Ден не повертався.

VII. Вередлива Нен

– Я ось про що думаю, Фрице... – сказала пані Баер, підійшовши якось до чоловіка після уроків.

– Про що ж, моя люба? – з цікавістю запитав пан Баер. Іноді пані Джо придумувала такі кумедні плани, що неможливо було слухати її без сміху, а іноді, навпаки, такі розумні, що її чоловік охоче виконував їх.

– Дейзі потрібна подруга, – почала вона здалеку, – та й хлопчикам буде краще, якщо в нас оселиться ще одна дівчинка. Адже ми вирішили виховувати маленьких чоловіків і жінок разом. Хлопчики то занадто балують Дейзі, то поводяться з нею деспотично, і це її засмучує. Крім того, компанія дівчаток пом'якшить характер хлопців, вони звикнуть до ввічливого поведження й відучаться від грубих витівок.

– Твоя правда, як завжди, Джо. Але кого ж ти думаєш взяти? – запитав пан Баер, розуміючи, що вона вже має когось на увазі.

– Маленьку Енні Гардинг.

– Як? Відчайдушну Нен, як її називають хлопчики? – з подивом вигукнув пан Баер.

– Так. Нен стала справжньою шибайголовою після смерті матері, але її не можна назвати зіпсованою дівчинкою. Нещодавно я зустріла в місті пана Гардинга й запитала, чому він не віддає дочку в школу. Й почула у відповідь, що не може знайти таку хорошу школу для дівчаток, як наша – для хлопчиків. Тож передбачаю його радість, якщо ми візьмемо Нен. Чи не переговорити нам з ним про це сьогодні?

– Гадаю, Джо, що в тебе й без цієї маленької пустунки занадто багато клопоту, вона замучить тебе, – співчутливо сказав пан Баер, гладячи руку дружини.

– Ні-ні, – швидко заперечила пані Баер. – Для мене це буде не мукою, а задоволенням. Ніколи я не була такою щасливою, як тепер, у компанії наших шибеників. А до Нен я відчуваю велику симпатію й прекрасно розумію її, бо сама в дитинстві була пустункою. Вона просто занадто непосидюча, тож потрібно дати розумний вихід її енергії, щоб Нен поступово ставала такою самою славною дівчинкою, як Дейзі. А я зумію впоратися з цим: мені потрібно просто наслідувати приклад моєї доброї матері...

– Якщо тобі вдасться зробити хоч половину з того, що вдалося твоїй мамі, то з Нен вийде чудова дівчинка, – гаряче підхопив пан Баер, який вважав свою дружину найкращою, найчарівнішою жінкою у світі.

– Але якщо ти захочеш посміятися над моїм планом, – вигукнула пані Баер, ущипнувши його за вухо, ніби він був одним з її підопічних, – то я цілий тиждень поїтиму тебе несмачною кавою!

– А ти не боїшся, що дикі витівки Нен можуть так вплинути на Дейзі, що в неї волосся стане дибки, – запитав пан Баер, притримуючи однією рукою Тедді, який дерся йому на груди, а другою – Роба, що ліз на спину.

– Спочатку може й так, але компанія Нен принесе їй користь. А то Дейзі стає щось аж надто манірною, тож її варто трохи розворушити. Вона завжди із задоволенням грається з Нен. Вони обидві несвідомо принесуть одна одній велику користь.

– Сподіваюся тільки, що Нен не влаштує нам ще одну пожежу!..

– Бідний Ден! – зітхнувши, сказала пані Баер. – Я ніколи не пробачу собі, що не переконала тебе залишити його в нас.

Почувши, що заговорили про Дена, Тедді, який не забув свого друга, сповз з колін батька й, підбігши до дверей, пильно подивився на залиту сонцем галявину. Але, ніде не побачивши Дена, він, ніби втішаючи себе, сказав:

– Мій Денні скоро прийде!

– Нам слід було залишити Дена тут хоча б заради Тедді, – сказала пані Баер. – Наш хлопчик дуже полюбив його, і ця любов, може, зробила б те, чого не вдалося нам.

– Я теж думав про це, – погодився пан Баер. – Але після того, як Ден влаштував цю жахливу гулянку й мало не спалив будинок, вважав правильнішим відіслати його, принаймні на якийсь час.

– Обід готовий! – вигукнув Роб, який уже встиг збігати на кухню. – Я зараз подам сигнал. І він так голосно задзвонив, що продовжувати розмову було вже неможливо.

– То яка твоя думка, – запитала пані Джо, коли Роб заспокоївся, – візьмемо Нен?

– Бери хоч дюжину Нен, якщо хочеш, моя любя, – відповів пан Баер, в серці якого було достатньо місця для всіх пустотливих і занедбаних дітей на світі.

Коли цього ж дня пані Баер повернулася додому й ще не встигла висадити купу маленьких хлопчиків, без яких рідко їздила в місто, з екіпажу вискочила дівчинка років десяти і, прибігши в будинок, крикнула:

– Гей, Дейзі, ти де?

Дейзі вийшла й, побачивши гостю, зраділа, але водночас трохи стривожилася.

– Я залишуся тут назавжди! – вела далі Нен, підстрибуючи так, ніби не могла й хвилинки постояти спокійно. – Тато сказав, що я можу залишитися, а мої речі привезуть завтра, їх виперуть і полагодять. Твоя тітка приїхала й забрала мене. Як весело, правда?

– Звісно. А ти привезла свою велику ляльку? – насамперед поцікавилася Дейзі, очікуючи почути «так», бо під час свого попереднього приїзду Нен не тільки зламала її ляльковий будиночок, а й понівечила улюблену ляльку Матильду Бланш.

– Здається, вона десь там, – відповіла Нен, як найбезтурботніша, найлегковажніша матуся. – Я сплела тобі по дорозі каблучку з волосся Доббіна – вирвала в нього з хвоста трохи волосинок. Хочеш?

І Нен на знак дружби простягнула Дейзі зроблений власноруч подарунок, хоч їх останнє побачення закінчилося тим, що обидві поклялися ніколи не розмовляти одна з одною.

Спокушена несподіваним даром, Дейзі пом'яшала й запропонувала Нен піти в дитячу.

– Ні, я хочу побачитися з хлопчиками. Ходімо на тік! – вигукнула Нен і, схопивши свій капелюшок за поворозки та розмахуючи ним, побігла. А коли одна поворозка обірвалася, дівчинка просто кинула його на землю.

– Привіт, Нен! – закричали хлопчики, коли вона підбігла до них і заявила:

– Я залишуся тут назавжди!

– Ура! – зрадів Томмі, який сидів на паркані.

Нен здавалася йому дуже близькою по духу, тож він сподівався на багато веселих витівок у майбутньому.

– Я можу битися на палицях! Прийміть мене в гру, – сказала Нен, яка була готова брати участь в будь-яких затіях.

– Ми вже закінчили. Наша команда й без тебе перемогла.

– Тоді побігли наввипередки! – запропонувала Нен. – Так і знайте, я обжену будь-кого з вас!

– Вона що, справді може зробити це? – запитав Нет у Джека.

– Вона бігає дуже добре для дівчинки, – підтвердив Джек, з поблажливим схваленням дивлячись на Нен.

– Чи не хоче хто спробувати? – наполягала дівчинка.

Їй кортіло якнайшвидше продемонструвати свої таланти.

– Ні, сьогодні занадто спекотно, – ліниво сказав Томмі та, ніби знемагаючи від спеки, притулився до стіни.

– А що сталося з Надутим Качаном? – запитала Нен, очі якої швидко перебігали з одного хлопчика на іншого.

– Куля влучила йому в руку – він завжди скигнить через всякі дурниці, – презирливо відповів Джек.

– Ось я ніколи не плачу, як би боляче не забилося! – гордо заявила Нен.

– А хочеш, я миттю змушу тебе заплакати? – запитав Надутий Качан, підбурюючи її.

– Спробуй!

– То піди й зірви оту кропиву, – вказав він на зарості біля паркану.

Нен відразу схопила кущик, вирвала його з землі та із зухвалим виглядом тримала в руці, хоч їй пекло нестерпно.

– Молодець! – крикнули хлопці, бо мужність завжди була в них у пошані.

Зачеплений за живе Надутий Качан вирішив все-таки домогтися її сліз й уїдливо сказав:

– Ти звикла пхати руки всюди, тому тобі не боляче. А ось піди та вдарся міцніше головою об стіну! Ось тоді й заревеш.

– Ні-ні, не роби цього, Нен! – вигукнув Нет, якого обурювала будь-яка жорстокість.

Але Нен вже підбігла до стіни й ударилася об неї головою так сильно, що звалилася з ніг. Приголомшена, але все-таки безстрашна, вона встала й зі спотвореним від болю обличчям, твердо сказала:

– Мені дуже боляче, але я не плачу!

– Тоді ще разок! – злобно прошипів Надутий Качан.

І Нен, напевно, вдарилася б головою об стіну ще раз, якби не втрутився Томмі. Забувши про спеку, він кинувся до Надутого Качана й крикнув:

– Перестань, а то я перекину тебе через тік!

І він почав так трясти товстуна, що той з хвилину не міг зрозуміти, стоїть він на ногах чи на голові.

– Вона сама напрошувалася, – пробурмотів він, коли Томмі прибрав від нього руки.

– Не має значення. Це мерзенно з твого боку – ображати маленьку дівчинку! – з докором сказав Демі.

– Не треба за мене вступатися! – вигукнула невдячна Нен. – І я зовсім не маленька дівчинка, я старша за тебе й Дейзі.

– Перестань проповідувати, Демі, – застеріг його Еміль, який щойно підійшов. – Ти сам постійно ображаєш Дейзі.

– Хіба я ображаю тебе, Дейзі? – запитав Демі, обернувшись до сестри, яка співчутливо дивилася на пожалену кропивою руку Нен і радила їй намочити холодною водою гулю, яка вже вилізла в неї на лобі.

– Ти найкращий хлопчик у світі! – вигукнула Дейзі. А потім, не бажаючи відступати від істини, додала:

– Ти іноді ображаєш мене, але ненавмисно.

– Поховайте палиці та іншу зброю, друзі. На кораблі не годиться битися, – сказав Еміль, який дуже любив командувати.

– Ну, як ся маєш, пустунка? – запитав пан Баер, коли Нен разом з усіма прийшла до вечері. – А що це ти подаєш мені ліву руку? Давай праву.

– Вона в мене болить.

– Бідна ручка! Чому ж це вона така червона? – запитав пан Баер, оглядаючи руку Нен, яку та заховала було за спину.

Перш ніж Нен встигла придумати відповідь, Дейзі розповіла, що сталося, а Надутий Качан в цей час мало не застромив носа в кухоль з молоком. Коли Дейзі закінчила, пан Баер глянув на дружину й сказав:

– Це твоя парафія, я не втручатимуся.

Пані Джо відчула ще більшу прихильність до Нен, яка виявила таку мужність, і, звернувшись до Надутого Качана, суворо запитала:

– Знаєш, навіщо я запросила сюди Нен?
– Щоб... мушити... мене, – пробурмотів Надутий Качан, який так набив рот, що ледве міг говорити.

– Я хочу, щоб вона допомогла мені зробити з вас порядних маленьких джентльменів. І, як я бачу, деяким з вас це особливо потрібно.

Надутий Качан знову занурив носа в кухоль і не наважився розлучитися з ним доти, поки Демі не розсмішив всіх, промовивши, як завжди, задумливо й серйозно:

– Як же Нен може нам допомогти? Адже вона сама шибайголова...

– Ось в тому-то й справа, – відповіла пані Баер. – Їй так само потрібна ваша допомога, як вам – її, тож сподіваюся, ви подаватимете їй гарний приклад.

– Вона теж буде маленьким джентльменом? – запитав Роб.

– Їй, напевно, дуже хотілося б цього, – засміявся Томмі. – Адже так, Нен?

– Ні, не хотілося б. Я ненавиджу хлопчаків! – запально вигукнула Нен.

У неї сильно свербіла рука, тож в голові роїлися думки про те, що не варто було наражати себе на небезпеку, а показати свою мужність в більш розумний спосіб.

– Мені дуже шкода, що ти ненавидиш моїх хлопчиків, – сказала пані Баер. – Вони можуть бути дуже милими, якщо забажають. Бути ввічливим неважко – для цього потрібно просто поводитися з іншими так, як ми хотіли б, щоб ставилися до нас⁴.

Пані Баер говорила з Нен, але хлопчики почали підштовхувати один одного ліктями. Вони, мабуть, взяли до відома слова своєї наставниці й вирішили хоч на певний час стати справжніми маленькими джентльменами. У всякому разі, за столом раз у раз чулося: «будь ласка», «дякую», «ні, сер», «так, мем».

Нен не говорила нічого, але сиділа смирно, хоч їй дуже хотілося вщипнути Демі за те, що він, як їй здавалося, «величався». Після вечері вона, мабуть, забула свою ненависть до хлопчаків і гралася з ними в хованки, поки не стемніло. Надутий Качан крутився коло неї й кілька разів давав їй смоктати свого льодяника. Це, мабуть, остаточно пом'якшило її серце, бо, йдучи спати, пообіцяла:

– Коли привезуть мій волан, я дозволю вам всім користуватися ним.

Прокинувшись вранці, Нен не забула про свою обіцянку й насамперед запитала:

– Мої речі вже привезли?

А коли їй сказали, що це станеться пізніше, то не на жарт роздратовалася й почала так жорстоко знущатися зі своєї ляльки, що Дейзі аж злякалася. До п'ятої години Нен не знаходила собі місця, а потім кудись зникла. Ніхто, втім, не зазначив цього до самої вечері, бо всі чомусь були впевнені, що вона пішла на пагорб разом з Томмі й Демі.

– Я бачила, як дівчинка дуже швидко крокувала алеєю, – сказала Мері-Енн, яка саме принесла заварний пудинг і почула, що всі запитують одне в одного: «Де Нен?».

– Невже вона втекла додому? – з тривогою вигукнула пані Баер.

– А, може, пішла на станцію за своїми речами? – припустив Франц.

– Ні, це неможливо, – заперечила пані Баер. – По-перше, вона не знає туди дороги, а, по-друге, навряд чи зможе зрушити скриню з місця, а не те що тягнути її два кілометри.

– І все-таки дуже може бути, що вона пішла саме на станцію – на неї це так схоже, – сказав пан Баер, беручи капелюха, щоб вирушити на розшуки втікачки. Але не встиг зробити й кроку, коли Джек, який сидів біля вікна, здивовано скрикнув, і всі кинулися спочатку до вікна, а потім до дверей.

Маленька панна Нен таки тягнула щось важке, зав'язане в полотняний мішок. Розчервоніла, втомлена, покрита пилом, вона, побачивши хлопчиків, полегшено видихнула й сіла на скриню, склавши свої втомлені ручки.

⁴ Йдеться про «золоте правило моралі»: вчиняй з іншими так, як хочеш, щоб вчиняли з тобою.

– Я не могла більше чекати, тому пішла й забрала свої речі сама, – пояснила вона свою відсутність.

– Але ж ти не знала дороги, – здивувався Томмі.

Інші хлопчики й Дейзі дивилися на Нен в усі очі, захоплюючись її подвигом.

– Це не проблема. Я завжди знаходжу дорогу й ніколи не гублюся.

– Але ж до станції майже два кілометри!

– Так, це далеко, доводилося кілька разів відпочивати.

– А твоя скриня... що, не дуже важка?

– Дуже важка й така неоковирна, що в мене мало руки не відвалилися, поки дотягла її.

– Не розумію, як начальник станції дозволив тобі взяти скриню, – сказав Томмі.

– А я в нього й не питала. Він сидів у маленькій кімнатці, де видають квитки, й не бачив мене. Скриня стояла на платформі, я пішла і взяла її.

– Біжи швидше на станцію, Франце, а то старий Додд подумає, що скриню вкрали, – сміючись, сказав пан Баер. Його, як і всіх інших, розсмішила холоднокрівність Нен.

– Адже я говорила тобі, Нен, – сказала пані Баер, – що ми самі поїдемо за твоїми речами, якщо їх не привезуть сьогодні. Іншим разом постарайся бути терплячою – мало що може трапитися з тобою, якщо ти захочеш бігати незнайомими дорогами, як сьогодні. Обіцяй мені це, бо інакше я боютимуся випустити тебе з поля зору, – і вона витерла пил з розчервоного личка Нен.

– Добре, я більше так не робитиму. Тільки тато завжди говорив мені, що ніколи не слід відкладати на завтра те, що можна зробити сьогодні. Ось я й вирішила не відкладати.

За вечерею Нен, на превелике задоволення хлопчиків, розповідала про свої пригоди: як люто гавкав великий собака, визираючи з-за паркану, коли вона проходила повз, як голосно сміявся дорослий чоловік, показуючи на неї пальцем, як незнайома жінка дала їй коржик, як її капелюх впав у струмок, коли вона нагнулася, щоб напиться води.

– Погодья, моя люба, що клопоту тоді додалося, – сказав пан Баер дружині, увійшовши до неї в кімнату після вечері.

– Так, я знаю, з Нен спочатку буде непросто. Але вона добра, великодушна дівчинка. За це я любила б її навіть тоді, коли б вона була ще більшим відчайдухом. Подивися, – і пані Баер звернула увагу чоловіка, як Нен щедро роздавала свої іграшки хлопчикам, ніби її скриня була бездонною.

Тож не дивно, що саме ця риса зробила «Круть-верть», як прозвали Нен, загальною улюбленицею. Тепер Дейзі вже не скаржилася на нудьгу, бо Нен придумувала нові ігри, а її витівки смішили всю школу не менше, ніж подвиги Томмі.

З якогось дива вона закопала свою велику ляльку й надовго забула про неї. Пролежавши в землі цілий тиждень, та вкрилася плямами. Дейзі прийшла у відчай, а Нен нітрохи не засмутившись, віднесла ляльку малярю, який працював у будинку, й попросила пофарбувати її в червоний колір, а очі зробити чорними й виряченими. Відтак підбрала їй відповідний одяг, прикрасила пір'ям і оголосила цю істоту індіанським вождем, який своєю чергою зняв скальпи з усіх інших ляльок.

Не роздумуючи й хвилини, вона віддала свої нові черевики маленькій жебрачці, бо їй раптом захотілося ходити босоніж. Вона змусила хлопчиків аплодувати їй і кричати «браво», бо влаштувала небачене доти дійство: зробила човен з двома великими, намоченими в скипидарі вітрилами, й підпалила їх, коли в сутінках спустила судно на воду.

Вона запрягла старого індіка в солом'яний візок і ганяла його навколо будинку, попри те, що бідний птах аж хрипів від обурення.

Щоб врятувати чотирьох нещасних кошенят, яких мало не до смерті закатували безжальні місцеві дітлахи, вона віддала їм своє коралове намисто. Потім Нен доглядала за ними як найніжніша мати, змашувала їхні рани й годувала з ложечки. Її горе було непідробним,

коли кошенята все-таки померли, зарадити йому зміг Демі, подарувавши їй свою найкращу черепаху.

Попри відмовки Сайлеса, вона все-таки домоглася, щоб він витатуював на її руці такий самий якір, як у нього. Але навіть відчайдушні крики не змусили старого погодитися ще на одну авантюру – зробити їй дві блакитні зірки на щоках, як вона того дуже хотіла.

Вона їздила верхи на всіх тваринах, що жили в Пламфілді, починаючи з коня Енді й закінчуючи злою свинею, від люті якої її ледве вдалося врятувати.

Не звертаючи уваги на небезпеку, Нен бралася за все, що пропонували їй зробити хлопчики, а їм ніколи не набридало випробувати її мужність.

Нарешті пан Баер вирішив теж долучитися до цих змагань і запропонував усім відчайдушам перевірити, хто може найкраще вчитися. Тож Нен напрочуд швидко отримала стільки задоволення від використання свого гострого розуму й чудової пам'яті, а не тільки від швидких ніг та веселого язика, що хлопчики старалися з усіх сил, наздоганяючи її. Вона ще раз показала, що дівчатка багато чого можуть робити так само добре, як хлопчики, а деякі речі навіть краще. У школі нагород не було, але «Молодець!» від пана Баера та «відмінно» в журналі пані Баер змушували дітей старанно навчатися.

Нен потрапила якраз в те середовище, якого їй не вистачало раніше. На цій маленькій грядці росли прекрасні квіти, лише де-не-де траплявся бур'ян. І коли за нею стали дбайливо доглядати, вона пустила безліч соковитих пагонів. Видно було, що дівчинка розквітне тут завдяки любові й турботі – найкращої атмосфери для дітей.

VIII. Пустощі та ігри

У нашій повісті немає ні зав'язки, ні розв'язки, в ній просто описуються різні події з життя Пламфілда, тож у цьому розділі я розповім, як його мешканці проводили дозвілля. Смію запевнити моїх шановних читачів, що багато з описаних тут подій, навіть найдивніших, відбувалися насправді. Ніхто й за найбагатшої уяви, не в змозі придумати такого кумедних і химерних фантазій, що народжуються в дитячих голівках.

Дейзі й Демі часто придумували різні історії та жили у своєму особливому світі, населеному різними істотами, в тому числі й страшними. Вони давали їм незвичайні імена й гралися з ними в найдивовижніші гри.

Одну з істот звали Зла Мишка Кітті. Вони довго вірили в неї, доглядали, боялися її й головне – зберігали все це в глибокій таємниці. А оскільки вони й самі не могли чітко уявити собі цю дивовижну істоту, то були нею таємно зачаровані, особливо Демі, який марив ельфами й феями.

Ця Мишка Кітті поводитися з ними деспотично, але Дейзі з якимось боязким задоволенням сліпо виконувала всі її вимоги, навіть найбезглуздіші, які зазвичай оголошувалися вустами вигадливого Демі. Роб і Тедді іноді брали участь у церемоніях і обрядах, вважаючи їх дуже кумедними, хоч не розуміли й половини того, що відбувається.

– Мишка Кітті велить нам прийти до неї перед обідом, – шепнув якомсь сестрі Демі, зловісно похитуючи головою.

– Навіщо? – тривожно запитала Дейзі.

– Для жертвопринесення, – урочисто оголосив Демі. – О другій годині потрібно запалити багаття за великою скелею. Ми принесемо туди наші найулюбленіші іграшки й спалимо їх.

– Господи, навіщо? Найбільше в світі я люблю своїх нових паперових ляльок, яких тітка Емі розмалювала для мене. Невже я повинна їх спалити? – вигукнула Дейзі, яка ніколи та ні в чому не могла відмовити безжальній Мишці Кітті.

– Так, повинна. А я спалю мій човник, мій найкращий альбом і всіх моїх солдатів, – твердо сказав Демі.

– Добре, я теж спалю своїх ляльок, – зітхнувши, промовила Дейзі. – Але з боку Мишки Кітті недобре вимагати наші найкращі іграшки.

– Жертвопринесення означає, що потрібно віддавати все найкраще й найулюбленіше. Те саме повинні зробити й ми, – пояснив Демі, якому влаштувати такий обряд спало на думку після того, як пан Баер розповідав старшим хлопчикам про звичаї стародавніх греків.

– І Роб прийде? – запитала Дейзі.

– Так. Він спалить своє іграшкове село. В ньому все зроблено з дерева, тож воно горітиме дуже красиво. Ми розведемо велике багаття й дивитимемося, як воно запалає.

Ця блискуча перспектива втішила Дейзі. За обідом вона розклала перед собою всіх своїх паперових ляльок, вирішивши влаштувати для них прощальний бенкет.

У призначену для жертвопринесення годину процесія рушила в напрямку скелі. Кожен учасник наступного дійства ніс свої скарби, які зажадала ненаситна Мишка Кітті. Тедді наполіг, щоб його взяли також, і, бачачи, що всі несуть якісь іграшки, прихопив свою овечку та стару Анабеллу, улюблену ляльку Дейзі.

– Куди ви йдете, діти? – запитала пані Баер, коли вони проходили повз двері її кімнати.

– Ми хочемо погратися за великою скелею. Можна?

– Так, тільки не підходьте близько до ставка й дивіться за Тедді.

– Я завжди дивлюся за ним, – сказав Демі, що йшов на чолі процесії.

– Ну, а тепер сідайте, – сказав він, підійшовши до скелі, – і не рушайте з місця доти, поки я вам не скажу. Ось цей плаский камінь – жертвник, і я розведу на ньому вогонь.

Демі розклав невелике багаття, а коли вогонь розгорівся, велів дітям тричі обійти його, а потім стати ближче.

– Я почну першим, – сказав він, коли його наказ було виконано, – а після того як згорять мої іграшки, палить свої.

І Демі урочисто кинув у багаття маленький альбом з картинками, які сам наклеював. Слідом за альбомом запалав старий зламаний човник, а насамкінець пішли на смерть нещасні олов'яні солдатиками. Жоден з них не оминув своєї долі, починаючи з полковника в чудовому, червоному з жовтим, мундирі й закінчуючи маленьким безногим барабанщиком. Всі вони зникли в полум'ї, плавився, перетворившись на калюжку олова.

– Ну, Дейзі! – крикнув головний жрець Мишки Кітті, коли його розкішні підношення згоріли – на превелике задоволення публіки.

– Мої милі лялечки! Невже я повинна принести їх у жертву?.. – жалібно прошепотіла Дейзі, з материнською ніжністю притискаючи до грудей дюжину ляльок.

– Повинна! – скомандував Демі, й Дейзі, поцілувавши на прощання кожен ляльку, одну за одною поклала їх у вогонь.

– Дозволь мені залишити собі тільки одну, ось цю, в блакитному платтячку! – благала бідна мати, з відчаєм дивлячись на свою останню дочку. – Вона така гарненька!

– Кидай всі! – заревів страшний голос.

– Це сказала Мишка Кітті, – сповістив Демі. – Кидай швидше свою ляльку, а то Мишка Кітті всіх нас подряпає!

Красуня в блакитній сукні з оборочками й рожевому капелюшку полетіла у вогонь, і від усієї дюжини чарівних ляльок залишилася тільки жменька попелу.

– Поставте будинки й дерева навколо багаття, нехай вони займаються самі. Тоді це буде справжня пожежа, – розпорядився Демі, який любив різноманітність навіть у жертвоприношеннях.

Захоплені такою вигадкою, діти розставили біля багаття приречене на загибель село, покладали вугілля на головну вулицю й сіли дивитися на пожежу. Вона не починалася досить довго, бо будинки й дерева були пофарбовані. Нарешті один котедж спалахнув і підпалив дерево. Воно впало на великий високий будинок, і через хвилину палало вже все село. Всі його дерев'яні жителі згоріли, навіть не скрикнувши.

Минув деякий час, перш ніж чималий населений пункт перетворився на купу вугілля. Глядачі із задоволенням дивилися на пожежу, плескали в долоні, коли падав черговий будинок, і танцювали, як дикі індіанці, коли загорілася дзвіниця й полум'я злетіло високо вгору. Одну нещасну леді, яка намагалася врятуватися від пожежі за околицею, кинули в самий центр багаття.

Незвичайний успіх, що випав на долю принесеного в жертву села, подіяв на Тедді так збудливо, що він кинув у вогонь свою овечку і, навіть не давши їй засмажитись, поклав на похоронне багаття бідну Анабеллу. Їй, очевидно, це не сподобалося, і вона так продемонструвала свій гнів і страждання, що її кат жажнувся.

Нещасна лялька не спалахнула відразу, а вчинила набагато гірше: вона почала корчитися. Спочатку зігнула одну ногу, потім другу... Відтак, наче в передсмертній агонії, заломила руки й закинула їх за голову. Сама голова повернулася, скляні очі вискочили, й, нарешті, судомно звиваючись усім тілом і чорніючи, як вугілля, лялька впала на руїни села.

Це страшне видовище вразило всіх присутніх і так сильно злякало Тедді, що він пронизливо скрикнув і щодуху кинувся до будинку з криком: «Мама! Мамо! Мамо!».

Пані Баер почула його крик і вибігла на допомогу, запитуючи, що трапилося. Але Тедді тільки чіплявся за неї й бурмотів щось невиразне про «бідну Беллу», «жахливий вогонь» і «спалені ляльки».

Побоюючись якогось нещастя, пані Баер схопила Тедді на руки й кинулася до скелі, де й застала таємних шанувальників Мишки Кітті, які оплакували бідну Анабеллу, обвуглені останки якої лежали перед ними.

– Що ви тут робили? – вигукнула пані Джо, приготувавшись терпляче вислухати винних, які, судячи з виразу їхніх облич, так палко каялися у своїх гріхах, що вона в душі вже заздалегідь їх пробачила.

Демі дуже неохоче розповів, у що вони гралися, й розсмішив тітку Джо до сліз – такою безглуздою була ця гра і так серйозно ставилися до неї діти.

– Не думала я, що ви гратиметеся в таку дурну гру, – сказала вона. – Якби в мене була Мишка Кітті, то вона була б добра. Вона навчила б вас хорошого, не палила б іграшок і нікого не лякала. Подивіться, що ви нарobili, скільки іграшок погубили. Ви спалили всіх гарненьких лялочок Дейзі, солдатиків Демі, нове, щойно куплене село Роба й улюблену овечку Тедді, не кажучи вже про бідну Анабеллу. Мені, мабуть, доведеться написати в дитячій те, що зазвичай кладуть в ящики з іграшками: «Маленькі голландці люблять робити іграшки, а маленькі бостонці – ламати їх». Тільки замість «бостонців» я напишу «плагфільдці».

– Ми ніколи, ніколи більше так не гратимемося! – вигукнули грішники, збентежені доганою тітки Джо.

– Це все вигadaв Демі, – сказав Роб.

– Я чув, як дядько розповідав про греків, у яких були жертвопринесення і все таке, і мені теж захотілося принести жертву. А оскільки в мене не було нічого живого, то ми й спалили наші іграшки.

– Це дуже схоже на історію про боби, – знову розсміявшись, сказала пані Баер.

– Розкажи нам, тітонько, – попросила Дейзі, щоб змінити тему розмови.

– Жила-була бідна жінка, в якої було четверо маленьких дітей. Йдучи на роботу, вона завжди замикала їх, щоб з ними не сталося якоїсь біди. Одного разу, йдучи з дому, вона сказала: «Дивіться, діти, щоб крихітка не впав із вікна, не грайтеся сірниками і не суньте собі в ніс боби». Дітям ніколи раніше не спадала на думку ця остання витівка, але тепер мати сама їх напоумила. І тільки-но вона вийшла, як вони почали набивати собі носи бобами. Їм захотілося подивитися, що з цього вийде. А коли мати повернулася додому, то побачила, що всі вони гірко плачуть.

– Їм було боляче? – запитав Роб з таким інтересом, що пані Джо поспішила закінчити історію застереженням, побоюючись, як би це не повторилося й у її родині.

– Дуже, дуже боляче. Я це знаю точно, бо сама зазнала цього болю. Коли моя мама розповіла мені цю історію, я була така дурна, що теж вирішила спробувати засунути собі в ніс боби. Але бобів не знайшла і набила ніс маленькими камінцями. Мені стало так боляче, що я почала їх швидко витягати, але один камінчик нізащо не хотів вилазити. Мені було соромно зізнатися, якою дурною я була, тож кілька годин проходила з цим камінцем в носі. Нарешті стало так боляче, що я зважилася зізнатися мамі, а коли і мама не зуміла витягнути камінчик, приїхав лікар. Мене посадили на стілець і міцно тримали, а лікар засовував мені в ніс свої жакливі величезні щипці доти, поки не витягнув камінчик. О, як болів після цього мій бідний ніс і як всі сміялися наді мною! – пані Баер скрушно похитала головою, ніби спогад про страждання, які вона винесла в дитинстві, був занадто важким для неї.

Висновок цієї розповіді справив, мабуть, сильне враження на Роба, і мені приємно додати, що він взяв його близько до серця і не забув.

Демі запропонував поховати Анабеллу, й Тедді забув про свій страх, дивлячись на це захопливе видовище. Дейзі скоро втішилася, отримавши від тітки Емі нову дюжину ляльок, а Мишка Кітті перестала мучити дітей: останнє жертвопринесення її, мабуть, вгамувало.

«Бропси» – такою була назва нової, надзвичайно захопливої гри, придуманої Томмі. Бропс – дивна, незвичайна тварина, й оскільки її не можна знайти в жодному зоопарку, то для допитливих я повідомлю про неї деякі цікаві відомості.

Бропс – крилата тварина з веселим людським обличчям. Коли він ходить, то бурчить, а літаючи, пронизливо кричить. Він вміє говорити по-англійськи й іноді ходить на двох задніх ногах. Його шкіра нагадує вовняну ковдру. Вона буває червоного або синього кольору або навіть картатою, що вельми дивно. Бропси іноді міняються шкірою один з одним. На голові в них стирчить ріг, зроблений наче з темного просмоленого паперу. З такого самого матеріалу зроблені їхні крила.

Але бропси не можуть підійматися високо над землею й важко падають, якщо надумують злетіти вище. Вони здебільшого ходять на чотирьох і щипають траву, але їдять її сидячи, як білки. Найбільше їм подобаються коржі з анісом. Вони їдять також яблука, а іноді й сиру моркву. Живуть бропси в печерах, де влаштовують гніздечко, схоже на кошик для білизни: там маленькі бропси граються, поки в них не виростуть крила.

Ці дивні тварини іноді сваряться. Тоді вони починають говорити як люди, кричати й навіть зривають із себе роги й шкіру, сердито заявляючи, що «не хочуть більше гратися». Чимало дослідників – з тих, хто вивчав їх, вважають, що вони являють собою дивовижну суміш мавпи, сфінкса й грифа.

Цю гру всі дуже любили, і в дощові вечори молодші хлопчики часто веселилися до упаду, граючись в бропсів. Вони стрибали й крутилися, як божевільні, бігали на чотирьох у дитячій або плескали крилами. Гра була трохи небезпечна для одягу. Особливо страждали панталони й сорочки. Але пані Джо, накладаючи латки, говорила:

– Ми теж робимо дурниці, тільки не такі невинні. Якби я, граючи в цю гру, могла бути такою щасливою, як ці хлопчики, то залюбки стала б бропсом.

Нет найбільше любив працювати в саду або сидіти на вербі. Це зелене гніздечко було для нього якоюсь чарівною країною, він любив грати там на скрипці.

Хлопчики прозвали його «Щебетун», бо він, якщо не грав на скрипці, завжди щось наспівував або насвистував. І часто, перериваючи гру або роботу, вони зупинялися й слухали його музику.

Птахи, здавалося, вважали Нета одним зі своїх товаришів. Вони без страху сідали на паркан або на гілки верби й дивилися на нього своїми блискучими очима як на друга, – особливо дрозди, гніздо яких було поруч, на яблуні. Самець ловив біля нього комах, а самка сиділа так спокійно, ніби Нет і справді був птахом, наприклад, дроздом якоїсь особливої породи, що розважав її своєю пісенькою, а вона тим часом терпляче висиджувала пташенят.

Струмочок іскрився й дзюрчав внизу, бджоли літали над засіяним конюшиною полем, товариші дружно дивилися на Нета, проходячи повз, старий будинок гостинно простягав до нього свої великі крила, й хлопчик, відчуваючи блаженне почуття спокою, любові й щастя, цілими годинами мріяв у цьому затишному куточку.

У Нета був один слухач, якому ніколи не набридала його музика. Улюбленим задоволенням бідного Біллі було лежати біля струмка й, дивлячись на брижі, що пробігали по ньому, задумливо прислухатися до музики. І тоді уривчасті спогади про минуле, що збереглися в його пам'яті, ставали яскравішими.

Пан Баер, помітивши, яку дію справляє на Біллі музика, попросив Нета допомогти бідному хлопчикові – він сподівався, що туман, який затягнув мозок Біллі, розсіється під впливом музики.

Дуже задоволений, що може хоч чимось висловити свою подяку, Нет намагався якомога частіше грати для Біллі, бо музика, здавалося, говорила зрозумілою для нього мовою. «Допомагайте один одному» – це було девізом Пламфілда, і Нет дізнався, як, керуючись ним, можна скрасити життя товариша.

Головне заняття Джека Форда полягало в купівлі-продажі. Він вочевидь мав бажання наслідувати свого дядька, який мав дріб'язкову крамничку в селі. Джек бачив, як там у цукор підсипали пісок, у патоку підливали воду, а до вершкового масла підмішували свиняче сало, й думав, що саме так і слід чинити торговцю. Його власний товар був іншого сорту, але він намагався витягти якомога більше вигоди з кожного черв'яка, якого продавав, і завжди з користю для себе обмінювався з товаришами складаними ножами, гачками для вудок тощо.

Хлопчики, які любили давати один одному прізвиська, прозвали його «Скнара», але Джек не звертав на це уваги. Йому потрібно було тільки одне – щоб старий кисет, в якому він тримав гроші, ставав дедалі важчим.

Час від часу Джек влаштовував аукціони й продавав на них різний мотлох, який йому вдавалося назбирати, або допомагав товаришам обмінюватися речами. Він задешево купував м'ячі, палиці та інший корисний крам, чистив, підфарбовував, а потім перепродував.

Іноді він помилявся й укладав не вигідну угоду. Це засмучувало його більше, ніж догана за невивчений урок або погана відмітка в журналі пані Баер, і він поспішав винагородити себе – тільки-но йому підвертався недосвідчений покупець.

Крикет і футбол були напрочуд популярними в Пламфілді. Дивовижні описи цих ігор можна знайти в безсмертному «Томі Брауні з Рагбі»⁵, тож не варто повторюватися.

Еміль весь свій вільний час проводив біля річки чи ставка. Якось він взявся підготувати старших хлопчиків до змагань з бігу між мешканцями Пламфілда й міськими хлопчиками, що іноді здійснювали набіги на їхні володіння.

Турнір відбувся, проте закінчився такою ганебною поразкою пламфілдців, що про нього намагалися не згадувати. А командорові після цієї катастрофи до того спротивився весь рід людський, що він навсправжки подумував втекти на який-небудь безлюдний острів. Але оскільки поблизу нічого подібного не було, хлопчина залишився в Пламфілді та втішився будівництвом шлюпочного сараю.

Дівчата грали в ігри, які підходили для їхнього віку, причому постійно урізноманітнювали їх завдяки своїй живій уяві. Однак уже тривалий час першість тримала так звана «Пані Шекспір Сміт». Цю назву придумала тітка Джо. Дейзі, зрозуміло, була пані Шекспір Сміт, а Нен – то її дочкою, то сусідкою, то панною Круть-верть.

Жодне перо не в змозі описати пригоди цих благородних дам. Протягом усього кількох годин у їхній родині відбувалися народження, весілля, похорони, повені, землетруси, чаювання й польоти на повітряних кулях. Мільйони кілометрів проїжджали ці енергійні леді в сукнях і капелюшках небачених фасонів. Вирушаючи в далекі подорожі, вони вилазили на ліжко, прив'язували віжки до його ніжок і поганяли своїх гарячих коней, підстрибуючи доти, поки не починала крутитися голова.

Нен постійно придумувала що-небудь новеньке, а Дейзі, захоплюючись її вигадками, сліпо підкорялася подрузі. Бідний Тедді нерідко бував їхньою жертвою й наражався на серйозну небезпеку, бо захоплені грою дівчатка часто забували, що він не лялька.

Одного разу вони посадили його в тюрму, тобто замкнули в шафу, а потім забули про нього й утекли гратися на галявину. Іншим разом він ледве не потонув у ванні, зображуючи «гарненького маленького кита». А через кілька днів його – на щастя, вчасно – вийняли з петлі, бо дівчатка вирішили повісити його як розбійника.

Але найулюбленішою розвагою для всіх був Клуб. Його заснували старші хлопчики. Молодші допускалися у вишукане товариство, тільки якщо поводитися добре. Томмі й Демі були його почесними членами, але, з незалежних від них причин, були змушені, на свій превеликий жаль, вийти з Клубу занадто рано.

⁵ «Шкільні роки Тома Брауна» – англійська повість Томаса Х'юза 1857 року.

Це був дуже дивний Клуб. Його члени збиралися то в одному, то в іншому місці та в різні години. Іноді після бурхливих суперечок він припиняв свою діяльність, а потім знову її відновлювали – на нових, більш солідних підставах.

У дощові вечори члени Клубу збиралися в класі. Вони грали в шахи, вправлялися у фехтуванні, виголошували промови, влаштовували дебати або давали драматичні вистави найпохмурішого, вельми трагічного характеру. Влітку Клуб переміщався на тік, і жоден не посвячений у цю затію смертний не знав, що там відбувалося.

Спекотними вечорами члени Клубу збиралися біля струмка й сиділи на березі в легких костюмах. Ритори в таких випадках бували надзвичайно промовисті, а якщо якесь зауваження одного з них не подобалося публіці, його обливали холодною водою, щоб стримати запал.

Франц головував на цих зборах і впевнено підтримував порядок, попри неприборкані вигуки деяких членів. Пан Баер ніколи не втручався у справи Клубу, і ця мудра стриманість винагороджувалася тим, що його час від часу запрошували відвідати Клуб і розкривали йому клубні таємниці.

Поселившись у Пламфілді, Нен одразу вирішила стати членом Клубу, чим викликала страшне хвилювання й розлад між джентльменами. Вона подавала їм незліченні петиції – і письмові, й усні, – порушувала урочистість їхніх засідань, вигукуючи всілякі образи в замкову шпарину або виконувала енергійні соло біля дверей. Що вона тільки не робила – навіть писала на стінах і парканах різні глузливі зауваження. Нічого не поробиш – вона була «нестримною» дитиною.

Однак джентльмени не йшли на поступки, тож дівчатка – за порадою пані Джо – вирішили заснувати свій власний Клуб. Вони запросили до участі в ньому тих хлопчаків, вік яких став на перешкоді вступу до чоловічого Клубу. Засновниці нового товариства вигадували стільки нових цікавих ігор і пригощали такими смачними вечерями, що багато старших хлопчиків теж висловили бажання відвідати новий Клуб.

Після довгих суперечок і нарад було вирішено дружити клубами. Почалося з того, що засновниць нового Клубу запросили прикрасити своєю присутністю збори чоловічого Клубу. Ті люб'язно прийняли запрошення і, на подив джентльменів, дівчатка анітрохи не завадила звичайним їхнім розвагам і розмовам. Дами, зі свого боку, теж стали гостинно запрошувати джентльменів до себе, й обидва Клуби жили довго й щасливо.

ІХ. Бал у Дейзі

Пані Шекспір Сміт просить пана Джона Брука, пана Томаса Бенгата та пана Натаніеля Блека прийти до неї на бал о третій годині дня.

Р. С. Нет повинен принести скрипку, щоб нам можна було потанцювати, а всі хлопчики повинні поводитися добре, а то не отримають смачних речей, які ми приготували.

Досить імовірно, що це люб'язне запрошення юні джентльмени могли б відхилити, якби не останній рядок.

– Вони приготували цілу купу всякої всячини, я відчуваю по запаху, – сказав Томмі. – Ходімо.

– Адже ми можемо піти відразу, як тільки поїмо, – додав Демі.

– Я ніколи не бував на балу. Що там потрібно робити? – запитав Нет.

– Нам доведеться удавати дорослих чоловіків: сидіти так, ніби ми аршин проковтнули, вести безглузді розмови й танцювати, щоб зробити приємність дівчаткам. А потім ми все з'їмо й швидко підемо.

– Ну, що ж, це я можу робити, – сказав Нет, з хвилину подумавши над словами Томмі.

– Тож я напишу, що ми прийдемо, – оголосив Демі й послав відповідь такого змісту:

Ми всі прийдемо. Приготуйте, будь ласка, більше їжі.

Д. Б., есквайр.

Дами перебували в страшному хвилюванні, готуючись до свого першого балу. Якщо він пройде вдало, вони вирішили дати обід – для обраних.

– Тітка Джо любить, коли хлопчики граються з нами. Якщо тільки вони пристойно поведуться, – сказала Дейзі, накриваючи на стіл і тривожно оглядаючи приготоване частування. – А тому потрібно, щоб наш бал їм сподобався. Тоді вони приходитимуть частіше й навчатися пристойно поводитися, – материнським тоном додала вона.

– Нет і Демі поводитимуться як слід, а Томмі, напевно, викине якийсь фортель, це я точно знаю, – завважила Нен, похитуючи головою над кошиком із печивом.

– Тоді я одразу відішлю його додому, – твердо сказала Дейзі.

– Ні, гостей не відсилають додому, – заперчила Нен – Це неввічливо.

– Значить, ніколи більше не запрошуватиму.

– Оце правильно. Томмі, напевно, буде дуже прикро, якщо ми не покличемо його обідати.

– Звичайно. В нас буде чудовий обід: справжній суп – у мисці з ополоником, маленька пташка замість індички, соус і різні смачні овочі.

– Ой, нам пора одягатися, скоро вже три години, – враз схопилася Нен.

Вона приготувала для балу чарівний костюм, і їй кортіло якнайшвидше вдягти обновку.

– Я буду твоєю мамою, тож одягання не забере в мене багато часу, – повідомила Дейзі.

Вона принесла нічний чепчик, прикрашений червоним бантом, довгу спідницю, шаль, яку позичила в тітки, окуляри й величезний ридикюль, куди поклала носовичок – з неї вийшла дуже мила, рум'янощока і пухкенька «матуся».

Волосся Нен прикрасила вінком зі штучних квітів, а зелену серпанкову сукню доповнила жовтим шарфом і старими рожевими туфлями. У руці тримала віяло, яке зробила з волоті. Останній штрих елегантності – порожній флакон з-під парфумів.

– Я – дочка, тому мені потрібно одягнутися якомога краще, – заявила вона. – Також співатиму й танцюватиму набагато більше, ніж ти. Матері тільки розливають чай та пишаться – ось і все.

Аж ось пролунав гучний стукіт у двері. Панна Сміт миттєво кинулася в крісло й почала обмахуватися віялом, а мати сіла на диван і випросталася, намагаючись триматися строго й чинно. Маленька Джозі, сестра Дейзі, що гостювала нині в Пламфілді, грала роль прислуги. Вона відчинила двері й усміхнувшись, повідомила:

– Усе готово, панове джентльмени, прошу.

На честь такої незвичайної події, як бал, хлопчики вдягли високі паперові комірці, циліндри й рукавички різних кольорів і з різного матеріалу, бо ні в кого з них не було жодної пристойної пари.

– Вітаю, дами! – густим басом сказав Демі, а оскільки йому було дуже важко говорити басом, то він обмежився цим коротким привітанням.

Всі потиснули одне одному руки й сіли. І гості, й господині були такі смішні в той момент нарочитої серйозності, що джентльмени не витримали й, забувши про пристойність, покотилися зо сміху.

– О, будь ласка, не робіть цього! – в розпачі вигукнула пані Сміт.

– Ми вас ніколи більше не запросимо, якщо ви так поводитиметесь, – додала панна Сміт, вдаривши флаконом пана Бенга, яки сміявся голосніше за інших.

– А як же накажете мені поводитися з такою фурією? – заперечив пан Бенг напрочуд нелюб'язно та відверто.

– Це вас слід було б так назвати, але я не настільки груба! – з обуренням вигукнула Нен. – Ми не запросимо його на обід, правда, Дейзі?

– А чи не потанцювати нам? – незворушно сказала пані Сміт, намагаючись бути, як і раніше, ввічливою й спокійною. – Ви принесли свою скрипку, сер?

– Вона за дверима, – відповів Нет.

– А чи не краще спершу напитися чаю? – запропонував анітрохи не збентежений Томмі, абсолютно відкрито підморгнувши Демі: він хотів нагадати йому, що чим швидше їх пригостять, тим раніше можна буде піти.

– Ні, ми зазвичай спочатку танцюємо, а потім вже п'ємо чай і вечеряємо. А якщо ви не танцюватимете, сер, то не отримаєте ні шматочка, – сказала пані Сміт так суворо, що її буйні гості негайно притихли. Вони зрозуміли, що з нею жарти погані, й стали надзвичайно чемні та люб'язні.

– Я запрошу пана Бенга й навчу його танцювати польку, бо він, здається, цього не вміє робити, – додала господиня, кинувши на Томмі докірливий погляд, щоб остаточно навчити його манер.

Нет загравав. Дві пари відкрили бал і почали сумлінно витанцьовувати. Дами танцювали добре й охоче, бо це приносило їм задоволення. Кавалери надихалися тільки егоїстичними міркуваннями, але намагалися виказувати всіляке задоволення, тим самим заробляючи собі вечерю.

Нарешті, коли всі вибилися з сил, господині дозволили перепочинок. Було очевидним, що найбільше від танців постраждала бідна пані Сміт, бо раз у раз під час танців спотикалася об свою довгу спідницю.

Молоденька служниця пригостила джентльменів водою з патокою, але чашечки були такі маленькі, що один з гостей випив одразу з десяток. Не розголошуватимемо його ім'я, бо він поведився далеко не бездоганно. Цей солодкий напій так сподобався йому, що в останній раз він навіть засунув у рот чашку і ледь не вдавився – на потіху шановній публіці.

– Тепер ви повинні попросити Нен зіграти й заспівати, – сказала пані Сміт своєму братові, який був дуже схожий на пугача, коли з серйозним виглядом визирав з-за своїх високого комірця.

– Чи не заспіваете ви нам що-небудь, панно? – запитав слухняний гість, потай дивуючись, звідки ж візьметься рояль.

А панночка Сміт підійшла до старовинної конторки, відкинула кришку і, акомпануючи собі з такою силою, що стара конторка затріщала, заспівала славу пісеньку, що починалася так:

*Веселий трубадур, грає на гітарі,
Й пісня тут звучить із-під його струн.
Бачив він війну – то було в кошмарі,
Музика звучить у радості канон.*

Джентльмени аплодували з таким ентузіазмом, що панночка Сміт проспівала ще кілька пісень і замовкла тільки після того, як вони делікатно натякнули їй, що з них вже досить співу. Пані Сміт була глибоко зворушена похвалами, якими обсипали її дочку.

– Ось тепер ми можемо напитися чаю, – люб'язно сказала вона, – тільки сидіть смирно й не накидайтеся на їжу.

Приємно було дивитися на пані Сміт, коли вона поважно головувала за столом і навдивовижу спокійно сприймала дрібні невдачі. Найкращий пиріжок впав на підлогу, коли вона намагалася розрізати його тупим ножом, хліб з маслом зникали зі швидкістю, здатною привести у відчай серце будь-якої господині, а найгіршим було те, що заварний крем вийшов дуже рідким, і його довелося пити, замість делікатно їсти новенькими олов'яними ложечками.

Також не вдалося уникнути сварки між панною Сміт та служницею, після чого та, кинувши блюдо, залилася сльозами над шматочками пиріжків, що впали на підлогу. Її втішили, дозволивши сісти за стіл і крутити цукорницю скільки завгодно. Під час цієї метушні таємниче зникла тарілка з пампушками. Її так і не знайшли, а пампушки були головною окрасою столу. Пані Сміт сама готувала їх, і вони виглядали дуже апетитно.

Через зникнення пампушок вона впала в розпач. Та й не дивно – будь-яка господиня, напевно, відчула б те ж саме, якби в неї безслідно зникла ціла дюжина чудових пампушок, зроблених із борошна і води й щедро обсипаних цукром, причому на верхівці кожної з них красувалася велика родзинка!

– Ти їх взяв, Томмі! Я знаю, що це ти! – вигукнула ображена господиня будинку, погрожуючи підозрюваному гостю молочником.

– Я не брав!

– Ні, брав!

– Ні, не брав!

– Як недобре брехати! – втрутилася Нен, яка в розпал цієї сварки квапливо під'їдала желе.

– Віддай їх, Демі, – сказав Томмі.

– Я? Який же ти брехун! – вигукнув обурений Демі. – Адже я бачив, як ти сам поклав їх у кишеню.

– Віднімемо їх у нього! – запропонував Нет.

Його перший бал виявився набагато цікавішим, ніж він очікував.

– Бачиш, Дейзі плаче.

Дейзі, справді, гірко плакала. Джозі, як вірна служниця, змішала свої сльози зі сльозами пані, а Нен оголосила, що всі хлопці «огидні».

Тим часом між джентльменами почався справжній бій.

Нет і Демі напали на викрадача, а той заліз під стіл і зі своєї «фортеці» став кидати в нападників вкрадені пампушки, які виявилися прекрасними металевими снарядами, бо були тверді, як каміння.

Бій був на користь Томмі, поки в нього були снаряди. Але коли з-під столу вилетіла остання пампушка, грабіжника, попри його відчайдушний вереск, витягли з кімнати й викинули в коридор.

Переможці повернулися розпашілі й горді своїм успіхом. Демі став втішати пані Сміт, а Нет і Нен підбрали пампушки, поклали їх на блюдо й прилаштували кожному родзинку на своє місце. Але вже ніхто не хотів їх пробувати.

– Гадаю, нам краще піти, – раптом сказав Демі, почувши на сходах голос тітки Джо.

– Так, ходімо, – погодився Нет.

Та перш ніж вони встигли дійти до дверей, пані Баер уже зайшла в кімнату, і юні леді вилили їй всі свої прикроші.

– Не запрошуйте більше цих хлопчиків, – сказала пані Джо, – доти, поки вони не спокутують свою провину, зробивши для вас що-небудь приємне.

– Ми ж билися жартома, – заперечив Демі.

– Кепські жарти – ті, які когось засмучують. Я помилилася в тобі, Демі, зовсім не очікувала, що ти так погано поводитимешся на балу в Дейзі. Вона така мила, добра сестра, так любить тебе, а ти засмучуєш її. Якщо ви не можете не сваритися, мені доведеться відіслати Дейзі додому.

Почувши цю жахливу загрозу, Демі підійшов до сестри, а вона поспішила витерти сльози: розлука була для близнюків найстрашнішим горем, яке вони тільки могли собі уявити.

– Нет теж недобре поведився, а Томмі був гірше за всіх, – сказала Нен, побоюючись, що ці два злочинці залишаться безкарними.

– Мені дуже шкода, – з каяттям промовив засоромлений Нет.

– А мені – ні! – крикнув Томмі в замкову шпарину. Він стояв за дверима, підслуховуючи.

Пані Джо ледь втрималася від сміху, але сказала цілком серйозно, вказуючи на двері:

– Можете йти, панове, але пам'ятайте, що вам забороняється розмовляти й гратися з дівчатками доти, поки я вам не дозволю. Ви не заслуговуєте такої честі.

Невиховані джентльмени поспішили вийти, й зустріли за дверима презирливе глузування грішника Томмі, який майже цілу годину потому ображався на них і не хотів мати з ними нічого спільного.

Дейзі скоро забула про невдалий перший бал, але сильно засмучувалася тим, що їй не можна було навіть розмовляти з братом. Тим часом Нен анітрохи не шкодувала про те, що трапилося. Вона гордо дерла носа, коли здибувалася з трьома хлопчиками, причому найбільше діставалося Томмі. Він же, своєю чергою, удавав повну байдужість і голосно висловлював задоволення з приводу того, що йому вдалося припинити ігри з «дурними дівчатами».

Але в глибині душі Томмі, звичайно, каявся у своєму необачному вчинку, що послужило причиною його вигнання з компанії «дурних дівчат», яких він з кожною годиною розлуки цінував дедалі більше.

Демі й Нет теж були дуже засмучені всім, що сталося. Тепер Дейзі, їхня повсякчасна розрадниця, не гралася з ними й не пригощала кулінарними шедеврами, Нен не звертала на них уваги і, що найгірше, тітка Джо теж віддалилася від них.

Вона, на превеликий жаль джентльменів, мабуть, зарахувала себе до скривджених дам, бо майже не розмовляла з хлопчиками й ніби не помічала, проходячи повз, а також завжди була дуже зайнята, якщо вони зверталися до неї з будь-яким проханням. Байдужість пані Баер приводила їх у відчай.

Така холодна війна тривала три дні. Виносити її довше хлопчики вже були не в змозі, однак, що робити, не знали, тож вирушили порадитися з паном Баером.

Професор заздалегідь отримав відповідні інструкції, але ніхто з хлопчиків, зрозуміло, не підозрював про це. І коли він дав їм добру пораду, вони із вдячністю прийняли її та негайно почали здійснювати.

У вільний від занять час, потай від товаришів, трійка бешкетників лізла на горище й щось там майструвала. Їм потрібно було стільки клейстеру, що Ейзі вже почала бурчати.

Дівчатка страшенно нервували. Нен мало не прищемили дверима ніс, коли намагалася підглянути, що там роблять хлопчики, а Дейзі голосно скаржилася, що їм тепер не можна гра-тися разом і що від них приховують якісь жахливі секрети.

У середу, після довгих нарад щодо напрямку вітру й погоди, Нет і Томмі спустилися з горища з величезним пласким пакетом, загорнутим в кілька шарів газетного паперу. Нен ледь стримувала свою цікавість, Дейзі мало не плакала від хвилювання, а разом вони тремтіли від нетерпіння дізнатися, що в згортку.

Тим часом Демі попрямував до кімнати пані Баер і увійшовши з капелюхом у руці, сказав аж надто чемно:

– Чи не погодишся ти, тітонько Джо, разом із дівчатками прийти до нас? Ми приготували вам сюрприз. Будь ласка, приходьте, буде цікаво.

– Дякую, ми із задоволенням прийдемо, – відповіла пані Баер з усмішкою, яка потішила Демі, як сонячний промінь після дощу. – Тільки доведеться ще взяти з собою Тедді.

– Це тільки додасть нам радості. Візок вже чекає на дівчаток. А тобі, тітонько, не буде занадто важко дійти пішки до Пенніфальського пагорба?

– Звичайно, ні. Але чи не буду я зайвою?

– Ні-ні, нам дуже хочеться, щоб ти прийшла. Все буде зіпсовано, якщо тебе не буде! – гаряче вигукнув Демі.

– Дякую вам, сер.

І тітка Джо, яка любила жарти не менше за своїх хлопчиків, зробила йому глибокий реверанс.

– Ну, дівчатка, – сказала вона, коли Демі пішов – не змушуймо їх чекати. Одягайте капелюшки й ходімо. Мені дуже хочеться дізнатися, що це за сюрприз.

Через кілька хвилин Дейзі, Нен, Джозі й Тедді вже сиділи в «білизняному кошику», як діти називали сплетений з верболозу візок. У нього був запряжений Тобі. Демі йшов на чолі процесії, а пані Джо в супроводі вірного Кіта – в ар'єргарді.

Хода мала дуже урочистий вигляд. Голова Тобі була прикрашена червоним пір'ям; два дивовижних прапори майоріли над екіпажем, у Кіта на шії була зав'язана бантом блакитна стрічка, яка доводила його до оскаженіння, Демі причепив до петлички букетик кульбаб, а пані Джо з урочистої нагоди взяла свою японську парасольку.

Дівчата всю дорогу сильно хвилювалися. А Тедді був так задоволений поїздкою, що зняв капелюха і став розмахувати ним мало не біля самих коліс, а коли його в нього відібрали, хотів сам випасти з візка, відчуваючи, що повинен зробити що-небудь для розваги цієї дивної компанії.

На пагорбі не виявилось нічого, крім трави, й дівчатка було зажурилися, але Демі постішив їх заспокоїти.

– Почекайте тут, – сказав він, – зараз вже буде сюрприз.

І він пішов за великий камінь, через який останні пів години раз у раз висовувалися чийсь голови.

Після кількох хвилин нервового очікування Нет, Томмі й Демі з'явилися з-за каменя з трьома новими паперовими повітряними зміями й піднесли їх у подарунок дівчаткам. Пролунали захоплені крики, але хлопчики, сяючи від задоволення, оголосили, що це ще не все.

Вони знову зникли за каменем і винесли звідти величезного яскравого змія, на якому жовтими друкованими літерами було написано: «Для мами Баер».

– Ми вирішили зробити сюрприз і для вас: ви ж теж сердилися на нас і стали на бік дівчаток, – зі сміхом кричали хлопчики.

Про цей сюрприз, очевидно, нічого не знала навіть сама пані Баер.

Вона заплескала в долоні й теж весело засміялася, дуже задоволена подарунком.

– Він такий красивий! – вигукнула вона, захоплюючись подарунком не менше, ніж дівчатка своїми. – Хто ж це придумав?

– Дядько Фриц порадив нам зробити змія й для тебе, тітонько, – відповів Демі, від душі радіючи, що сюрприз вдался. – Він говорив, що ти любиш їх запускати.

– Так, дядько Фриц знає, що я люблю. Днями, коли ви бігали зі своїми зміями, нам було дуже завидно дивитися на вас, правда, дівчатка?

– Ось тому ми їх вам і зробили! – вигукнув Томмі та встав на голову, що здавалося йому найкращим способом виразити свої почуття.

– Запустімо їх! – запропонувала нетерпляча Нен.

– Я не вмю, – засмучено сказала Дейзі.

– Ми зараз вам покажемо! – закричали хлопчики.

Демі став вчити Дейзі, Томмі – Нен, а Нету ледь вдалося умовити Джозі випустити з рук свого маленького блакитного змія.

– Постривайте тільки одну хвилиночку, тітонько, я зараз підійду й допоможу вам, – сказав Демі, побоюючись, щоб пані Баер не розсердилася за брак уваги з їхнього боку.

– Не турбуйся, мій милий, я й сама знаю, як це робиться, – відповіла пані Баер. – А ось і мій хлопчик йде мені допомагати, – додала вона, коли професор Баер з усмішкою виглянув з-за каменя.

Він одразу ж підійшов до дружини. А через хвилину величезний змій піднявся в повітря, й пані Джо побігла за ним – до задоволення дітей, які милувалися цим видовищем.

Через деякий час всіх зміїв запустили. Погойдуючись на вітрі, що завжди дме над пагорбом, вони, як птахи, злетіли в небо. О, як було весело, як всі бігали й кричали! Змії підіймалися високо, і тоді всі милувалися їх польотом у повітрі, а потім тягнули вниз, і вони натягували мотузки, наче живі істоти, які прагнуть вирватися на свободу.

Нен просто збожеволіла від захвату. Для Дейзі нова гра видалася такою самою цікавою, як і в ляльки, а Джозі так захоплювалася своїм змієм, що не давала йому високо підійматися й майже весь час тримала його на колінах, милуючись на картинки пензля пана Томаса Бенга, що прикрашали його.

Пані Джо теж була дуже задоволена своїм змієм, який робив всілякі штуки, ніби знаючи, кому належить: то він несподівано спускався, похитуючись, на голову пані Джо, то чіплявся за дерева, раз мало не впав у річку, а насамкінець піднявся так високо, що його ледве можна було розгледіти.

Нарешті всі втомилися й присіли відпочити. Тільки пан Баер, посадивши на плече Тедді, пішов поглянути на корів.

– Чи було вам коли-небудь так весело, як сьогодні? – запитав Нет пані Баер.

– Ні, відтоді, як багато років тому я запускала змія, – переводячи подих, відповіла вона.

– Мені хотілося б знати вас ще дівчинкою, – вів далі Нет. – Ви, мабуть, були дуже веселою.

– Я була страшною пустункою! Хоч і з жалем, але мушу зізнатися в цьому.

– А я люблю пустунок, – завважив Томмі, глянувши на Нен, яка, на знак подяки за цей комплімент, зробила йому жахливу гримасу.

– Чому ж я не пам'ятаю тебе, тітонько? – запитав Демі. – Або я був в той час ще дуже маленьким?

– Так, мій милий, дуже маленьким.

– Розкажіть нам, як ви пускали змія останнього разу, – попросив Нет, бо пані Джо засміялася, згадуючи про це, і він подумав, що з нею, мабуть, сталося тоді щось дуже веселе.

– Я в той час була вже великою п'ятнадцятирічною дівчинкою, – почала розповідати пані Баер, – і мені не хотілося, щоб хто-небудь застав мене за такою забавою. Тому ми з дядьком Тедді таємно зробили двох зміїв і втекли до річки їх пускати. Нам було дуже весело, а коли ми втомилися від біганини й сіли, ось як тепер, відпочивати, то почули голоси молодих людей,

дівчат і чоловіків, які поверталися з пікніка. Тедді це анітрохи не збентежило, хоч він теж був уже надто дорослим, щоб запускати змія. А я дуже розхвилювалася, бо знала, що наді мною сміятимуться: мої витівки бавили сусідів так само, як витівки Нен сьогодні бавлять нас.

«Що мені робити?» – шепнула я Тедді, коли голоси стали наближатися.

«А ось що», – відповів він і, вийнявши складаний ніжик, обрізав мотузки. Змії полетіли, а коли компанія, що поверталася з пікніка, підійшла до нас, ми вже спокійнісінько рвали квіти. Ніхто не дізнався, чим ми там займалися, а ми потім довго сміялися над вигадкою Тедді.

– А змії так і пропали, тітонько? – запитала Дейзі.

– Так, але це мене не дуже засмутило. Я тоді вирішила, що більше не пускатиму їх, поки не стану старенькою. І, як бачите, я дочекалася, – сказала пані Джо й підвелася, збираючись йти.

– Хіба вже час додому? – засмутилися хлопчики.

– Мені, в усякому разі, пора, а то ви залишитесь без вечері, – відповіла пані Джо. – А такий сюрприз вам, напевно, не сподобається.

– Чи весело вам було з нами? – люб'язно запитав Томмі своїх гостей.

– Авжеж! – в один голос відповіли всі.

– А знаєте, чому? – додала пані Джо. – Бо ваші гості поводитися добре й нікого не ображали. Розумієте, що я хочу сказати?

– Так, мем, – зніяковіло перезирнувшись, відповіли хлопчики й пішли додому, згадуючи про бал, на якому самі вони поводитися далеко не бездоганно.

Х. Знову вдома

Прийшов липень, почався сінокіс. Діти старанно доглядали за своїми садками й весело проводили погожі літні дні. Двері будинку були відчинені навстіж з ранку до ночі. Хлопчики тільки навчалися в приміщенні, а весь інший час проводили поза його межами. Уроків було мало, а часто й зовсім не було. Баери дбали про їхній фізичний розвиток, вважаючи, що літом, яке таке коротке, їм найкраще проводити час на свіжому повітрі.

Якими ж рум'яними й засмаглими стали хлопчики! А який апетит у них був, як зміцніли їхні руки й ноги, як повиростали вони зі своїх курток і штанів! Як весело сміялися, бігали й пустували в будинку й на току, які пригоди траплялися з ними під час подорожей до навколишніх пагорбів та улоговин! І як раділи Баери, бачачи своїх вихованців здоровими і тілом, і духом, – просто неможливо описати.

Одного вечора, коли старші хлопчики ще купалися в ставку, пані Баер роздягала Тедді у своїй вітальні.

– О, мій Денні! – раптом вигукнув малюк, показуючи на освітлене місячним світлом вікно.

– Його там немає, дитинко, це місяць, – сказала пані Баер.

– Ні-ні, там мій Денні, він дивився у вікно. Тедді бачив його, – наполягав схвильований хлопчик.

«А може, Ден і справді тут», – подумала пані Баер і, підбігши до вікна, покликала його, але нікого ніде не було видно. Схопивши на руки Тедді, який залишився в одній сорочечці, пані Баер вибігла з будинку й попросила хлопчика, щоб він покликав свого друга. Вона подумала, що голос Тедді подіє на Дена сильніше, ніж її. Але ніхто не відповів на заклик, і вони, обманувшись у своїх очікуваннях, повернулися до кімнати.

Через кілька хвилин Тедді заснув, усі діти незабаром теж вляглися, будинок затих, і в м'якій тиші літньої ночі чути було тільки скрекіт коників. Пані Баер сиділа за шиттям – в її робочому кошику постійно лежала купа дірявих шкарпеток – і думала про Дені. Вона вирішила, що Тедді помилився, й не розповіла чоловікові про його фантазії. У пана Баера було мало вільного часу особисто для себе, тільки година або дві – після того як засинали хлопчики. Тепер він писав листи, й Джо не хотілося заважати чоловікові.

Вже пробило одинадцяту годину, коли пані Баер встала, щоб замкнути входні двері. Вийшовши на ганок, вона на хвилину зупинилася й подивилася на залиту місячним світлом улоговину з розкиданими по ній копицями. Раптом щось забіліло під однією з них. Вирішивши, що це капелюх Нен, який вона постійно забувала в найнеймовірніших місцях, пані Баер попрямувала туди. Але, підійшовши ближче, побачила, що це не капелюх, а рукав сорочки, з якого висувалася засмагла рука. А потім побачила Дена, який міцно спав.

Худий, брудний, обірваний, одна нога боса, інша обгорнута якоюсь ганчіркою... Він спеціально ліг так, щоб його не було видно з будинку, але уві сні відкинув руку, й вона видала його. Сон його був тривожним, хлопчик зітхав і марив. Раптом, спробувавши повернутися, він застогнав, як від болю, але не прокинувся, бо, мабуть, давалася ознаки сильна втома.

«Йому не можна тут залишатися», – подумала пані Баер і тихенько покликала його.

Ден розплющив очі, глянув на неї й, ще не зовсім прокинувшись, вимовив з усмішкою:

– Я повернувся додому, мамо Баер!

Його погляд і слова глибоко зворушили пані Джо. Вона підклала руку йому під голову, підняла її і сказала ласкаво, як завжди:

– Я знала, що ти повернешся. Дуже рада бачити тебе, Дене.

Хлопчик, схоже, остаточно прокинувся й прийшов до тями. Підвівся, роззирнувшись докруг, ніби тільки зараз зрозумів, де він, і не міг повірити, що його зустрічають так дружньо. Вираз його обличчя одразу змінився, й він сказав своїм колишнім грубим тоном:

– Я піду вранці. Просто Пламфілд був по дорозі, й мені захотілося поглянути на ваш будинок.

– Але чому ж ти не хочеш увійти в нього, Дене? Ти чув, як я кликала тебе? І Тедді, який побачив тебе у вікно.

– Та хіба б ви дозволили мені увійти! – сказав Ден і, немов збираючись йти, встав і підняв свій маленький вузлик.

– Спробуй і побачиш, – сказала пані Баер, показуючи на двері, де гостинно світився вогник.

З глибоким зітханням, ніби страшний тягар спав з його душі, Ден взяв товсту палицю і, накульгуючи, пішов до будинку. Але раптом зупинився й запитав:

– А, може, це буде неприємно пану Баеру? Адже я втік від Пейджа.

– Ні, не буде, хоч він знає, що ти втік, і це дуже його засмутило. Чому ти кульгаєш?

– Днями мені довелося перелазити через огорожу, й камінь впав мені на ногу. Але то дрібниці.

І Ден пішов далі, намагаючись приховати різкий біль, якого завдавав йому кожен крок.

Пані Баер провела його до своєї кімнати. Блідий, знесилений від втоми й болю, він впав на стілець і закинув голову.

– Бідний Ден! Випий ось це, а потім трохи повечеряєш. Тепер ти знову вдома, і мама Баер за тобою доглядатиме.

Він із глибокою вдячністю глянув на неї, випив розбавлене вино, яке вона піднесла йому до рота, й почав повільно їсти те, що принесла йому пані Баер. Сили поступово поверталися до нього.

– Де ж ти був весь цей час, Дене? – запитала вона, розшукуючи бинт.

– Я втік від Пейджа більше як місяць тому. Він загалом добрий, але аж надто суворий. Мені не хотілося залишатися там, і я поїхав з однією людиною на човні, вниз по річці. Ось тому ви й не змогли знайти моїх слідів. Розлучившись із цією людиною, я зо два тижні працював у фермера – він живе далеко звідси. Але я трохи провчив його сина, а він за це став лупцювати мене. Тоді я пішов сюди.

– І ти всю дорогу йшов пішки?

– Так. Фермер не заплатив мені нічого, а я й не питав, бо вже отримав плату, побивши його сина.

Ден засміявся та зненацька зник, глянувши на своє обшарпане вбрання й брудні руки.

– Як ти міг стільки пройти? Адже ти кажеш, що фермер живе далеко звідси.

– Нічого, все йшло добре, поки в мене не заболіла нога. У селах і на фермах, які потраплялися на шляху, мене завжди підгодовували. Ночував я на токах, а вдень йшов. Щоб скоротити дорогу, пішов навпростець, але заблукав. Якби не це, то був би тут раніше.

– Але якщо ти не хотів залишатися в нас, що ж ти збирався тут робити?

– Мені хотілося поглянути на Тедді й на вас. А потім я думав піти в місто й жити там, як раніше. Тільки я дуже втомився й вирішив виспатися на лузі, в копиці. Якби ви не побачили мене, я вранці пішов би.

– І тобі неприємно, що я тебе побачила? – запитала пані Джо й опустила на коліна, щоб оглянути його хвору ногу.

Рум'янець виступив на щоках Дена, й він тихенько промовив:

– Ні, мем, я дуже радий цьому. Мені й самому хотілося залишитися з вами, але я не знав...

Він не закінчив. Пані Баер перервала хлопчика, скрикнувши від жаху, побачивши його понівечену ногу.

– Коли камінь впав на неї? – запитала вона.

– Три дні тому.

– І ти все-таки йшов?

– У мене була палка, я мив ногу в кожному струмку, який траплявся на шляху. Одна жінка дала мені ганчірку, щоб зробити перев'язку.

– Її потрібно зараз же показати пану Баеру. Він зробить тобі перев'язку, – сказала пані Джо й поквапом вийшла, ледь причинивши двері, тож Ден чув усе, що відбувалося в сусідній кімнаті.

– Хлопчик повернувся, Фрице, – сказала пані Джо.

– Який хлопчик? Ден?

– Так. Тедді побачив його у вікно, ми кликали його, але без успіху. Він пішов на поле, сховався в копиці й міцно заснув. Я шойно розшукала його там, ледь живого від втоми й болю, – камінь впав йому на ногу, і він ледве ходить. Бідний хлопчик каже, що не хотів показуватися нам, що хотів тільки поглянути на нас і знову повернутися до свого колишнього життя в місті. Але я впевнена, що він прийшов, сподіваючись, що ми приймемо його. І тепер чекає, щоб дізнатися, чи пробачиш ти його і чи залишиш тут.

– Він так казав?

– Так казали його очі. А коли я розбудила його, він сказав, що заблукав і знову знайшов свою рідну домівку. Дитина у сні говорила: «Я повернувся додому, мамо Баер!». І в мене не вистачило духу лаяти його. Чи можу я залишити його тут, Фрице?

– Звичайно, можеш. Я бачу, що ми справили цілющий вплив на серце хлопчика, й тепер я вже не відішлю його звідси, як не відіслав би нашого маленького Роба.

Ден почув, як пані Джо поцілувала чоловіка в подяку за його згоду, і дві великі сльози, що стояли в очах хлопчика, викотилися й проклали борозни на його брудних щоках. Ніхто не бачив тих сліз, бо він одразу змахнув їх рукою. Але в ці останні короткі миті недовіра Дена до добрих людей, які так гостинно до нього поставилися, зникла назавжди.

Серце його зворушилося, й він відчув гаряче бажання стати гідним їхньої любові та співчуття. Це рішення було скріплене сльозами, яких не могли викликати ні біль, ні втома, ні самотність.

– Поглянь на його ногу, – знову заговорила пані Баер. – Я боюся, що вона сильно пошкоджена. Адже він йшов, попри біль, у спеку, ступаючи в пилюку цілих три дні й тільки мив ногу водою та зав'язував ганчіркою. Це мужній хлопчик, Фрице, і я впевнена, що з нього вийде гідна людина.

– Сподіваюся заради тебе, моя люба: твоя довіра заслуговує успіху. Ну що ж, піду, гляну на твого маленького спартанця. Де він?

– У моїй кімнаті. Тільки будь дуже добрий до нього, Фрице, й не звертай уваги, якщо він вдасться до грубощів. Я впевнена, що тільки так і можна подіяти на нього. Він не виносить суворості й надмірного тиску, але добре слово й терпіння допоможуть йому, як колись допомогли мені.

– Наче ти коли-небудь була такою, як він! – зі сміхом вигукнув пан Баер, щоправда, трохи обурюючись за таке порівняння.

– У душі була, уяви собі, хоч виявляла це інакше. Я інстинктивно розумію, що він відчуває та що може його зачепити, тож зі співчуттям ставлюся до його вчинків. І це дуже добре, бо так мені буде легше допомогти йому. А якщо вдасться допомогти йому стати хорошою людиною, то це буде найкращою справою мого життя.

– Хай благословить Господь твою справу й хай допоможе тобі!

Тепер пан Баер говорив так само серйозно й гаряче, як і дружина, і вони разом увійшли до Дена, який сидів, опустивши голову на руки, ніби йому дуже хотілося спати. Але він негайно підняв очі та спробував встати, побачивши пана Баера.

– Тож Пламфілд подобається тобі більше за ферму пана Пейджа? – ласкаво запитав пан Баер. – Ну що ж, подивимося, чи вдасться нам порозумітися цього разу.

– Дякую вам, сер, – відповів Ден, намагаючись не грубити, і виявив, на свій подив, що це набагато легше, ніж він очікував.

– А тепер подивимося на твою ногу. Так, вона дуже погана. Завтра потрібно буде запросити доктора Файрса. Дай, будь ласка, теплої води й чисте полотно, Джо.

Пан Баер обмив і перев'язав хвору ногу, а пані Баер постелила єдине вільне ліжко в будинку – в кімнаті для гостей, суміжній із вітальнею. Сюди пані Джо часто селила хворих дітей, щоб не бігати сходами нагору. Та й хворим тут було веселіше, бо вони бачили, що робиться в будинку.

Коли все було готове, пан Баер взяв Дена на руки й відніс його на ліжко. Потім допоміг йому роздягнутися, уклав на чисту постіль і, потиснувши руку, сказав добрі слова, як батько:

– На добраніч, дитинко!

Ден одразу заснув і проспав важким сном кілька годин поспіль. Потім його нога знову розболілася. Він прокинувся й став неспокійно перевертатися з боку на бік, намагаючись стогнати якомога тихіше, щоб ніхто не почув. Адже він мужній хлопчик і повинен виносити біль як «спартанець», – бо пан Баер назвав його саме так.

Пані Джо часто ночами обходила весь будинок. То потрібно було зачинити вікна, якщо підіймався холодний вітер, то закрити полог від москітів біля ліжечка Тедді, то доглянути за Томмі, який іноді ходив уві сні. Вона прокидалася від найлегшого шуму, й оскільки їй часто здавалося, що в будинку починається пожежа, або що в нього залізли злодії чи кішки, то двері всіх кімнат зазвичай були відчинені.

Почувши тихі стогони Дена, пані Баер одразу ж підхопилася. Щойно він у розпачі вдарив кулаком по своїй гарячій подушці, як до нього тихенько наблизилася пані Джо, схожа на якийсь смішний привид: її волосся було згорнуто великим вузлом на маківці й за нею тягнувся довгий сірий капот.

– Тебе турбує нога, Дене? – запитала вона.

– Так, вона знову болить. Як шкода, що я розбудив вас!

– Я, як сова, завжди літаю ночами... Так, твоя нога гаряча, як вогонь. Потрібно змінити пов'язку.

І пані Баер принесла полотно й холодної води.

– О, як добре! – зітхнувши, сказав Ден, коли на хворій нозі знову лежала волога пов'язка, а холодна вода освіжила його пересохле горло.

– Ну, а тепер спи спокійно і не лякайся, якщо знову побачиш мене. Я ще загляну до тебе.

З цими словами пані Джо нагнулася, щоб поправити ковдру і перевернути на іншу сторону подушку, як раптом, на її превеликий подив, Ден обійняв її, притягнув до себе й поцілував, прошепотівши:

– Дякую вам, пані!

Ця коротка фраза ясніше, ніж найкрасномовніша мова, показала пані Баер, що відчував Ден. Його слова й поцілунок казали: «Мені дуже шкода, я постараюся виправитися».

Пані Баер до сліз зворушила така вдячність, і вона не зіпсувала цю мить одкровення здивуванням. Тільки згадала, що в Дена немає матері, й у відповідь поцілувала його в засмаглу щоку. А він, наче соромлячись свого пориву, не наважився підняти на неї очі й уткнувся головою в подушку.

– Тепер ти мій син, – сказала пані Джо, – і я сподіваюся називати тебе так з радістю і гордістю.

Цих слів пані Баер Ден не забував ніколи.

На світанку вона знову зазирнула до нього. Він спав дуже міцно й навіть не поворухнувся, коли вона змочила йому пов'язку. Тільки страдницький вираз зник з його обличчя, воно стало спокійним.

Оскільки це була неділя, в будинку стояла глибока тиша, й Ден прокинувся тільки близько полудня. Розплющивши очі й роззирнувшись, він побачив у дверях схвильоване личко. Ден простягнув руки, й Тедді кинувся до нього на ліжку.

– Мій Денні плийшов! – закричав він, обіймаючи свого друга й стрибаючи від захоплення.

Слідом за Тедді з'явилася пані Баер зі сніданком. Вона ніби не помітила, що Ден зніжко-вів, пригадавши зворушливу нічну сцену. А Тедді наполіг, щоб йому дозволили годувати свого Денні, й ніжно клав йому в рот по маленькому шматочку біфштекса.

Потім приїхав лікар, і бідному спартанцю стало непереливки. Виявилось, що кістка ноги пошкоджена, тож поки лікар робив свою справу, Ден відчував такий біль, що в нього побіліли губи, а на лобі виступили великі краплі поту. Але він не кричав, а тільки стискав руку пані Джо – так міцно, що вона ще довго після цього залишалася червоною.

– Принаймні з тиждень хлопчик не повинен вставати з ліжка, – сказав лікар Файрс, ховаючи свої блискучі інструменти, на які Дену було моторошно дивитися.

– На той час ми зрозуміємо, чи можна йому буде ходити на милицях чи доведеться ще полежати.

– Але я ж не завжди кульгатиму, сер? – запитав Ден, стривожений словом «милиці».

– Сподіваюся, що так.

І лікар поїхав, залишивши Дена в дуже похмурому настрої: позбутися ноги – страшне нещастя для такого жвавого хлопчика.

– Не турбуйся, я хороша доглядальниця, й через місяць ти бігатимеш, як і раніше, – сказала пані Баер, намагаючись підбадьорити його.

Але страх зробитися кульгавим переслідував Дена, тож навіть ласки Тедді не могли розвеселити його. Тому пані Джо запропонувала привести до нього одного або двох хлопчиків і запитала, кого б йому хотілося бачити.

– Нетя й Демі. А де мій капелюх? Там є дещо цікаве для них. Ну а мій вузлик ви, напевно, викинули? – тривожно запитав Ден.

– Ні, я його зберегла, бо бачила, як ти поглядав на нього, тож зрозуміла, що там неабиякі скарби зберігаються.

Пані Баер вийшла з кімнати й одразу повернулася зі старим солом'яним капелюхом, наповненим жуками й метеликами, та вузликом, в якому лежали всілякі дрібнички, зібрані Деном у дорозі: пташині яйця, дбайливо загорнуті в мох, кілька маленьких річкових крабів, що страшно обурювалися через своє ув'язнення, красиві камінчики, черепашки й безліч інших цікавих речей.

– Куди б мені помістити цих крабів? – сказав Ден, забувши про свою ногу й зі сміхом спостерігаючи, як краби рухалися по ліжку – то задом, то боком. – Чи не знайдеться у вас чогось підхожого? Ми з паном Хайдом їх знайшли. Вони такі смішні, й мені хотілося б залишити їх у себе. Можна?

– Звичайно, можна. У нас є стара клітка, що залишилася від папуги, вона цілком підійде. Подивися, щоб краби не щипали Тедді, поки я сходжу за нею.

І пані Джо пішла, ненадовго залишивши Дена, який був дуже задоволений, що його колекцію не вважали мотлохом і не викинули.

Нет і Демі з'явилися разом з кліткою, й крабів, на превелике захоплення хлопчиків, пересадили в їхній новий будиночок. Ден відразу почав розповідати про свої пригоди, причому набагато докладніше, ніж розповідав пані Баер, а товариші слухали його, затамувавши подих.

Потім він став показувати їм всі свої скарби й описував кожен з них так захопливо, що пані Баер, яка не бажала заважати хлопчикам і вийшла в іншу кімнату, була не тільки здивована, але й зацікавлена.

«Як багато він знає про ці речі, – подумала вона, – і як цікавиться ними! Це добре, особливо зараз, коли він хворий. Читати він не любить, і його було б важко розважати під час хвороби. Але тепер все піде добре, бо хлопчики тягатимуть йому жуків і камінчики. Це тішить, що вони так розважають його – може, це і є його покликання? Якщо з нього вийде відомий натураліст, а з Нета – знаменитий музикант, то мені буде, чим пишатися!».

Пані Джо всміхнулася й мимоволі почала будувати повітряні замки, як колись у молодості. Тільки тоді вона будувала їх для себе, а тепер – для інших, і, мабуть, саме тому деякі з них згодом стали реальністю. Любов – найміцніший фундамент.

Нета найбільше цікавили пригоди Дена, а Демі захоплювався жуками й метеликами, слухаючи розповіді про їхнє життя й перетворення, як чарівну казку.

Хлопчики так зацікавилися розповіддю Дена про те, як він зловив ондатру, шкурка якої теж була у вузлику, що навіть забули про прогулянку, й пан Баер змушений був їм нагадати про неї.

Ден задумливо подивився услід товаришам, що вибігали з дому. Тато Баер помітив його погляд і запропонував перенести хлопчика на диван у вітальню – щоб він трохи розвіявся.

Коли Дена поклали на диван і в будинку все затихло, пані Баер, що сиділа біля нього й показувала Тедді картинки, глянула на колекцію Дена – він захопив її з собою – й запитала:

– Де ти дізнався про такі речі?

– Вони завжди цікавили мене, – відповів Ден, – але знав я про них дуже мало – доти, поки пан Хайд не став мені розповідати.

– А хто такий цей пан Хайд?

– Він любить ліс і вивчає все, що там є. Я не знаю, як називають таку людину. Він написав багато книжок про рибу, жаб і всіляке таке. Пан Хайд жив у Пейджа і брав мене з собою, коли ходив у ліс, щоб я допомагав йому. Це було дуже весело, а його розповіді надзвичайно цікавими. Він такий веселий і розумний. Сподіваюся, що мені вдасться коли-небудь знову побачитися з ним.

– Я теж сподіваюся, – сказала пані Джо, із задоволенням спостерігаючи, як пожвавилася обличчя Дена та як він розговорився, попри звичну мовчазність.

– Птахи прилітали до нього, коли він їх звав, кролики й білки ані крапельки його не боялися. Він ніколи не робив їм ніякої шкоди, й вони ніби це знали. Ви коли-небудь лоскотали ящірку соломинкою? – раптом запитав Ден.

– Ні, але дуже хотіла б спробувати.

– А я лоскотав... І як же смішно вони крутяться й витягуються! Вони страшенно люблять, коли їх лоскотують. Пан Хайд часто так робив. Навіть змії слухали його насвистування. Його й бджоли не жалили. Він розповідав різні дивовижні історії про рибу, комах... І про індіанців. А ще знає, де які квіти ростуть...

– Ти, мабуть, так любив ходити з паном Хайдом, що зовсім забував про пана Пейджа, – лукаво промовила Джо.

– Так, це правда. Мені страшенно не хотілося копати землю або полоти бур'ян, коли натомість я міг піти з паном Хайдом. Пейдж вважав все це дурницями й називав пана Хайда божевільним, бо той іноді цілими годинами спостерігав за якою-небудь пташкою або черепахою.

– Пейдж хороший, досвідчений фермер, але не більше. Він не розуміє, що робота натураліста так само корисна й цікава, як і його. Якщо ти справді любиш займатися всім цим, Дене, то це не може мене не тішити. Ми дамо тобі й потрібні книжки й час для занять. Тільки я

попрошу тебе робити, крім того й дещо інше, щоб тобі не довелося згодом каятися й починати все спочатку.

– Добре, мем, – відповів Ден, дещо стривожений тим, що його засадять за книжки, але він твердо вирішив вчитися всього, що запропонує пані Баер.

– Бачиш он той високий комод з дванадцятьма ящиками? – зовсім несподівано запитала вона.

Ден глянув на два старовинних комоди, що стояли по обидва боки рояля. Він добре їх знав і часто бачив, як звідти виймали мотузки, цвяхи, обгортковий папір та інші корисні речі. Він усміхнувся й кивнув головою.

– Як гадаєш, чи підійшли б ці ящики для твоїх яєць, каменів, мушлів і моху?

– О, це було б чудово! Але ж ви не дозволите мені все це класти туди? – вигукнув Ден. Його очі заблищали, й він підвівся, щоб краще розгледіти меблі.

– Чому ж ні? Навіть якби ящики були потрібні мені, я пожертвувала б їх тобі, бо колекції хлопчиків мене дуже цікавлять і я ставлюся до них з великою повагою. Ну так от, я пропоную нам з тобою укласти угоду, яку, впевнена, ти сумлінно виконуватимеш. Ось тут дванадцять ящиків, по одному на кожен місяць. Я віддам їх тобі, якщо заслужиш, бо вважаю нагороди важливими, особливо для дітей. Вони дуже допомагають. І хоч ми починаємо з того, що намагаємося робити добрі вчинки очікуючи на нагороди, але згодом, якщо ними користуються розумно, просто стаємо добрішими.

– А ви що, теж отримуєте нагороди? – здивувався Ден.

– Так, уяви собі. Я ще не звикла обходитися без них. Щоправда, мої нагороди – не ящик, не подарунки і не свята, а дещо інше. Найбільше мені подобається, коли мої хлопчики добре вчаться й виховано поведуться, це моя найкраща нагорода. І я намагаюся її заслужити. Постарайся й ти заслужити цей комод. Роби сумлінно те, що, може, тобі й не подобається, але корисно для тебе, й отримаєш відразу дві нагороди: одна з них – ось цей комод, а інша – усвідомлення виконаного обов'язку. Розумієш?

– Так, мем.

– Всім нам потрібна невелика підтримка. Намагайся старанно вчитися й працювати, грайся з товаришами, не сварись ні з ким, добре проводи свята, і якщо я побачу, що ти справді стараєшся, – а я дуже уважна щодо цього, – то отримуватимеш щотижня по одному відділенню ящика для твоїх колекцій. Бачиш, деякі ящики вже розділені на чотири частини. Те ж саме я зроблю і з іншими – це будуть відділення для всього, що ти набереш за тиждень. А коли ящик заповниться різними цікавими речами, то я пишатимуся цим так само, як і ти, – ні, навіть більше. Всі ці камінчики, черепашки та яскраві метелики слугуватимуть для мене доказом того, що ти працював сумлінно, намагався виправити свої недоліки й виконував свою обіцянку. Що скажеш, Дене?

Хлопчик мовчки глянув на неї, його обличчя спалахнуло. Пані Баер побачила, що він все зрозумів і що її бажання допомогти зворушило його, тільки він не знає, як висловити свою подяку. Вона не стала більше нічого говорити, вийняла верхній ящик, протерла його й поставила на два стільці перед диваном. А після цього весело сказала:

– Клади сюди твоїх жучків. У кожному відділенні можна зберігати безліч речей. Метеликів і жуків, гадаю, краще наколотися по краях. Тут їм буде добре, а посередині залишиться достатньо місця для важких предметів. Я дам тобі вати, чистого паперу й шпильок, і ти приготуєш все для наступного тижня.

– Але ж мені не можна ходити, – сказав Ден, сумно подивившись на свою ногу.

– Ну, що ж, це не біда. На цей тиждень вистачить і того, що ти приніс, та й хлопчики, якщо ти їх попросиш, із задоволенням тягатимуть тобі всякі штуки.

– Вони не зможуть вибрати того, що потрібно. І якщо я весь час лежатиму, то не зможу вчитися, щоб заробляти свої ящики.

– Ти багато чого можеш навчитися тут, та й робота для тебе знайдеться, якщо допомогатимеш мені.

– Невже? – з подивом і радістю запитав Ден.

– Звичайно. Наприклад, зможеш навчитися бути терплячим і веселим, попри біль і те, що тобі не можна гратися. Можеш бавитися з Тедді замість мене, розмотувати нитки, читати мені вголос, коли я шитиму, і робити ще багато іншого, причому без найменшої шкоди для твоєї ноги. Тоді й дні минатимуть швидко, й час не втрачатимеш даремно.

Саме в цю хвилину до кімнати забіг Демі з потворною жабою в одній руці й великим метеликом – у другій.

– Я зловив їх, Дене, й прибіг, щоб віддати тобі. Які вони гарненькі, правда? – задихаючись від тривалого бігу, випалив Демі.

Ден засміявся, глянувши на жабу, й повідомив, що йому нікуди її помістити, а від метелика був у захваті й хотів негайно посадити його на шпильку.

– Я не люблю дивитися, як мучаться бідні метелики на шпильках. Якщо його потрібно вбити, так принаймні позбавимо його страждань, – сказала пані Баер, виймаючи склянку з розведеною камфорою.

– Я знаю, як це робиться, пан Хайд завжди їх так вбивав. Але в мене не було камфори, тому я хотів одразу посадити метелика на шпильку, – сказав Ден і обережно помісти одну краплю розчину на голову метелика. Біло-зелені крильця затріпотіли й стали нерухомими.

Щойно Ден встиг закінчити операцію, як Тедді закричав із сусідньої кімнати:

– Маленькі краби втекли! А великий їх всіх їсть!

Пані Джо й Демі кинулися на виручку. Тедді збуджено підстрибував на стільці. Два маленьких краби пролізли між прутами клітки, а внизу під ними розігрувалася сумна, й водночас кумедна сцена.

Великий краб сів у ямку, де раніше стояла чашечка папуги, і холоднокровно поїдав одного зі своїх родичів. Клешні цього нещасного були обірвані, а сам він лежав на спині. Великий краб тримав нещасне крабєня однією клешнею біля свого рота, використовуючи її, як тарілку, а другою – відривав шматочки і з апетитом їх лигав. Час від часу він зупинявся, поводив опуклими очима й, висовуючи тоненький язичок, облизувався так кумедно, що діти реготали до сліз.

Пані Джо віднесла клітку до Дена, щоб і він міг подивитися на це дивовижне видовище, а Демі зловив маленьких крабів і накрив їх мильницею.

– Доведеться випустити їх на волю, – з жалем сказав Ден. – Я не зможу доглядати за ними.

– Я подбаю про них, якщо ти скажеш мені, що потрібно робити, а жити вони можуть разом з моїми черепахами, – запропонував Демі, якому краби здалися ще цікавішими за його улюблені черепахи.

Ден пояснив йому, що потрібно для крабів, і Демі забрав їх у новий будинок, до нових сусідів.

– Який він добрий! – сказав Ден, обережно саджаючи метелика на шпильку й думаючи про те, що Демі довелося відмовитися від прогулянки, щоб принести її.

– Він і повинен бути добрим, – сказала пані Джо, – щоб зробити його таким, потрібно немало праці.

– У нього є рідні, які вчили його хорошому й допомагали йому. А в мене не було нікого, – сумно сказав Ден, згадавши, своє зовсім недавнє минуле.

– Я знаю це, мій милий, тому й вимагаю від тебе менше, ніж від Демі, хоч він молодший за тебе. Тепер ми допомагатимемо тобі всім, чим можемо, а я постараюся навчити тебе допомагати самому собі. Ти не забув, що говорив тато Баер, коли ти вперше прийшов до нас, як він радив тобі намагатися стати хорошим хлопчиком і просити допомоги в Бога?

– Ні, мем, не забув, – прошепотів Ден.

- А ти пробував робити так, як він радив?
- Ні, мем, – ще тихіше промовив Ден.
- А ти можеш робити це щовечора – заради мене?
- Так, мем.

– Ну що ж, я покладаюся на тебе. А тепер чи не хочеш прочитати розповідь про хлопчика, який теж пошкодив ногу, тільки ще серйозніше, ніж ти, але, попри це, мужньо переносив свої страждання?

Вона подала йому книжку під назвою «Крофтонські хлопчики», й пішла, але час від часу все-таки заходила до нього, щоб він не почувався самотньо.

Ден не любив читати, але це оповідання було таким цікавим, що він і не помітив, як минув час, тож здивувався, коли діти повернулися додому. Дейзі принесла йому букет польових квітів, а Нен наполягла, щоб їй дозволили подати йому вечерю. Двері до їдальні були відчинені, й Ден бачив хлопчиків, що сиділи за столом та дружньо кивали йому, наминаючи хліб із маслом.

Пан Баер рано відніс його в ліжку, а Тедді, який вкладався спати одночасно з курми, прийшов у нічній сорочці побажати спокійної ночі.

- Я хочу прочитати мою молитву в Денні. Можна? – запитав він батьків.

І коли мама дозволила, Тедді став на коліна й, склавши пухкенькі ручки, промовив:

- Боже, благослови всіх і допоможи мені вирости хорошим!

Потім пані Баер взяла його на руки, і він з усмішкою заплющив свої сонні очі. Коли діти, проспівавши вечірній гімн, розійшлися по спальнях і будинок затих, Ден ще не спав. Він лежав із широко розплющеними очима й нові думки роїлися в нього в голові, нові надії поступово народжувалися в його душі. І, з гарячим бажанням виконати свою першу обіцянку, Ден склав руки й побожно повторив коротеньку молитву Тедді:

- Боже, благослови всіх і допоможи мені вирости хорошим!

ХІ. Дядько Тедді

Протягом тижня Дену не дозволяли вставати з ліжка, переносючи вдень на диван, і цей тиждень здався йому дуже довгим і важким. Нога часом сильно боліла, тож довгі літні дні протікали тоскно. Стояла чудова погода. Живого, діяльного хлопчика тягнуло на волю, він важко переносив своє вимушене ув'язнення. Але Ден щосили намагався бути терплячим, і домашні допомагали йому, хто чим міг.

Нарешті в суботу вранці лікар, на превелику радість Дена, сказав:

– З його ногою справа йде краще, ніж я очікував. Дайте хлопчикові сьогодні після обіду милицю, хай трохи походить кімнатою.

– Ура! – закричав Нен і побіг повідомити добру новину товаришам.

Після обіду всі зібралися подивитися, як ходитиме Ден. Він кілька разів пройшовся залом, а потім сів на ганку, де влаштували щось на кшталт урочистого приймання.

Дена глибоко зворушила увага товаришів, і його обличчя дедалі більше світлішало. Хлопчики раз у раз підходили до нього, дівчатка метушилися навколо з подушками й стільцями, а Тедді взагалі не відходив, очікуючи на якесь прохання.

Діти стояли й сиділи на сходинках біля Дена, коли коло воріт зупинився екіпаж. Хтось замахав звідти капелюхом, і Роб з криком: «Дядько Тедді! Дядько Тедді!» щодуху кинувся бігти алеєю. Всі, крім Дена, теж побігли, переганяючи один одного, до воріт, бо кожному хотілося першим їх відчинити. Через хвилину екіпаж, оточений натовпом дітей, покотився до будинку. У ньому сидів дядько Тедді, тримаючи на колінах свою маленьку дочку Бесс.

– Зупиніть колісницю й дайте зійти Юпітеру! – зі сміхом сказав він і, вистрибнувши з коляски, вибіг на ганок, щоб привітатися з пані Баер, яка усміхалася й плескала в долоні.

– Як ся маєш, Тедді? – запитала вона.

– Дуже добре, Джо.

Вони потиснули одне одному руки, й пан Лорі передав Бесс до рук її люблячої тітоньки:

– Моя золотоволоса Бесс так хотіла побачитися з тобою, що я привіз її сюди. Та й мені самому теж дуже цього хотілося. Ми пограємося годинку-другу з твоїми хлопчиками?

– Я щаслива, що ти приїхав! Звичайно, грайтеся, але тільки не дуже пустуйте, – відповіла пані Баер.

Хлопчики оточили свою чарівну маленьку гостю, милуючись її довгим золотистим волоссям. Вона була дуже мило вдягнена й поводитися з великою гідністю. Ця маленька «принцеса», як прозвали її хлопчики, нікому з них не дозволяла цілувати себе, а тільки гладила їх своїми маленькими білими ручками.

Усі захоплювалися нею, особливо Роб. Він сприймав її як якусь дивовижну ляльку й не наважувався навіть торкнутися, побоюючись зламати. Тільки звіддалік вклонявся та відчував себе щасливим від найменшої уваги «її високості». Оскільки Бесс насамперед побажала поглянути на кухню Дейзі, то пані Джо повела її туди.

Дейзі, Нен і молодші хлопчики пішли за ними, а старші, крім Нета й Демі, побігли перевіряти свої садки й тік, бо пан Лорі завжди все оглядав і засмучувався, якщо бачив якийсь безлад.

Стоячи на ганку, дядько Тедді обернувся до Дена й сказав, як старий знайомий, хоч лише чув про цього хлопчика:

– Ну, що... як твоя нога?

– Тепер краще, сер.

– Напевно, набридло сидіти в будинку?

– Так, дуже набридло, – відповів Ден, дивлячись на зелені пагорби й ліси, куди йому так хотілося б піти.

– А чи не бажаєш до приходу хлопчиків трохи покататися? У цій колясці тобі буде зручно. Демі, ану неси сюди подушку й ковдру.

Пропозиція пана Лорі дуже сподобалася Дену, але водночас він не забув запитати:

– А пані Баер не заперечуватиме?

– Ні, ми з нею про це говорили кілька хвилин тому.

– Як же так? – з цікавістю запитав Демі. – Адже ви нічого такого їй не казали.

– А ми вміємо спілкуватися без слів, за допомогою нашого таємного телеграфу.

– А, я знаю, це очі! – вигукнув Нет. – Я бачив, як ви підняли брови і кивнули на коляску, а пані Баер засміялася й теж кивнула.

– Саме так. Ну, їдьмо!

Через хвилину Ден вже сидів у колясці. Нога його лежала на подушці на передньому сидінні й була накрита ковдрою. Демі видерся на козли, до чорнявого кучера Пітера. Нет сів поруч із Деном, на почесне місце, а дядько Тедді розмістився навпроти, повідомивши, що тут йому буде зручніше оберігати ногу Дена. Але насправді він хотів краще роздивитися цих так не схожих один на одного хлопчиків.

Ден був широкоплечий, чорнявий і, мабуть, дуже сильний, а високий, красивий Нет здався слабким, але був дуже милий, зі своїми лагідними очима й високим чолом.

– До речі, я привіз книжку, яка тобі, напевно, сподобається, – сказав пан Лоуренс, вийнявши її з-під сидіння й подаючи Дену.

– О, яка чудова книжка! – вигукнув той, перевертаючи сторінки і з захопленням розглядаючи кольорові малюнки птахів, метеликів і різних комах, які здавалися зовсім живими. Ден був у такому захваті, що забув подякувати пану Лорі, але той не звернув на це уваги: йому було цілком достатньо того, що книжка принесла хворому хлопчику таке задоволення.

Нет сперся на плече Дена й уважно розглядав малюнки, а Демі обернувся спиною до коней і спустив ноги в коляску, маючи намір взяти участь у розмові.

Коли вони дійшли до малюнків жуків, пан Лоуренс вийняв з кишені скам'янілого жука й, поклавши його на долоню, сказав:

– Йому тисяча років.

І поки хлопчики розглядали цього жука, такого старого й сірого, пан Лорі розповів їм, що його, мабуть, випадково загорнули разом із мумією і знайшли після того, як він довгі століття пролежав у своїй загадковій могилі.

Бачачи, що діти слухають з цікавістю, пан Лорі заговорив про єгиптян, про дивовижні й чудові пам'ятки, що залишилися після них, і про священну річку Ніл. Потім він став розповідати, як і сам плавав по цій великій річці, а смагляві люди керували його човном, як він стріляв біля крокодилів, бачив дивних звірів і птахів, як їхав через пустелю на верблюді, хитаючись із боку в бік, наче на кораблі під час бурі.

– Дядько Тедді розповідає історії майже так само добре, як дідусь, – схвально сказав Демі, коли пан Лорі замовк, а слухачі дивилися на нього, розкривши роти й чекаючи продовження.

– Дякую, друже, – серйозно сказав пан Лорі. – У подібних речах діти – дуже тонкі цинітели, тож їхньою похвалою можна пишатися. А ось ще дві штучки, які я привіз зі своїх мандрівок. Захопив їх, бо сподіваюсь, вони сподобаються Дену, – вів Лорі далі, виймаючи наконечник стріли й нанизані на нитку мушлі.

– О, розкажи нам, будь ласка, про індіанців, дядько Тедді! – попросив Демі, що дуже любив гратися в індіанців і будувати вігвами.

– Ден про них дуже багато знає, – завважив Нет.

– Напевно, більше, ніж я. Розкажи нам, – серйозно попросив пан Лорі, мабуть, зацікавлений не менш Нета й Демі.

– Пан Хайд розповідав мені про індіанців. Він жив із ними, знає їхню мову й любить їх, – почав Ден, пишаючись загальною увагою, але трохи збентежений тим, що серед його слухачів буде дорослий.

– А що це за мушлі? – з цікавістю запитав Демі зі своєї верхівні.

Інші теж ставили запитання, а Ден, сам того не помічаючи, почав розповідати все, що чув від пана Хайда, коли вони разом пливли вниз по річці.

Пан Лорі уважно слухав, але сам Ден, про якого пані Джо встигла все йому розповісти, цікавив його набагато більше індіанців. Йому подобався цей відчайдушний хлопчик, який, не витримавши утисків, втік (чого йому самому так хотілося колись давно!), й довіру якого так важко було заслужити.

– А знаєте що? – сказав пан Лорі. – Гадаю, вам добре б влаштувати власний музей. Ви могли б складати туди різні рідкісні й цікаві штучки, які отримували б у подарунок, або знаходили, або робили б самі. Пані Джо занадто добра й не скаржиться, але їй, звичайно, певною мірою не подобається, що ви захарашуєте будинок всякою всячиною. В її кращій вазі зберігається ціла жменя джмелів, пара мертвих кажанів прибита цвяхами до дверей заднього ходу, осині гнізда гойдаються над самими головами, а камені валяються всюди, і їх так багато, що ними можна замостити всю алею. Яка інша жінка винесла б таке?

Коли пан Лорі з усмішкою говорив це, хлопчики сміялися, підштовхуючи один одного ліктями. Звідки він все це знає? Хто йому розповів?

– Так куди ж нам складати наші речі? – запитав Демі, поклавши ногу на ногу й нахилившись вперед, з наміром серйозно обговорити це питання.

– У старий каретний сарай.

– Він протікає, в ньому немає вікна, і там нікуди щось класти, – сказав Нет. – Там тільки пил та павутина.

– А ви почекайте доти, поки ми з Гіббсом його трошки поправимо, й тоді подивимося. Гіббс прийде сюди в понеділок і візьметься за справу, а я приїду в суботу, і тоді ми покладемо початок вашому маленькому музею. Кожен із вас зберігатиме там свої цінності, й у кожного буде для них своє особливе місце. А Дена попросіть завідувати музеєм, бо він знавець подібних речей. До того ж тепер, коли йому не можна багато ходити, така посада стане для нього приємним заняттям.

– О, як славно ви придумали! – вигукнув Нет, а Ден тільки усміхнувся, переповнений радістю. Він тільки притиснув до себе книжку й подивився на пана Лорі як на найбільшого благодійника людства, що коли-небудь жив на світі.

– Накажете зупинитися, сер, або ще покатаєтеся? – запитав Пітер, коли вони підїхали до воріт, зробивши коло десь зо два кілометри.

– Ні, досить, приємне треба подавати собі порціями, а то, дивись, нам не дозволять покататися іншим разом. Мені ще потрібно оглянути все господарство хлопчиків, поглянути на каретний сарай і поговорити з пані Джо до відїзду.

Дядько Тедді поклав Дена на диван, щоб той відпочив і подивився книжку, й пішов до хлопчиків, які розшукували його по всьому будинку.

Пані Джо, залишивши зайнятих куховарством дівчаток нагорі, спустилася вниз і сіла біля Дена, який почав із захватом розповідати їй про прогулянку.

Через деякий час пан Лорі повернувся в супроводі запилених, розчервонілих школярів, які збуджено тлумачили про майбутній музей.

– Мені завжди хотілося заснувати якусь установу. Або просто зробити щось хороше, – сказав пан Лорі, сідаючи на низенький стілець біля ніг пані Джо, – і я почну з цього.

– Ти вже дещо зробив, – відповіла пані Баер, показуючи на щасливі обличчя дітей, які сіли на підлозі біля них. – Як ти все це назвеш?

– Квітучим садом Баєрів. Дуже пишаюся тим, що є його членом. Чи знаєш ти, що я був першим учнем у цій школі? – запитав пан Лорі Дена, спритно змінивши тему, бо не любив, коли його хвалили.

– А я думав, що це Франц, – з подивом сказав Ден.

– Ні, я кажу не про те. Я був першим вихованцем, якого взяла під свою опіку пані Джо, а я був таким поганим хлопчиком, що й досі ще не зовсім виправився, хоч вона трудилася наді мною багато-багато років.

– Яка ж вона, мабуть, стара, – наївно мовив Нет.

– Ні, їй довелося дуже рано взятися за цю справу. Бідолаха! Їй було лише п'ятнадцять. А я так мучив її, що, їй-богу, дивно, чому донині вона так чудово виглядає!

І пан Лоуренс з ніжною усмішкою глянув на пані Джо.

– Годі, Тедді, мені неприємно слухати, коли ти так говориш про себе, – сказала пані Баєр і погладила його кучеряву голову – так само ласкаво, як раніше: Тедді й тепер був її хлопчиком.

– Якби не ти, Тедді, – вела далі Джо, – в мене не було б Пламфілда. Тільки мій успіх з вами, сер, дав мені сміливість почати улюблену справу. А тому хлопчики повинні бути вдячні тобі й назвати свою установу «Музеєм Лоуренса» на честь його засновника. Що скажете, хлопчики? – додала вона, звертаючись до них.

– Точно, ми так його й назвемо! – загукали всі присутні, від захвату підкидаючи вгору свої капелюхи: вони зняли їх, увійшовши в будинок, але не встигли повісити.

Пан Лоуренс вклонився й подякував за надану йому високу честь, а потім сказав:

– Я голодний, як вовк, не даси мені чогось поїсти, Джо?

– Біжи до Ейзі, Демі, й візьми в неї ящик з імбирними пряниками, – розпорядилася пані Джо. – Хоча, щиро кажучи, не слід їсти невчасно, але з нагоди такої радісної події ми дозволимо собі порушити це правило.

І коли ящик принесли, вона щедро наділила присутніх пряниками, й усі так взялися їх жувати, що, здавалося, не їли цілу вічність.

Раптом, не доївши пряник, пан Лорі схопився.

– О, Боже! – вигукнув він. – Але ж я зовсім було забув про бабусину посилку!

Він побіг до коляски і приніс якийсь згорток. А коли його розгорнули, то там знайшлася ціла колекція птахів, звірів і різних чудесних речей, зроблених із солодкого сирного суфле й апетитно підрум'янених.

– Тут знайдеться щось для кожного, – сказав пан Лорі, – а з доданої записки буде видно, що кому призначається. Бабуся з Ханною їх напекли, і я тремчу від страху, як подумаю, що було б зі мною, якби я забув їх віддати.

Під сміх і веселі вигуки подарунки були розподілені. Ден отримав рибу, Нет – скрипку, Демі – книжку, Томмі – мавпочку, Дейзі – квітку, Нен – обруч, який, не зупиняючись, двічі прокотився по столу, Еміль, який вивчав астрономію й дуже цим пишався, – зірку, Франц, який любив правити кіньми, – екіпаж, Надутий Качан – товсту свинку, а молодші хлопчики – птахів, кішок і кроликів з чорними очима, зробленими з кориці.

– Ну, а тепер мені час їхати, – сказав дядько Тедді, проковтнувши останній шматочок. – Де моя золотоволоса Бесс? Якщо я спізнюся, мама прибіжить за нею сюди.

Виявилось, що дівчатка в саду, й коли Франц пішов за ними, пані Джо й дядько Тедді зупинилися, розмовляючи, біля дверей.

– Ну, як йдуть твої справи із Круть-верть? – запитав дядько Тедді, якого дуже бавили витівки Нен, і він завжди жартував із Джо щодо дівчинки.

– Я дуже задоволена нею. Вона стала набагато ввічливішою й не такою задиракою.

– А хлопчики допомагають їй?

– Так. Я, зі свого боку, намагаюся впливати на неї переконаннями, й вона останнім часом дуже змінилася на краще. Приклад Дейзі постійно перед нею, і я впевнена, що через кілька місяців ти не впізнаєш...

Пані Джо раптово зупинилася. З-за рогу вилетіли чотири хлопчики, що зображували коней. Нен, яка виконувала роль кучера, плескала батогом, поганяючи їх, а позаду щодуху бігла Дейзі, яка везла в тачці маленьку Бесс. Дівчатка були без капелюшків, їхнє волосся скуйовдилося, батіг клацав, тачка підстрибувала, і весь цей скажений потяг пронісся повз дорослих у хмарі пилу.

– Оце так зразкові діти! – вигукнув пан Лорі, який вчергове посміявся над висновками пані Джо щодо поведінки розхвалюваної Нен. – Добре, що я не привіз із собою пані Кертіс, щоб показати їй вашу зразкову школу. Вона вжахнулася б від такого видовища!

– Смійся, смійся, а я все-таки досягну успіху! – теж засміявшись, вигукнула пані Баер. – Я повторю слова твого професора з коледжу: «Хоч експеримент і не вдався, але він підтверджує правило».

– Боюся, що приклад Нен подіє на Дейзі, а не навпаки. Поглянь на мою маленьку принцесу! Вона забула своє виховання й верещить, як і всі інші.

– Що це з вами, юні леді? – і пан Лорі схопив свою маленьку дочку, якій загрожувала неминуча загибель: вона сиділа біля самої четвірки гарячих коней, які закусили вудила й скажено били копитами, готові скакати далі.

– У нас були перегони, і я перемогла! – вигукнула Нен.

– Я могла б бігти швидше, але боялася вивалити Бесс! – схвильовано крикнула Дейзі.

– Но-но-но! Пішов! – зойкнула Нен і так змахнула батогом, що коні понеслися знову й умить зникли з поля зору.

– Поїдемо швидше від цієї зграї невихованих дикунів, моя люба дівчинко, – сказав пан Лорі, – поки вони ще не встигли зовсім тебе зіпсувати... До побачення, Джо. Коли приїду сюди наступного разу, то, напевно, застану хлопчиків за штопанням.

– Це їм анітрохи не зашкодить, – у тон йому відповіла пані Джо. – І я не відмовлюся від того, що задумала. У моїх дослідах завжди бувають невдачі, перш ніж я досягну успіху. Поцілунок від мене Емі й моїй дорогій мамі! – крикнула вона, коли коляска рушила.

Пан Лорі обернувся й побачив, що Джо втішає Дейзі, яка зазнала поразки в перегонах.

Весь тиждень школа вирувала з приводу ремонту сараю, який досить швидко посувався, попри нескінченні розпитування, поради та втручання хлопчиків. Вони мало не звели з розуму старого Гіббса, який все-таки вперто працював, і в п'ятницю ввечері все було готово. Гіббс полагодив дах, вибілів стіни, зробив полиці й пробив у задній стіні вікно, з якого відкривався прекрасний краєвид на луки, струмок і далекі пагорби. А над входом великими червоними літерами було написано «Музей Лоуренса».

Увесь суботній ранок хлопчики радилися про те, як і куди розставити свої колекції, а коли приїхав сам пан Лорі й привіз акваріум, який, за його словами, набрид його дружині, пані Емі, вони прийшли в невимовний захват.

Після обіду почалася установка експонатів. Нарешті суєта, вбивання цвяхів і біганина закінчилися, і дам запросили на урочисте відкриття музею.

Каретний сарай, як за помахом чарівної палички, перетворився на прекрасне, чисте та світле приміщення. Хміль вився навколо відчиненого вікна. Посеред кімнати стояв чудовий акваріум, у ньому плавали золоті рибки й колихалися ніжні водяні рослини.

По обидва боки вікна були влаштовані ряди полиць. Високий комод Дена поставили так, що він загородив зсередини головні двері сараю, а для входу використовували інші, маленькі. На комоді стояв дуже страшний, але надзвичайно привабливий індіанський ідол. Це був дар старого пана Лоуренса, який, крім того, надіслав модель китайської джонки з вітрилами. Їй відвели почесне місце на довгому столі посеред кімнати.

Над нею, як живе, хиталося пожертвуване пані Джо опудало померлого у досить похилому віці папуги Поллі. На полицях стояли й лежали всілякі речі: зміїна шкіра, велика осине гніздо, каное – індіанський човен з кори, пташині яйця, гірлянди зеленого моху, привезеного з півдня. Знайшлося місце й для мертвих кажанів, панцира великої черепахи й страусового яйця.

Демі взявся показувати всі ці раритети відвідувачам і давати пояснення. Каменів було так багато, що їх неможливо було розмістити на полицях. Тому тільки найкрасивіші лежали разом із мушлями, а всі інші були звалені в кутку, щоб Ден міг на дозвіллі розібрати їх.

Усім хотілося щось пожертвувати в музей. Навіть Сайлес приніс з дому опудало дикої кішки, яку він вполював ще в молодості. Щоправда, відтоді експонат неабияк поточила міль, зате жовті очі хижої тварини блищали, а зуби так натурально шкірились, що Тедді прямо затрясся, коли увійшов до музею, щоб покласти на вівтар храму науки свою найбільшу коштовність – кокон шовковичного хробака.

– Який чудовий музей! – вигукнув Джек. – Я навіть не думав, що в нас набереться стільки раритетів. Ми могли б заробити багато грошей, якби призначили плату за вхід.

– Це публічний безкоштовний музей, – заперечив пан Лорі так гаряче, що Джек прикусив язика й одразу пошкодував про свої слова. – А якщо хтось надумає займатися тут спекуляціями, то я накажу стерти своє ім'я над входом.

– Слухайте! Слухайте! – закричав пан Баер.

– Давай промову! Промову! – підтримала пані Джо.

– Не могу, я дуже сором'язливий. Говори сама – ти звикла до цього, – відповів пан Лорі й хотів відійти до вікна, але пані Джо міцно тримала його і, глянувши на дві дюжини брудних рук, сказала:

– Якби я мала виголосити промову, то вибрала б темою гігієнічні властивості мила, але ти як засновник музею повинен дати нам відповідні вказівки, а ми щосили тобі аплодуватимемо.

Зрозумівши, що нічого не поробиш, пан Лорі глянув на папугу, опудало якого висіло над його головою й наче надихнувшись його виглядом, сів на стіл і заговорив:

– Я можу сказати вам тільки одне, хлопчики: мені хотілося б, щоб цей музей приніс вам не тільки задоволення, але й користь. Недостатньо просто класти сюди рідкісні й красиві речі. Було б добре, якби ви читали про них, знали все, що їх стосується, і могли б точно й докладно відповісти, якщо хто-небудь звернеться до вас за роз'ясненнями. Я сам любив такі речі й був би радий послухати про них, бо вже забув майже все, що знав. Правда, й цього всього було небагато, чи не так, Джо? Ось Ден – знавець по цій частині. Призначте його завідувачем музею, а самі читайте по черзі, раз на тиждень, свої твори або розповідайте що-небудь про тварин, рослини й мінерали. Нам всім це принесе задоволення, а ви набудете корисних знань. Як, гадаєте, пане професоре?

– Мені дуже подобається твій план, і я допоможу хлопчикам всім, чим можу. Але їм для цього знадобляться спеціальні книжки, а в нас їх небагато, – відповів пан Баер, із задоволенням думаючи про лекції з геології – його улюбленої науки. – Нам слід було б завести цілу бібліотеку на цю тематику.

– А чи сподобалася тобі, Ден, книжка, яку я тобі подарував? – запитав пан Лорі, вказуючи на грубий том, що лежав на столі розгорнутим. – Чи буде вона тобі корисною?

– Так, дуже! В ній описується все, що мені хотілося б знати про комах. Я приніс її сюди, щоб прочитати, як краще наколювати метеликів. Вона не забрудниться – я обернув її в папір, – додав Ден, побоюючись, що пан Лорі може подумати, що він не береже подарунки.

– Дай-но мені її на хвилинку, – сказав пан Лорі. Вийнявши олівець, він написав на головній сторінці ім'я Дена й поставив книжку на одну з кутових полиць, де ще не було нічого, крім опудала якоїсь безхвості птиці. – Це початок бібліотеки музею. Я розшукаю ще кілька книжок, а Ден триматиме їх у порядку. Де ті прекрасні книжки, які ми з тобою читали, Джо?

Здається, «Мурашина архітектура» або щось на кшталт цього? Там були такі цікаві розповіді – про битви мурах, про бджіл з їхньою царицею, про цвіркунів, які проїдають дірки в сукнях і тих, хто п'є молоко, і про багато всього іншого.

– Вони вдома, на горищі. Я попрошу прислати їх, і ми вивчатимемо природознавство й писатимемо твори, – сказала пані Джо, готова з радістю взятися за будь-яку справу.

– А чи не буде нам дуже важко писати про такі речі? – запитав Нет, який дуже не любив твори.

– Спочатку – можливо, так, – сказала пані Баер, – але вам це скоро сподобається. Якщо вже такі твори здадуться вам важкими, то що б ви сказали, якби вам запропонували писати на тему, яку одного разу дали одній тринадцятирічній дівчинці: «Розмова між Фемістоклом Аристидом і Периклом про передбачуване присвоєння фондів Делоської конфедерації на прикрасу Афін»!

Хлопчики прийшли в жах від одних тільки довгих слів, а пан Баер і дядько Тедді розсміялися над безглуздістю теми.

– І що ж, вона написала-таки той твір? – з побожним захопленням запитав Демі.

– Так, написала. Але ви можете собі уявити, що це був за твір, хоч вона й вважалася здібною дівчинкою.

– Хотілося б мені його прочитати, – сказав пан Баер.

– Я, може, розшукаю його для тебе. Я вчилася з нею в одній школі, – відгукнулася пані Баер так лукаво, що всі зрозуміли, хто була ця дівчинка.

Почувши про таку жахливу тему, хлопчики примирилися з думкою писати про прості, знайомі речі, а ще краще – просто про них розповідати. Лекції було вирішено влаштовувати щосереді. Пан Баер обіцяв дати портфель для рукописів, а пані Баер оголосила, що з задоволенням прослухає весь курс.

Потім вся чесна компанія вирушила мити свої брудні руки, а пан Баер пішов за ними, намагаючись заспокоїти стривоженого Тедді, якому Томмі розповів, що вода аж кишить всякими невидимими істотами.

– Мені подобається твоя думка, Тедді, – сказала пані Джо, залишившись наодинці з паном Лорі, – але тільки не будь надто щедрий. Більшості моїх хлопчиків, як ти знаєш, доведеться згодом заробляти собі на хліб, і тому їм не слід звикати до розкоші.

– Постараюся, Джо, але дозволь мені самому трошки розважитись. Іноді мені страшно набридає займатися справами, і ніщо не освіжає мене так, як метушня й базікання з твоїми хлопцями. Мені дуже сподобався Ден. Він не дуже товариський, але в нього соколине око, і якщо тобі вдасться приручити його, це буде твоєю великою удачею.

– Як я рада, що ти так думаєш! Спасибі тобі за твою доброту до нього і, звичайно, за музей. Це буде для нього великою розвагою, поки він хворіє і не можна багато ходити, а також допоможе мені пом'якшити похмурий характер цього бідного хлопчика, а, може, й змусить його полюбити нас. Хто подав тобі таку прекрасну думку, Тедді? – запитала пані Баер, обернувшись, щоб ще раз поглянути на музей.

Лорі взяв обидві її руки у свої й подивився на неї так, що їй на очі навернулися сльози:

– Моя дорога Джо, я знаю, що значить для дитини залишитися без матері, й ніколи не забуду, як багато ти й твої сестри свого часу зробили для мене.

ХІІ. Лохина

В один прекрасний серпневий день у Пламфілді панувала метушня. Всі бігали, стукаючи блишаними кружечками, й просили чогось поїсти: діти збиралися за лохиною.

– Будь ласка, не галасуйте, намагайтеся піти непомітно, щоб Роб не побачив вас, – сказала пані Баер, надягаючи на Дейзі капелюх із широкими полями й поправляючи фартух на Нен.

Але ці перестороги були марними: Роб почув шум і вирішив йти разом з усіма, не підозрюючи, які труднощі чекають на нього.

Не встигла ця чесна компанія рушити в дорогу, як він вискочив з будинку у своєму найкращому капелюсі й з блискучим кухликом у руці.

«Ну, зараз у нас буде сцена!» – зітхнувши, подумала пані Баер, якій часом було досить важко справлятися зі своїм старшим сином.

– Я готовий! – вигукнув Роб і приєднався до дітей з такою непохитною впевненістю у своєму праві на це, що переконати його здавалося неможливим.

– Це буде занадто довга подорож для тебе, мій дорогий, – почала було пані Баер. – Побудь зі мною й подбай про мене – адже я залишуся зовсім одна.

– З тобою буде Тедді, – заперечив Роб, і його радісне личко злегка спохмурніло. – Я вже великий хлопчик і можу піти. Ти сказала, що мені можна буде ходити з усіма, коли я стану більшим, а тепер я ним став.

– Ми йдемо на далеке пасовище, а це занадто далеко для малих хлопчаків. Ми не маємо наміру повзти через тебе! – крикнув Джек, який без особливої ніжності ставився до маленьких.

– Я не повзиму, а побіжу попереду! Матусю, дозволь мені піти! Мені так хочеться набрати ягід у мій новий кухлик і принести тобі! Будь ласка, будь ласка, дозволь, я добре поводитимуся! – просив Роб, дивлячись на матір з таким відчаєм, що її твердість похитнулася.

– Але надворі так спекотно, і ти дуже втомишся, мій хлопчику, куди й подінеться твій запал. Почекай, поки я піду з тобою. Тоді ми гулятимемо цілий день, і ти набереш купу ягід.

– Ти ніколи не ходиш, ти завжди зайнята, а мені вже набридло чекати. Краще я піду зараз. Мені так хочеться набрати лохини в мій новий кухлик! – Роб вже майже ридав.

Великі сльози закапали в кухоль і погрожували наповнити його солоною вологою замість ягід. Це видовище зворушило всі жіночі серця.

Мама ласкаво поплескала Роба по спині, Дейзі запропонувала залишитися з ним вдома, а Нен рішуче заявила:

– Нехай іде. Я подбаю про нього.

– Я була б спокійна, якби Франц пішов з вами, – сказала пані Баер. – Він такий уважний і турботливий. Але він косить траву із татом, а на вас я не покладаю особливих надій.

– Я поніс би його, якби мені можна було йти, – зітхнувши, сказав Ден. – Чи не можна піти й мені?

– Ні, дякую, мій милий, з хворою ногою тобі ще не можна йти так далеко. Добре б мені самій... Стривайте хвилинку, цю справу, здається, можна буде залагодити! – раптом вигукнула пані Баер й кинулася до господарських будівель.

Сайлес якраз мав їхати на возі за сіном, але повернув назад, коли пані Джо попросила його відвезти дітей до пасовища, а о п'ятій годині знову заїхати за ними й привезти назад.

– Вам доведеться трошки затриматися з роботою, Сайлесе, але зате ми почастиємо вас пиріжками з лохиною, – сказала пані Джо, яка знала його слабку струнку.

Суворе смагляве обличчя працівника засяяло, й він розреготався:

– Хо-хо-хо! Якщо вже ви хочете так підкупити мене, пані Баер, то я не витримаю й погоджуся.

– Ну, діти, все прекрасно влаштувалося, ви можете вирушати! – сказала пані Баер, прибігши назад. Вона була дуже задоволена: Джо любила, щоб всі були веселими, й почувалася нещасною, якщо їй доводилося засмучувати своїх маленьких синочків.

– Мені теж можна йти? – захоплено запитав Ден.

– Так, я подумала й про тебе. Тільки будь обережний, не ходи багато, а сиди спокійно й милуйся всім, що ти так любиш, – відповіла пані Баер, зачеплена пропозицією Дена нести маленького Роба.

– І я піду! І я піду! – кричав Роб, підстрибуючи від радості.

– Так, а Дейзі й Нен за тобою наглядатимуть. Підходьте до огорожі о п'ятій годині, й Сайлес відвезе вас додому.

Роб кинувся на шию матері й пообіцяв принести їй всі ягоди з лісу й навіть жодної не з'їсти. Потім дітей посадили на воза, й він з гуркотом покотився дорогою. З усіх облич найщасливішим було личко Роба, який сидів поміж своїми двома тимчасовими «матусями» й захоплено дивився на весь світ, розмахуючи своїм новим капелюхом. Пані Баер не наважилася відібрати його в такий радісний день.

Як же славно повеселилися діти! Навіть попри дрібні невдачі, без яких ніколи не обходяться такі експедиції.

З Томмі, само собою зрозуміло, трапилася біда: він наступив на гніздо шершнів і вони його ужалили. Але Томмі звик до ударів долі й мужньо переносив біль, а потім Ден порадив йому покласти до місць укусів сирої землі, й біль ущух.

Дейзі побачила змію й, кинувшись бігти від неї, розсипала половину зібраних ягід. Але Демі допоміг їй заповнити кухоль знову й при цьому тоном знавця зробив кілька глибокодумних зауважень щодо плазунів.

Нет впав з дерева й розірвав сорочку на спині, але обійшовся без пошкоджень. Еміль з Джеком одночасно заявили свої права на одну місцину, де було багато ягід, а поки вони вирішували справу боєм, Надутий Качан квапливо попід'їдав усі ягоди й утік.

Ден уже обходився без милиці й був у захваті від прогулянки. Він досліджував велике пасовище, де всюди траплялися цікаві камінці, в траві повзали жуки, а в повітрі кружляли метелики.

Але з усіх пригод, що трапилися в цей день, найдраматичніша сталася, звичайно, з Робом і Нен, і про неї ще довго потім згадували в родині.

Облазивши всю місцевість, розірвавши в трьох місцях сукню і подряпавши обличчя об барбарисовий кущ, Нен почала рвати ягоди, які блищали на низеньких зелених кущах, як чорні намистинки. Її моторні пальці так і літали, але кухлик все-таки наповнювалася не так швидко, як їй хотілося б. Тому вона перескакувала з місця на місце, шукаючи більші ягоди, замість того, щоб старанно оббирати всі кущі, як робила Дейзі. Роб ходив разом із Нен, оскільки її жвавність подобалася йому більше, ніж терпіння його кухлини. До того ж йому хотілося набрати для мами найкращих ягід.

– Я збираю, збираю, а в кухлику все одно мало. І я дуже втопився! – сказав він, зупиняючись на хвилину, щоб перепочити. Йому здавалось, що збирати лохину зовсім не так весело, як він собі уявляв: сонце пекло, Нен стрибала з місця на місце, як коник, а ягоди вивалювалися з кухля Роба майже так само швидко, як він їх збирав, бо кухоль часто перевертався догори дном, коли він пробирався крізь кущі.

– В останній раз, коли ми тут були, – сказала Нен, – за цією огорожею було більше ягід, ніж тут, і вони були такі великі! А ще там є печера, де хлопчики розводили багаття. Хочеш, підемо туди? Там ми швидко наберемо повні кухлики, а потім сховаємося в печері, щоб всі нас шукали, – Нен не могла жити без пригод.

Роб погодився. Вони перелізли через огорожу, побігли полем і дісталися чагарнику. Поблизу протікав струмок, з якого вони із задоволенням напилися холодної води. Ягід справді було дуже багато, тож їхні кухлики швидко наповнилися.

– Ну, а тепер пішли в печеру, відпочинемо й поснідаємо, – сказала Нен, дуже задоволена, що все йде так добре.

– А ти знаєш дорогу? – засумнівався Роб.

– Звичайно, знаю. Я вже була тут колись і запам'ятала. Адже змогла ж я розшукати свою скриню!

Цей аргумент переконав Роба, й він, мужньо переступаючи через коріння й каміння, що траплялися на шляху, пішов за Нен. Після безлічі поворотів вони нарешті дійшли до невеликого поглиблення в скелі, де, судячи з почорнілого каміння, розводили багаття.

– Ось як тут добре! – вигукнула Нен і вийняла шматок хліба з маслом, який дещо постраждав, лежачи в кишені цієї юної леді разом із цвяхами, камінчиками та іншими необхідними речами.

– А як ти думаєш, вони скоро знайдуть нас? – запитав Роб. Це місце здавалося йому надто похмурим.

– Ні. Щойно я почую їхні голоси, одразу сховаюся. Як же це буде смішно, коли нас шукатимуть!

– А може, вони не прийдуть?

– Не турбуйся, я знайду дорогу додому й без них.

– А далеко до будинку? – запитав Роб, дивлячись на свої мокрі, подряпані черевички, які сильно постраждали від далекої дороги.

– Мабуть, кілометрів десять.

Знання Нен про відстані було досить умовним, але впевненості у своїх силах їй вистачало.

– Чи не краще нам відразу й піти? – запропонував Роб.

– Ні, я спочатку вичищу ягоди, – відповіла Нен і взялася за справу, якій, здавалося Робу, не буде кінця.

– Але ж ти сказала, що піклуватимешся про мене, – нагадав Роб, коли сонце раптом сховалося за пагорбом. Хлопчик глибоко зітхнув.

– Я дбаю про тебе, щосили дбаю. Не вередуй, малюк, я закінчу через хвилину, – сказала Нен, яка вважала п'ятирічного Роба мало не немовлям у порівнянні з собою.

І маленький Роб, неспокійно озираячись на всі боки, терпляче чекав, адже попри побоювання, які тривожили його, мав безмежну довіру до Нен.

– Напевно, вже скоро ніч, – сказав він наче сам до себе, коли його вкусив комар, а жаби почали свій вечірній концерт.

– Ой, і справді! – вигукнула Нен, піднявши голову й побачивши, що сонце заходить. – Ходім швидше, а то вони поїдуть!

– Я чув, як сурмили в ріг, тільки вже давно. Може, це нас звали? – сказав Роб, підіймаючись за своєю командиркою на крутий пагорб.

– А звідки сурмили? – раптово зупинившись, запитала Нен.

– Звідти, – і Роб показав у протилежний бік.

– Так підемо туди, їм назустріч, – скомандувала Нен і пішла, впевнено пробираючись крізь кущі. Щоправда, вона вже почала хвилюватися: тут було багато протоптаних коровами стежок, але вона не пам'ятала, з якого боку вони прийшли.

Діти йшли вперед, час від часу зупиняючись, щоб послухати, чи не засурмить ріг. Але ніхто не сурмив. До того ж те, що почув Роб, було зовсім не звуком рога – це просто замукала корова.

– Я щось не пам'ятаю, щоб ми проходили повз цю купу каміння, – сказала Нен, присівши на хвилину, щоб відпочити й роззирнутися. – А ти пам'ятаєш?

- Я нічого не пам'ятаю, я хочу додому, – відповів Роб, і його голос затремтів.
Нен обняла хлопчика, намагаючись заспокоїти:
- Не плач. Коли ми вийдемо на дорогу, я понесу тебе.
– А де ж дорога? – запитав Роб і витер очі, які вже встигли наповнитися сльозами.
– Он за тим великим деревом. Саме з нього впав Нет.
– Так, це воно. Може, вони вже чекають на нас. Мені хотілося б поїхати додому. А тобі? – запитав Роб, і його обличчя прояснилось.
- Ні, мені було б приємніше піти пішки, – відповіла Нен, відчуваючи, що навряд чи їм доведеться на чому-небудь їхати, й заздалегідь готуючи себе до найгіршого.
- Уже починало темніти. Вони знову пішли, але, підійшовши до дерева, побачили, на свій превеликий жаль, що це зовсім не те місце, де впав Нет, і що дороги ніде не видно.
- Ми заблукали? – тремтячим голосом запитав Роб.
– Не зовсім. Тільки я не знаю, в який бік іти, тому нам краще покликати кого-небудь.
Вони почали кричати поки не захрипли, але ніхто їм не відповідав. Навколо чулося тільки квакання жаб.
- Он там є інше високе дерево – може, це наше, – сказала Нен, яка вже почала непокоїтися, але намагалася бадьоритися з усіх сил.
- Я не дійду до нього... Мої черевики такі важкі, що я не можу їх тягти, – заскиглив Роб і, зовсім знесилившись, присів на камінь.
- Тоді нам доведеться залишитися тут на всю ніч. Я, звісно, не боюся, якщо тільки змії не приповзуть.
- Я боюся змії, я не можу залишатися тут всю ніч! – вигукнув Роб і зморщився, збираючись заплакати. Аж раптом щаслива думка прийшла йому в голову, і він сказав уже майже зовсім спокійно:
- Мама прийде й знайде мене. Вона завжди знаходить. Тепер я не боюся.
– Вона не знає, де ми.
– Вона теж не знала, коли я був замкнений у погребі, та все-таки знайшла мене. Я знаю, що вона прийде, – заперечив Роб так впевнено, що Нен відчула полегшення й, сівши біля нього, зітхнула та сказала:
- Як шкода, що ми втекли!
– Це все ти! Але нічого, мама все одно любитиме мене, – сказав Роб, хапаючись за цю останню надію, коли всі інші його покинули.
- Я дуже голодна. Нумо з'їмо наші ягоди, – запропонувала Нен після хвилинного мовчання.
- Я теж голодний, але не можу з'їсти свої ягоди, – відповів Роб. – Я обіцяв принести їх мамі, всі до однієї.
- Ти все одно їх з'їси, якщо ніхто не прийде, – сказала Нен, яка в цю хвилину готова була суперечити всьому на світі. – Якщо ми пробудемо тут дуже довго, нам доведеться з'їсти всі ягоди навколо, а потім померти з голоду, – похмуро додала вона.
- Я буду їсти лаврові корінці. Я знаю це дерево, а Ден розповідав мені, що білки виривають його корінці та їдять, а я люблю рити землю, – відповів Роб, анітрохи не злякавшись думки про голодну смерть.
- А ще ми можемо ловити й смажити жаб. Мій тато їв жаб і каже, що вони дуже смачні, – жваво підхопила Нен, починаючи знаходити в ситуації привабливі сторони.
- Як же ми будемо їх смажити? Адже у нас немає вогню.
– Не знаю. Наступного разу я візьму сірники, – сказала Нен, дуже незадоволена, що їй не доведеться готувати на багатті.
- А не можна запалити світлячками? – запитав Роб, дивлячись, як вони, виблискуючи іскорками, швидко перелітали з місця на місце.

– Спробуймо!

Протягом кількох хвилин діти ловили світлячків і намагалися підпалити ними гілки. Потім Нен це набридло, й вона презирливо відкинула нещасного світлячка, який блищав щосили, намагаючись, мабуть, зробити приємність маленьким натуралістам.

– Тепер мама вже скоро прийде, – сказав Роб після чергової мовчазної паузи, під час якої вони дивилися на зірки, вдихали свіжий запах папороті та слухали стрекотіння коників.

– Не розумію, навіщо Бог зробив ніч – вдень набагато краще, – задумливо промовила Нен.

– Щоб спати, – відповів Роб і позіхнув.

– То спи тоді! – похмуро сказала Нен.

– Мені потрібне моє ліжечко... І як мені хочеться побачити Тедді! – вигукнув Роб, згадавши про будинок.

– Не може бути, щоб твоя мама нас знайшла, – пробурчала Нен, яка терпіти не могла чекати чого-небудь і була не в гуморі. – Зараз вже так темно, що вона нас не побачить.

– У погребі було ще темніше, а я так перелякався, що навіть не міг покликати маму, а вона все одно мене знайшла, – впевнено заперечив Роб, а потім раптом схопився й став вдивлятися в темряву.

– Ось вона, я бачу її! – вигукнув він і побіг так швидко, як тільки дозволяли йому його маленькі ніжки, до темної постаті, що повільно наближалась до них. Раптово малюк зупинився, повернувся і з жахом побіг назад із криком:

– Це ведмідь! Величезний, чорний!

На хвилину Нен зовсім впала у відчай, навіть її мужність здригнулася від слів про живого ведмедя. Вона вже зібралася бігти щодоуху, коли страшний ведмідь раптом тихенько замукав, і страх Нен змінився радістю:

– Це корова, Роббі! Чорна корова, яку ми тут бачили вдень.

Корова здивувалася, побачивши на пасовищі маленьких дітей в такий невідповідний час, і зупинилася. Їй, мабуть, хотілося дізнатися, в чому тут справа. Вона дозволила погладити себе й дивилася своїми великими очима так лагідно, що Нен, яка не боялася ніяких тварин, крім ведмедів, вирішила її подоїти.

– Сайлес навчив мене доїти корів, а ягоди з молоком будуть дуже смачними, – сказала вона і, висипавши свою лохину в капелюх, сміливо взялася за справу. А в цей час Роб за її наказом повторював віршик:

*Мила корівка, мила корівка,
Пригости молочком запашилим.
Диви, он травинка, зелена травинка,
Хай буде сніданок смачним.*

Але цей прекрасний твір не справив на корову бажаного впливу: її недавно подоїли, і вона змогла дати дітям геть мало молока.

– Забирайся геть, бридка, уперта корово! – крикнула невдячна Нен, переконавшись, що молока більше не буде.

І бідна корова, тихенько замуликавши, пішла.

– Вип'ємо по ковточку й підемо, – сказала Нен. – Ми поснемо, якщо сидітимемо на місці. А ті, хто заблукав, не повинні спати. Я одного разу читала історію про одну дівчинку, яка заснула на снігу й померла.

– Але ж зараз літо, снігу немає й тепло, – заперечив Роб, не обдарований такою уявою, як Нен.

– Все одно, ми краще пройдемо ще трохи й покричимо. А якщо ніхто не прийде, то сховаємося в кущах.

Але йти їм довелося дуже недалеко: Робу так захотілося спати, що він спотикався на кожному кроці й кілька разів падав. Нарешті Нен втратила терпіння.

– Якщо ти впадеш ще раз, я тебе відлупцюю! – гримнула вона, але дуже ніжно підняла бідного хлопчика: Нен була набагато грубіше на словах, ніж на ділі.

– Ні, будь ласка, не лупцюй! Це все мої черевики, вони жадливо ковзають, – сказав Роб, мужньо придушивши ридання, й додав так жалібно, що Нен розчулилася:

– Якби москіти не кусали мене, я, мабуть, поспав би, поки прийде мама.

– Поклади голову до мене на коліна, а я накрию тебе фартухом. Я не боюся ночі, – сказала Нен і сіла на траву, намагаючись переконати себе, що не варто звертати уваги на темряву, яка дедалі згущувалася, та таємничий шерех у кущах.

– Розбуди мене, коли прийде мама, – сказав Роб і за хвилину вже міцно спав.

З чверть години Нен сиділа, тривожно озираючись на всі боки, й кожна секунда здавалася їй годиною. Потім бліде світло показалося над пагорбом, і вона подумала:

«Мабуть, ніч вже пройшла й настає ранок. Я не спатиму й подивлюся, як сходить сонце. Коли воно зійде, ми зможемо знайти дорогу додому».

Але перш ніж місяць піднявся високо, щоб засмутити Нен, вона вже заснула, поклавши голову на високий куц папороті, та бачила уві сні світлячків, блакитні фартухи, гори лохини, чорну корову, яка кричала: «Я хочу додому! Я хочу додому!» – і Роббі, який витирив їй сльози.

А в той час як змучені діти міцно спали, будинок Баєрів охопила тривога.

Віз стояв біля огорожі рівно о п'ятій. Зібралися всі, крім Джека, Еміля, Нен і Роба. Кучером цього разу був не Сайлес, а Франц, і коли хлопчики сказали йому, що інші пішли додому лісом, він невдоволено завважив:

– Навіщо ж вони взяли з собою Роба? Йому слід було б їхати, а не йти пішки. Він втомиється від такої довгої прогулянки.

– Дорога лісом коротша, й вони понесуть його, – сказав Надутий Качан, якому хотілося швидше потрапити додому на вечерю.

– Ви точно знаєте, що Нен і Роб пішли з ними?

– Авжеж пішли, – сказав Томмі. – Я бачив, як вони перелізли через огорожу, й закричав на все горло, що скоро вже п'ять годин, а Джек крикнув мені, що вони підуть іншим шляхом.

– Ну гаразд, ідемо!

І віз із втомленими дітьми та повними кухлями лохини з гуркотом покотився додому.

Пані Джо стривожилася, дізнавшись, що повернулися не всі, й попросила Франца негайно з'їздити ще раз і привезти інших.

Усі вже повечеряли, коли повернувся Франц, запилений, розчервонілий і стривожений.

– Ну, вони повернулися? – крикнув він іще з алеї.

– Ні!

Пані Джо схопилася з місця з такою тривогою, що всі пішли за нею й оточили Франца.

– Я ніде не міг їх знайти, – почав він, але тут з-за рогу будинку показалися Джек і Еміль.

– А де ж Нен і Роб? – крикнула пані Джо, так міцно схопивши за руку Еміля, що той не на жарт злякався.

– Не знаю, – квапливо відповів він. – Вони начебто пішли додому разом з усіма. Хіба вони не повернулися?

– Ні. Джордж і Томмі кажуть, що вони пішли з вами.

– З нами їх не було. Ми їх навіть не бачили. Ми перепливали ставок і пішли лісом, – сказав Джек.

– Покличте пана Баєра й Сайлеса, принесіть ліхтарі!

Пані Баер нічого більше не додала, але всі зрозуміли, що вона задумала, й кинулися виконувати її накази. Через десять хвилин пан Баер і Сайлес вже пішли в ліс, а Франц поїхав на старенькій Енді оглядати пасовище. Пані Джо взяла трохи їжі зі столу, пляшечку горілки, ліхтар і, попросивши Джека й Еміля супроводжувати її, сіла на Тобі, навіть не одягнувши капелюха.

Вона чула, що хтось біжить за нею, але якийсь час не оберталася, бо була впевнена, що це Джек і Еміль. Але коли зупинилася й покликала хлопчиків, світло ліхтаря впало на обличчя її супутника, і вона побачила, що це Ден.

– Навіщо ти тут? Адже я покликала з собою Джека й Еміля, – сказала вона, одразу вирішивши відіслати його додому.

– Я прийшов замість них. Джек і Еміль ще не вечеряли, а мені хотілося піти з вами більше, ніж їм, – відповів Ден.

Взявши у пані Баер ліхтар, він з усмішкою глянув на неї. В його погляді світилися така твердість, що вона подумала: «На цього хлопчика можна покластися!».

Вона зіскочила з Тобі й попри відмовки Дена, змусила його сісти на ослика. Вони рухалися пустельною курною дорогою, час від часу зупиняючись, щоб крикнути й прислухатися, чи не відгукнуться дитячі голоси.

Коли вони дісталися пасовища, там, як мандрівні вогники, вже світилися інші ліхтарі, й було чутно, як пан Баер, переходячи з місця на місце, кликав дітей:

– Нен!.. Роб!.. Роб!.. Нен!..

Сайлес свистів і кричав, а Ден їздив по околицях на Тобі, який, здавалося, розумів, у чому справа, й покійно пробирався навіть по найнедоступніших місцях.

Іноді пані Джо просила всіх замовкнути й говорила, стримуючи сльози:

– Шум може налякати дітей. Краще я покличу їх. Мій голос Роб впізнає, – і вона починала ніжно кликати свого хлопчика. Вітер далеко розносив її поклик, але тільки луна відгукувалася на нього.

Тим часом небо почало хмуритися. Місяць тільки зрідка проглядав через хмари. Час від часу спалахувала блискавка й чувся віддалений гуркіт грому.

– О, Роббі! Мій Роббі! – шепотіла бідна пані Джо й бродила, як блідий привид, в супроводі Дена з ліхтарем. – Що я скажу батькові Нен, якщо з нею трапиться якась біда? І як це я відпустила мого крихітку так далеко! Чуєш що-небудь, Дене? – і коли той сумно відповів: «Ні», вона з таким відчаєм заломила руки, що Ден зістрибнув з Тобі та, прив'язавши його до огорожі, твердо сказав:

– Вони, можливо, пішли до струмка. Я зараз подивлюся, – він переліз через огорожу і пішов так швидко, що пані Джо насилу за ним встигала. А коли вона наздогнала його, він опустив ліхтар і з радістю показав їй сліди маленьких ніжок на вогкій землі біля струмка.

– Так, це слід мого Роббі! Йдемо в цей бік.

Пошуки були довгими. Але, здавалося, якийсь незрозумілий інстинкт вів стривожену матір по сліду її маленького сина. Через деякий час Ден скрикнув і підняв зі стежки щось блискуче – це була кришка від нового кухлика, що випала з рук Роба в ту жажливу хвилину, коли він зрозумів, що заблукав. Пані Джо схопила кришку й поцілувала її, ніби вона була жива, а коли Ден хотів крикнути, щоб покликати сюди інших, вона зупинила його:

– Ні-ні, дай мені самій знайти його. Я відпустила Роба й хочу сама повернути його батькові.

Трохи далі вони знайшли капелюха Нен і, уважно оглянувши околиці, нарешті побачили дітей, що міцно спали на траві. Ден ніколи не забуде картинку, яку висвітлило цієї ночі світло його ліхтаря.

Він думав, що пані Джо покличе Роба, але вона шепнула:

– Тс-с-с, – і, обережно піднявши фартух Нен, спрямувала погляд на миле, розрум'янене уві сні личко свого сина. Губи малюка були напіврозкриті, світле волосся спадало на лоб, а пухкенькі рученята міцно тримали кухлик, повний ягід.

Вигляд цих ягід, які дитина зберегла для неї, попри всі хвилювання цього вечора, так зачепив пані Джо – аж до сліз і вона, тихенько піднявши Роба, покликала його. Він прокинувся й спочатку начебто здивувався, а потім згадав все й, міцно обійнявши матір, засміявся й сказав голосом, повним перемоги:

– Я знав, що ти прийдеш! Ох, мамо, як мені хотілося тебе побачити!

Обіймаючи й цілуючи одне одного, вони на хвилину забули про все на світі. Ден в цей час розбудив Нен і з ніжністю, з якою досі поводився тільки з Тедді, став заспокоювати перелякану дівчинку, яку так раптово розбудили. Отямившись, Нен заплакала від радості. Так приємно було побачити знайоме обличчя й почути ласкаві слова після самотності й страху, які, здавалося, тривали цілу вічність.

– Не плач, моя дівчинко! – сказала пані Джо, обіймаючи Нен і притискаючи до себе обох дітей. – Все добре, не бійся, сьогодні ніхто не буде тобі дорікати.

– Це я винна, і мені дуже шкода. Я намагалася піклуватися про Роббі. Я накрила його фартухом від москітів і поклала його спати, і не чіпала його ягід, хоч була жахливо голодна. І я ніколи, ніколи більше не буду так робити! – схлипуючи, відповіла Нен.

– Ну а тепер, Дене, клич усіх, і підемо додому! – скомандувала пані Джо.

Піднявшись на огорожу, Ден весело крикнув: «Знайшли!», і його крик рознісся далеко по окрузі. Вогники негайно ж почали збігатися й незабаром оточили маленьку групу близько до заростей папороті. Почалися обійми, поцілунки, розпитування. Піднявся такий гамір, що світлячки, напевно, страшенно здивувалися, москіти зраділо задзижчали, нічні метелики злетілися на світло ліхтарів, а жаби заквакали ще голосніше, висловлюючи, мабуть, своє схвалення.

Потім вся компанія рушила додому. Франц вирушив вперед на Енді, щоб повідомити радісну звістку домашнім. Ден їхав на чолі процесії на Тобі. За ним слідувала Нен на руках Сайлеса, який запевняв, що йому жодного разу в житті не доводилося носити таку неспокійну поклажу, і всю дорогу підсміювався над витівками дівчинки.

Пан Баер нікому не захотів поступитися правом нести Роба, а той, вже трохи виспавшись, базікаючи, відчував себе героєм. Мати йшла біля свого дорогого хлопчика й раділа, коли він повторював: «Я знав, що мама прийде!», або нахилився поцілувати її, або клав їй у рот велику ягоду зі словами: «Я їх всі зібрав для тебе».

Коли вони йшли алеєю, місяць визирнув з-за хмар. Всі діти вибігли назустріч знайденцям, яких урочисто внесли до їдальні, бо вони весь час просили чогось поїсти. Їм дали хліба й молока, й поки діти вечеряли, всі стояли навколо й розчулено дивилися на них. Нен швидко збадьорилася і з задоволенням почала розповідати про небезпеки, яким вони піддавалися, благо вони вже були позаду.

Роб був захоплений їжею, але раптом відклав хліб й жалібно заскиглив.

– Чому ти плачеш, мій дорогий? – запитала пані Джо, яка не відходила від нього ні на крок.

– Бо заблукав, – відповів Роб, намагаючись видавити хоч одну сльозинку, але безрезультатно.

– Так тебе вже знайшли. Нен каже, що ти там не плакав, і я зраділа, що ти такий сміливий хлопчик.

– Тоді я дуже злякався, і мені ніколи було плакати. Ось я і хочу поплакати тепер, – пояснив Роб, який водночас не міг вирішити, чого йому більше хочеться – спати, плакати або з'їсти ще шматочок хліба з молоком.

Діти розреготалися, почувши про подібний спосіб надолужувати втрачений час. Загальний сміх був такий заразливий, що Роб перестав скиглити, теж зареготав і заходився бити ложкою по столу.

– Ну, діти, вже одинадцята година. Всім час вклатися спати, – сказав пан Баер, глянувши на годинник.

– Слава Богу, що в нас у цю ніч не буде порожніх ліжок! – додала пані Баер, дивлячись, як її чоловік поніс Роба, а Нен пішла в супроводі Дейзі й Демі, які захоплено дивилися на неї, як на справжню героїню.

– Бідна тітка Джо так втомилася, що і її слід було б віднести нагору, – сказав Франц, підтримуючи пані Баер, яка здавалася слабкою й змученою після пережитих хвилювань і довгих походеньок.

– Зробимо крісло з рук і віднесемо маму Баер, – запропонував Томмі.

– Ні, дякую, але, може, хто-небудь з вас дозволить мені спертися на своє плече?

– Я! Я! Я! – навперебій закричали хлопці, кинувшись до неї: кожному хотілося, щоб вона вибрала його.

Бачачи, що вони вважають це за велику честь, пані Джо зробила її тому, хто більше за всіх її заслужив. І ніхто не заперечував, коли вона поклала руку на широке плече Дена і, кинувши на нього такий погляд, що він спалахнув від радості й гордості, сказала:

– Оскільки це Ден знайшов дітей, то він і допоможе мені піднятися нагору.

Ден був цілком винагороджений за свою чуйність: пані Баер не тільки вибрала його з усіх інших, але ще, прощаючись із ним, ласкаво сказала:

– На добраніч! Нехай благословить тебе Бог, мій хлопчику!

– Як я хотів би бути вашим хлопчиком! – сказав Ден, відчуваючи, що після всіх сьогоднішніх тривог і небезпек пані Джо стала йому набагато ближче.

– Ти й будеш моїм хлопчиком, моїм старшим сином, – відповіла пані Баер і поцілувала Дена, чим остаточно підкорила його серце.

Наступного дня маленький Роб був цілком здоровий, а от у Нен боліла голова, її подряпане обличчя намастили лікувальним кремом, й вона лежала на дивані в мамі Баер. Дівчинка вже не відчувала жодних докорів сумління і вважала свою вчорашню пригоду дуже кумедною.

Це стривожило пані Баер, яка не бажала, щоб її вихованці збирали ягоди ночами й спали на пасовищі, тож розмова з Нен була серйозною. Жінка намагалася пояснити своїй підопічній різницю між свободою і свавіллям, наводячи безліч прикладів. Мама Баер ще не придумала покарання для Нен, але один випадок з власного життя напоумив її.

– Усі діти тікають, – сказала Нен, ніби це було чимось на зразок звичайної дитячої хвороби – кору або скарлатини.

– Припустімо, не всі, – заперечила пані Джо, – а з тих, хто тікає, деякі не повертаються.

– А ви самі збігали з дому? – запитала Нен, чії гострі очі помітили деякі споріднені риси між нею самою й цією серйозною леді, яка так старанно шила, сидячи біля неї.

Пані Джо засміялася зізналася, що з нею таке теж траплялося.

– Розкажіть мені, будь ласка, – попросила Нен.

– Я робила це кілька разів, – з серйозним виглядом почала пані Джо і з каяттям похитала головою, – і мучила своїми витівками мою бідну маму, поки вона мене не виправила.

– А як? – поцікавилася Нен.

– Одного разу мені купили нові черевички, й мені страшенно захотілося всім їх показати. І хоч мама наказувала мені не йти з двору, я втекла й цілий день гуляла містом. Дивно, як мене не задавили коні, як я взагалі залишилася цілою й неушкодженою. Я бігала в парку з собаками, пускала човники по воді з якимись хлопчиками і їла з якоюсь маленькою ірландкою солону рибу з картоплею. Мене розшукали тільки пізно ввечері. Я спала на ганку чужого будинку, обнявши великого собаку. Була брудною, як поросся, а новенькі черевички зовсім збила.

– Як добре! – вигукнула Нен, яка, схоже, з радістю повторила б пригоду своєї виховательки.

– Наступного дня все було вже не так добре, – сказала пані Баер, намагаючись не усміхатися, згадуючи свої дитячі витівки.

– Мама вас відшмагала? – поцікавилася Нен.

– Ні, вона тільки один раз спробувала це зробити, а потім попросила в мене вибачення.

– Чому ж? Мій тато ніколи не просить вибачення.

– Бо коли вона покарала мене, я обернулася до неї й сказала: «Ти відшмагала мене за те, що я жакливо сердилася, а тепер ти й сама так само розсердилася, й тебе теж слід було покарати!». Вона подивилася на мене з хвилину, гнів її пройшов, і вона, зніжковівши, сказала: «Маєш рацію, Джо, я справді дуже розсердилася. Як же я можу тебе карати, якщо сама подаю тобі поганий приклад? Пробач, моя дівчинко, а надалі допомагатимемо одна одній виправитися». Я ніколи не забувала цих маминих слів, і вони принесли мені більше користі, ніж могли б принести різки.

Нен кілька хвилин сиділа мовчки, задумливо крутячи в руках баночку з кремом. Пані Джо теж мовчала, даючи їй час подумати над цією історією.

– Мені це подобається, – сказала нарешті Нен, і її лукаве личко зі жвавими очима, кирпатим носиком і глузливим ротиком стало серйозним. – А як же покарала вас мама, коли ви втекли з дому?

– Вона прив'язала мене довгою мотузкою до ніжки мого ліжка, і я пробула в кімнаті цілий день, а переді мною висіли понівечені черевички, що нагадували мені про мій вчинок.

– Ну, таке покарання будь-якого б виправило! – вигукнула Нен, яка найбільше любила свободу.

– Мені це допомогло. Гадаю, допоможе й тобі. Спробуємо? – сказала пані Джо й витягла з шухляди свого робочого столика міцну мотузку.

Розгублена Нен мовчки дивилася, як пані Джо зав'язала один кінець мотузки навколо її талії, а інший прив'язала до бильця дивана зі словами:

– Мені неприємно прив'язувати тебе, як собачку, яка завинила. Але оскільки ти так поводишся, мені мимоволі доводиться це зробити.

– Я дуже рада, що ви мене прив'язали, бо люблю зображати собачку!

І Нен із найбезтурботнішим виглядом зістрибнула з дивана й почала ходити біля нього на чотирьох та стрибати.

Пані Джо, не звернувши на це уваги, поклала на стіл кілька книжок і хустку, яку потрібно було підрубити, й вийшла, надавши юній леді зображати собачку на самоті.

Це було дуже неприємно, й Нен, посидівши деякий час на підлозі, спробувала було розв'язати мотузку, але це їй спочатку не вдалося зробити. Трохи повозившись, вона все-таки впоралася з цим завданням і вже зібралася вистрибнути у вікно, як раптом почула голос пані Джо, яка говорила комусь у залі:

– Ні, я впевнена, що вона не втече. Нен чесна дівчинка й знає, що я зробила це для її ж користі.

В одну мить Нен знову зав'язала вузол і, схопивши носовичок, з незвичайним запалом почала його підрубувати. Через кілька хвилин до неї прийшов Роб, якому так сподобалося нове покарання, що він розшукав мотузку і для солідарності прив'язав себе до іншого бильця.

– Я теж заблукав, і мене потрібно прив'язати, як Нен, – пояснив він мамі, коли та увійшла в кімнату й побачила нового бранця.

– Правильно, невелике покарання й для тебе незайве, – сказала вона. – Ти ж знав, що недобре йти далеко від інших.

– Але ж Нен взяла мене з собою, – заперечив Роб, який нічого не мав проти такого веселого покарання, але не хотів визнавати свою провину.

– А тобі не слід було погоджуватися. Залишся тут до обіду разом із Нен. Я впевнена, що ви не відв'язуватиметеся, поки я вам не дозволю.

– Не станемо, – в один голос відповіли Роб і Нен.

Час пройшов непомітно, але потім дітям набридли сидіти в кімнаті, їм захотілося на свободу.

Ніколи ще зал не здавався їм таким привабливим. Навіть маленька спальня тепер представлялася надзвичайно цікавою, й вони із задоволенням погратися б там, наприклад, влаштували б намет із країв покривала. Відкриті вікна манили до себе. Надворі було так добре, що бранці дивувалися, як це вони іноді могли там нудьгувати. Нен страшенно хотілося пробігтися навколо галявини, а Роб згадав, що сьогодні ще не годував свого цуценяти, і з жахом думав про те, що тепер буде з бідним Поллуксом.

Ув'язнені часто поглядали на годинник. Нен виробляла складні обчислення над хвилинами й секундами, а Роб навчався називати години – від першої до дванадцятої. Вони почали хвилюватися, коли час став наближатися до обіду й до них долинув запах їжі. Адже сьогодні мав бути пудинг з лохиною!

Коли Мері-Енн стала накривати на стіл, вони мало не розривалися від бажання дізнатися, що буде на обід, а Нен навіть запропонувала допомагати їй застеляти ліжка, якщо вона дасть їй подивитися, чи багато приготовлено соусу для пудингу.

Після закінчення уроків хлопчики вибігли з класу й побачили прив'язаних до дивана Нен і Роба, які натягали свої мотузки, як вперті маленькі телята. Це видовище всіх розсмішило, але водночас стало застереженням щодо нічних походеньок.

– Відв'язи мене, мамо, – сказав Роб, коли пролунав дзвінок, а Тедді прийшов разом з мамою й сумно подивився на брата. – Я більше ніколи не буду так робити.

– Подивимося, – сказала пані Джо, випускаючи його на свободу.

Малюк радісно пробіг до їдальні й, сяючи від захвату, повернувся до Нен.

– Чи можна мені буде принести їй обід, матусю? – запитав він, усім серцем співчуваючи своїй товаришці по ув'язненню.

– Добре, мій милий. Принеси сюди приладдя й подай стілець.

І пані Баер вийшла, щоб заспокоїти хлопчиків, у яких до полудня завжди розігрувався вовчий апетит.

Нен обідала на самоті, її не відв'язали й після обіду. Пані Баер тільки подовжила мотузку, щоб Нен могла підходити до вікна. Вона стояла й дивилася, як граються хлопчики і як Дейзі влаштувала на лузі пікнік для своїх ляльок. Все це було дуже цікаво, але вона тільки бачила, як граються інші, й не могла взяти участь у веселощах. Щоб утішити її, Томмі перекидався щосили. Демі читав для неї вголос, а Ден приніс показати маленьку деревну жабу, що було найбільшою люб'язністю з його боку.

Але ніщо не могло винагородити Нен за позбавлення волі, яку після стількох годин ув'язнення вона стала цінувати ще більше.

Нарешті діти закінчили гратися, й гамір поступово затих. Багато нових думок проносилося в голові Нен, коли вона стояла, спершись на підвіконня, й дивилася на спорожнілу галявину. Діти втекли до струмка – дивитися на спуск нового корабля Еміля. Вона повинна була охрестити його, назвати «Джозефіною» на честь пані Баер і розбити об ніс судна жертвну пляшку вина. А тепер «хрещеною» стане Дейзі, в якій ніколи не вийде так добре, як вийшло б у неї самої. Сльози навернулися на очі дівчинки, коли вона подумала, що через свій непослух і бажання зробити все по-своєму покарала себе. В цей час бджола підлетіла до трояндового куща, що ріс під вікном, і закрутилася навколо квітки.

– Якщо ти полетіла з дому, – голосно сказала Нен, – то краще повернися скоріше й скажи своїй мамі, що винна й ніколи більше так не робитимеш.

– Мене тішить, що ти даєш такі розумні поради бджолі. Дивись, вона тебе послухалася, – з усмішкою сказала пані Джо, підходячи до Нен і дивлячись на бджолу, що вже відлітала.

Нен змахнула сльозинки й притулилася до пані Баер, яка посадила її до себе на коліна.

– Ну, як по-твоєму, нічоґеньке покарання придумала моя мама для втікачок? – запитала пані Джо.

– Так, – похнюпившись, відповіла Нен.

– Сподіваюся, що до тебе не доведеться більше його застосовувати.

– Не доведеться... – відповіла Нен так гаряче, що пані Баер залишилася задоволена й не стала більше нічого говорити. Саме в цю хвилину прибіг Роб, обережно тримаючи в руці «каструльний пиріжок», як називала його Ейзі, бо смажила його в каструлі.

– Цей пиріжок з моєю лохиною. Я дам тобі половину, адже ми разом заблукали, – сказав він Нен. – Ти більше не будеш?

– Ніколи не буду, – твердо відповіла Нен.

– Тоді підемо до Мері-Енн і попросимо її розрізати пиріжок, бо скоро вже чай!

Нен схопилася, щоб бігти разом з ним, але згадала, що прив'язана.

– Ох, я й забула, що мені не можна! – вигукнула вона.

– А ти спробуй, – порадила їй пані Баер, яка непомітно розв'язала мотузку з пояса Нен.

Відчувши себе на свободі, дівчинка поцілувала пані Джо й кулею вилетіла з кімнати, а за нею кинувся Роб із пиріжком, залишаючи за собою доріжку із соку лохини.

ХІІІ. Дівчинка із золотими кучерями

Після цієї історії, яка схвилювала весь Пламфілд, упродовж кількох тижнів у ньому панували мир і спокій. Старші хлопчики усвідомили, що ця трагічна подія сталася частково з їхньої вини, й намагалися бути надзвичайно уважними й турботливими.

А молодші, наслуховавшись розповідей Нен про небезпеки, яким піддавалися вони з Робом, почали дивитися на подібні пригоди як на найбільше зло. Вони тепер ледь наважувалися висунути носа за межі алеї, побоюючись, щоб раптом не настала ніч і з темряви не посунули примарні чорні корови.

– Так не може довго тривати, занадто ідеально всі поведуться, – з тривогою говорила часом пані Джо, яка з досвіду знала, що за затишшям зазвичай буває буря. Тоді, як менш досвідчена жінка понадіялася б, що її хлопчики перетворилися мало не на янголів, вона готувалася до раптового виверження домашнього вулкана.

Однією з причин такого тимчасового затишшя було прибуття маленької Бесс. Батьки залишили її на тиждень у Пламфілді, а самі поїхали у справах.

Хлопчики дивилися на золотоволосу дівчинку як на щось середнє між дитиною, янголом і феєю. Вона справді була дуже мила – зі своїм успадкованим від матері довгим золотистим волоссям, що спускалося нижче талії. Воно здавалося блискучим покривалом, через яке вона усміхалася, коли була задоволена, і за яким ховалася, коли ображалася.

Всі балували маленьку принцесу, але це, мабуть, їй не шкодило. Вона звикла, що її присутність радує всіх, як сонячне світло, на її усмішку всі відповідають усмішками, а до її маленьких прикрасців ставляться з гарячим співчуттям.

Зовсім несвідомо вона робила на благо своїм «підданим» набагато більше, ніж багато справжніх правителів, бо управляла лагідно, і її влада швидше відчувалася, ніж проявлялася насправді. Вона нікому не дозволяла доторкнутися до себе грубо або брудними руками. Тому, коли гостювала у Пламфілді, то хлопчики вважали за честь супроводити куди-небудь її високість і глибокою ганьбою, якщо вона презирливо говорила: «Іди геть, блудний хлопчисько!».

Гучні голоси лякали її, тому всі намагалися при ній говорити тихіше й м'якше, а сварки при її наблизенні негайно припинялися. Вона любила, щоб їй прислужували, тож старші хлопчики залюбки виконували її накази, а молодші просто були її покірними рабами в усьому.

Вони просили дозволу возити її колясочку, носити за нею кошачок, коли вона збирала ягоди, і передавати їй тарілку за столом. Ніяка послуга для неї не здавалася їм принизливою. Томмі й Нед якось навіть мало не побилися, домагаючись честі почистити її черевички.

Компанія Бесс спричинила позитивний вплив і на Нен. Коли та починала кричати, маленька принцеса з подивом і тривогою спрямовувала на неї свої блакитні очі й тікала, ніби вважала Нен якимось диким звіром.

У Нен аж серце зайшлося від такого ставлення до себе, хоч вона й казала: «Нехай! Мені все одно!». Але насправді їй було боляче, а після слів Бесс: «Я більше люблю мою кухню, бо вона тиха», Нен почала так трясти Дейзі, що в тієї аж зуби заклацали. Відтак побігла на тік, де довго й гірко плакала.

У цьому притулку скорботних душ вона придумала, як зарадити своєму горю. Тож вийшовши звідти, знайшла в саду яблуню з ранніми плодами, які дуже любила Бесс – вони були маленькі, рожеві й солодкі. І з цим підношенням Нен наблизилася до принцеси. Дар, до її превеликого задоволення, був милостиво прийнятий, а коли Дейзі на знак примирення поцілувала Нен, Бесс наслідувала її приклад. Після цього вони завжди гралися разом, і на Нен поширилася симпатія її високості.

Однак часом вона почувалася замкненою в клітці пташкою. Тоді Нен розпрямляла крильця, відлітала якомога далі й голосно співала, не побоюючись потривожити пухку голубку Дейзі й золотисту канарку Бесс.

Але присутність принцеси все-таки позитивно вплинуло на неї. Бачачи, як всі люблять спокійну, витончену дівчинку, Нен почала наслідувати її поведінку, адже палко бажала, щоб її теж любили, і намагалася домогтися цього.

У Пламфілді не було жодного хлопчика, який не відчував би на собі впливу Бесс. Самі того не усвідомлюючи, вони стали поводитися краще.

Найвідданішим маленькій Бесс був бідний Біллі. Дік і Доллі підносили їй вербові сви-стульки – єдине, що вони вміли робити, – а вона прихильно їх приймала, але ніколи не користувалася ними. Роб вірно і віддано служив їй, а Тедді бігав за нею, як песик.

Джека вона не любила за бородавки на руках і грубий голос. Надутий Качан не подобався їй, бо надто жадібно й неохайно їв, а він намагався виправитися, щоб не викликати відрази в маленькій леді, що сиділа навпроти нього.

Нед впав у цілковиту немилість і був віддалений від двору після того, як Бесс побачила, що він мучить нещасну польову мишку. Бесс не могла забути цього жакливого видовища, закривалася волоссям, коли Нед підходив до неї, владно махала ручкою й говорила:

– Ні, я не люблю тебе. Ти відлізав хвостик у маленької мишки, і вона пищала!

Коли приїхала Бесс, Дейзі спокійно поступилася їй першим місцем і взяла на себе скромну роль головної кухарки. Нен стала фрейліною, Еміль обійняв посаду скарбника й щедро витрачав громадські гроші на театральні вистави, які обходилися по дев'ять пенсів. Франц був першим міністром, він завідував державними справами й вступав у відносини з іноземними державами. Ден командував військами й охороняв володіння принцеси, Демі був придворним філософом, Нет – музикантом, а Томмі взяв на себе роль придворного блазня.

Дядько Фриц і тітка Джо із задоволенням дивилися на цю гру, в якій діти мимоволі наслідували дорослих, але обходилися без трагічних елементів, звичайних у подібних п'єсах, що розігрувалися на реальній сцені.

– Вони вчать нас – так само, як і ми їх, – сказав якимось пан Баер.

– Так, і вони несвідомо показують нам, як краще ними керувати, – погодилася пані Джо.

– Ти таки мала рацію, коли наполягала залучати до школи й дівчаток. Нен розворушила Дейзі, а Бесс намагається зробити з наших ведмежат вихованих джентльменів, і це їй вдається, мабуть, краще, ніж нам. Боюся тільки, аби вони не впали в іншу крайність, – сказав професор і засміявся побачивши, як Томмі не тільки сам зняв капелюха, а й збив капелюха з Неда, увійшовши до зали, де принцеса каталася на коні-гойдалці, а навколо неї гарцювали на стільцях Роб і Тедді, що зображували її вірних пажів.

– Не турбуйся, американські хлопчики надто люблять свободу, – відповіла пані Джо й підсунула стілець ближче до дивана, на якому професор відпочивав після довгої денної роботи у своїх садках. – А в мене є ще доказ хорошого впливу Бесс. Нен терпіти не може шити, але з любові до неї кілька годин поспіль шила якийсь незвичайний мішок, в який хоче покласти дюжину наших кращих яблук і піднести їх під час церемонії прощання своєму кумиру. Я похвалила її за те, що вона старанно працює, а вона сказала: «Я люблю шити для інших, а шити для самої себе – безглуздо!». Ну ось я й вирішила цим скористатися й дати їй зшити кілька сорочок і фартушків для дітей пані Карні. Нен така великодушна, що це буде для неї не працею, а задоволенням.

– У наше століття шиття втрачає популярність, моя дорога.

– Дуже шкода. Але мої дівчатка займатимуться шиттям. Я навчу їх всього, що знаю сама. Це не завадить їм вивчати алгебру, латинь та інші науки. Емі розраховує дати Бесс найкращу освіту, але в маленькій принцеси вже трохи поколотий вказівний пальчик, а в її матері збері-

гається кілька зразків її роботи. Емі цінує їх набагато більше, ніж безносу пташку, яку Бесс виліпила з глини для батька і якою той так пишається.

– У мене теж є доказ впливу принцеси, – сказав пан Баер, дивлячись на пані Джо, яка пришивала гудзик. – Джеку жахливо неприємно, що вона ставить його в одну лінію з Недом і Надутим Качаном. І ось він недавно прийшов до мене й попросив звести йому бородавки спеціальною маззю. Я вже кілька разів пропонував йому припекти їх, але він все не погоджувався. Тепер зважився – в надії, що розбірлива дівчинка нарешті подасть йому руку.

Поки пані Баер сміялася над цією розповіддю, до кімнати зайшов Надутий Качан та запитав, чи можна йому подарувати принцесі цукерки, які йому прислала мама.

– Бесс не дозволяють їсти солодке. Але якщо ти подаруєш їй ось цю милу коробочку й червону цукрову троянду, то, напевно, отримаєш її симпатію, – відповіла пані Баер, яка зраділа такому пориву великодушності з боку хлопчика, який рідко ділився з ким-небудь своїми ласощами.

– А вона не з'їсть троянду? Я не хочу, щоб вона захворіла, – сказав Надутий Качан. Він жадібно глянув на апетитну цукерочку, але все-таки поклав її в коробочку.

– Ні, Бесс не доторкнеться до неї, якщо я скажу, що на цю троянду можна тільки дивитися. Вона буде довго берегти її, але ні за що не спробує. А ти так міг би?

– Чому ж ні? Адже я набагато старший за Бесс! – з обуренням вигукнув хлопчик.

– Добре, тоді спробуймо. Поклади свої цукерки ось в цей пакет, і подивимося, скільки часу вони там пролежать. Перерахуймо їх: два сердечка, чотири червоні рибки, три конячки з ячмінного цукру, дев'ять мигдалинок і дюжина шоколадних пиріжечків. Згоден?

– Згоден, – зітхнувши, відповів Надутий Качан, поклавши заборонений плід у кишеню. Потім він узяв коробочку з трояндою й відніс її Бесс, яка усміхнулася, отримавши подарунок, і дозволила Надутому Качану пройтися з нею навколо саду.

– Серце нарешті отримало перемогу над шлунком, – сказала пані Баер, коли діти пройшли повз вікна. Обличчя хлопчика сяяло від задоволення, а Бесс з інтересом розглядала цукрову троянду, хоч отримати справжню, запашну їй було б набагато приємніше.

Коли пан Лорі приїхав за своєю маленькою дочкою, весь будинок здригнувся від жалібних криків. Прощальні подарунки градом посипалися на неї. Сувенірів було так багато, що пан Лорі вже почав говорити щось про оренду великої коляски для їх перевезення в місто.

Кожен подарував маленькій принцесі щось зі світу своїх захоплень. Тому було дуже складно покласти поруч білу мишку, солодкий пиріг, колекцію мушель, яблука, кролика, великий качан капусти для нього, пляшечку з рибками й величезний букет.

Прощання було надзвичайно зворушливим. Принцеса сіла в залі на стіл, а всі піддані оточили її. Вона поцілувала двоюрідного брата й сестру, а потім стала подавати руку хлопчикам, які тихенько цілували її й говорили що-небудь ласкаве й ніжне, бо навчилися не соромлячись проявляти свої почуття.

– Вертайся скоріше, мила моя крихто, – сказав Ден і прикріпив до її капелюшка найкрасивішого зеленувато-золотистого жучка.

– Не забувай мене, принцесо, – сказав Томмі, погладжуючи її волосся.

– Я сподіваюся, що буду у вашому будинку наступного тижня, тож знову побачу тебе, Бесс, – сказав Нет, знаходячи розраду в цій думці.

– Тепер ти дозволиш мені потиснути тобі руку? – запитав Джек, простягаючи їй свою, на якій вже не було бородавок.

– Ось тобі ще два новеньких свистки на пам'ять, – сказали Дік і Доллі, подаючи їй два свистки, навіть не здогадуючись, що колишні сім поглинула кухонна піч.

– Моя люба! Мій скарб! – вигукнула Нен, гаряче обіймаючи Бесс. – Я сьогодні ж почну вишивати тобі закладку для книжок, а ти повинна зберегти її назавжди.

Але найбільш зворушливо прощався з принцесою бідний Біллі. Думка про те, що вона їде, була нестерпною для нього: він кинувся перед нею на коліна і, притискаючи до себе її голубенькі черевички, з відчаєм вигукнув: «Не їдь! Будь ласка, не їдь!».

Цей порив так сподобався принцесі, що вона схилилася над головою бідного хлопчика, поцілувала його і ніжно промовила:

– Не плач, бідний Біллі! Я сколо знову плиїду!

Ця обіцянка й поцілунок втішили Біллі, обличчя якого засяяло від незвичайної честі, яка випала на його долю.

– І мене!.. І мене!.. – закричали Дік і Доллі, вважаючи, що їх відданість теж заслуговує нагороди. Решта хоч і мовчали, але, безсумнівно, думали те ж саме.

– Добле, я поцілую всіх, – сказала принцеса, простягаючи руки.

Хлопчики оточили свою маленьку подругу, й деякий час не було видно нічого, крім верхівки її капелюха. Щічки дівчинки так розчервонілися, що вона стала схожа на троянду. Нарешті тато виручив її, і вона поїхала, всміхаючись і махаючи ручками, а хлопчики кричали їй услід, поки вона не зникла з очей:

– Приїжджай швидше! Приїжджай швидше!..

Усі шкодували про її від'їзд. Кожен відчував, що став краще завдяки близькості до такого милого, витонченого ніжного створіння. Маленька Бесс зуміла пробудити в хлопчиках лицарські почуття любові, захоплення й побожної відданості.

XIV. Дамон та Піфій

Пані Баер не помилилася: затишшя було лише тимчасовим, в повітрі вже відчувалося щось недобре, й через два дні після від'їзду Бесс стався все-таки вибух, який дощенту зруйнував спокій у Пламфілді.

Першопричиною стали кури Томмі. Якби вони не несли стільки яєць, він не зміг би виручити від їх продажу так багато грошей. Гроші – корінь зла, але, на жаль, настільки корисний, що без нього так само важко обійтися, як, наприклад, без хліба або картоплі.

Томмі до того нерозважливо витрачав свої доходи, що пан Баер визнав за необхідне втрутитися й подарував йому скарбничку. Це був бляшаний будиночок з ім'ям власника над дверима й високою трубою, в яку слід було опускати монети. Вийняти їх звідти було неможливо, й вони могли тільки спокусливо дзвеніти всередині – доти, поки власник не відмикав випускную двірку в підлозі.

Вага будиночка збільшувався так швидко, що Томмі вже почав мріяти про покупку на свій капітал всяких нечуваних коштовностей. Він вів рахунок доходам, бо йому дозволили відкрити касу, коли в ній набереться п'ять доларів, але з умовою витратити їх розумно.

Томмі не вистачало всього одного долара, й коли він нарешті отримав його від пані Джо за чотири дюжини яєць, то прийшов у невимовний захват і прибіг на тік, щоб показати блискучі монети Нету, який теж збирав кошти – на скрипку.

– Ех, якби вони були моїми! – сказав Нет, пильно дивлячись на скарб Томмі. – Я доклав би їх до моїх трьох доларів і тоді зміг би скоро купити собі скрипку.

– Гадаю, що зможу тобі позичити, – сказав Томмі, підкидаючи монети. – Бо ще не вирішив, що на них купити.

– Ідіть швидше до струмка! – крикнув хтось з хлопчиків. – Ден зловив велику змію!

– Ходімо! – сказав Томмі й, поклавши монети на стару віялку, побіг разом із Нетом.

Змія була дуже цікава, тож спочатку вона, а потім полювання на кульгаву ворону та її полон так поглинули увагу Томмі, що він і думати забув про свої капітали. Згадав про них тільки ввечері, лягаючи в ліжку.

«Ну, нічого, хай полежать, – подумав він, – адже ніхто, крім Нета, не знає, куди я їх поклав».

На наступний ранок, коли діти зібралися в класі, Томмі, захекавшись, вбіг до кімнати й крикнув:

– Хто взяв мій долар?

– Який долар? – запитав Франц.

Томмі пояснив, у чому річ, і послався на Нета, який підтвердив його слова.

Усі оголосили, що нічого не знають про зниклий долар і стали підозріло поглядати на Нета. Хлопчик у відповідь стривожено позирив на товаришів.

– Але ж хтось взяв його, – сказав Франц, а Томмі стиснув кулаки й крикнув:

– Якщо я дізнаюся, хто злодій, то він такого від мене отримає, що довго цього не забуде!

– Заспокойся, Томмі, ми знайдемо його, – сказав Ден тоном хлопця, який точно каже, що каже.

– Може, якийсь волоцюга ночував на току й підібрав їх, – припустив Нед.

– Ні, Сайлес не дозволив би йому спати там. Та волоцюга й не став би шукати гроші на віялці, – заперечив Еміль.

– А чи не сам Сайлес взяв їх? – припустив Джек.

– Не може такого бути! Сайлес такий чесний, він ні за що не візьме нічого чужого, – заступився за Сайлеса Томмі.

– Хто б це не був, йому краще зізнатися одразу, ніж чекати, поки його викриють, – запропонував Демі, глибоко вражений ганьбою, що падала на всю школу.

– Я бачу, що ви всі підозрюєте мене! – вигукнув Нет, почервонівши.

– Ти один знав, де лежать гроші, – завважив Франц.

– Я не винен... Я не брав їх... Кажу вам, що я їх не брав, не брав!..

– Тихіше, тихіше, мій хлопчику! – сказав, входячи в клас, пан Баер. – Що означає весь цей гамір?

Томмі почав розповідати про те, як у нього пропали гроші, й чим далі він говорив, тим серйознішим ставало обличчя пана Баера: попри всі свої недоліки й часом ризиковані пустощі, хлопчики досі були бездоганно чесними.

– Сідайте на свої місця, – сказав він і коли всі затихли повільно заговорив, переводячи очі з одного обличчя на інше з таким сумним виразом, що витримати цей погляд було набагато важче, ніж отримати найсуворішу догану.

– Ну, хлопчики, – сказав він, – тепер я поставлю кожному з вас тільки одне запитання й попрошу дати на нього правдиву відповідь. Я не лякати вас покараннями або вивідувати правду якимись іншими способами: в кожного з вас є совість, і вона підкаже вам, як слід вчинити. Зараз ще є час зізнатися й виправити ситуацію. Я можу пробачити того, хто не витримав і піддався спокусі, але не брехуна. Не додавайте до крадіжок брехні – зізнайтеся відверто, й ми постараємося пробачити й забути це.

Він зупинився на хвилину: в кімнаті стояла така тиша, що можна було б розчутити легкий стукіт від падіння шпильки. Потім пан Баер став звертатися із запитанням до кожного хлопчика по черзі й отримував від усіх одну й ту саму відповідь. Всі без винятку червоніли, тому це не могло служити ознакою провини, а деякі з молодших хлопчиків до того перелякалися, що тремтіли з голови до ніг, хоч їхня невинність була очевидною.

Коли черга дійшла до Нета, голос пана Баера пом'якшав: бідний хлопчик здавався таким нещасним, що вчителю стало шкода його. Він вважав Нета винним і хотів позбавити його можливості брехати, змусити чесно зізнатися у своїй провині.

– Ну, мій хлопчику, тепер кажи мені правду. Ти взяв ці гроші?

– Ні, сер, – і Нет благально подивився на пана Баера.

Хтось ззаду закашляв.

– Перестаньте! – крикнув пан Баер, грюкнувши по столу й строго глянувши в той бік, звідки пролунав звук.

Там сиділи Нед, Джек та Еміль. Перші двоє дивилися зніяковіло, а Еміль крикнув:

– Це не я, дядьку! Я вважав би ганебним бити лежачого!

– І це дуже добре з твого боку, – сказав Томмі, якого сильно засмутила метушня, піднята через його нещасний долар.

– Перестаньте розмовляти, – зупинив їх пан Баер і, коли все затихло, спокійно сказав:

– Мені дуже шкода, Нете, але все говорить проти тебе, а твій колишній недолік мимоволі змушує нас сумніватися в тобі, й ми не можемо довіряти тобі так, як довіряли б, якби ти ніколи не брехав. Не думай, втім, що я звинувачую тебе в крадіжці. Я не покараю тебе доти, поки не буду цілком впевнений, що ти справді винен. І розпитувати тебе я більше не буду. Нехай все вирішуватимеш ти та твоя совість. Якщо ти винен, прийди до мене в будь-який час і відверто в усьому зізнайся. Я прошу тебе й допоможу тобі загладити твою провину. Якщо ж ти не винен, правда все одно знайдеться, і тоді я перший попрошу в тебе вибачення за свої сумніви, й із радістю відновлю твоє добре ім'я в очах всієї школи.

– Я не брав цих грошей! Я не брав їх! – ридючи, прошепотів Нет і закрити обличчя руками, бо вже не міг винести недовірливих й неприязних поглядів товаришів.

– Сподіваюся, що так, – сказав пан Баер і трохи помовчав, щоб дати винному, хто б він не був, ще одну можливість зізнатися. Але всі мовчали, й тільки співчутливі схлипування малюків порушували тишу. Тоді пан Баер сумно похитав головою й додав:

– Ну що ж, більше я нічого не можу зробити. Скажу вам тільки одне: я не згадуватиму про цю крадіжку й хочу, щоб ви наслідували мій приклад. Водночас не можу розраховувати на те, що ви ставитиметеся так само дружньо, як раніше, до того, кого підозрюєте. Але прошу вас ніяк його не мучити – йому й без того буде дуже важко... Ну, а тепер пора братися за уроки.

– Тато Баер був надто вже поблажливий до Нета, – шепнув Емілю Нед, коли вони діставали книжки.

– Помовч краще! – пробурчав Еміль, засмучений тим, що ця подія затьмарила честь Пламфілда.

Багато хлопчиків були згодні з Недом, але водночас розуміли, що пан Баер вчинив правильно. А з боку Нета було б, звичайно, набагато розумніше відразу зізнатися, бо навіть найсуворіше покарання було б для нього не таким болісним, як холодні, зневажливі погляди й відчуження товаришів. Цілий тиждень бідний Нет виносив ці тортури, хоч жодна рука не підіймалася на нього й ніхто йому не дорікав.

Це було найгірше. Якби хлопчики говорили про те, що він вкрав гроші, або навіть побили його, він переніс би це легше, ніж мовчазну недовіру, з якою дивилися на нього всі, не виключаючи навіть самої пані Баер, хоч вона поводитися з ним так само ласкаво, як і раніше. Але найбільше мучив Нета сумний, тривожний погляд тата Баера, бо він палко любив свого вчителя й знав, що обдурав його очікування.

Тільки одна людина в усьому будинку повністю довіряла Нету й захищала його від усіх – Дейзі. Вона не змогла б пояснити, чому вірить йому, попри всю очевидність його проступку. Дейзі тільки відчувала, що він не винен, і гаряче захищала перед усіма. Вона нікому не дозволяла жодного слова сказати проти Нета й навіть стукнула свого дорогого Демі, коли той намагався переконати її, що гроші взяв саме Нет, бо ніхто, крім нього, не бачив, куди їх поклав Томмі.

– Може, кури їх проковтнули – вони страшенно жадібні, – заперечила Дейзі.

А коли Демі засміявся, вона роздратовалася й ляснула свого остовпілого від подиву брата, а потім заплакала й утекла з криком:

– Він не брав їх! Не брав! Не брав!

Ні дядько, ні тітка не намагалися похитнути віру Дейзі в її друга. Вони ніби ще більше полюбили її за це й сподівалися, що її інстинктивна довіра виправдається. Нет не раз говорив потім, коли все вже з'ясувалося, що він не витримав би, якби не Дейзі.

Коли всі інші уникали його, вона постійно намагалася бути поряд. Тепер дівчинка вже не сиділа на сходах, коли він грав на скрипці, а заходила в кімнату. І її обличчя в цей час виражало таку любов і довіру, що Нет забував про своє горе й був щасливий.

Дівчинка просила його допомагати їй з уроками, готувала для нього на своїй плиті всілякі страви, які він мужньо з'їдав, не звертаючи уваги на їх якість: подяка служила для них кращою приправою й робила надзвичайно смачними.

Вона пропонувала йому погратися з нею в крикет або в м'яч, коли помічала, що йому хотілося б приєднатися до ігор товаришів, клала букетики квітів зі свого садка йому на стіл і взагалі намагалася показувати всім, чим могла, що вона його щирий друг і в радості, й у горі.

Скоро і Нен почала наслідувати приклад Дейзі. Вона притримувала свій гострий язичок і не дивилася на Нета з презирством, як ще донедавна. Це був для неї великий подвиг, бо, на відміну від подруги, вона була цілком впевнена, що гроші взяв саме він.

Більшість хлопчиків віддалилася від Нета, але Ден, хоч і казав, що зневажає його за боягузтво, став його заступником і був готовий побити будь-якого, хто образив би колишнього товариша. У Дена були такі самі високі поняття про дружбу, як у Дейзі, й він не зраджував їм.

Якось після обіду, коли Ден сидів біля струмка, спостерігаючи за водяними павуками, до нього долинула розмова, яка відбувалася по той бік паркану.

Останнім часом деяким хлопчикам почало здаватися, що вони несправедливо звинуватили Нета, який так наполегливо заперечував свою провину й так покійно переносив своє вигнання з їхньої компанії. Особливо цей сумнів мучив Неда, який за будь-яку ціну вирішив дізнатися, хто насправді взяв гроші. Він потай уже кілька разів приставав до Нета з розпитуваннями, попри заборону пана Баера.

Нині, побачивши, що той сидить один в тіні паркану й читає книжку, Нед не витримав і заговорив про пропажу. Він докучав Нетові вже хвилин десять, коли Ден звернув увагу на їхню розмову й почув благальний голос свого благодійника:

– Залиш мене, Неде! Будь ласка, залиш! Я не можу сказати тобі нічого, бо й сам не знаю. І недобре з твого боку так мучити мене – адже тато Баер це заборонив! І ти не наважився б розпитувати мене, якби поруч був Ден.

– Я не боюся Дена. Він страшний хвалько й більше нічого. Може, це він взяв гроші, і ти знаєш про це, та не хочеш сказати. Ну, говори ж!

– Він їх не брав, а якби і взяв, то я став би захищати його, бо він завжди був добрий до мене, – сказав Нет так гаряче, що Ден забув про своїх павуків і схопився на ноги, щоб подякувати йому, але зупинився, почувши слова Неда:

– А я знаю, що Ден взяв гроші й віддав їх тобі. Дуже може бути, що він був кишеньковим злодієм – до того, як прийшов сюди. Адже ніхто не знає про нього нічого, крім тебе, – сказав Нед. Він сам не цілком вірив у те, що говорив: йому хотілося тільки розлютити Нета й вивідати в нього правду.

Бажання його частково здійснилося – Нет справді розсердився.

– Якщо ти ще раз насмілишся сказати таке, – крикнув він, – я піду до пана Баера й усе йому розповім. Я не люблю доносити, але не витримаю, якщо ти не даси спокою Денові!

– Тоді ти будеш не тільки брехуном і злодієм, але й негідником, – з усмішкою сказав Нед.

Він не вірив, що Нет, який так покійно переносив образи, що стосувалися його самого, наважиться піти до пана Баера через Дена.

На цьому розмова закінчилася. Але шойно Нед розкрив рот, збираючись додати ще щось, як чийсь сильні руки схопили його ззаду за комір і, перекинувши через низький паркан, кинули на середину струмка.

– Повтори те, що ти сказав, і я змушу тебе купатися тут доти, поки ти як слід не нап'єшся води! – крикнув Ден, стоячи однією ногою на одному боці вузького струмочка, а іншою – на протилежному й дивлячись вниз на Неда, який борсався у воді.

– Я пожартував! – спробував виправдатися Нед.

– Ти сам вчиняєш мерзенно, нишком гризучи Нета! Якщо я застану тебе за цим ще раз, то кину вже не в струмок, а в річку. Вилазь і забирайся звідси! – люто вигукнув Ден.

Нед поспішно виліз з води й утік. Це несподіване купання принесло йому безсумнівну користь, бо після цього він став дуже шанобливо ставитися до обох хлопчиків – мабуть, втративши свою цікавість у струмку. Коли Нед зник з очей, Ден перестрибнув через паркан до Нета, який лежав на траві, змучений і знесилений від хвилювання й горя.

– Він більше тебе не мучитиме! – вигукнув Ден, намагаючись заспокоїти товариша. – А якщо спробує, тільки скажи мені: я з ним розберуся.

– Я не звертаю уваги на те, що він говорить про мене, бо звик до цього, – сумно відповів Нет, – але я не виношу, коли він починає обмовляти тебе.

– А може, він каже правду? Звідки ти знаєш? – запитав Ден, відвернувшись.

– Ти це про гроші? – здивувався Нет.

– Так.

– Ну ні, я ні за що не повірю, що ти їх взяв! Тебе не хвилюють гроші. Тобі ж не потрібно нічого, крім жуків, камінчиків та інших подібних речей, – з усмішкою сказав Нет.

– Мені хочеться купити сачок для метеликів – так само, як тобі скрипку, – промовив Ден, все ще дивлячись убік і копирсаючись у землі паличкою. – Чому б мені не вкрасти гроші?

– Гадаю, ти не міг. Хоч і любиш битися, але ніколи не брешеш, і я не повірю, що ти міг вкрасти, – відповів Нет і рішуче похитав головою.

– Я робив і те, й друге. Я брехав найжахливішим чином, я крав овочі з городів, коли втік від Пейджа, бо мені не було чого їсти. Бачиш тепер, який я? – Ден вимовив ці слова своїм колишнім, грубим і безтурботним тоном, від якого останнім часом вже майже позбувся.

– О ні, Дене, не говори, що це ти! Я волів би, щоб це був хтось інший! – вигукнув Нет з таким відчаєм, що Ден залишився задоволений. І це було помітно по виразу його обличчя, коли він обернувся до Нета. Але обмежився лише тим, що сказав:

– Більше не говоритимемо про це. Але не турбуйся, ми все владнаємо, ось побачиш!

Щось в його обличчі й голосі навело Нета на нову думку. Він з благальним виглядом склав руки й сказав:

– Здається, ти знаєш, хто це зробив. Якщо так, то попроси його зізнатися. Мені так важко. Всі відвертаються від мене, а я ні в чому не винен! Якби мені було куди піти, я втік би, хоч дуже люблю Пламфілд. Але я не такий сильний і сміливий, як ти, тому повинен залишатися й чекати, поки не з'ясується правда.

Нет сказав це так сумно, з таким відчаєм, що Ден не витримав.

– Тобі не доведеться довго чекати, – уривчасто сказав він і квапливо пішов. І потім ніхто не бачив його протягом кількох годин.

– Що це з Деном? – питали один одного хлопчики в неділю, що настала після довгого, важкого тижня, якому, здавалося, не буде кінця. Ден часто бував похмурий, але в цей день тінь не сходила з його обличчя й ніхто не міг домогтися від нього ні слова.

Він не пішов гуляти разом з усіма й повернувся додому пізно. Не брав участі у вечірній бесіді, тільки мовчки сидів у куточку, заглиблений у свої думки. Коли пані Джо показала йому особливо хорошу оцінку його діяльності за тиждень у своєму журналі, він навіть не усміхнувся, а, глянувши на неї, запитав:

– Ви думаєте, я виправляюся?

– Звичайно, Дене! І я тішуся з цього – адже завжди вважала, що потрібно тільки трошки допомогти тобі, й з тебе вийде хлопчик, яким можна пишатися.

Ден глянув на неї з дивним виразом гордості, любові й печалі в очах, якого вона не змогла зрозуміти, але про який згодом часто згадувала.

– Боюся, щоб ви не помилилися в мені, але постараюся, щоб цього не сталося, – сказав він і закрив журнал, ніяк не виказавши свого задоволення, хоч раніше завжди перерхивав свою сторінку й любив обговорити все написане про нього.

– Чи не хворий ти, мій любий? – запитала пані Джо, поклавши йому руку на плече.

– У мене трошки болить нога. Я краще ляжу в ліжко. На добраніч, мамо, – сказав Ден і, приклавши на хвилину її руку до своєї щоки, пішов.

«Бідний Ден! Він занадто близько до серця приймає горе Нета. Який дивний хлопчик! Не знаю, чи вдасться мені коли-небудь до кінця зрозуміти його», – сказала про себе пані Джо, з великим задоволенням думаючи про те, як Ден останнім часом змінився на краще, але водночас усвідомлюючи, що багато чого вона про нього й не здогадується.

Особливо засмутив Нета вчинок Томмі. Після пропажі долара Томмі сказав йому спокійно, але твердо:

– Не хочу образити тебе, Нете, але не бажаю втрачати свої гроші, а тому, на мою думку, нам потрібно перестати бути компаньйонами.

І Томмі стер напис «Т. Банг і Ко».

Нет дуже пишався цим «і Ко» і дуже спритно розшукував яйця, вів їм рахунок і щоразу додав до своїх накопичень пристойну суму.

– О, Томе! Навіщо ти це зробив? – вигукнув він, відчуваючи, що його добре ім'я в шкільному торговому світі загинуло назавжди.

– Я повинен зробити так, – твердо відповів Томмі. – Еміль каже, що коли один компаньйон зловживає довірою іншого й розтринькує капітал фірми, тобто якщо він краде гроші й втікає з ними, то інший компаньйон судиться або б'ється з ним і після цього вже не має з ним нічого спільного. Ти зловживав моєю довірою й розтринькав мій капітал. Я не судитимуся й не битимуся з тобою, краще ліквідую нашу компанію, бо не можу довіряти тобі й не бажаю стати банкрутом.

– Я не можу змусити тебе повірити мені, – сказав Нет, – і ти не захочеш взяти мої гроші, хоч я з радістю віддав би тобі всі свої долари, якби ти тільки сказав, що не вважаєш мене злодієм. Дозволь мені, як і раніше, розшукувати для тебе яйця. Я робитиму це задарма, без будь-якої плати. Тепер я знаю всі місця, куди кури кладуть їх, мені подобається ця робота, – просив він.

Але Томмі заперечливо похитав головою. На його гарненькому круглому личку з'явився підозрілий і жорсткий вираз, коли він різко відповів:

– Ні, не можу! І дуже шкодую, що ти знаєш всі місця. Не здумай розшукувати яйця нишком і продавати їх!

Ці слова образили Нетта до глибини душі. Він відчув, що не тільки позбувся свого компаньйона й покровителя, але втратив чесне ім'я й опинився назавжди вигнаним з компанії ділових людей. Ніхто не вірив йому, попри всі його старання. Вивіска знята, фірма розпалася, а сам він – розорений невдаха. Тік, місце зібрання хлопчиків, тепер закритий для нього. Кури кудахкали, марно закликаючи його, й, здавалося, брали його нещастя близько до серця, бо стали нести менше яєць, а деякі з них знайшли собі нові гнізда, й Томмі не міг розшукати їх.

– Тільки кури вірять мені, – сказав Нет, дізнавшись про це і, хоч хлопчиків розсмішили його слова, Нет знаходив утіху в цій думці – адже коли хтось падає дуже низько в очах світу, його може втішити навіть довіра курки.

Томмі не взяв, проте, нового компаньйона, бо підозрілість затьмарила його колись довірливу душу. Нед пропонував йому свої послуги, але Томмі – з почуття справедливості, яке робило йому честь, відхилив цю пропозицію.

– Може, ще з'ясується, що Нет не брав моїх грошей, – сказав він, – тоді він знову стане моїм компаньйоном. Хоч я й не думаю, що це трапиться, але поки все-таки нікого не візьму на його місце.

Біллі був єдиним, кому Томмі виявив довіру. Він навчив його розшукувати яйця й приносити їх нерозбитими, а замість плати за працю час від часу давав яблуко або цукерку, чим той був дуже задоволений. У понеділок вранці, на другий день після того, як Ден вразив всіх своїм похмурим виглядом, Біллі, подаючи своєму патрону яйця, сказав:

– Тільки два.

– Так, справи йдуть дедалі гірше. Ці недолугі кури можуть, їй-богу, вивести з терпіння, – пробурчав Томмі, згадавши про щасливі дні, коли він отримував по шість яєць на день. – Поклади їх у мій капелюх і дай мені новий шматочок крейди. Потрібно все-таки й ці записати.

Біллі став на кошик і глянув на верхівку віялки, де Томмі тримав своє письмове приладдя.

– Ой, скільки тут грошей! – вигукнув він.

– Немає там ніяких грошей, – заперечив Томмі. – Я більше ніколи їх туди не покладу!

– А я бачу їх. Один – чотири – вісім – два долари, – наполягав Біллі, який ще не навчився рахувати, як слід.

– Який же ти дурний! – вигукнув Томмі й схопився сам, щоб взяти шматочок крейди, але трохи не впав, побачивши чотири блискучі монетки по двадцять п'ять центів. Вони лежали в ряд, накриті папірцем, на якій, щоб уникнути непорозумінь, було написано: «Т. Бенгу».

– Що це означає? – вигукнув Томмі та, схопивши гроші, кинувся до будинку, волаючи на все горло:

– Гроші знайшлися! Де Нет?

Нета скоро розшукали, й він так здивувався та одночасно зрадив, побачивши гроші, що майже всі повірили йому, коли він сказав, що нічого про них не знає.

– Як же я міг покласти їх назад, коли не брав? – сказав він. – Повірте мені хоч тепер і будьте зі мною добрі, як раніше, – додав він таким благальним голосом, що Еміль ляснув його по спині й оголосив, що вірить йому.

– Я теж вірю й тішуся, що не ти брав гроші, Нете, – сказав Томмі, дружньо потиснувши йому руку. – Але хто ж тоді це зробив?

– Чи не все одно, раз гроші знайшлися, – завважив Ден, дивлячись на щасливе обличчя Нета.

– Ну ні! Я не бажаю, щоб мої речі зникали невідомо куди, а потім раптом з'являлися, як у фокусників! – вигукнув Томмі, дивлячись на свої центи та ніби підозрюючи в усьому цьому якесь чаклунство.

– Ми знайдемо злодія, яким би він не був хитруном, – сказав Франц, взявши папірець, що лежав на віялці. – Бачите, він написав «Т. Бенгу» друкованими літерами, щоб не впізнали його почерк.

– Демі прекрасно пише, – сказав Нед, який не розумів, через що вся ця метушня.

– Ну я ні за що не повірю, що гроші взяв він! – вигукнув Томмі.

Інші хлопчики теж обурилися, бо Демі був поза всякою підозрою.

Тут Нет переконався, як по-різному ставляться товариші до Демі й до нього самого, і серце його стислося. Чого б він тільки не віддав, щоб і в нього вірили так само! Він уже знав із досвіду, як легко втратити довіру та важко заслужити її знову, тож високо цінував правдивість.

Пан Баер був дуже задоволений, що крига в цій справі скресла й чекав подальших новин. Вони з'явилися раніше, ніж він очікував, хоч тато Баер був сильно здивований і засмучений ними.

В той самий день, коли всі сиділи за вечерею, пану Баеру передали пакунок, присланий сусідкою, пані Бетсі. До згортка була прикладена записка. Пан Баер взявся її читати, а Демі розгорнув пакунок і вигукнув:

– Та це ж книжка, яку дядько Тедді подарував Дену!

– Дідька лисого! – забувши про вихованість, пробурмотів Ден, який ще не зовсім відвик від міцних виразів, хоч й намагався менше їх вживати.

Пан Баер швидко підняв очі й глянув на нього. Ден намагався витримати погляд, але не зміг. Він опустив голову, кусаючи губи й дедалі більше червоніючи.

– Що трапилося? – тривожно запитала пані Баер.

– Я волів би поговорити про це з Деном наодинці, але Демі завадив мені, тому я повинен все пояснити одразу, – сказав пан Баер, обличчя якого стало таким суворим, як бувало завжди, коли йому доводилося мати справу з обманом або іншим низьким вчинком. – Це записка від пані Бетсі. Вона пише, що в суботу її син Джиммі купив у Дена за один долар ось цю книжку. Оскільки пані Бетсі бачить, що вона коштує набагато дорожче, тож вважає, що тут вийшла якась помилка, й посилає книжку мені. Ти її продав, Дене?

– Так, сер, – повільно відповів той.

– Навіщо ж?

– Мені потрібні були гроші.

– Для чого?

– Щоб заплатити.

– Кому?

– Томмі.

– Ден ніколи в житті не позичав у мене жодного цента! – перелякано вигукнув Томмі. Він здогадувався, чим закінчатся ці розпитування, й відчував, що будь-яке чаклунство було б краще за таку розв'язку, адже дуже любив Дена, від душі захоплюючись ним.

– А може, він взяв їх з віялки, – припустив Нед, що не пробачив Дену свого купання.

– О, Дене! – вигукнув Нет, стискаючи пальці, попри те, що тримав хліб із маслом.

– Як це не важко, але справу потрібно з'ясувати, – сказав пан Баер. – Це ти поклав цей долар у віялку сьогодні вранці, Дене?

– Так, я, – твердо відповів Ден, дивлячись прямо в очі вчителя.

Шепіт пронісся за столом. Томмі впустив свою чашку й вона розбилася, Дейзі крикнула: «Я знала, що це не Нет!», Нен заплакала, а пані Джо вийшла з кімнати така засмучена й присоромлена, що Ден не витримав і на хвилину закрити обличчя руками.

Потім він підняв голову, випростав плечі, ніби скинувши з них якийсь тягар, і, похмуро глянувши на пана Баера, сказав тим недбалим і різким тоном, яким говорив, коли тільки-но з'явився в Пламфілді:

– Так, я продав книжку й поклав гроші на віялку. Ви можете робити зі мною все що завгодно, але я про це більше не скажу ні слова.

– І навіть не скажеш, що шкодуєш про те, що зробив? – запитав пан Баер, вражений раптовою зміною в Дені.

– Я не шкодую.

– Я йому все пробачу! – вигукнув Томмі, якому було набагато важче бачити приниження сміливого Дена, ніж боязкого Нета.

– Мені не потрібне прощення, – похмуро відповів Ден.

– Може, ти зміниш свою думку та зрозумієш, що воно тобі потрібне, – заперечив пан Баер, – коли спокійно все обдумаєш. Не розповідатиму тобі, як ти мене засмутив і як я помилився у своїх очікуваннях, але через деякий час зайду до тебе в кімнату й ми поговоримо.

– З цього нічого не вийде, – сказав Ден, намагаючись говорити гордим тоном, але не наважуючись поглянути в обличчя пану Баеру. І, прийнявши його слова за дозвіл піти, вийшов з кімнати, ніби не мав сил більше тут залишатися.

Але краще б він залишився: хлопчики говорили про нього з таким щирим жалем, що це, напевно, зворушило б його. Ніхто, включаючи Нета, не тішився з того, що справа завершилася таким чином.

Попри всі його недоліки – а їх було цілком достатньо – всі любили Дена, бо під грубою зовнішністю в ньому таїлося багато таких хороших якостей, які не можна було не оцінити.

Чи не найбільше засмутилася пані Джо, головна наставниця Дена, який так зневажив її очікування. Погано вже те, що він вкрав гроші. Ще гіршою – брехня, а через неї звинувачення невинного. Але найжахливіше враження справила на пані Джо спроба Дена повернути гроші потайки, бо це вказувало не тільки на відсутність мужності, а й хитрість, що не віщувало нічого доброго в майбутньому. Та ще й ухиляння від усякої розмови про це й не бажання визнавати свою провину.

Минали дні. Ден навчався й працював, постійно похмурий і мовчазний, не виявляючи жодних ознак каяття. Знаючи, як поводитися з Нетом, він не шукав ні в кого співчуття й відкидав будь-які спроби товаришів до зближення. Все його дозвілля обмежалося блуканням полями й лісами.

– Якщо так піде далі, то він знову втече, – сказав одного разу пан Баер, засмучений марністю всіх своїх зусиль. – Він дуже молодий, щоб вести таке життя, як тепер.

– Ще донедавна я заклалася б, що ніщо не змусить його піти від нас, але нині він так змінився, що тепер я готова до всього, – відповіла бідолашна пані Джо, яку ніщо не могло втішити. Ден віддалився від неї навіть більше, ніж від інших, і, коли вона намагалася поговорити з ним наодинці, дивився на неї, як зацькований звір.

Нет всюди слідував за Деном, як тінь, і той не гнав його від себе так суворо, як інших, але часто говорив своїм звичайним різким тоном:

– Тепер всі знають, що ти не винен. Не хвилюйся за мене. Я перенесу це краще, ніж ти.

– Але мені шкода, що ти завжди один, – сумно відповів Нет.

– А мені це подобається, – й Ден йшов, стримуючи зітхання, бо насправді почувався дуже самотнім.

Проходячи якимось березовим гаєм, він побачив кількох хлопчиків, які бавилися тим, що вилазили на молоденькі деревця й гойдалися на них доти, поки гнучкий стовбур не опускався так низько до землі, що з нього можна було зістрибнути.

Ден зупинився на хвилину, але не виявив бажання приєднатися до забави. В цей час Джек став дертися на дерево. На жаль, він вибрав дуже високу березу, й, коли став розгойдуватися, вона тільки злегка нагнулася й він завис високо над землею.

– Злазь із дерева! Звідси ти не зіскочиш! – крикнув йому знизу Нед.

Джек спробував було злізти, але гілки вислизали з рук, а стовбур він не міг обхопити ногами. Деякий час хлопчик крутився й чіплявся, але безрезультатно. Нарешті, задихаючись від втоми, Джек знову повис на дереві й відчайдушно крикнув:

– Допоможіть мені! Підхопіть мене! Я зараз зістрибну!

– Ти розіб'єшся на смерть, якщо зістрибнеш! – вигукнув переляканий Нед.

– Потримайся ще трохи! – крикнув Ден і, видершись на дерево, дістався до Джека, який дивився на нього з надією й страхом.

– Ви обидва звалитесь! – кричав Нед, схвильовано бігаючи навколо берези, а Нет у цей час простягнув руки в божевільній надії підхопити того, хто падатиме першим.

– Відійдіть у бік, – спокійно сказав Ден.

Він теж повис на березі, від надмірної ваги вона зігнулася набагато сильніше, й тепер хлопці опинилися недалеко від землі.

Джек зістрибнув вдало, але дерево, звільнившись від половини вантажу, спружинило й піднялося вгору так стрімко, що Ден впав на землю та дуже забився.

– Все нормально, я зараз встану, – сказав він, сидючи на землі, зблідлий і шокований падінням. Хлопчики дивилися на нього із захопленням і тривогою.

– Ти молодець, Дене, і я дуже вдячний тобі! – вигукнув Джек.

– Не варто, це такі дрібниці, – пробурмотів Ден, повільно підіймаючись.

– Ні, не дрібниці, – заперечив Нед, – і я готовий потиснути тобі руку, попри те, що ти... – він проковтнув нещасливе слово, яке мало не зірвалося у нього з язика, й простягнув руку, вважаючи це виключно благородним вчинком зі своєю боку.

– Але я не подам руки такому негіднику, – сказав Ден і, презирливо глянувши на Неда, повернувся до нього спиною. А той, згадавши купання в струмку, квапливо пішов до будинку.

– Ходімо, Дене, обіприся на моє плече, – сказав Нет і пішов разом з ним. А хлопчики ще довго говорили про Дена, захоплюючись його сміливістю, й дуже шкодували, що злочасні гроші Томмі не провалилися крізь землю, перш ніж через них зчинилася така веремія.

Коли пан Баер наступного ранку зайшов до класу, обличчя його сяло. Хлопчики не розуміли, що сталося, тож з подивом дивилися на нього. Їм навіть спало на думку, що їхній наставник трохи не в собі, коли він швидко попрямував до Дена. Але, взявши його руки в свої і, міцно потиснувши їх, пан Баер щасливо всміхаючись сказав:

– Тепер я знаю все й прошу тебе пробачити мені. Ти вчинив великодушно, і я захоплююся тобою, попри те, що брехати негарно навіть із дружніх причин.

– Що це означає? – запитав Нет, проте Ден не сказав ні слова. Він тільки випростався, наче тягар звалилася з його спини.

– Ден не брав грошей Томмі! – голосно оголосив пан Баер.

– Так хто ж тоді узяв їх? – закричали всі в один голос.

Пан Баер показав на незайняте місце – всі глянули на нього і деякий час мовчали від подиву.

– Сьогодні рано вранці Джек пішов додому, залишивши ось цю записку, – сказав пан Баер. – Вона була прив'язана до ручки моїх дверей.

І він прочитав її вголос:

Це я взяв долар Томмі. Я дивився в шпаринку й бачив, куди він поклав його. Я боявся зізнатися раніше, хоч мені й хотілося. Нета мені було не дуже шкода, але Ден справжній чоловік, і я не можу більше мовчати. Я не витрачав цих грошей. Вони лежать під килимом в моїй кімнаті, якраз біля умивальника. Мені дуже шкода, що я взяв їх. Я йду додому і, напевно, ніколи вже більше не повернуся, тому Ден може взяти мої речі.

Джеск.

Це було не дуже витончене послання, кепсько написане, закапане чорнилом і вельми коротке, але для Дена воно мало величезну ціну. Коли пан Баер дочитав записку, Ден підійшов до нього і тремтячим голосом промовив:

– Ось тепер, сер, я зізнаюся, що винен, і прошу вас пробачити мені.

– Це була великодушна брехня, Дене, і я не можу не пробачити її. Але, як бачиш, вона не принесла жодної користі, – відповів пан Баер, поклавши йому руки на плечі й з любов'ю дивлячись на нього.

– Вона завадила хлопцям мучити Нету. Ось, для чого я зробив це. Він був страшенно нещасний. Я зміг винести це легше, – пояснив Ден, дуже задоволений, що може нарешті говорити після такого довгого й важкого мовчання.

– Значить, ти зробив це для мене? О, який ти добрий до мене! – вигукнув Нет, якому дуже хотілося обійняти свого друга й заплакати. Але він стримався: Ден вважав такі ніжності справою дівчат і обурювався подібним проявом почуттів.

– Заспокойся, адже все скінчилося добре, – сказав Ден, помітивши хвилювання Нету й, проковтнувши клубок, що підступав до горла, розсміявся так, як давно вже не сміявся. – А пані Баер знає? – раптом пристрасно запитав він.

– Авжеж. І вона така щаслива, що я, чесне слово, вже не знаю, що вона з тобою зробить, – відповів пан Баер.

Схвильовані й зраділі хлопчики оточили Дена. Але перш ніж він встиг відповісти на дюжину запитань, хтось крикнув:

– Трикратне «Ура!» на честь Дена! – і тут у дверях з'явилася пані Баер. Вона розмахувала кухонним рушником і, здавалося, була готова танцювати від радості, як робила в колишні часи, коли була дівчинкою.

– Раз, два, три! – крикнув пан Баер, і пролунало таке гучне «Ура!», що Ейзі здригнулася в себе на кухні, а старий пан Робертс, який саме проїжджав повз маєток, похитав головою, бурмочучи:

– Так, школи тепер зовсім не такі, як у мій час!

Ден деякий час тримався по-дорослому, але радісний вигляд пані Джо так його схвилював, що він кинувся в зал, а звідти у вітальню. Джо негайно побігла за ним, і обидвоє вони пропали на пів години.

Пану Баеру коштувало значних зусиль заспокоїти схвильованих хлопчиків. Всі були зворушені жертовністю двох друзів. Брехати, звичайно, недобре, але любов, яка цю брехню викликала, й мужність, з якою Ден виносив приниження за свого друга, зробили з нього героя в очах всієї школи.

Томмі одразу відновив повноцінну діяльність своєї фірми. Нет відчував безмежну відданість Дену. Всі хлопчики всіляко намагалися загладити перед ними обома свою колишню недовіру. Пані Джо раділа за своїх вихованців, а тато Баер згодом ніколи не пропускав нагоди розповісти цю зворушливу історію вірної дружби юних Дамона та Піфія⁶.

⁶ Дамон та Піфій – найкращі друзі та єдині герої, що вижили, з п'єси Ричарда Едвардса 1564 року.

XV. На вербі

Протягом цього літа стара верба бачила й чула багато всього, бо стала улюбленим місцем збору дітей. Вона, мабуть, була задоволена цим, оскільки завжди радо приймала гостей, а спокійний час, які вони проводили в зеленому гніздечку на її гілках, приносив їм неабияку користь.

В один із суботніх вечорів біля верби зібралася ціла компанія. Спочатку прийшли Нен і Дейзі з маленькими мисками та шматочками мила: часом на них нападало непереборне бажання очистити весь світ, і вони приходили, щоб попрати в струмку сукні та білизну своїх ляльок.

Ейзі не дозволяла їм «влаштувати бризготню» на своїй кухні, а у ванній їм було заборонено прати відтоді, як Нен забула закрити кран, і вода, перелившись через край, протекла крізь підлогу на стелю нижнього поверху.

Дейзі взялася до роботи, як завжди, акуратно. Спочатку вона випрала всі білі, а потім кольорові речі, виполоскала їх і повісила сушити на мотузочку, простягнуту між двома барбарисовими кущами, прикріпивши тоненькими прищіпками, які зробив для неї Нед.

А Нен поклала в миску всі речі одразу, залила їх водою, а потім зовсім забула про своє прання, бо почала збирати пух з будяків, яким хотіла набити подушку для вавилонської цариці Семіраміди – так називалася одна з її ляльок. На це пішло досить багато часу. Коли Нен повернулася й взялася до прання, то виявилось, що вся ляльчина одежина взялася зеленими плямами: на рожевих і блакитних сукнях, на сорочечках і навіть на найошатнішій гофрованої спідничці з оборками залишилися сліди від шовкової стрічки на чепчиках.

– О, ні, в мене все зіпсувалося! – зітхнувши, вигукнула Нен.

– Поклади їх вибілити на траву, – порадила досвідчена Дейзі.

– Гарзд, так і зроблю. А ми поки посидимо в гніздечку й дивитимемося, щоб їх не забрав вітер.

Гардероб вавилонської цариці був розкладений на березі, а прачки, перевернувши догори дном свої тазики, видерлися на вербу й, влаштувавшись у гніздечку, почали базікати, бо так роблять господині, відпочиваючи від домашньої роботи.

– Я зроблю перину до цієї нової подушки, – сказала панночка Круть-верть і почала перекидати пух з кишені в носовичок, розгубивши при цьому мало не половину.

– А я не робитиму цього. Тітка Джо каже, що перини дуже шкідливі. Мої діти завжди сплять на матрацах, – рішуче оголосила пані Шекспір Сміт.

– Ну а мої діти такі здорові, що часто сплять навіть на підлозі й не звертають на це уваги (що було чистою правдою). Я не можу зробити їм дев'ять матраців, а набивати перини – люблю.

– Може, Томмі дасть тобі трохи пір'я?

– Може, але я не заплачу йому нічого, нехай так дає, – сказала панночка Круть-верть, яка часто зловживала добросердечністю пана Томаса Бенга.

– Гадаю, що рожева сукенка злиняє раніше, ніж зелена пляма на ній, – завважила пані Сміт, дивлячись вниз і змінюючи предмет розмови: вона і її співрозмовниця багато в чому не сходилися, а пані Сміт була завжди дуже обережною – на відміну від Нен.

– Не біда. Мені набридли ляльки. Я, мабуть, скоро кину їх і займуся своєю фермою – гадаю, це веселіше, ніж обходити дітей, – сказала панночка Круть-верть.

– Але ти не повинна їх кидати! – вигукнула співчутлива пані Сміт. – Вони пропадуть без матері.

– Ну то й нехай! Мені набридло з ними возитися, я краще гратимуся з хлопчиками. За ними теж потрібно доглядати, – заперечила енергійна юна леді.

Дейзі не мала поняття про права жінок. Вона спокійно робила те, що хотіла, й ніхто їй не заважав, бо вона ніколи не бралася за те, що було їй не під силу.

Нен же хапалася за все одразу, не падаючи духом від невдач, і гаряче вимагала права робити те саме, що робили хлопчики. Вони сміялися над нею, гнали її від себе й намагалися не допускати її втручання в свої справи. Але вона не соромилася й домагалася свого, бо мала сильну волю.

Пані Баер співчувала дівчинці, хоч і намагалася стримувати її палке бажання повної свободи, радячи їй насамперед навчитися володіти собою.

Нен у свої рідкісні «лагідні» хвилини погоджувалася з її доводами, і вплив пані Баер мало-помалу поширювався на її свідомість. Тепер дівчинка вже не прагнула стати ковалем або кочегаром. Вона займалася фермою, й у цій роботі знайшла вихід для своєї невичерпної енергії.

Втім, це заняття задовольняло її не повністю: шавлія та майоран були безсловесними створіннями й не могли подякувати за турботу про них. А їй хотілося любити того, хто міг би усвідомлювати це, хотілося про когось піклуватися й комусь протегувати. Тож дівчинка була дуже щасливою, коли хлопчики приходили до неї з порізаними пальцями, гулями на голові та саднами, щоб вона їх «полікувала».

Помітивши це, пані Джо запропонувала їй повчитися правильно надавати першу медичну допомогу в няні. Нен виявилася дуже старанною ученицею й незабаром вже могла досить спритно робити перев'язки, ставити компреси й накладати пластирі. Хлопчики стали кликати її «доктор Круть-верть», а їй було дуже приємно.

Пані Джо одного разу навіть сказала чоловікові:

– Тепер я знаю, Фрице, що ми можемо зробити для Нен. У неї вже зараз є потреба приносити користь, і вона може в майбутньому стати суворою, сварливою та вічно невдоволеною жінкою, якщо позбавити її цього. Не стримуватимемо її палку, діяльну натуру, краще постараємося дати їй роботу до душі й переконаємо батька дозволити дівчинці вивчати медицину. З неї вийде прекрасний лікар, бо в неї є сміливість, міцні нерви, ніжне серце й вроджена любов і жалість до всього слабкого й стражденного.

Пан Баер спочатку усміхнувся, але потім погодився спробувати й доручив Нен доглядати за грядками з лікарськими травами. Він пояснив їй їх властивості та дозволив в разі легкого нездужання дітей пробувати на них дію цих трав. Нен взялася за справу дуже старанно, швидко все запам'ятовувала й виявляла стільки здорового глузду й інтересу, що професор був цілком нею задоволений.

Саме про свої трави думала вона, сидячи на вербі, коли Дейзі лагідно промовила:

– Я люблю займатися господарством і постараюся влаштувати хороший будинок для Демі, коли ми виростемо й житимемо разом.

– Ну а в мене немає брата, та й не подобається возитися з господарством, – рішуче відповіла Нен. – У мене буде аптека, а в ній багато-багато флаконів і коробочок з ліками. І я їздитиму на виклики до хворих і лікуватиму їх. Ось це буде добре!

– О, невже тобі подобаються ліки? Вони так погано пахнуть! Невже тобі подобається касторка!.. – вигукнула, здригнувшись від огиди, Дейзі.

– Але ж я не буду приймати їх сама, тому мені все одно, які вони на смак і на запах. Головне, що вони помічні від різних хвороб, а я люблю лікувати хворих. Пам'ятаєш, як я вилікувала маму Баер від головного болю? А в Неда від мого хмелю зубний біль пройшов всього через пару годин.

– І ти ставитимеш п'явки, висмикуватимеш зуби й вирізатимеш болячки? – запитала Дейзі, тремтячи від однієї думки про такі жахіття.

– Так, я робитиму все це. Якщо людина навіть впаде з даху й розіб'ється, я все-таки лікуватиму бідолагу. Мій дідусь був лікарем, і я бачила, як він зашивав одному хворому розірвану

щоку. А я стояла поруч, тримаючи губку, і ні крапельки не боялася. Тоді дідусь сказав, що я смілива дівчинка.

– Як це ти могла? Мені завжди дуже шкода хворих. Я люблю доглядати за ними, але не змогла б дивитися, як їх ріжуть і зашивають, – у мене затремтіли б ноги, і я втекла б. Ні, я зовсім не смілива дівчинка, – зітхнувши, сказала Дейзі.

– Тоді ти будеш у мене доглядальницею, сидітимеш біля моїх хворих, коли я відріжу їм що-небудь і випишу ліки, – сказала Нен, яка, очевидно, передчувала практику найгероїчнішого характеру.

– Гей, Нен! Де ти, Нен? – почувся голос знизу.

– Ми тут.

– Ай! Ай! – під деревом з'явився Еміль зі зморщеним від болю обличчям, притримуючи одну руку іншою.

– Що таке, що трапилося? – тривожно запитала Дейзі.

– Проклята скалка потрапила мені в палець, і я не можу її витягнути. Вийми її, Нен!

– Вона дуже глибоко, а в мене немає голки, – сказала Нен, уважно оглянувши забруднений в дьогті палець Еміля.

– Так візьми шпильку, – порадив він.

– Ні, шпилька дуже товста. В неї немає такого гострого кінчика, як у голки.

Дейзі опустила руку в кишеню і вийняла маленький пакетик, в якому знайшлося чотири голки.

– У Дейзі завжди знайдеться все, що потрібно, – сказав Еміль.

А Нен подумала про себе, що відтепер завжди триматиме в кишені коробочку з голками: у своїй практиці вона дуже часто мала справу зі скалками.

Дейзі закрила обличчя руками, а Нен сміливо почала оглядати палець і розшукувати скалку, причому Еміль давав їй вказівки, яких не знайти в жодній медичній книжці:

– Право керма!.. Так тримати!.. На другий галс! Крен! Кидай якір – ось вона!

– Висмокчи її! – наказала лікарка, розгледівши досвідченим оком скалку.

– Палець аж надто брудний, – заперечив пацієнт, трясучи своєю закривавленою рукою.

– Ну, постривай, я витягну її і зроблю перев'язку, якщо в тебе є носовичок.

– Немає в мене носовичка. Я візьму якусь з тих ганчірок.

– Ні-ні, не смій! Це лялькові сукні! – з обуренням вигукнула Дейзі.

– Візьми що-небудь он там, з моїх речей, – великодушно дозволила Нен.

Еміль спустився з дерева й схопив першу-ліпшу «ганчірку», яка потрапила йому під руку. Це виявилася та сама гофрована спідниця з оборочками. Нен це не спинило ні на мить і коли королівська спідничка перетворилася на чистеньку пов'язку, пані лікарка вийняла скалку, перев'язала палець і відпустила пацієнта з таким наказом:

– Тримай пов'язку вологою й не знімай її. Тоді палець у тебе не буде боліти й скоро заживе.

– А скільки накажете заплатити вам, лікарю? – сміючись, запитав командор.

– Нічого. У мене безкоштовна лікарня. Сюди приходять бідні, тож їх лікують даром, – повагом відповіла Нен.

– Дякую вам, лікарє Круть-верть! Я завжди звертатимуся до вас у разі потреби. – Еміль пішов, але скоро повернувся й сказав, бажаючи відплатити послугою за послугу:

– Лікарю, ваше ганчір'я розлітається.

Не звернувши уваги на нешанобливе слово «ганчір'я», дами квапливо спустилися з дерева й, зібравши випрані речі, вирушили додому, щоб затопити плиту й зайнятися прасуванням.

Порив вітру налетів на стару вербу, й вона зашелестіла листям, ніби сміючись над дитячим базіканням. Але тільки-но заспокоїлася, як інша пара пташок злетіла на неї для таємної розмови.

– Ну, тепер я відкрию тобі секрет, – повагом повів мову Томмі.

– Кажи, – сказав Нет, пошкодувавши, що не прихопив з собою скрипки, – так тихо й прохолодно було тут.

– Річ у тім, ми міркували про розгляд останньої справи й про сукупність всіх її обставин, – сказав Томмі, повторюючи деякі вирази з промови Франца, яку той виголосив у Клубі, не особливо піклуючись про сенс цих слів, – і я запропонував зробити Дену який-небудь подарунок, щоб загладити наші підозри, ну і висловити йому повагу тощо. І подарунок повинен бути дуже хороший і корисний, щоб він міг зберегти його завжди й пишатися ним. Як гадаєш, що ми вирішили йому подарувати?

– Сачок для метеликів, йому дуже хочеться його мати, – з тривогою в голосі сказав Нет, бо йому самому хотілося зробити такий подарунок Дену.

– Ні, сер! Ми вирішили купити йому мікроскоп, справжній мікроскоп, у який можна розглядати цих – як, пак, їх? – які живуть у воді, й зірки, і мурашині яйця, і всякі штуки. Це буде хороший подарунок, правда? – запитав Томмі, плутаючи мікроскоп з телескопом.

– Чудовий! О, яка новина! Але він же буде коштувати жахливо дорого! – вигукнув Нет, дуже задоволений, що нарешті оцінили його друга.

– Звичайно, але ми всі складемося. Я підписався на аркуші перший і пожертвував всі свої п'ять доларів. Якщо вже робити подарунок, так хороший.

– Як? Ти віддаси всі свої гроші? Який ти щедрий і добрий! – сказав Нет, дивлячись на Томмі з щирим захопленням.

– Розумієш, всі ці неприємності сталися через мої гроші, тож вони мені остогидли. Я більше не збиратиму їх, витрачатиму на що-небудь хороше, причому відразу ж, як отримаю. Тоді ніхто не стане заздрити мені й намагатися поцупити їх. А сам я тоді нікого не підозрюватиму і не боятимуся за своє майно, – відповів Томмі, якого дуже гнітили турботи й тривоги мільйонера.

– А пан Баер дозволить тобі так робити?

– Він каже, що це чудова ідея. І ще він каже, що багато хороших людей витрачали свої гроші на різні добрі справи, а не збирали їх. Він сам знає таких людей.

– Але твій тато багатий. Він теж витрачає гроші на інших?

– Точно не знаю. Я знаю тільки, що мені він дає все, що потрібно. Я поговорю з ним про це, коли поїду додому. В усякому разі, подам йому хороший приклад.

Томмі виголосив це так серйозно, що Нет не наважився засміятися, тільки завважив з повагою:

– Ти зможеш зробити багато хорошого на свої гроші, Томмі.

– Те саме каже й пан Баер. Він обіцяв порадити мені, як корисніше їх витрачати. Я почну з Дена. А коли в мене набереться ще долар чи парочка доларів, я зроблю що-небудь для Діка. Він такий славний хлопчина, а кишенькових грошей у нього дуже мало, всього лише один цент на тиждень. Він не може багато заробити, тож я піклуватимуся про нього, – сказав добрий Томмі, якому страшенно хотілося якомога швидше почати свою благодійність.

– Гадаю, ти чудово придумав. І я теж не збиратиму на скрипку, а куплю на свої гроші сачок Дену. Якщо він коштуватиме дешевше трьох доларів, то ще якийсь подарунок Біллі. Він так любить мене і хоч не бідна дитина, йому буде приємно отримати щось у подарунок. А я краще за всіх знаю, що йому найбільше сподобається.

І Нет почав роздумувати про те, як багато щастя можуть принести комусь його гроші.

– А тепер ходімо й запитаємо пана Баера, чи можна буде нам з тобою відправитися разом у місто в понеділок після обіду, – сказав Томмі. – Тоді ти купиш сачок, а я – мікроскоп. Франц і Еміль теж збираються в місто, і нам буде дуже весело походити по крамницях.

Взявшись за руки, хлопчики пішли додому, з комічною серйозністю обговорюючи нові плани й уже починаючи відчувати те глибоке задоволення, яке є наслідком навіть найменшого доброго діла.

– Полізли, посидимо на вербі й відпочинемо, поки розбиратимемо листя, що зібрали, – сказав Демі. – Тут так славно й прохолодно.

– Добре, – відповів Ден, і вони піднялися на дерево.

– Чому це листя в берези гойдається більше, ніж в інших дерев? – запитав допитливий Демі, впевнений, що в Дена, як завжди, знайдеться відповідь.

– Вони висять інакше. Бачиш, там, де стебло з'єднується з листом, він прикріплений ось так, а де з гілкою – по-іншому. Ось тому березове листя й тремтить від найменшого вітерця. У вербі листя висить прямо, тому гойдається менше.

– Як цікаво! А ось це листя? – запитав Демі, взявши гілочку акації, яку він зірвав, бо вона була дуже красивою.

– Воно закривається, якщо доторкнутися. Приклади палець до середини стебла й побачиш, як листя згорнеться, – відповів Ден, розглядаючи шматочок сланцю.

Демі доторкнувся до стебла, й листя одразу згорнулося – на гілці залишився ніби тільки один ряд замість двох.

– А ці? – запитав Демі, взявши нову гілку.

– Цими харчуються шовковичні черви. Вони живуть на тутових деревах. Я одного разу був на шовковій фабриці – там є кімнати з безліччю полиць, на яких лежали купи листя. І шовковичні черви їли їх так жадібно, що можна було почути шелест. Іноді вони навіть об'їдаються й умирають. Розкажи це Надутому Качану, – засміявшись, сказав Ден і почав вивчати шматочок покритого лишаями каменю.

– А я знаю одну річ про листя ведмежого вуха: феї вкриваються ним, як ковдрою, – сказав Демі, який ще не втратив віри в існування маленького світу ельфів і фей.

– Якби в мене був мікроскоп, я показав би тобі дещо цікавіше за фей, – сказав Ден, думаючи, що навряд чи в нього коли-небудь буде такий скарб. – Я знав одну стару, яка завжди носила чепчик з ведмежого вуха, бо в неї боліла голова.

– Як смішно! Це була твоя бабуся?

– У мене не було ніяких бабусь. А це була дуже дивна стара. Вона жила з дев'ятнадцятьма кішками в маленькому напіврозваленому будиночку. Її вважали чаклункою, але вона не була нею, хоч і дуже страшно виглядала. До мене вона була дуже добра й дозволяла грітися біля її вогника, коли в притулку зі мною поводитися дуже жорстоко.

– А що, ти жив у притулку для бідних?

– Недовго. Ну досить, я б не хотів говорити про це, – відрізав Ден і замовк.

– Розкажи, будь ласка, про кішок, – попросив Демі, шкодуючи, що поставив таке нетактовне запитання.

– Про них нема чого розповідати. У старенької було їх дуже багато, й на ніч вона садила їх у бочку. А я іноді їх випускав, і вони розбігалися по всьому будинку. Тоді стара їх ловила й знову садила в бочку, причому злилася й сварилася, як фурія.

– Вона любила їх? – розсміявшись, запитав Демі.

– Гадаю, так. Бідна стара! Вона підбирала всіх бродячих і хворих кішок в місті. І всякий, кому потрібна була кішка, йшов до тітки Веббер. Вона дозволяла вибирати будь-яку й брала за них по дев'ять пенсів. І так раділа, коли її кішки потрапляли в хороші руки!

– Мені хотілося б побачити цю тітку Веббер. Чи можна буде зайти до неї, якщо я потраплю в ті місця?

– Вона померла. Всі, кого я знав, померли, – уривчасто промовив Ден.

– Мені дуже шкода, – сказав Демі й хвилину сидів мовчки, роздумуючи, яку тему для розмови обрати, щоб не зачепити якусь болючу струну в Дена. Йому здавалося незручним продовжувати розмову про померлу стареньку, але кішки так цікавили його, що він не витримав і запитав:

– А вона лікувала хворих кішок?

– Так, іноді. У однієї кішки була зламана нога. Тітка Веббер прив'язала цю ногу до палички, й вона зрослася. В іншій кішки були якісь напади, від яких вона її вилікувала. Деякі кішки вмирили, й вона їх ховала. А якщо вони не могли одужати й мучилися, вона сама вбивала їх так, щоб вони не відчували болю.

– Як же? – зі страхом запитав Демі.

– Одна добра леді, що теж дуже любила кішок, навчила її цього. Тітка Веббер мочила губку в ефірі, клала її в чобіт, а потім засовувала в нього кішку головою вниз. Та в одну мить засинала, і стара топила її перш, ніж вона прокидалася.

– Я радий, що кішки не відчували болю. Розповім про це Дейзі. Скільки цікавого ти бачив у своєму житті, правда? – сказав Демі, роздумуючи про те, яким великим повинен бути досвід хлопчика, який стільки разів тікав і жив один, сам по собі, у великому місті.

– Іноді я думаю, що краще б я не бачив і не знав всього цього.

– Чому ж? Хіба тобі неприємно згадувати?

– Про деякі речі – до чорта неприємно. Ні, я не те хотів сказати, – зніяковіло пробурмотів Ден і закрив рот: заборонене слово ненавмисно зірвалося в нього з язика, попри те, що він намагався стримуватися, особливо при Демі.

– Нічого, вважай, що я не чув, – заспокоїв його хлопчик, – я впевнений, що наступного разу ти так не скажеш.

– Так, якщо зможу. Я намагаюся відвикнути, але мені ніяк не вдається, – з досадою сказав Ден.

– Ні, вдається. Тепер ти не говориш і половини тих бридких слів, які казав раніше. І тітка Джо дуже задоволена. Вона каже, що від цієї звички дуже важко відвикнути.

– Вона так говорила? – запитав Ден, і обличчя його відразу просвітліло. – Але ж... хто це там йде?

Виглянувши зі свого гніздечка, хлопчики побачили пані Джо, яка повільно йшла, на ходу читаючи книжку. Тедді шкутильгав за нею, тягнучи перевернутий догори візок.

– Почекаємо, поки вони нас побачать, – шепнув Демі, й обидва хлопці причаїлися. Пані Джо так занурилась у читання, що ступила б у струмок, якби Тедді не зупинив її:

– Мамочко, я хочу вудити!

Пані Джо підняла очі від цікавої книжки, яку їй уже цілий тиждень не вдавалося прочитати, й озирнулася в пошуках підхожої для вудки гілки. Але вона сама впала до її ніг. Джо глянула вгору й побачила хлопчиків, що сміялися в гніздечку.

– Нагору! Нагору! – закричав Тедді, розмахуючи руками, ніби збирався злетіти.

– Залазь, а я піду – мені потрібно поговорити з Дейзі, – сказав Демі й відправився розповідати сестрі захопливу історію про дев'ятнадцять кішках, бочку та чоботи.

Тедді незабаром опинився нагорі.

– Чи не бажаєте й ви? – сміючись, запитав Ден пані Джо. – Місця ще багато. Я подам вам руку.

Пані Джо озирнулася: ніде нікого не було видно.

– Добре, я вилізу, якщо ти не патякатимеш про це, – усміхнувшись, сказала вона й за мить вже сиділа поруч з хлопцями.

– Я не підіймалася на дерева відтоді, як вийшла заміж, а раніше дуже любила, – пані Джо озирнулася, дуже задоволена тінистим укриттям.

– Ви почитайте, а я бавитимусь з Тедді, – запропонував Ден, беручись майструвати вудку для малюка.

– Ні, мені щось вже не хочеться читати. Про що ви говорили з Демі? – запитала пані Джо.

– Ми розбирали листя, а я розповідав йому те, що про них знаю, – сказав Ден, насаджуючи велику синю муху на гачок, зроблений зі шпильки. – Ну, хлопче, можеш вудити.

Тедді нагнувся – всі його думки були зайняті рибою, яка, як він був упевнений, неодмінно клюне. Ден тримав малюка за сорочку, щоб він не впав у струмок.

– Тішуся, що ти розповідаєш Демі про листя та інші подібні речі, – сказала пані Джо, – саме це йому й треба. Було б добре, якби ти частіше говорив із ним і брав його з собою гуляти.

– Я з радістю брав би його, він такий славний, але...

– Але що?

– Але не думаю, що ви довірили б його мені.

– Чому ж?

– Демі дуже хороший і добрий хлопчик, а я такий поганий, що ви, напевно, хочете тримати його якомога далі від мене.

– Ні, неправда. І я можу цілком довірити тобі Демі, бо ти щиро намагаєшся виправитися й стаєш кращим з кожним тижнем.

– Справді? – зрадів Ден.

– Звичайно. Хіба ти сам не відчуваєш цього?

– Можливо, але я точно не знаю.

– А я знаю. І тепер охоче довірю тобі не тільки Демі, але й власного хлопчика, бо ти можеш багато чого їх навчити, причому набагато краще, ніж будь-хто інший.

– Невже? – з подивом запитав Ден.

– Демі потрібно якраз те, що є в тобі, – твердість і мужність. Він вважає тебе найсміливішим хлопчиком з усіх, яких коли-небудь знав, і захоплюється енергією, з якою ти берешся за будь-яку справу. Крім того, ти багато знаєш, і твої розповіді про птахів, тварин, бджіл і рослин для нього цікавіше за чарівні казки. А оскільки це будуть правдиві розповіді про те, що відбувається насправді, а не в його фантазіях, то вони принесуть йому безсумнівну користь. Тепер розумієш, як багато ти можеш для нього зробити й чому я хочу, щоб він частіше бував із тобою?

– Але я іноді ще грубо висловлююсь і можу навчити його чогось поганого. Це, звичайно, ненавмисно, але в мене може несвідомо вирватися яке-небудь слівце, як, наприклад, кілька хвилин тому, – чесно зізнався Ден.

– Я знаю, що ти спробуєш не робити й не казати нічого, що могло б зашкодити хлопчочкові. А Демі, зі свого боку, допоможе тобі. Він по-своєму має великий досвід, у нього незвичайно чиста душа і є те, що я дуже хотіла б прищепити тобі, мій милий, – хорошу поведінку.

Ден був дуже зворушений похвалою й довірою пані Джо. Ніщо не могло б принести йому стільки щастя, як право передавати свої скромні пізнання дитині, яку він дуже цінував, і ніщо не могло б так утримати його від усього лихого, як компанія милого, чистого хлопчика, дорученого його піклуванню.

Пані Джо і Ден мирно розмовляли, аж раптом Тедді захоплено скрикнув. Він, на їх превеликий подив, зловив форель, та ще в такому місці, де вона не ловилася вже кілька років. Тедді був у такому захваті від своєї незвичайної удачі, що хотів негайно показати свою здобич всім, перш ніж Ейзі посмажить її до вечері. Всі спустилися з дерева й пішли до будинку.

Через деякий час на вербу виліз Нед, але просидів там недовго, поки Дік і Доллі ловили для нього жуків і коників. Нед задумав пожартувати з Томмі: підкласти йому в ліжко з дюжину цих комах, щоб той провів пів ночі, ганяючись за ними по всій кімнаті. Після закінчення лову Нед нагородив мисливців кількома м'ятними коржиками й відправився готувати до ночі ліжко Томмі.

Впродовж години верба щось наспівувала сама собі, розмовляла зі струмком і дивилася на тіні, які дедалі подовжувалися, бо сонце опускалося нижче. Коли багряні промені заходу висвітлили її гілки, на алеї показався хлопчик. Він рухався крадькома, обережно озирючись. Перейшовши луг і побачивши біля струмка Біллі, хлопчик підійшов до нього.

– Піди до пана Баера, – таємниче прошепотів він, – і попроси його потихеньку, так, щоб ніхто не чув, прийти сюди.

Біллі кивнув і побіг, а хлопчик видерся на вербу й тривожно роззирнувся навсібіч.

Через п'ять хвилин з'явився пан Баер. Він підійшов до паркану, встав на нього і, спершись на край гніздечка, добродушно сказав:

– Дуже радий бачити тебе, Джеку. Але чому ж ти не прийшов прямо в будинок?

– Мені хотілося спочатку побачитися з вами, сер. Дядько велів мені повернутися сюди. Я знаю, що винен, але, сподіваюся, хлопці не будуть надто жорстокі до мене?

Бідному Джеку було вкрай незручно. Він явно шкодував про свою провину й соромився свого вчинку. Але сподівався, що його приймуть не надто суворо. Дядько вилаяв і жорстоко висік Джека за те, що той, по суті, вчинив так само, які він – старший чоловік.

Хлопчик просив, щоб його не відсиляли назад, але оскільки школа була дешева, то пан Форд наполіг на своєму. Джек повернувся, але вирішив спочатку побачитися з паном Баером, щоб заручитися його заступництвом.

– Я не можу відповідати за них, хоч постараюся, щоб хлопчики не були несправедливі до тебе. Якщо Дену й Нету, без будь-якої провини з їхнього боку, довелося стільки винести, то, гадаю, що ти, справді винуватий та маєш бути покараний, чи не так? – запитав пан Баер.

Він не сердився на Джека, але не хотів залишити безкарним вчинок, якому важко було знайти виправдання.

– Так, це справедливо. Але ж я повернув гроші Томмі й сказав, що каюся. Хіба цього мало? – невдоволено запитав Джек. Він міг зробити низький вчинок, але був недостатньо сміливий, щоб відповідати за його наслідки.

– Звичайно, мало. Гадаю, тобі слід публічно попросити вибачення в усіх трьох хлопчиків. Ти повинен розуміти, що протягом деякого часу твої товариші не зможуть ставитися до тебе з такою ж довірою й так само по-дружньому, як раніше. Але ти зможеш перенести це випробування, а я допоможу тобі. Брехня й злочинство – огидні недоліки, тож сподіваюся, що цей випадок послужить тобі корисним уроком. Я бачу, що ти соромишся, – це добрий знак. Постарайся терпляче перенести все, що на тебе чекає, й знову заслужити довіру хлопців.

– Я влаштую аукціон і продам задешево всі мої речі, – сказав Джек, думаючи, що тим самим він покаже своє каяття.

– А краще б просто роздати їх і почав жити по-новому. Будь чесний у думках, на словах і на ділі, та якщо навіть ти не заробиш і цента цього літа, то все одно будеш багатий восени, – гаряче сказав пан Баер.

Виконати його пропозицію було дуже важко, але Джек погодився: він зрозумів, що обманом нічого не виграєш, і дуже хотів повернути прихильність товаришів.

– Добре, я так і зроблю, – сказав він із раптовою рішучістю, яка сподобалася пану Баеру.

– Дуже добре! А я допоможу тобі. Ходімо й почнемо зараз же.

І тато Баер ввів хлопчика, що завинив, у колишній маленький світ, де його спочатку прийняли дуже холодно. Але ставлення до Джека стало потроху змінюватися, коли він довів, що отриманий урок приніс йому користь і що він щиро бажає виправитися.

XVI. Приручити лоша

«Що там робить цей хлопчик?» – подумала пані Джо, дивлячись з вікна на Дена, який бігав, описуючи кола, наче побився з кимось об заклад. Він був сам один і ним, здавалося, володіло дивне бажання бігати до знемоги або скрутити собі шию, бо згодом він ще став перестрибувати через паркани, перекидатися їй, нарешті, зовсім знесилений, впав на траву біля будинку.

– Що це ти робиш, Дене? – запитала пані Джо, вийшовши на ганок. – Готуєшся до змагань?

Ден швидко глянув на неї й, розсміявшись, сказав:

– Ні, я тільки хочу добряче втомитися.

– А чи не можеш ти робити це якимось іншим, більш спокійним способом? – запитала пані Джо, теж засміявшись і кинувши йому віяло з великого пальмового листа. – Можеш захворіти, якщо бігатимеш, як божевільний, у таку спеку.

– Я нічого не можу вдіяти. Мені потрібно кудись втекти, – відповів Ден з таким дивним виразом у неспокійних очах, що пані Джо стривожилася й швидко запитала:

– Хіба Пламфілд занадто тісний для тебе?

– Ні, але було б непогано, якби він був більшим. Я люблю його й таким. Тільки часом наче якийсь біс вселяється в мене, й тоді мені хочеться втекти.

Ці слова, схоже, вирвалися в нього проти волі, бо він виглядав засмученим: мабуть, йому спало на думку, що його можуть звинуватити в невдячності. Але пані Джо зрозуміла, що з ним відбувається, тож не стала дорікати, хоч їй було дуже важко.

Вона з тривогою глянула на хлопчика й ніби тільки зараз помітила, яким він став високим і сильним і яке енергійне в нього обличчя. Згадавши, що Ден багато років мав повну свободу, вона зрозуміла, що навіть незначні, як у них, у Пламфілді, обмеження, можуть бути важкими для хлопчика, коли ним опановував колишній вільний дух.

«Так, моєму дикому соколу потрібна більша клітка, – подумала вона. – Але якщо я випущу його на свободу, він може загинути. Потрібно знайти приманку, й досить сильну, щоб утримати його».

– Я розумію тебе, Дене, – сказала вона. – Це зовсім не «біс», як ти висловився, а цілком природне в молодості бажання свободи. Я свого часу відчувала те саме, й мені колись теж здавалося, що я маю втекти.

– Чому ж ви не втекли? – запитав Ден, спершись на низьке підвіконня. Видно було, що йому хотілося продовжити цю розмову.

– Я зрозуміла, що це безперспективно, й любов до матері втримала мене.

– У мене немає матері, – завважив Ден.

– А я думала, що тепер вона в тебе є, – заперечила пані Джо, ласкаво відкинувши жорстке волосся Дена з його гарячого чола.

– Ви дуже, дуже добрі до мене, і я ніколи не матиму змоги віддячити вам. Але ж це не одне і те саме, правда? – запитав Ден, пильно глянувши на пані Джо гарячим поглядом, глибоко її зворушивши.

– Так, це не одне й те саме, мій дорогий, але інакше й не може бути. Якби в тебе була рідна мати, це було б великим щастям для тебе. Але оскільки її немає, то ти повинен дозволити мені посісти її місце. Боюся, що я не зробила всього, що могла, інакше ти не прагнув би покинути мене, – сумно додала пані Джо.

– Ні, ви зробили все! – пристрасно вигукнув Ден. – Я не хочу йти й не піду, якщо тільки мені стане сил. Але часом зі мною діється щось дивне. Мені хочеться бігти, не озираючись, розламати що-небудь на шматки, побитися з ким-небудь. Не знаю, чому так буває...

Ден сказав це зі сміхом, крізь який пробивалася справжність: він звів свої чорні брови й з такою силою вдарив кулаком по підвіконню, що наперсток пані Джо підскочив і впав в траву. Ден підняв його й подав мамі Джо, а вона утримала на хвилину велику смагляву руку Дена у своїй руці й сказала:

– Добре, йди, Дене, якщо не можеш втриматися, тільки недалеко й повертайся швидше, бо ти мені дуже потрібен.

Погляд пані Джо, який супроводжував ці слова, ясно показував, чого вони їй коштували.

Цей несподіваний дозвіл бродяжити не тільки здивував Дена, а й відразу послабив його бажання піти. Він не розумів, чому так вийшло. А пані Джо прекрасно знала властивості людської натури: чим більше обмежувати Дена, тим сильнішим буде його бажання втекти. Але якщо надати йому свободу, то одне усвідомлення цієї свободи може задовольнити його.

І тоді він, знаючи, як дорога його присутність людям, яких він любить, не захоче їх засмучувати. Це був маленький досвід, і він вдався: Ден з хвилину постояв мовчки, машинально розриваючи на шматочки віяло й розмірковуючи. Хлопчик відчув, що пані Баер звернулася із закликком до його серця й до його честі. Подумавши, він твердо сказав:

– Поки я ще не піду, а коли не витримаю, то попереджу вас. Так можна?

– Так, нехай буде так. А тепер я постараюся знайти для тебе якусь справу, яка буде кориснішою за біганину лугом, шматування моїх віял і бійок з товаришами. Що б таке придумати?

І поки Ден марно намагався полагодити безнадійно зіпсоване віяло, пані Джо роздумувала про те, яке б заняття йому знайти. Аж раптом в голову прийшла несподівана думка.

– А чи хотілося б тобі стати моїм комісіонером і виконувати певні доручення? – запитала вона.

– Тобто їздити в місто й робити закупи? – уточнив Ден, явно зацікавлений такою пропозицією.

– Так. Францу це набридло, Сайлес зараз не може надовго відлучатися, а в тата Баера немає часу. Старий Енді – надійний кінь, ти вмієш добре правити й знаєш дорогу. Спробуймо. Може, ти визнаєш, що краще двічі-тричі на тиждень робити добру справу, ніж раз на місяць тікати з дому.

– Так, мені це подобається. Тільки я хочу їздити один і робити все сам. Інші хлопчики тільки заважатимуть мені, – сказав Ден, якого так захопила ця пропозиція, що він одразу набув поважного вигляду й заговорив тоном ділової людини.

– Якщо пан Баер не заперечуватиме, ти їздитимеш один. Еміль, напевно, буде незадоволений, але йому не можна довірити коня, а тобі можна. До речі, завтра базарний день, тож незабаром отримаєш список покупок. Подивися, чи в порядку віз, та скажи Сайлесу, щоб він приготував овочі й фрукти для мами. Тобі доведеться встати дуже рано, щоб повернутися до початку уроків. Впораєшся?

– Я й так зазвичай рано встаю, – й Ден поквапом надів куртку.

– А рання пташка завжди знайде черв'ячка, – весело сказала пані Джо.

– Так, і цього разу дуже хорошого черв'ячка, – з усмішкою відповів Ден і пішов, щоб перевірити батіг, приготувати віз і з поважним виглядом віддати розпорядження Сайлесу.

«До того часу, як це йому набридне й у нього знову з'явиться бажання втекти, я вигадую щось ще», – сказала собі пані Джо, складаючи список покупок і радіючи, що не всі її хлопчики схожі на Дена.

Пану Баеру не дуже сподобався цей план, але він погодився спробувати – в надії, що завдяки таким поїздкам Ден відмовиться від думки втекти з Пламфілда.

Наступного ранку Ден встав дуже рано. Приїхавши в місто, він акуратно виконав усі доручення й повернувся додому навіть до початку уроків – на подив пана Баера та на превелике задоволення пані Джо.

Командор трошки побурчав, образившись на те, що перевагу надано Дену, проте його незабаром втішили й чудовий замок, який йому подарували для шлюпочного сараю, й думка про те, що моряки призначені для значно вищої й почеснішої мети, ніж поїздки на возі й закупи провізії.

Упродовж кількох тижнів Ден цілком сумлінно виконував свої нові обов'язки, не заводив розмов про те, що йому хочеться втекти й поводитися цілком спокійно.

Проте якось тато Баер побачив, що він б'є Джека, придавивши його коліном до землі, а той відчайдушно кричить і благає про помилування.

– Гадав, ти вже перестав битися, Дене, – сказав пан Баер, поспішаючи на виручку Джеку.

– Ми не билися, а боролися, – крізь зуби відповів Ден, підіймаючись.

– А вийшло дуже схоже на бійку. І ти, напевно, погодишся зі мною, правда, Джеку? – запитав пан Баер, коли поборений джентльмен насилу встав на ноги.

– Він більше ніколи не змусить мене боротися. Трохи голову мені не розбив, – сказав Джек, притримуючи голову, ніби вона справді не дуже-то надійно трималася в нього на плечах.

– Ми почали жартома, – пояснив Ден, якому, схоже, стало ніяково, – але коли він впав, я не зміг втриматися... Мені дуже шкода, що я трохи пом'яв тебе, Джеку.

– Я розумію, в чому справа, – сказав пан Баер, якому дружина передала свою розмову з Деном про втечу. – Бажання побитися з ким-небудь було таким сильним, що ти не міг встояти. Тобі, мабуть, бійка так само потрібна, як Нету музика.

– Я не зміг втриматися, – повторив Ден і додав, поглянувши на Джека: – Якщо не хочеш отримати доброго прочухана, тримайся від мене якомога далі.

Джек миттєво зник.

– Я хочу запропонувати тобі противника міцнішого за Джека, – сказав пан Баер і, повівши хлопчика в закуток, де зберігалися дрова, показав йому на товсті кострубаті пні, які потрібно було розколоти.

– Коли тобі захочеться побитися, приходь сюди й тут приклади свою силу. Якщо розко- леш ці пні, буду тобі дуже вдячний.

– Добре, – відповів Ден і, схопивши сокиру, взявся за справу так енергійно, що тріски полетіли на всі боки, а пан Баер поспішив піти, не на жарт побоюючись за своє життя.

Після цього Ден часто приходив на той двір і воював з негіддливими сучкуватими пнями. Скинувши куртку й капелюха, він грізно дивився на своїх ворогів. Деякі з них приводили його в лютість, і він тихенько проклинав їх – доти, поки не долав. Тоді урочисто відносив в сарай оберемки вузлуватих дубових дров. Руки Дена були в пухирях, спина боліла, але ця робота принесла йому велику користь: кожен удар сокири давав вихід його невгамовній силі, яка інакше проявилася б якимось іншим, можливо, не таким позитивним чином.

«А що з ним робити, коли він все перерубає?» – з тривогою думала пані Джо.

Але Ден сам знайшов собі заняття, про яке деякий час ніхто не знав. Пан Лорі віддав на літо у Пламфілд лоша, яке вільно бігало великим пасовиськом за струмком, розпустивши пиш- ний хвіст і піднявши витончену голову. Всі хлопчики зацікавилися цим красивим розумним маленьким конем і часто приходили подивитися на нього. Проте незабаром це їм це набридло, й вони дали Принцу Чарлі спокій.

Одному тільки Дену ніколи не набридало спостерігати за лошам. Він щодня приходив привітатися з ним, приносив шматочки хліба, цукру або яблуко. Чарлі з вдячністю приймав частування, прихильно приймаючи дружбу Дена. Незабаром їхня любов стала такою сильною, що Чарлі негайно щодуху мчав до паркану з найвіддаленішого місця, якщо чув свист Дена. А хлопчик почувався щасливим, коли красива тварина клала йому голову на плече й дивилася на нього розумними і люблячими очима.

– Ми без слів розуміємо один одного, правда? – говорив Ден, радіючи, що Чарлі прив'язався до нього, і не розповідав про цю дружбу нікому. А коли ходив до свого друга, не брав з собою нікого, крім Тедді.

Пан Лорі, приїжджаючи в Пламфілд, не обходив увагою Чарлі й казав, що з осені його вже можна буде запрягати.

– Він скоро звикне, і з ним буде небагато клопоту, – сказав він якось. – Це така мила, лагідна тварина. Як-небудь спробую осідлати його.

– Він дозволяє мені надягати на нього вуздечку, – сказав Ден, який завжди був присутній при побаченнях пана Лорі з Чарлі, – але не думаю, що він навіть вам дозволить надіти на нього сідло.

– Я спробую домогтися цього ласкою. Не заперечуватиму, якщо він спочатку пару раз мене скине. З ним ніколи не поводитися грубо. Зрозуміло, його спочатку здивують нові порядки, але, вважаю, він не злякається, й усе пройде добре.

«Цікаво, що ж тоді зробить Чарлі?» – подумав Ден, коли пан Лорі пішов до будинку разом з професором, а Чарлі підбіг до огорожі, від якої відійшов при їхньому наближенні.

Раптом хлопчикові, що сидів на паркані так близько біля глянсуватої спини Чарлі, спало на думку самому спробувати осідлати коня. Не думаючи про небезпеку, Ден піддався спокусі й заскочив на Чарлі, який, нічого не підозрюючи, гриз яблуко. Але недовго тривала втіха Дена: злякано пирхнувши, кінь піднявся на диби й скинув його на землю. Ден впав на траву але, на щастя, не забився.

– А все-таки я сів на нього! – вигукнув він, схопившись на ноги. – Ходи-но сюди, негіднику, дай мені спробувати ще раз!

Але Чарлі не бажав підходити, і Ден дав йому спокій, однак все-таки вирішивши домогтися свого: така боротьба йому дуже подобалася. Через деякий час він приніс вуздечку й, надівши її на Чарлі, став бігати з ним по колу, поки той не втомився. Тоді Ден сів на паркан і став годувати коника хлібом. Дочекавшись зручного моменту, він схопився за повід і осідлав його.

Чарлі знову спробував позбутися вершника, але Ден сидів міцно: він уже практикувався на Тобі, який часом теж проявляв норов у такий спосіб. Чарлі здивувався й обурився. Кілька разів піднявшись на диби, він поскакав щодуху, а Ден знову звалився на землю.

Якби він не належав до тієї категорії хлопчиків, які залишаються цілі та неушкоджені за будь-якої небезпечної ситуації, то, напевно, зламав би собі шию. Але, на щастя, обійшлося тим, що приборкувач непокірних деякий час лежав, приголомшений падінням, а Чарлі, дуже задоволений, що скинув вершника, ганяв пасовищем, гордо піднявши голову.

Потім йому, мабуть, спало на думку, що з Деном трапилася якась біда, і він прибіг поглянути на свого друга. Ден дозволив коникові обнюхати себе, а потім серйозно подивився на Чарлі й твердо сказав, ніби той міг його зрозуміти:

– Ти гадаєш, що перемиг, але помиляєшся, друже. Я все-таки їздитиму на тобі, ось побачиш!

У цей день він більше не пробував сідати на Чарлі, але незабаром придумав новий спосіб привчити його носити на собі поклажу – прив'язав ременем на спину Чарлі згорнуту ковдру й залишив його бігати, підійматися на диби, валятися на землі й сердитися скільки завгодно.

Після кількох спроб позбутися ноші Чарлі підкорився й через деякий час дозволив Дену покататися на собі, хоч при цьому часто зупинявся й оглядався довкруг, ніби намагаючись сказати – терпляче, але з докором: «Я не розумію, що все це означає, але, гадаю, що ти не зробиш мені нічого поганого, тому дозволяю тобі таку витівку».

Ден пестив і хвалив Чарлі. Він їздив на ньому потроху щодня. Зрідка хлопчик падав, але не відмовлявся від свого наміру. Йому дуже хотілося осідлати Чарлі, але він нікому не

наважувався зізнатися, що їздить на ньому. Проте бажання його здійснилося завдяки Сайлесу, який бачив, як він об'їжджав Чарлі, й замовив за нього слівце.

– Знаєте, що останнім часом робить цей хлопець? – запитав він одного вечора пана Баера, після того як той віддавав йому розпорядження на наступний день.

– Який хлопець? – тривожно запитав пан Баер, чекаючи почути щось неприємне.

– Ден. Він об'їжджає лоша, й померти мені на цьому місці, якщо він не домігся свого, – усміхнувшись, повідомив Сайлес.

– Звідки ви знаєте?

– Ну, я часто доглядаю за хлопчиками – адже з них очей не можна спускати, й я знаю, що вони роблять. І ось коли Ден став ходити на пасовище й повертатися звідти в синцях, то зрозумів, що тут щось не так. Я нічого йому не сказав, а сховався на току й бачив звідти, як він їздить на Чарлі. Часто конячка його скидала, він падав, як мішок з борошном. Але Ден не промах. Він все виніс і як-не-як, але все-таки впорався зі справою.

– Вам слід було б зупинити його, Сайлесе: адже кінь міг покалічити або навіть убити Дена, – сказав пан Баер, розмірковуючи про те, які ще фантазії поселяться в голові його невгамовного вихованця.

– Ну, реальної загрози не було, – заперечив Сайлес. – Чарлі – така добродушна конячка, яких рідко зустрінеш. Та й не хотілося мені плутатися й заважати Дену, бо я люблю мужніх хлопців, а він – справжній сміливець. Тепер я знаю, що йому хочеться мати сідло, але він не наважується взяти потихеньку навіть старе. Так ось я й подумав розповісти вам все, може, ви дозволите йому об'їздити коня. Пан Лоуренс нічого не скаже, а для Чарлі це буде корисно.

– Подивимося, – сказав пан Баер і пішов до Дена.

Той одразу зізнався й з гордістю оголосив, що Сайлес має рацію, кажучи про його успіх. Ласками й наполегливістю він домігся того, що вже надягав на Чарлі вуздечку та їздив на ньому, сидячи на ковдрі замість сідла.

Пан Лорі схвально поставився до вправлянь Дена й дозволив брати участь у подальшому навчанні Чарлі. Водночас сам теж долучився до справи зі словами, що не дозволить хлопчикові перевершити дорослого чоловіка.

Завдяки Дену Чарлі дозволив приручити й осідлати себе. Пан Лорі об'їздив його, а потім, на превелику заздрість і здивування хлопчиків, дозволив Дену їздити на ньому верхи.

– Він красень, правда? – сказав якимось Ден, зіскочивши з сідла й обнявши однією рукою шию Чарлі. – І він так мене слухається!

– Так, тепер він став набагато спокійнішим, ніж раніше, коли був диким лошам, гасав пасовищем, перестрибував через паркани й час від часу тікав, – погодилася пані Баер.

– Точно. Тепер він не втече, навіть якщо я не утримуватиму його. А тільки-но свисну, він зараз же прибігає до мене. Я непогано його приручив, правда?

Було видно, що Ден дуже задоволений і пишається тим, що попри муштрування, Чарлі любить його більше, ніж свого господаря.

– Я теж приручала лоша й гадаю, що й мені це вдасться, якщо буду так само терплячою й наполегливою, як ти, – сказала пані Джо, усміхнувшись і поглянувши на Дена так виразно, що він зрозумів, про яке лоша вона каже, й відповів сміючись, але цілком серйозно:

– Ні, ми не стрибатимемо через паркани й не тікатимемо. Ми залишимося тут і дозволимо зробити з нас надійну й корисну пару, чи не так, Чарлі?

XVII. Літературний день

– Ідіть швидше, хлопці! Вже третя година, а дядько Фриц не любить, коли ви спізнюєтесь, – сказав Франц одного разу в середу, коли пролунав дзвоник, і юні джентльмени з найрозумнішим виглядом попрямували до музею, тримаючи в руках книжки й папір.

Томмі сидів у класі, нахилившись над закапаним чорнилом столиком і, охоплений запалом натхнення, швидко писав. Він дуже поспішав, бо зазвичай відклав справу до останньої хвилини. Коли Франц проходив повз двері, збираючи тих, хто запізнився, Томмі посадив останню пляму, написав останню каракульку й вискочив у вікно, розмахуючи папірцем, щоб чорнила швидше висохли. За ним пішла Нен з дуже поважним виглядом і з великим паперовим згортком в руках, у супроводі Дейзі й Демі.

З нагоди урочистого заходу музей ретельно прибрали. Сонце заглядало у велике вікно, на підлозі лежали легкі, точно мереживні, тіні від кучерявого хмелю, що ріс за стіною. Баери сиділи біля столика, на який склали твори після прочитання. Діти розташувалися півколом на складаних стільцях, ніжки яких іноді зсувалися від незручного руху, тоді його господ падав, викликаючи сміх у вченого зібрання.

Оскільки для прочитання всіх творів треба було занадто багато часу, то була встановлена черга. Цієї середи молодші учні мали б читати свої твори, а старші лише поблажливо слухати й критикувати.

– Спочатку леді, – сказав пан Баер, коли всі посідали й перестали шарудіти паперами. – Нехай починає Нен.

Дівчинка сіла близько до маленького столика й, засміявшись замість вступу, прочитала наступну чудову доповідь під назвою «Губка»:

– Губка, друзі мої, дуже цікава й корисна тварина. Вона живе на скелях, під водою, й люди віддирають її звідти, сушать, миють, бо маленькі рибки й комахи живуть в її дірочках. У моїй новій губці були черепашки, пісок. Деякі губки дуже красиві та м'які. Ними миють маленьких дітей. Губки вживаються для різних речей. Я скажу про деякі з них і сподіваюся, що ви, друзі мої, запам'ятаєте мої слова. Губкою миють обличчя. Мені самій це не подобається, але я все-таки мию своє обличчя, бо хочу бути чистою. Деякі люди не роблять цього й бувають брудними, – тут автор суворо глянула на Діка й Доллі, які трохи почервоніли й одразу вирішили митися якомога ретельніше. – Губка вживається ще для того, щоб будити людей (тут я маю на увазі переважно хлопчиків), – авторка знову зробила невелику павзу й із задоволенням відзначила стриманий сміх слухачів. – Деякі хлопчики не встають, коли їх будять, тоді Мері-Енн мочить губку й вичавлює воду їм на обличчя. І їх охоплює така лють, що вони одразу підхоплюються з ліжка.

Тут пролунав оглушливий вибух реготу, а Еміль, явно зачеплений, сказав:

– Гадаю, ти відхилилася від теми доповіді.

– Ні. Адже ми повинні писати про рослини або про тварин. А хіба хлопчики не тварини? – запитала Нен і анітрохи не збентежившись від голосного обуреного «Ні!», яке пролунало у відповідь, повела далі:

– Лікарі теж вживають губки. Вони мочать її в ефірі й тримають біля носа людей, коли виривають їм зуби. Коли я виросту, то теж даватиму хворим нюхати ефір, щоб вони заснули й не відчували, як я відрізатиму їм руки й ноги.

– А я знаю декого, хто вбивав ефіром кішок, – сказав Демі, але Ден змусив його замовкнути, підбивши ніжки його складного стільця й накинувши капелюх на обличчя.

– Я не хочу, щоб мене переривали, – сказала Нен, насупившись від таких непристойних витівок.

Порядок негайно ж відновився, а юна леді закінчила свою доповідь так:

– У моєму творі три моралі, друзі мої, – деякі присутні при цьому забурчали, але Нен не звернула на це уваги. – Перше: тримайте обличчя чистим. Друге: вставайте рано. І третє: коли губку з ефіром докладуть вам до носа, вдихайте її сильніше й не брикайтеся ногами – тоді вам витягнуть зуби без болю. Більше мені нічого додати.

І Нен, нагороджена шаленими оплесками, сіла на своє місце.

– Це дуже, дуже пізнавальний твір, і написаний з гумором, – сказав пан Баер. – Ти добре впоралася, Нен... Ну, а тепер Дейзі.

Щічки Дейзі розчервонілися, коли вона підсіла до столика.

– Я боюся, що мій твір вам не сподобається, – скромно сказала вона. – Він не такий хороший і смішний, як у Нен. Але я не змогла написати краще.

– Нам завжди подобаються твої твори, Дейзі, – заперечив дядько Фриц, і стриманий шепіт, що пронісся музеєм, підтвердив ці слова.

Тож Дейзі насмілилася й прочитала свій маленький твір під назвою «Кішка», який всі вислухали з повним розумінням.

– Я дуже люблю котів. Це такі милі, симпатичні й чистенькі тварини. Вони ловлять пацюків і мишей, дозволяють пестити себе й прив'язуються до тих, хто добрий до них. Кішки дуже розумні й можуть знаходити дорогу звідусіль. Маленьких кішок називають кошенятами, й вони такі чарівні створіння, ну прямо дуже... У мене є двоє кошенят. Їхню матір звать Топаз, бо в неї жовті очі. Дядько розповів мені чудову історію про людину, яку звали Магометом. У нього була красива кішка. Раз вона заснула в нього на рукаві, а йому потрібно було кудись йти. І він, щоб не розбудити її, відрізав у себе рукав. Він був доброю людиною. Деякі кішки ловлять рибу.

– І я ловлю! – крикнув Тедді й схопився з місця – йому дуже хотілося розповісти про свою форель.

– Т-с-с! – зупинила його пані Джо й посадила на місце, бо Дейзі терпіти не могла, коли її «перебивали», як казала Нен.

– Я читала про одну кішку, яка дуже спритно ловила рибу. Я намагалася привчити до цього Топаз, але вона не любить води, тому подряпала мене. Їй дуже подобається чай, і коли я граюся у своїй кухні, вона чіпає лапкою чайник доти, поки я не наллю їй трошки чаю. Топаз любить смачні речі та їсть яблучний пудинг і патоку. Інші кішки цього не їдять.

– Прекрасний твір! – крикнув Нет, і Дейзі сіла, радіючи з похвали свого друга.

– Я бачу, що Демі страшенно хочеться якнайшвидше прочитати свій твір, – сказав дядько Фриц. – Потрібно дозволити йому почати першим, а то він не витримає.

– Я вперше написав вірша! – сказав Демі, схопившись з місця, й гучним, урочистим голосом прочитав:

*Я розкажу про метелика –
Напрочуд гарне створіння!
Не гірше він за джмелика,
Але менше метушіння
Він створює, коли літає.
Метелик складає крила,
Коли вночі засинає, –
Вони в нього ніби вітрила,
Про це кожна дитина знає.
Метелик живе на свободі,
Не любить будинку чи клітки,
Метелик живе на природі
Та сідає на квітки –
Жовті, червоні та сині.*

*В нього маленькі вуса –
Та не схожі вони на осині.
Коли я бачу метеликів,
То завжди багато сміюся!*

Ці натхненні рядки привели аудиторію в повний захват, і Демі повинен був прочитати свій вірш вдруге, що виявилось для нього досить важким завданням: поет мало не задихнувся, дочитавши його до кінця на одному диханні.

– Ну, їй-богу, з нього вийде другий Шекспір! – вигукнула тітка Джо, від душі регочучи. Цей дивовижний поетичний твір нагадав їй один з її власних віршів, який вона написала в десять років. Той вірш починався такими тужливими рядками:

*Я б хотіла померти тихо,
Щоб метелики лиш літали
Біля гробу мого – не лихо,
Якби вони там танцювали...*

– Ну, а тепер Томмі! – сказав пан Баер, коли Демі нарешті сів на місце. – Якщо ти вжив стільки ж чорнил, скільки їх на зовнішньому боці паперу, то твій твір має бути дуже довгим.

– Це не твір, а лист. Бачте, я тільки після уроків згадав, що сьогодні моя черга, й не знав, що написати, а читати було вже ніколи. Тоді я подумав, що буде непогано, якщо я прочитаю листа, написаного бабусі. У ньому є трохи про птахів, і тому, гадаю, він згодиться.

Після такого вступу Томмі почав читати, час від часу зупиняючись, щоб розібрати свої ж власні каракулі:

– Мила бабусю, сподіваюся, що ти здорова. Дядько Джемс надіслав мені кишеньковий пістолет. Це дуже хороший пістолет, ось такий, – тут Томмі показав зборам чудовий малюнок, що зображав щось на зразок дуже складного насоса або маленької парової машини. – Пістолет заряджається ззаду й б'є дуже сильно та влучно. Я скоро стрілятиму білок. Я вже застрелив кілька птахів для музею. У них строкаті грудки, й вони дуже подобаються Дену. Він зробив з них чудові опудала. Вони зовсім як живі, сидять на дереві, тільки одна трошки схожа на п'яну. У нас недавно працював один француз, і Ейзі так смішно називала його, що я розповім тобі про це. Його звали Жермен. Вона спочатку кликала його Джеррі, а коли ми стали сміятися над нею, то стала називати його Джеремі. Коли ми й після цього сміялися, вона перехрестила француза в пана Джермані, а потім у Джеримана. Так вона й досі його називає. Я не можу писати тобі часто, бо дуже зайнятий, але я часто думаю про тебе й люблю тебе. Сподіваюся, що тобі живеться так добре, як це можливо без мене.

Люблячий тебе онук, Томас Бакмінстер Бенг.

P. S. Якщо ти втрапиш на поштову марку, згадай про мене.

P. S. S. Цілую всіх, а особливо тітку Ельміру. Чи робить вона, як і раніше, свої смачні торти з корицею?

P. S. S. S. Пані Баер просить передати тобі уклін.

P. S. S. S. S. Пан Баер теж, напевно, попросив би, якби знав, що я пишу тобі.

P. S. S. S. S. S. Тато хоче подарувати мені на день народження годинник. Я дуже радий, бо не знаю, котра година, й часто спізнююся в клас.

P. S. S. S. S. S. S. Сподіваюся скоро побачити тебе. Чи хочеш ти, щоб я приїхав до тебе?

T. B. B.

Після кожного постскрипту лунав вибух реготу, а коли Томмі дочитав останній, шостий, то так втомився, що із задоволенням сів і витер рукавом розрум'янене обличчя.

– Ну, а тепер я, – сказав Тедді, який вивчив маленький вірш і горів бажанням його прочитати.

– Він все забуде, якщо йому доведеться чекати, – сказала пані Джо, – а нам так важко було вивчити цей віршик.

Тедді підійшов до столу, вклонився й зробив реверанс, мабуть, не бажаючи нікого образити, й своїм тоненьким голоском швидко розказав вірш, роблячи наголоси на абсолютно невідповідних словах:

*Маленькі краплі води
Стають морями.
А десь далеко льоди
Стають шпильями
На поверхні землі.
Наша маленька сім'я
Ніби на кораблі –
Тут живемо всі ми:
Тато, мама і я.*

Закінчивши, Тедді заплескав у долоні, знову вклонився й зробив реверанс, а коли пролунали оглушливі оплески, підбіг до матері та сховав голову в неї на колінах, зовсім розгубившись від свого успіху.

Дік і Доллі не писали творів. Вони повинні були спостерігати поведінку тварин і комах, а потім розповідати те, що їм вдалося помітити. Діку це подобалося, і в нього завжди було що розповісти. Коли його викликали, він підійшов до столу і, глянувши на присутніх своїми ясними, довірливими очима, став дуже мило передавати слухачам свої спостереження:

– Я спостерігав за бабками й читав про них у книжці Дена, – сказав він, – тож намагати-мусь розповісти вам те, що запам'ятав. Над ставом літає безліч блакитних бабок, у них великі очі й дуже красиві, точно мереживні, крила. Я зловив одну бабку й добре її роздивився. Гадаю, це найкрасивіша комаха з усіх, яких я коли-небудь бачив. Бабки ловлять комах менших за себе й харчуються ними. У них є для цього такий дивний гачок, який згортається, коли вони перестають полювати... Ну, що б ще сказати? А, згадав! Вони кладуть яйця у воду, й ті опускаються на дно, а потім там, в мулі, з них виводяться маленькі, потворні личинки. Вони темного кольору, кілька разів змінюють шкіру й ростуть. Тільки подумайте! Потрібно цілих два роки, щоб вони стали бабками! Ну, а тепер я розповім вам найцікавіше, а ви повинні слухати уважно, бо, напевно, цього не знаєте. Коли для потворної личинки приходить час зробитися бабкою, вона якось дізнається про це, вибирається з води на якусь травичку, а її спинка лопається...

– Ну, в таке я ніколи не повірю! – сказав Томмі, який не вирізнявся спостережливістю, й вирішив, що Дік вигадує.

– Правда, що в личинок лопається спина? – звернувся Дік до пана Баера, який, на превелике його задоволення, ствердно кивнув головою.

– ...І звідти виходить бабка, – вів далі Дік. – Вона сидить на сонечку, дедалі міцнішає, а потім, розправивши крильця, летить і ніколи вже не робиться личинкою. Ось все, що я знаю. Але я постараюся підстергти личинку, коли вона перетворюється на бабку. Як, мабуть, приємно стати бабкою!

Розповідаючи про те, як відлітає бабка, Дік махнув руками, – здавалося, він бачив її та хотів піти за нею. Щось в його обличчі було таке, що наводило на таку думку: настане час і його бажання здійсниться – після довгих років страждань він вибереться на сонечко й, скинувши своє жалюгідне тіло, вбереться в нову, прекрасну форму.

Пані Джо притягнула до себе Діка й, поцілувавши його в худу щічку, сказала:

– Це дуже хороша історія, мій милий, і ти прекрасно все запам'ятав. Я напишу про це твоїй мамі.

Дік сидів у неї на колінах, радісно усміхаючись.

Доллі приготував коротеньку розповідь про качок, завчив її напам'ять і розказав монотонним голосом. Він не любив ні спостерігати, ні розповідати.

– Диких качок дуже важко вбивати. Мисливці ховаються, пускають плавати домашніх качок, щоб ті криками зазивали диких, і тоді стріляють в них. Іноді вони пускають замість живих дерев'яних качок, і дикі припливають подивитися на них. Вони, гадаю, жакливо дурні. Наші качки дуже ручні. Вони їдять страшно багато й постійно пхають свого носа у воду й бруд. Вони не особливо піклуються про свої яйця й дозволяють їх брати.

– Мої не дозволяють! – крикнув Томмі.

– А деякі дозволяють, так говорить Сайлес. Іноді кури висиджують каченят і піклуються про них, але не люблять, коли ті йдуть у воду й починають страшно метушитися. Але маленькі каченята зовсім не бояться води. Я люблю їсти фаршированих качок з яблучним соусом.

– Мій твір про сов, – сказав Нет, коли до нього дійшла черга. І він прочитав твір, написаний не без допомоги Дена:

– У сов великі голови, круглі очі, гачкуваті дзьоби й міцні, сильні кігті. Пір'я в них дуже м'яке й настовбурчене. Соби бувають різних кольорів: сірого, темного, білого й жовтого. Вони літають повільно, майже безшумно, полюють за мишами, маленькими пташками, кажанами і влаштовують гнізда в дуплах дерев або захоплюють гнізда інших птахів. Велика вухата сова відкладає два яйця, більших за курячі, червонувато-бурого кольору. Пугачі натомість відкладають п'ять білих яєць. Вони страшно кричать ночами, ковтають мишей і кажанів цілком, а з того, чого не можуть перетравити, скачують кульки й випльовують їх.

– О, як смішно! – вигукнула Нен.

– Соби не можуть бачити вдень. Вони кидаються при сонячному світлі, як сліпі, а інші птахи ганяються за ними й б'ють дзьобами. Сова вухата дуже велика, майже, як орел. Вона харчується кроликами, щурами, зміями, птахами й влаштовує гніздо в ущелинах скель або в старих, розвалених будинках. Біла сова схожа на яструба, вона живе біля моря та в холодних країнах. Є сови дуже маленькі, які риють нори, як кроти. Найчастіше зустрічається стодола сова. Я бачив таку сову в дуплі дерева. Вона була схожа на маленьку сіру кішку й дивилася одним оком, а інше в неї було заплющене. Стодолі сови полюють ночами й, сидячи де-інде, підстерігаючи кажанів. Я зловив одну сову – ось вона!

І Нет вийняв з-під курточки невелику сову, яка мружила очі, стовбурчила пір'я й здавалася сонною й переляканою.

– Не чіпайте її, зараз буде вистава! – вигукнув Нет, з гордістю дивлячись на свою сову. Він надів на неї вирізаний з паперу трикутний капелюх і окуляри, які надали їй такого вченого вигляду, що глядачі не могли втриматися від сміху. Вистава закінчилася тим, що Нет розсердив птаху так, що вона вчепилася за носовичок і повисла на ньому вниз головою. Її пустили політати, і вона, сівши на купу соснових шишок, стала пильно й з великою гідністю оглядати присутніх, чим дуже всіх насмішила.

– Прочитаєш або розкажеш нам що-небудь, Джордже? – запитав пан Баер у Надутого Качана, коли гамір стих.

– Я дуже багато читав і вчив про кротів, але майже все забув. Вони риють нори, – туди ллють воду, коли хочуть їх зловити, – і вони дуже часто їдять, – сказав Надутий Качан та сів, шкодуючи, що не записав свої спостереження, трохи зніяковілий від того, що всі усміхнулися, коли він навів останній з трьох фактів, які засіли в пам'яті.

– Отже, на сьогодні закінчили, – сказав, встаючи, пан Баер, але Томмі квапливо зупинив його.

– Ні, не закінчили! Хіба ви не знаєте? Адже ми ще повинні піднести декому одну річ! – і він відчайдушно закліпав очима, зробивши окуляри зі своїх пальців.

– А, так, я й забув!.. Ну йди, Томмі! – сказав пан Баер і знову сів, а всі хлопчики, крім Дена, чогось усміхнулися.

Нет, Томмі й Демі вийшли з музею й одразу повернулися з червоним сап'яновим футляром, який Томмі вніс на кращій срібній таці пані Баер. У супроводі Нета й Демі він підійшов до Дена, який нічого не запідозрив та дивився на них так, ніби думав, що вони збираються пожартувати над ним.

Томмі приготував для цього випадку надзвичайно витончену й зворушливу урочисту промову, але, коли настала хвилина говорити, все вилетіло в нього з голови, й він сказав тільки кілька простих, душевних слів:

– Ми всі, Дене, хочемо зробити тобі подарунок. Ти пережив недавно не найкращі часи, й ми в цьому винні. Ось нам і захотілося винагородити тебе й показати, як ми тебе любимо за те, що ти такий молодець. Будь ласка, візьми наш подарунок. Нам так хочеться, щоб він тобі сподобався!

Від здивування Ден почервонів до вух і, ставши одного кольору з футляром, пробурмотів:

– Дякую вам, друзі!

Але, відкривши футляр і побачивши, що в ньому лежить, схопив омріяний скарб з таким захопленням, що всі залишилися задоволені.

– Яка чудова річ! Які ж ви славні хлопці, що надумали подарувати мені цю штуку! Мені страшенно хотілося мати мікроскоп. Давай свою лапку, Томмі!

У відповідь до нього простягнулася безліч лапок: хлопчики, в захваті від радості Дена, оточили його, щоб потиснути йому руку й поговорити про можливість свого подарунка. Під час цієї веселої балаканини Ден глянув на пані Джо, яка щиро раділа від того, що відбувається.

– Ні, я тут ні при чому, – сказала вона у відповідь на вдячний погляд Дена, що ніби дякував їй за цю щасливу мить. – Хлопчики все придумали самі.

Ден усміхнувся й відповів тоном, зрозумілим тільки їй одній:

– І все-таки це ви.

Пробравшись між хлопчиками, він простягнув руку спочатку їй, а потім професору, який так і сяяв, дивлячись на своїх вихованців.

Ден подякував їм обом міцним, сердечним рукостисканням – за те, що вони підтримали його й подарували щасливий будинок і сім'ю. Він не вимовив ні слова, але вони й так зрозуміли, що він міг би сказати, а маленький Тедді висловив за них задоволення, яке вони відчували. Він нахилився з рук батька до свого друга й, обнявши його, сказав:

– Мій милий Денні! Тепер всі його люблять!

– Підійди сюди, Дене, й покажи нам що-небудь у твій мікроскоп, – сказав Джек, якому було так ніяково під час цієї сцени, що він, напевно, пішов би, якби його не втримав Еміль.

– Зараз. Глянь-но сюди й скажи, що ти про це думаєш, – сказав Ден, якому дуже хотілося продемонструвати свій дорогоцінний мікроскоп.

Він поклав туди жука, який випадково опинився на столі. Джек нахилився до окуляра, але раптом підняв голову та з подивом вигукнув:

– Господи, які у нього щелепи! Так ось чому він так боляче щипає, коли його схопиш!

– Він мені підморгнув! – закричала Нен, яка встигла зазирнути в мікроскоп, просунувши голову під лікоть Джека.

Всі помилювалися на жука, а потім Ден показав товаришам безліч дивовижних речей: пір'ячко на крилах нічного метелика, волосся, прожилки листка, які ледь бачило неозброєне око, а під мікроскопом вони нагадували товсту сітку, шкіру їхніх власних пальців, нерівну, ніби на ній були пагорби й долини, павутину, схожу на шовкові нитки, а також жало бджоли.

– Це точно чарівні окуляри, про які йдеться в моїй книжці казок, але тільки ще цікавіше! – вигукнув захоплений Демі.

– Тепер Ден – справжній чарівник, – сказав пан Баер, дуже задоволений, що мікроскоп зацікавив хлопчиків. – Він зможе показати вам стільки цікавого! В нього є те, що для цього необхідно, – терпіння і любов до природи. Ми живемо в повному чудес, прекрасному світі. І цей мікроскоп може багато чого вас навчити... Ну, до побачення, мої милі. Залишайтеся з вашим новим професором природничих наук.

І пан Баер пішов, дуже задоволений цим днем.

XVIII. Урожай

Ділянки дітей цього літа були неабияк доглянуті, тож вересень приніс багатий урожай. Джек і Нед виростили на своїх грядках картоплю – найвигідніший продукт. У них вийшло дванадцять мішків, які вони й продали за хорошу ціну пану Баєру, бо в будинку їли багато картоплі.

Еміль і Франц посіяли пшеницю, змолотили її на току, відвезли на млин і гордо повернулися додому з борошном, якого могло вистачити на багато пудингів і пирогів. Вони не взяли за це грошей, бо, як висловився Франц, «ми ніколи не будемо в змозі заплатити дядькові Фрицу за все, що він для нас зробив, навіть якби ми сіяли пшеницю все наше життя».

У Нета вродило стільки бобів, що його охоплював відчай від думки, що їх треба лушити. Але пані Баєр придумала прекрасний спосіб: сухі боби розклали на току, Нет заграв на скрипці, а хлопчики почали танцювати на них кадриль – доти, поки всі боби не полушилися самі. Ця розвага принесла хлопцям велике задоволення.

Натомість шеститижневі боби в Томмі не вродили. Спочатку вирости їм завадила посуха, бо Томмі їх не поливав, а потім хлопчик узагалі кинув напризволяще, бо чомусь сам себе запевнив, що вони виростуть і без його допомоги. Нещасні боби довго боролися з жуками й бур'янами, але врешті-решт вибилися з сил і загинули.

Тоді Томмі пересадив на свою грядку весь реп'ях, який тільки зміг знайти, старанно доглядав за ним і виростив – для Тобі, який дуже любив ці колючі ласощі й із задоволенням з'їв увесь урожай. Хлопці довго сміялися над реп'яшником Томмі, але він запевняв, що йому набагато приємніше працювати для Тобі, ніж для самого себе, й оголосив, що на наступний рік віддасть всю свою землю черв'якам, равликам і реп'яхам, щоб не тільки в ослика, але і у черепах Демі, й у сови Нета була їхня улюблена їжа. Це було дуже в дусі доброго, безтурботного Томмі!

Демі все літо постачав свою бабусю салатом, а восени послав дідусю кошик ріпи, до того вичищеної, що вона стала схожою на великі білі яйця. Його бабуся була в захваті від салату, а дідусь часто казав таке:

Ощадливий Лукулл їв смажену ріпу вдома у сабінян.

Любителю античних вчень ці підношення від маленького онука здавалися цілком прийнятними, понад те – приємними... та класичними.

На грядці Дейзі росли тільки квіти. Вони дуже гарно цвіли все літо – яскраві, красиві й запавні. Вона любила свою охайну діляночку й годинами не виходила звідти, доглядаючи за трояндами, братками, запашним горошком і резедою так само дбайливо й ніжно, як за своїми ляльками. За кожної нагоди вона посилала маленькі букетики в місто, а в Пламфілді всі вази були в її розпорядженні.

Дейзі придумувала різні фантастичні історії про свої квіти й часто розповідала їх дітям. На фіалках вона показувала, як мачуха, вся в пурпурі та золоті, сидить на зеленому стільці, у двох її дітей у яскраво-жовтих сукнях теж є своє місце, натомість пасинки, що в темному одязі, мусили сидіти разом на одному стільчику, а бідний маленький тато в червоному ковпачку, ледь виднівся з серцевини квітки.

Вона запевняла, що канаркова трава схожа на маленьких канарок, які розмахують своїми крильцями, й описувала це так жваво, що слухачам починало здаватися, ніби пташки зараз полетять. Вона робила з білого та яскраво-червоного маку чарівних лялечок в гофрованих платтячках, зелених трав'яних поясах і дивовижних капелюшках на зелених голівках.

Потім вона садила цих лялечок в човники зі стручків і вітрилами, зробленими з пелюсток троянд, і пускала їх плавати тихим прудиком. Переконавшись, що на світі немає ельфів, Дейзі стала робити їх сама й дуже любила своїх маленьких друзів.

Нен посяяла лікарські трави, за якими доглядала з надзвичайною любов'ю й турботою. У вересні в неї було багато справ. Вона зрізала, сушила й зв'язувала в пучки лікарські рослини та записувала в зошит, в яких випадках та які з них слід застосовувати. Вона зробила безліч дослідів і, звичайно, нерідко помилялася. Тепер вона хотіла бути акуратною, щоб ще раз не нашкодити кошеняті Дейзі, давши йому полину замість м'яти.

Дік, Доллі й Роб метушилися на своїх грядках більше за всіх інших разом узятих. Перші двоє посадили петрушку й моркву та з нетерпінням чекали, коли можна буде висмикнути та зірвати ці вітамінні рослини. Дік навіть спробував витягти потайки морквину, але потім знову посадив її, переконавшись, що Сайлес мав рацію, коли сказав, що ще рано.

У Роба вирости чотири маленькі гарбузи й один величезний – і всі подумали, що він незвичайний. І справді, на ньому могли поміститися дві маленькі дитини. Гарбуз, здавалося, забрав собі все, що було поживного на грядці, а також все сонячне світло.

Роббі так ним пишався, що водив до нього екскурсії, а коли почалися морози, закривав його на ніч старою ковдрою й підтикав з усіх боків, ніби гарбуз був маленькою дитиною. В той день, коли гарбуз зрізали, він не дозволив нікому до нього доторкнутися й мало не потягнув спину, поки віз його на тачці в комору. А Дік і Доллі бігли попереду, щоб розчищати дорогу. Мама обіцяла Робу зробити з цього гарбуза піріжки на День подяки й натякнула, що в неї є план, який покриє славою і цей чудовий гарбуз, і його власника.

Бідний Біллі посадив огірки, але, на жаль, сам їх виполов, а лободу залишив. Ця помилка засмутила його хвилин на десять, але потім він забув про неї й посіяв жменю блискучих гудзиків, очевидно, переплутавши їх з монетами, бо думав, що їх число збільшиться до осені, й у нього буде стільки ж грошей, скільки в Томмі.

Ніхто не зупиняв його, і хлопчик робив зі своєю грядкою все, що хотів, тож скоро вона мала такий вигляд, ніби перенесла кілька маленьких землетрусів. Коли ж настав день жнив, у Біллі не виявилось нічого, крім каменів і бур'яну, якби добра стара Ейзі не повісила пів дюжини апельсинів на сухий кущ, який він встромив посередині грядки. Біллі був у захваті, й ніхто не зіпсував йому задоволення поясненням цього дива.

Надутому Качану, з його динями й кавунами, довелося винести чимало випробувань. Оскільки йому страшенно хотілося швидше їх спробувати, він влаштував собі бенкет і нишком з'їв зелену диню. Після цього так захворів, що здавалося сумнівним, чи з'їсть він коли-небудь ще хоч шматочок. Однак він все-таки одужав і, коли достигла його перша диня, всіх нею пригостив, а сам навіть не спробував.

Дині й кавуни встигли рано, бо він зробив у своїй грядці скат на південь, тож овочі набралися сонця й мали бути дуже смачними. Три найкращі кавуни Надутий Качан залишив на грядці й оголосив, що продасть їх одному з сусідів.

Це було дуже неприємно хлопчикам, які розраховували з'їсти їх самі, й вони висловили своє незадоволення вельми оригінальним способом. Коли одного разу вранці Надутий Качан відправився поглянути на свої кавуни, він з жахом побачив, що на зеленій шкірці кожного з них вирізано слово «свиня». Розлютившись, хлопчик побіг скаржитися пані Баер. Вона вислухала його, погорювала разом із ним, а потім сказала:

– Якщо ти хочеш, щоб сміялися не над тобою, а над тими, хто це зробив, то я допоможу тобі. Але тільки ти повинен будеш розпрощатися з думкою про їхній продаж.

– Добре, нехай так. Побити їх всіх я не можу, але неодмінно хочу хоч чимось відплатити за образ, – пробурчав Надутий Качан, який ніяк не міг заспокоїтися.

Пані Джо добре знала жартівників на ім'я. Напередодні ввечері вона помітила, що троє хлопців сіли в куточку дивана, підозріло близько зсунувши голови. А коли ці голови закивали й

почулося стримане хихотіння й шепіт, вона відразу зрозуміла, що замишляється якась витівка. Шелест вишневого дерева вночі під вікном Еміля й порізаний палець Томмі підтвердили її здогадку.

Трошки заспокоївши розлюченого Надутого Качана, пані Баер попросила його принести в її кімнату нещасні кавуни, з якими обійшлися так погано, і не говорити нікому про те, що трапилося. Він так і зробив, а три пустуни були сильно здивовані тим, що їхня витівка не справила ніякого ефекту. Це зіпсувало їм все задоволення, а раптове зникнення кавунів стривожило. До того ж добродушне й спокійне обличчя Надутого Качана, який здавався в цей день ще лагіднішим, ніж зазвичай, і дивився на них ніби з жалем, приводив їх у крайнє здивування.

За обідом все з'ясувалося. Коли пудинг був з'їдений, Мері-Енн, ледь стримуючи сміх, внесла величезний кавун. За нею йшов Сайлес з іншим кавуном, а Ден замикав похід, тримаючи в руках третій. Кавуни поставили перед трьома винуватцями, й вони прочитали вирізані на шкірці написи, додані до слова, яке вони вирізали самі: «З привітом від свині».

Інші хлопчики теж прочитали послання й голосно розреготалися: їм уже встигли шепнути, в чому тут справа.

Еміль, Нед і Томмі ховали очі й не могли сказати ні слова на своє виправдання. Врешті-решт вони вчинили розсудливо, приєднавшись до загальних веселощів. Потім розрізали кавуни й почали пригощати присутніх, оголосивши, що Надутий Качан вчинив дуже розумно й великодушно, відплативши їм добром за зло, а всі присутні приєдналися до цієї думки.

У Дена не було ділянки, бо він займався іншими справами: допомагав Сайлесу, рубав дрова для Ейзі та тримав галявину в такому порядку, що біля дверей пані Джо завжди були рівні доріжки, облямовані акуратно підстриженим газоном.

Дену було трохи прикро, що він нічим не може похвалитися. І з настанням осені став збирати свій урожай – у лісі. Щосуботи вставав дуже рано й повертався пізно, навантажений здобиччю. Він знав місця, де ростуть найкращі лаврові корінці, куди білки відправляються за горіхами, де можна знайти білий дуб, кора якого так високо цінується, і де росте чемериця, якою няня лікує порізи. Він прикрашав вітальню пані Джо найкрасивішим жовтим і червоним осіннім листям, різними травами та мохами – то смарагдово-зеленими, то з червоними краями.

– Мені тепер нема чого ходити в ліс: Ден приносить його мені сюди, – говорила пані Джо, прикрашаючи стіни жовтим кленовим листям і гірляндами з червоної жимолості або ставлячи у вази папороть, гілки болиголову з ніжними шишечками й пізні осінні квіти. Урожай Дена їй дуже подобався.

Велике горище було заповнене всілякими припасами. Квіткове насіння Дейзі в чистеньких пакетиках з приклеєними до них ярликами лежали в ящику триногого столу. Трави Нен висіли пучками на стіні, наповнюючи повітря своїм ароматом. Томмі поставив тут великий кошик з реп'яхом, а Демі приготував запас жолудів для своїх улюбленців. Але найбагатшим був урожай Дена. Мало не половину горища займали різні горіхи. Вони поступово сохли й ставали дедалі смачнішими.

Одне горіхове дерево, що росло неподалік будинку, Роб і Тедді вважали своїм. У цьому році воно рясно вродило, горіхи, дозріваючи, падали в траву, й білки підбирали їх набагато спритніше, ніж маленькі Баери.

Батько сказав їм (хлопчикам, а не білкам!), що горіхи вважатимуться їхніми, якщо ті збиратимуть їх самі, без сторонньої допомоги. Ця легка робота дуже подобалася Тедді, однак він швидко втомлювався й залишав свій кошик, наповнений до половини, чекати під деревом. Але наступний раз довго не наставав, а білки тим часом старанно працювали. Їхня спритність тішила хлопчиків, поки якимось Сайлес запитав:

- Ви що, продали свої горіхи білкам?
- Ні, – відповів Роб, не розуміючи, що хоче сказати Сайлес.
- Тоді вам краще прискоритися, бо вони нічого вам не залишать.

– Ну, нам варто тільки взятися! Горіхів так багато, що ми зберемо, скільки захочемо.

– Ні, тепер їх падає вже дуже мало, а на землі білки майже все підчистили, подивіться самі.

Роббі побіг подивитися й страшенно засмутився, побачивши, що горіхів справді мало. Він покликав Тедді, й вони обидва взялися до роботи, а білки сердито стежили за ними, сидячи на паркані.

– Ну, Тедді, тепер нам потрібно збирати горіхи, тільки-но вони впадуть, – сказав Роб, – а то ми не наберемо й кухлика, й усі сміятимуться над нами.

– Так, не потрібно віддавати їх білкам, – сказав Тедді й насупився, дивлячись на маленьку тваринку, яка обурено махала хвостом.

Вночі сильний вітер позбивав рештки врожаю, й пані Джо, прийшовши будити синів, весело сказала:

– Вставайте швидше, діти. Білки вже взялися за справу. Вам сьогодні доведеться добряче попрацювати, інакше вони залишать вас ні з чим.

– Ні, ми їм не дозволимо! – вигукнув Роббі, й квапливо напившись молока, рушив рятувати свою власність.

Тедді кинувся за ним і працював з усіх сил, бігаючи туди-сюди то з повними, то з порожніми кошиками. Хлопчики все ще нишпорили в листі, коли дзвоник покликав на уроки.

– Тату, тату, дозволь мені залишитися збирати горіхи! А то ці підлі білки все заберуть. Я потім вивчу й відповім мої уроки! – вигукнув Роб, коли вбіг до класу, розчервонілий від холодного вітру й активної роботи.

– Якби ти щоранку вставав раненько й збирав горіхи потроху, то тепер ні до чого було б так поспішати. Скільки разів тобі говорилося, Робе, але ти не звертав уваги. Я не можу дозволити тобі ставитися до уроків так само недбало, як ти ставишся до своєї роботи. В цьому році у білок буде горіхів більше, ніж зазвичай, і вони це заслужили, бо добре працювали. Гаразд, я дозволю тобі піти з класу на годину раніше, але це все.

Пан Баер підвів Роба до парти, й той занурився у свої книжки.

Як же прикро було йому сидіти на місці й малювати в уяві картинку, як вітер скидає останні горіхи, а спритні злодюжки бігають туди-сюди та ще іноді зупиняються, щоб з'їсти горіх мало не під самим його носом. І так при цьому крутять хвостом, ніби хочуть сказати: «Ми все заберемо на зло тобі, ледачий Роббі!».

Одне тільки підтримувало бідного хлопчика в ці важкі хвилини: він знав, що Тедді старанно працює. Мужність і наполегливість цього крихти були просто дивовижними. У нього заболіла спина й дуже втомилися ніжки. Але він не звертав уваги ні на вітер, ні на втому. Нарешті його мама не витримала, кинула роботу й примчала на допомогу, захоплюючись своїм маленьким героєм, який так старався допомогти братові.

Коли Робу нарешті дозволили піти з класу, Тедді, зовсім знесилившись, сидів біля кошика, але не покидав поле битви. Тримаючи в одній руці капелюха, він вимахував ним перед білками, які скакали поруч, а в другій тримав яблуко, яке мало підкріпити його сили.

Роб взявся до роботи, й за дві години всі горіхи були зібрані й складені під дахом комори. Але стомленим працівникам рано було радіти, бо здолати білок виявилось не так вже й легко.

Через кілька днів Роб, зайшовши глянути на урожай, з подивом побачив, що горіхів стало набагато менше. Ніхто не міг їх взяти, бо комора замикалася, а мишей і щурів там не було. Маленькі Баери прийшли у відчай і не знали, що робити.

– Я бачив білку на даху комори, – сказав Ден. – Може, вона потягла горіхи.

– Точно, вона! – вигукнув обурений Роб. – Я поставлю на неї пастку!

– Може, якщо ви постежите за нею, то побачите, куди вона складає горіхи, і тоді я їх вам дістану, – запропонував Ден, якому й самому подобалася ця війна малюків з білками.

Роб почав стежити, й прослідкував, як білка зістрибнула з гілки в'яза на дах комори, прослизнула, налякавши голубів, в одне з маленьких віконць і вискочила звідти з горіхами в зубах. З таким вантажем вона вже не могла повернутися колишньою дорогою, тож спустившись з низького даху й, пробігши уздовж стіни, зникла за рогом, а звідти повернулася вже без здобичі.

Роб підбіг до цього місця і в ямці під листям знайшов цілу купу свого викраденого майна.
– Ах ви, бридкі білки! Тепер я перехитрю вас і не залишу вам жодного горіха! – вигукнув Роб.

Він переніс всі горіхи з комори на горище, куди білки вже жодним чином не могли пробратися. Вони зрозуміли, що боротьба закінчена, й гайнули до своїх схованок, але не могли втриматися, щоб не кидати час від часу шкарлупки на голову Роба. І при цьому бурчали на нього так, ніби не могли пробачити, що він здобув над ними перемогу.

Урожай тата й мами Баер був іншого роду, і його не так легко описати. Вони відчували, що їхня річна робота не пропала даром, і були щасливі, пожинаючи її плоди.

XIX. Джон Брук

– Прокинься, Демі... Прокинься, мій милий. Ти мені потрібен.

– Я щойно ліг! Чи не можна почекати до ранку? – заспанним голосом промимрив Демі, насили відкриваючи очі.

– Зараз тільки десята, але твій тато дуже хворий, і ти повинен їхати до нього. О, мій маленький Джон! Мій бідний маленький Джон! – і пані Джо, заридала, опустивши голову на його подушку.

Це одразу розігнало сон Демі й наповнило його серце тривогою. Він зрозумів, що якщо тітка Джо називає його «Джоном» і плаче над ним, значить, сталося щось жахливе. Демі мовчки притулився до неї, а вона, побачивши його засмучене обличчя, постаралася стримати сльози й ніжно поцілувала хлопчика.

– Ми поїдемо попрощатися з ним, мій дорогий, – сказала вона, – часу втрачати не можна. Одягайся швидше й приходь у мою кімнату. Я повинна йти до Дейзі.

– Добре, – відповів Демі й, коли тітка пішла, квапливо одягнувся. Залишивши Томмі, який міцно спав, він йшов по тихому будинку, відчуваючи, що трапилося щось нове й сумне, й це змінить його життя й на деякий час віддалить від товаришів.

Екіпаж, присланий паном Лорі, стояв біля ганку. Дейзі теж незабаром була готова, й діти разом із дядьком і тіткою поїхали попрощатися з батьком. Всю дорогу в місто брат і сестра мовчки тримали одне одного за руки.

Ніхто, крім Франца й Еміля, не знав, що трапилося, й коли діти вранці зійшли вниз, то були здивовані й засмучені: без господаря й господині будинок здавався таким покинутим...

Сніданок пройшов нудно, бо не було веселих розмов пані Джо. А коли прийшов час уроків, місце тата Баера залишилося незайнятим. Хлопчики похмуро ходили з кутка в куток, чекаючи звісток і сподіваючись, що батько Демі одужає, бо всі вони дуже любили Джона Брука. Пробыла десята година, але ніхто не з'явився їх заспокоїти. Дітям було не до ігор. Вони сиділи мовчазні, серйозні, й час минав страшно повільно. Нарешті Франц встав і рішуче сказав:

– Ось що я вам пропоную, панове. Підемо в клас і займемося уроками, ніби дядько Фриц тут. Йому, я знаю, це сподобається, а в нас час пройде швидше.

– А хто вестиме уроки? – запитав Джек.

– Я. Хоч знаю й не набагато більше за вас, але все-таки найстарший і тому постараюся замінити дядька до його повернення, якщо, звичайно, ви на це погодитесь.

Серйозний тон Франца подіяв на хлопчиків. Хоч його очі й були червоні від сліз. У цю довгу ніч він плакав, думаючи про дядька Джона й у виразі обличчя Франца з'явилося щось нове, мужнє. Здавалося, він уже випробував життєві тривоги й негаразди й намагався стійко їх переносити.

– Я згоден, – сказав Еміль і сів на своє місце, згадавши, що покора старшому офіцеру – перший обов'язок моряка.

Решта наслідували його приклад. Франц зайняв дядькове місце, й протягом години ніхто не порушував порядок. Діти вчили й відповідали свої уроки, а Франц виявився терплячим і поблажливим учителем.

Молодші хлопчики читали, коли в залі почувлися кроки і в клас увійшов пан Баер. Всі погляди спрямувалися на нього: діти намагалися вгадати по його обличчю, хороші або погані вісті він привіз. І воно, таке стомлене, бліде й сумне, без слів сказало, що в Демі вже немає батька. А коли Роб підбіг до пана Баера й з докором запитав:

– Чому ти залишив мене вночі, тато? – той не мав сил йому відповісти. Він згадав про іншого батька, який цієї ночі залишив своїх дітей, щоб уже ніколи більше не повернутися

до них, і, притиснувши до себе хлопчика, на хвилину приховав обличчя в його кучерявому волоссі.

Еміль опустив голову на стіл, Франц із сумним, блідим обличчям поклав руку на плече дядька, а всі інші хлопчики сиділи так тихо, що було чути легкий шелест опалого листа.

Роб не зрозумів, що сталося, але він не любив бачити свого тата сумним, тому, піднявши його опущену голову, сказав:

– Не плач, тато! Ми всі поводитися добре й займалися уроками без тебе, а Франц був нашим вчителем.

Пан Баер постарався усміхнутися й відповів з такою вдячністю, що хлопчики були глибоко зворушені:

– Спасибі, діти! Ви знайшли найкращий спосіб утішити мене. Я цього не забуду.

– Це Франц придумав, і він був прекрасним учителем, – сказав Нет, і схвальний гул, що пролунав слідом за його словами, дуже потішив юного вчителя.

Пан Баер встав, поклав руку на плече свого небожа й, з любов'ю глянувши на нього, сказав:

– Це мені дуже приємно, і я бачу, що можу покластися на всіх вас. Я потрібен у місті й повинен на кілька годин виїхати. Спочатку хотів було звільнити вас від уроків і відпустити деяких з вас додому, але якщо ви побажаєте залишитися й продовжувати так, як почали, то це мене потішить і я пишатимуся моїми милими хлопчиками.

– Ми залишимося!.. Ми вчитимемося!.. Франц буде з нами! – закричали діти, задоволені наданою їм довірою.

– А мама хіба не повернеться додому? – швидко запитав Роб: будинок без мами був для нього все одно, що світ без сонця.

– Ми вдвох повернемося ввечері. Мама зараз потрібніша тітці Мег, ніж вам, і я знаю, що ви охоче відпустите її.

– Так, я відпущу, але Тедді плаче за мамою, він ударив няню й був дуже поганий, – відповів Роб, сподіваючись, що це змусить маму скоріше повернутися додому.

– А де ж Тедді? – запитав пан Баер.

– Ден заспокоїв його та залишився з ним, – сказав Франц, показавши на вікно: було видно, як Ден катає дитину у візку, а собаки стрибають навколо них.

– Я не піду до Тедді, щоб знову його не засмутити, – сказав пан Баер, збираючись йти. – Скажіть Дену, що я доручаю хлопчика йому. Сподіваюся, що ви, старші, сьогодні самі подбаєте про себе, Франц керуватиме вами, а Сайлес за всім догляне. До побачення, хлопці, до вечора.

– Скажіть же нам що-небудь про дядька Джона, – попросив Еміль, утримуючи пана Баера.

– Він був хворий, але страждав всього кілька годин і помер так само, як жив, – тихо і спокійно. Навіть якось грішно затьмарювати таку світлу кончину занадто сильним і егоїстичним проявом сумних почуттів. Ми приїхали вчасно, щоб попрощатися з ним. Він обіймав Дейзі й Демі, коли заснув на руках тітки Мег. Ну все, досить про це, я більше не можу...

І пан Баер квапливо пішов, зовсім пригнічений своїм горем. Джон Брук став його другом та братом, і ніхто не міг йому його замінити.

Весь день у будинку було дуже тихо. Молодші хлопчики гралися в дитячій, старші гуляли, сиділи на вербі й багато говорили про доброго, енергійного дядька Джона, втрату якого вони з кожною годиною відчували дедалі сильніше.

У сутінках повернулися пан та пані Баер. Дейзі й Демі були зараз великою втіхою для своєї матері й не могли її залишити. Бідна пані Джо здавалася страшно стомленою і, мабуть, потребувала такої ж втіхи, бо, повернувшись додому, перш за все запитала:

– Де мій крихітка?

– Ось він я! – відповів тоненький голосок, а коли Ден передавав його матері й вона міцно притиснула його до себе, Тедді додав:

– Мій Денні був зі мною весь день, і я був хороший.

Пані Джо повернулася, щоб подякувати турботливій няні, але Ден відійшов від неї і, махнувши рукою хлопчикам, які збиралися поговорити з пані Джо, тихенько сказав:

– Ідіть, не треба зараз її турбувати.

– Ні-ні, залишіться. Ви всі мені потрібні. Підійдіть до мене, мої хлопчики, адже я не бачила вас цілий день, – і пані Джо простягнула їм руки, а діти оточили її й провели до дверей кімнати. Вони говорили мало, але всіляко намагалися виявити їй своє співчуття.

– Я так втомилася, що ляжу на дивані з Тедді, – сказала пані Джо, намагаючись заради хлопчиків говорити весело, – а ви принесіть мені сюди чаю.

Усі побігли до їдальні, й на столі, накритому для вечері, напевно, не залишилося б нічого, якби не втрутився пан Баер. Було вирішено, що одна партія хлопчиків віднесе мамі чай, а інша віднесе назад посуд. Четверо найулюбленіших хлопчиків були призначені в першу чергу. Франц поніс чайник, Еміль – хліб, Роб – молоко, а Тедді наполог, щоб йому дали цукорницю, в якій, до речі, коли він доніс її до місця, залишилося на кілька шматків цукру менше, ніж було.

Багатьом жінкам в такій ситуації були б неприємними весь цей шум і біганина: в хлопчиків падали чашки, стукали ложки, попри всі старання поводитися тихо. Але пані Джо це подобалося, бо в неї було ніжне серце. І коли вона згадувала, що в багатьох її підопічних не було батька або матері, вона переживала за них і знаходила розраду в їхній прихильності, нехай і кострубато вираженій.

Це співчуття підкріпила її сильніше, ніж торт з незвичайно товстим шаром масла, який їй принесли, а слова командора, котрий тихо сказав їй: «Тримайся, тітонько. Це дуже важкий удар, але ти витримаєш», втішили її більше, ніж не цілком чиста чашка з чаєм, у якого був такий дивний смак, ніби туди капали сльози хлопчика, який його приніс. Коли вечеря закінчилася, друга партія хлопців прийшла за посудом.

– Можна мені покласти Тедді в ліжко? Ви так втомилися, мамо, – сказав Ден, простягаючи руки до сонного Тедді.

– Чи хочеш ти піти з Деном, дитинко? – запитала пані Джо свого «повелителя», що лежав на подушках дивана.

– Авжеж, хочу, – не замислюючись відповів Тедді, й Ден гордо випроставшись поніс свого маленького друга в його кімнату.

– Як би мені хотілося зробити що-небудь для вас! – зітхнувши, сказав Нет.

– Ти можеш, мій милий. Принеси свою скрипку і зіграй мені ті чарівні пісеньки, які недавно надіслав тобі дядько Тедді. Сьогодні музика заспокоїть мене краще ніж все інше.

Нет кинувся за своєю скрипкою і, сівши біля дверей кімнати пані Джо, загравав так, як не грав ніколи: він вклав у музику всю свою душу.

Інші хлопчики тихо сиділи на сходах, спостерігаючи, щоб ніхто не порушував тишу в будинку. І так, під охороною своїх дітей, які всіляко намагалися прислужитися їй і втішити, пані Джо нарешті заснула і на якийсь час забула про своє горе.

Упродовж двох днів не сталося нічого особливого, а на третій, відразу після уроків, пан Баер увійшов до класної з листом у руці. Він, здавалося, був чимось зворушений.

– Я хочу прочитати вам дещо, діти, – сказав він.

Хлопці оточили його, і він прочитав їм листа:

«Дорогий брате Фриц. Я чула, що ти не хочеш привезти до нас сьогодні твоїх хлопчиків, вважаючи, що це мене втомить. Ти помиляєшся, і я, навпаки, прошу тебе їх привезти. Присутність товаришів підтримає Демі в ці важкі хвилини, й мені хочеться, щоб вони почули, що скаже батько про мого Джона. Я впевнена, що це принесе їм користь.

А якщо вони заспівають один з тих дивовижних старовинних гімнів, яких ти навчив їх, мені це буде приємніше від будь-якої іншої музики. Будь ласка, попроси їх від мене це зробити.

Мег».

– Хочете поїхати? – запитав пан Баер хлопчиків, яких дуже зворушило лист і прохання пані Брук.

– Так! – відповіли всі в один голос.

І через годину вони вирушили на чолі з Францем на похорон Джона Брука.

Маленький будиночок здавався таким же веселим і затишним, як в той день десять років тому, коли Мег увійшла в нього молодою дружиною. Тільки тоді був початок літа й усюди цвіли троянди, а тепер був початок осені й сухе листя тихо шаруділо під ногами, а гілки дерев були оголені. Дружина стала вдовою, але її обличчя було таким же ясным, і глибока покірність істинної вірянки була втіхою для тих, хто прийшов її підтримати.

– О, Мег! Як ти можеш так переносити своє горе? – шепнула їй Джо, коли сестра зустріла їх із привітною усмішкою. Ніщо не змінилося в її поведінці – вона ніби стала ще привітнішою й лагіднішою.

– Любов, яка була моїм щастям протягом десяти років, підтримує мене нині. Вона не може померти, а Джон належить мені тепер ще більше, ніж раніше, – так само пошепки відповіла Мег.

У маленькому будиночку зібралися всі. Тут були батько й мати Мег, дядько Тедді, тітка Емі, старий пан Лоуренс, слабкий і вже зовсім сивий, пан та пані Баер зі своїми вихованцями й безліч друзів, які прийшли віддати останню шану покійному.

Здавалося, що в Джона Брука, який вів таке усамітнене й скромне трудове життя, не було часу заводити друзів. Але насправді їх у нього виявилось чимало – старих і молодих, багатих і бідних, знатних і простих. І ця група людей біля його труни була красномовнішою за все, що міг би сказати пан Марч.

Тут були люди, яким Джон Брук вірно служив довгі роки, бідні бабусі, яким він допомагав зі своїх мізерних коштів у пам'ять своєї матері, дружина, якій він дав таке щастя, що його не змогла затьмарити й сама смерть, брати й сестри, що гаряче любили його, маленькі син і дочка, які вже відчували, що їм бракує його твердої руки й ніжного серця, маленькі діти, що гірко плакали за тим, хто вмів так весело гратися з ними, старші, які дивилися з розчуленням обличчями на сцену, яка ніколи не зітреться з їхньої пам'яті.

Служба була простою й дуже короткою. Голос пана Марча, який тремтів ще під час весільної церемонії, тепер зовсім відмовлявся йому служити. Ніщо, окрім розмов маленької Джозі, що долиняло згори, не порушувало тиші після останнього «Амінь». Потім, за знаком пана Баера, хлопчики заспівали гімн, такий урочистий і піднесений, що мало-помалу всі присутні приєдналися до їхнього хору.

Мег відчувала, що вчинила правильно, запросивши дітей. Не тільки їй самій було приємно слухати ці дитячі голоси, які так любив її покійний чоловік, але по обличчях хлопчиків вона бачила, що спогад про померлу добру людину залишиться надовго в їхній пам'яті.

Дейзі притулилася до матері, Демі тримав її за руку й часто підіймав на неї очі, які були такими схожими на батькові, наче намагався сказати: «Не турбуйся, мамо, я тут!», а довкруг стояли друзі, готові підтримати її. І терпляча, побожна Мег намагалася подолати своє важке горе, відчуваючи, що найкращою розрадою для неї буде життя для інших, як це робив її Джон.

У цей же день увечері, коли зійшов місяць, хлопчики сиділи, як завжди, на сходах, розмовляючи, як і слід було очікувати, про події дня.

Почав Еміль.

– Дядько Фриц – найрозумніший, дядько Тедді – найвеселіший, а дядько Джон був найкращий, – гаряче сказав він. – Я хотів би стати таким, як він.

– І я теж. Чи чули ви, що кілька джентльменів говорили про нього сьогодні дідусяві? Хотів би я, щоб про мене говорили так, коли я помру, – підхопив Франц, шкодуючи, що недостатньо цінував дядька Джона.

– Що ж вони говорили? – запитав Джек, на якого все, що відбувалося вдень, справило дуже сильне враження.

– Один з компаньйонів пана Лоуренса, в якого дядько Джон довго служив, говорив, що він був надзвичайно сумлінним і – взагалі в будь-якій справі – був гідним чоловіком. Інший джентльмен сказав, що ніякими грошима не можна заплатити за вірність і чесність, з якими служив йому дядько Джон, а потім дідусь став розповідати про нього. Якимось дядька Джона запросили в контору однієї багатой людини. Цей чоловік вів справи не зовсім чесно й хотів, щоб дядько допомагав йому в цьому, але він не погодився, хоч той пропонував йому дуже велику платню. Тоді цей багач розсердився й сказав: «Ви ніколи не матимете успіху в справах з такими суворими правилами». А дядько відповів, що ніколи не відмовиться від них, і залишив це місце, перейшовши на інше, де роботи було більше, а винагорода менше.

– Дуже добре! – вигукнули хлопчики.

– Він не був багатий? – запитав Джек.

– Ні.

– І він не зробив нічого особливого?

– Нічого.

– Значить, він просто був хороший чоловік?

– Так, саме так, – відповів Франц і, бачачи, що його відповіді, схоже, розчарували Джека, пошкодував, що дядько Джон не зробив нічого такого, чим би можна було похвалитися.

– Просто хороша людина – але ж це не все! – сказав пан Баер, який почув останні слова й зрозумів, яке враження вони справили на хлопчиків.

– Я розповім вам дещо про Джона Брука, – сказав він, присівши на сходинку, – і ви побачите, чому люди поважали його й чому він вважав за краще бути хорошим і добрим, а не багатим і знаменитим. Він виконував свій обов'язок завжди й у всьому, і виконував його так охоче й сумлінно, що був щасливий, попри бідність і роки важкої праці. Він все виносив мужньо й терпляче. Він був хороший син і відмовився від усіх своїх планів, щоб жити з матір'ю, поки був їй потрібен. Він був хороший, вірний друг, він навчив Лорі багато чого, крім латини та грецької мови, – навчив, несвідомо подаючи йому приклад хорошого, чесного життя. Він був вірним службовцем, і його так цінували ті, в кого він працював, що їм буде важко замінити його. Він був прекрасним чоловіком і батьком – ніжним, розумним і турботливим, я й Лорі багато чого навчилися в нього. І тільки тепер, коли виявилось, що він без будь-якої сторонньої допомоги так багато зробив для своєї родини, ми зрозуміли, як гаряче він любив її.

Пан Баер зупинився на хвилину. Освітлені місяцем обличчя хлопчиків здавалися нерухожими. А він, знизивши голос, гаряче вів далі:

– Коли він вже помирав, я сказав йому: «Не турбуйся за Мег і за дітей: я подбаю, щоб вони ні в чому не мали потреби». Він усміхнувся й, потиснувши мені руку, весело відповів: «Це зайве. Я подбав про них». Так і є. Коли ми переглянули його папери, то побачили, що фінансові справи його в порядку, жоден борг не залишився неоплаченим, а для Мег відкладено цілком достатньо для того, щоб вона могла жити самостійно, ні в чому собі не відмовляючи. Тож ми зрозуміли, чому він жив так скромно, відмовляв собі в усьому, крім благодійності, й працював, не шкодуючи сил, через що, може, й помер, не доживши до старості. Для себе він ніколи ні в кого не просив допомоги, але для інших звертався за нею часто. Він терпляче ніс свій тягар і трудився спокійно й мужньо. Ніхто не може дорікнути йому ні в чому, такий добрий і великодушний він був. І тепер, коли він помер, всі говорять про нього з такою любов'ю й повагою, що я пишаюся тим, що був його другом. І я теж хочу залишити своїм дітям такий самий спадок, який він залишив своїм, ніж найбільше багатство. Так, щира, сердечна доброта – найкращий капітал. Він залишається недоторканим, коли зникають слава й гроші, це єдине багатство, яке ми можемо взяти з собою з цього світу. Пам'ятайте це, мої хлопчики. Якщо хочете заслужити повагу, довіру й любов, наслідуйте приклад Джона Брука.

Демі пробув вдома кілька тижнів, а коли повернувся до школи, то, здавалося, вже змірився зі своєю втратою. Але насправді це було не так. Він грався, навчався й працював, як раніше, й тільки деякі помічали, як він змінився. Однак зміни були.

Це знала тітка Джо, яка дбайливо стежила за Демі, від душі жаліючи його й намагаючись посісти в його серці місце Джона. Демі рідко говорив про батька, але тітка Джо часто чула його стримані ридання ночами. А коли вона приходила до нього й намагалася заспокоїти, він зі сльозами говорив: «Я хочу бачити тата! О, як я хочу побачити мого тата!». Вони дуже любили один одного, і смерть батька принесла хлопчикові невимовне горе.

Але час брав своє, й потроху Демі переконав себе, що батько покинув його не назавжди, що він тільки деякий час не побачить його, а потім знову зустрінеться з ним, таким же здоровим і люблячим, як раніше.

Із Демі відбувалася не тільки внутрішня, але й зовнішня зміна. У ці кілька тижнів він, здавалося, виріс, кинув свої колишні дитячі ігри – не тому, що соромився гратися в них, як буває з деякими хлопчиками, а просто тому, що вони перестали його цікавити, натомість стали до вподоби серйозніші заняття.

Він із запалом взявся за ненависну арифметику й так старанно навчався, що дядько Фриц був у захваті, хоч й не міг зрозуміти причини такої старанності поки Демі не сказав йому:

– Коли виросту, я стану бухгалтером, як тато. А тому мені потрібно знати арифметику якнайкраще, щоб вести рахункові книги так само добре, як він.

Іншим разом Демі прийшов до тітки й серйозно запитав її:

– Як може маленький хлопчик заробляти гроші?

– Чому ти питаєш про це, мій любий?

– Тато сказав, щоб я дбав про маму й сестер, і я дуже хочу виконати його волю, але не знаю, як почати.

– Він говорив це не про нинішній час, а про ту пору, коли ти станеш дорослим.

– Але мені хочеться почати негайно, якщо можна. Гадаю, я повинен заробляти гроші, щоб купувати різні речі для дому. Мені десять років, і деякі хлопчики в мої роки вже заробляють.

– Ну добре. Тоді чи не хочеш ти згребти все сухе листя на полуничній грядці? Я заплачу тобі за це долар, – сказала тітка Джо.

– Чи не занадто це дорого? Я можу зробити це за один день. Ти повинна вчиняти справедливо й не платити мені більше, ніж слід. Я не хочу отримувати зайве.

– Я платитиму справедливо, мій маленький Джон, і не дам тобі жодного зайвого пенні, – запевнила хлопчика пані Джо, зачеплена бажанням Демі допомагати родині й таким же сумлінним ставленням до справи, яким вирізнявся його батько. – Але треба працювати в міру, не занадто багато. А коли закінчиш, я придумаю для тебе ще що-небудь.

Коли Демі згріб все листя на полуничній грядці, йому доручили збирати тріску в лісі й звозити в тачці в комору – за це він отримав ще один долар. А потім він допомагав переплітати книжки й, працюючи вечорами під керівництвом Франца, терпляче доводив справу до кінця, не дозволяючи нікому допомагати собі. Він був дуже задоволений, коли йому знову заплатили долар.

– Тепер у мене три долари – по одному для кожного, – сказав він. – Мені хотілося б віднести їх мамі. Тоді вона побачить, що я не забув татові слова.

І Демі відправився до матері, яка взяла зароблені ним гроші як найдорогоцінніший скарб і, звичайно, ні за що б не витратила їх, якби Демі не просив її купити що-небудь «корисне» для себе самої й дівчаток, оскільки, як він вважав, вони потребують його піклування.

Бажання підтримувати сім'ю з роками не пропадало, а тільки зміцнювалося в ньому. Говорячи про батька, він завжди з гордістю вимовляв «мій тато» й часто, наче домагаючись почесного титулу, просив товаришів: «Не називайте мене Демі. Я тепер Джон Брук».

Отже, маленький десятирічний хлопчик вступив у життя, отримавши в спадок від свого розумного й доброго батька найголовніше надбання – чесне ім'я.

XX. Навколо вогнища

Коли настали жовтневі холоди, у великих камінах весело запалали дрова. Від сухих соснових трісок, зібраних Демі, яскраво спалахували вузлуваті дубові поліна, які наколов Ден.

Вечори стали довшими, й усі з задоволенням збиралися біля вогню, щоб погратися, почитати або поговорити про плани на зиму. Але найулюбленишим заняттям були розповіді. Діти, мабуть, розраховували, що в пана й пані Баер ніколи не вичерпається запас всіляких хороших історій. Але, врешті-решт, джерело все-таки виснажилося, й хлопчикам довелося розповідати самим, що далеко не завжди виходило вдало.

Свого часу в них були дуже популярні історії про привидів. Діти гасили лампи, давали згаснути вогню в каміні й, сидячи в темряві, розповідали моторошні нісенітниці. Але згодом це привело до того, що Томмі пройшовся уві сні дахом комори, а маленькі хлопчики стали надто нервовими, тож такі розповіді заборонили й довелося придумувати щось інше, без жахів.

Якось раз увечері, коли молодші вже вляглися в ліжка, а старші хлопчики сиділи в класі біля каміна, намагаючись придумати собі якусь розвагу, Демі знайшов новий спосіб розв'язати цю проблему.

Схопивши кочергу, він почав походжати кімнатою з криками:

– Шикуйсь! Пра-во-р-р-руч!

А коли хлопчики, сміючись і штовхаючись, вишикувалися, Демі сказав:

– Даю вам дві хвилини, щоб кожен придумав, чим би нам зайнятися!

Франц щось писав, Еміль читав біографію лорда Нельсона, тож вони не приєдналися до цієї веселої компанії, але всі інші взялися завзято думати й до призначеного терміну відповіді були готові.

– Ну, Томе! – й кочерга доторкнулася голови Томмі.

– Жмурки.

– Джек?

– Граймо в карти, ставка – цент.

– Дядько забороняє грати на гроші. Ден!

– Влаштуємо битву між греками й римлянами.

– Надутий Качан!

– Пекти яблука, робити повітряну кукурудзу, смажити каштани й бити горіхи.

– Дуже добре! Прекрасно! – одразу вигукнули кілька хлопчиків.

Пропозицію Качана поставили на голосування й ухвалили більшістю голосів.

Деякі негайно помчали в підвал за яблуками, інші пішли на горище за горіхами й каштанами, а решта – за кукурудзяними зернами.

– Чи не запросити нам дівчаток? – запропонував Демі.

– Дейзі добре смажить каштани, – сказав Нет, якому хотілося, щоб прийшла його маленька подруга.

– А Нен – кукурудзу. Отже, потрібно покликати обох, – додав Томмі. – Йдемо за ними!

Він взяв Демі за руку, й вони відправилися за дамами. Дейзі й Нен шили з тіткою білизну для новонародженої дитини пані Карні.

– Будь ласка, мем, дозвольте дівчаткам піти ненадовго з нами, – сказав Томмі, примруживши одне око, щоб натякнути на яблука, клацнувши пальцями для позначення повітряної кукурудзи та скреготнувши зубами, щоб дати уявлення про горіхи.

Дівчата прекрасно зрозуміли цю пантоміму й зняли наперстки раніше, ніж пані Джо встигла вирішити, чи то на Томмі напали конвульсії, то він придумав якусь нову витівку.

Демі поспішив роз'яснити, в чому справа. Дозвіл негайно ж було отримано, й джентльмени повернулися разом із дамами.

Уся компанія грілася біля каміна. Яблука поставили в піч, каштани весело підстрибували на розігрітому деку, кукурудза відчайдушно клацала у своїй дротяній темниці. Ден колов свої найкращі горіхи, всі сміялися й весело перемовлялися, хоч за вікнами стукав дощ і завивав вітер.

– Чому Біллі схожий на цей горіх? – запитав Еміль, жарти в якого іноді були дуже злі.

– Бо він розколотий, – відповіла Нен.

– Ви не повинні сміятися над Біллі: адже він не може відплатити вам тим же, – сказав Ден, з усієї сили вдаривши по горіху. – Це низько!

– А до якого сімейства комах належить Блек? – запитав вічний миротворець Франц, бачачи, що Еміль збентежений, а Ден – похмурий.

– До родини комарів, – відповів Джек.

– Чому Дейзі схожа на бджілку? – запитав Нет.

– Бо вона цариця вулика.

– Ні.

– Ну, тоді говори сам.

– Бо вона готує смачні речі, завжди зайнята й любить квіти, – сказав Нет, а Дейзі почервоніла від задоволення, слухаючи ці похвали.

– А чому Нен схожа на осу? – запитав Томмі, який вже встиг посваритися з Нен, і, не чекаючи відповіді, додав: – Бо вона злючка, дзичить через всякі дурниці й жалить, як оса!

– А на яку річ з посуду схожий Томмі? – негайно відгукнулася Нен, струснувши головою.

– На перечницю, – відповів Нед.

Завваживши, що розмова знову набуває неприємного спрямування, Франц поспішив змінити тему.

– Зробімо так: той, хто зараз увійде до кімнати, повинен буде розповісти нам якусь історію, – запропонував він.

Всі погодилися. Чекати довго не довелося. Через кілька хвилин почувлися важкі кроки, й увійшов Сайлес з оберемком дров. Його зустріли гучними криками, а він зупинився, роззираючись на всі боки, зі здивованою усмішкою на червоному обличчі. Франц пояснив йому, в чому справа.

– Он воно що! Але я не можу розповісти ніякої історії, – сказав Сайлес і, поклавши дрова, попрямував до дверей. Тоді хлопчики схопили його за руки, посадили на стілець і зажадали розповіді, бо інакше не випустять з кімнати. Зрештою добродушний велетень здався.

– Я знаю тільки одну історію, та й то про коня, – пробурчав він, дуже задоволений таким прийманням.

– Розкажіть! Розкажіть її! – закричали хлопчики.

– Ну, добре, – погодився Сайлес, і, відхилившись на стільці, закрив пальці в пройми жилета. – Я служив під час війни в кавалерії, й мені довелося брати участь у багатьох битвах. Мій кінь, Майор, був дуже слухняним, і я любив його, як людину. Він не вирізнявся красою, зате мав лагідну вдачу й витривалість. Під час першого ж бою він мене дечого навчив і подав хороший приклад. Ось про це я вам і розповім.

Не стану описувати, як люди билися між собою і який це жах – у мене й слів таких не знайдеться. Скажу тільки, що сам я так розгубився від усього цього жахіття, що був наче вві сні. Нам звеліли йти в атаку, ми поскакали вперед, туди, де відбувалася різанина. Мене поранили в руку, я впав з сідла й залишився позаду з кількома пораненими й убитими, а всі інші поскакали вперед.

Отямившись, я встав і роззирнувся, шукаючи свого Майора, бо вирішив, що з мене вже досить війни. Майора ніде не було видно, тож я пішки попрямував до табору. Аж раптом почув іржання й, озирнувшись, побачив Майора, який дивився на мене, ніби не розуміючи, чому я йду від нього.

Я свиснув, і він, як завжди, одразу підбіг до мене. Моя ліва рука була в крові й дуже боліла, тому я ледве зміг сісти в сідло, щоб їхати в табір, бо почувався дуже погано й був слабкий, як жінка. Кажуть, це з багатьма буває під час першого бою. Але нічого не зміг вдіяти. Майор виявився хоробрішим за мене, він не хотів йти в табір, натомість задкував і пирхав, наче збожеволівши від шуму битви й запаху пороху. Я намагався наполягти на своєму, але не зміг з ним впоратися, тож довелося поступитися. І що ж зробив цей хоробрий Майор? Він помчав щодуху туди, де билися, і ми з ним потрапили в саму гущу битви.

– Який молодець! – вигукнув Ден, а решта хлопчиків так захопилися розповіддю, що забули про свої яблука й горіхи.

– Чорт мене візьми на цьому місці, якщо мені не стало соромно за самого себе! – прокоментував свої дії Сайлес, розпалившись від однієї згадки про той день. – Я зовсім збожеволів, забув про свою рану, рубав направо й наліво – доти, поки поруч не вибухнула граната й не поклала багатьох з нас.

Що було потім – не знаю. Коли прийшов до тями, битва вже скінчилася. Я лежав біля стіни, а біля мене – бідний Майор, теж поранений. У мене була зламана нога, в плечі засіла куля, а він – бідний Майор! – у нього весь бік був розірваний цією проклятою гранатою!

– Ох, Сайлесе, і що ж ви зробили? – вигукнула Нен, посуваючись ближче й дивлячись на нього з гарячим співчуттям.

– Я підповз до нього й намагався зупинити кров, але мені це не вдалося. Він лежав і стогнав від страшного болю й дивився на мене своїми люблячими очима так, що в мене серце стискалося. Я допоміг йому, як тільки міг, а коли сонце стало пекти дедалі сильніше, він почав важко дихати. Я спробував доповзти до струмка, але не зміг, бо він був досить далеко, а я ледь ворушився від слабості.

Тоді я став обмахувати Майора своєю шапкою. Якийсь поранений ворожий солдат лежав недалеко від мене. У нього були прострелені груди, й він помирав. Я запропонував йому свій носовичок, щоб закрити обличчя від сонця, й він приязно подякував мені.

У такі хвилини люди забувають, що вони вороги, й намагаються допомогти один одному. Коли він побачив, як я непокоюся про Майора й намагаюся полегшити його страждання, то повернув до мене своє вкрите потім, бліде від болю обличчя й сказав: «У моїй пляшці є вода. Візьміть її, мені вона вже не допоможе». А в моїй фляшці було трохи горілки. Я дав йому випити, і йому стало легше, а я так зрадив, наче сам її випив. Дивно, як людині стає приємно, коли вдається кому-небудь допомогти!

Сайлес помовчав трохи, наче йому й зараз було приємно згадати про те, як він і його ворог забули свою ворожнечу й допомагали один одному, як брати.

– Що сталося з Майором! – закричали хлопчики, яким хотілося швидше про це дізнатися.

– Я змочив водою його гарячий, сухий язик, і якщо безсловесна тварина може виказати подяку, то він її виявив. Але вода принесла йому мало користі. Страшна рана мучила його, а я не міг винести його страждань. Те, що я зробив потім, було дуже важко, але я зробив це зі співчуття, і знаю, що він пробачив мені.

– Що ж ви зробили? – запитав Еміль.

– Гм! – сказав Сайлес, і на його грубому обличчі з'явився такий страдницький вираз, що Дейзі підійшла й поклала ручку йому на коліно.

– Я застрелив його.

При цих словах всі слухачі здригнулися. Майор був в їхніх очах героєм, і розповідь про його трагічну смерть справила на них сильне враження.

– Так, я застрелив його, щоб позбавити страждань. Спочатку я поплескав його по шії й сказав: «Прощавай, друже», а потім поклав його голову зручніше на траву, подивився в останній раз в його люблячі очі й прострелив голову. Він помер одразу, бо я добре прицілився. І

коли я побачив, що він лежить нерухомо й більше не стогне від болю, то порадив за нього. Але потім – ні, я не соромлюся цього! – обійняв його за шию і заплакав, як дитина, – і Сайлес, розчулений спогадом про свого вірного коня й риданнями Дейзі, провів рукавом по очах.

З хвилину ніхто не говорив ні слова. Хлопчики прийняли розповідь про загибель Майора так само близько до серця, як Дейзі, хоч і не заплакали.

– Мені хотілося б мати такого коня! – стиха сказав Ден.

– А той поранений теж помер? – тривожно запитала Нен.

– Тоді він був ще живий. Ми лежали з ним цілий день, а вночі кілька чоловіків з наших прийшли шукати поранених. Вони, звичайно, хотіли в першу чергу взяти мене, але я попросив їх віднести спочатку його, бо він страждав більше за мене. У нього вистачило ще сили простягнути мені руку й сказати: «Спасибі, друже!». Це були його останні слова, через годину він помер в похідному лазареті.

– Вам, напевно, було легше від того, що ви були добрі до нього, – сказав Демі, на якого розповідь подіяла дуже сильно.

– Так, мені було приємно думати про це, коли я довго лежав зовсім один, поклавши голову на шию Майора, й дивився, як сходить місяць. Мені хотілося поховати мого бідолашного коня як слід, але це було неможливо. Я відрізав прядку волоса від його гриви, вона й тепер у мене. Хочете на неї поглянути?

– Так, будь ласка, покажіть, – сказала Дейзі, витираючи сльози.

Сайлес вийняв з кишені свій «ранець», як він називав старий гаманець, і вийняв з нього складений папірець, в який було загорнуте пасмо білого кінського волоса. Діти мовчки дивилися на цю прядку, яку Сайлес поклав на свою широку долоню, й нікому з них не здавалася смішною його любов до Майора.

– Це дуже хороша історія, вона мені подобається, хоч я й плакала. Дякую, Сайлесе, – сказала Дейзі, допомагаючи загорнути його скарб, а Нен тим часом встигла засунути йому в кишеню жменю підсмажених горіхів. Хлопчики розхвалювали його історію, в якій, на їхню думку, було два герої.

Сайлес пішов, розчулений наданою йому честю, а маленькі змовники обговорювали розповідь Сайлеса, поки не зайшла чергова жертва, якою виявилася пані Джо.

Вона прийшла приміряти на Нен пару нових фартушків, які шила для неї. Їй дозволили увійти, а потім оточили й, пояснивши, в чому справа, зажадали, почути історію. Пані Джо розсмішила їхню чергова вигадка, тож вона одразу погодилася: щасливі дитячі голоси звучали так весело, що вона була рада побути тут, щоб притлумити постійну тривогу про свою сестру Мег.

– Я – перша мишка, яку вам вдалося зловити, хитрі коти в чоботях? – запитала вона, коли її підвели до затишного крісла й запропонували частування.

Їй відповіли, що пальма першості належить Сайлесові і він їх не розчарував. Тож пані Джо потерла лоба, наче це допомогло б їй відшукати в пам'яті потрібну історію.

– Що ж мені вам розповісти? – відтягуючи час, запитала вона.

– Яку-небудь історію про хлопчиків, – пролунало у відповідь.

– Щоб їх було багато, – сказала Дейзі.

– І щоб вони їли що-небудь смачне, – додав Надутий Качан.

– Ви нагадали мені розповідь, написану багато років тому однією милою старенькою. Мені вона дуже подобалася, гадаю, сподобається й вам, бо там йдеться і про хлопчиків, і про смачну їжу.

– Як називається ця розповідь? – запитав Демі.

– «Передбачуваний хлопчик».

Нет відірвав погляд від горіхів, які луцив. Пані Джо усміхнулася йому, ніби знаючи, що в нього на думці.

– Ну, слухайте. У пані Крен була школа для хлопчиків у маленькому, тихому містечку. Заклад був дуже хороший, з традиціями. Шестеро хлопчиків жили в будинку і ще п'ятеро приходили на навчання. Одного з них звали Льюїс Уайт. Його не можна було назвати поганим хлопчиком, але він був дуже боязкий, тому іноді говорив неправду. Одного разу сусідка прислала пані Крен кошик агрусу. Для їжі його було замало й на всіх не вистачило б, а тому добра пані Крен, що любила робити приємність своїм хлопчикам, приготувала дюжину смачних пиріжків.

– Я якось спробую спекти пиріжки з агрусом, – перебила тітку Дейзі, яка останнім часом знову захопилася куховарством, – хотілося б мені знати, як вона їх робила. Може, так, як я роблю пиріжки з малиною?

– Т-с-с! – сказав Нет і засунув їй в рот набрякле кукурудзяне зерно, щоб змусити замовкнути: ця розповідь мала для нього особливий інтерес.

– Коли пиріжки були готові, пані Крен поклала їх у шафу, не сказавши хлопчикам й слова, бо хотіла зробити їм сюрприз під час вечірнього чаю. Коли ввечері всі сіли за стіл і вона пішла за пиріжками, то одразу повернулася сильно засмучена. Як ви думаєте, що трапилося?

– Хто-небудь їх поцупив? – припустила Нен.

– Ні, пиріжки лежали в шафі, але хтось витягнув з них всі ягоди, піднявши верхню скринку, а потім повернувши її на місце.

– Яка підлість! – обурилася Нен і глянула на Томмі, ніби натякаючи, що і він здатний на такий вчинок.

– Коли панна Крен все розповіла хлопчикам і показала їм пиріжки, які залишилися без ягід, вони дуже здивувалися й усі в один голос заявили, що не брали агрусу. «Може, його шури з'їли?», – сказав Льюїс, який найголосніше кричав про свою невинність. «Ні, шури не стали б виймати ягоди, вони просто з'їли б усе цілком. Це зробили чийсь руки», – відповіла пані Крен, яка була дуже засмучена.

Про пиріжки вона не шкодувала, її непокоїло те, що хтось із її хлопчиків збрехав. Ну ось, потім всі повечеряли й полягали спати. Вночі пані Крен почула стогін і пішла подивитися, чи не захворів хто з дітей. Виявилось, що стогне Льюїс. Він, мабуть, з'їв щось не те й був такий блідий, що пані Крен злякалася й хотіла послати за лікарем.

«Це від агрусу, – простогнав Льюїс, – я його з'їв і повинен зізнатися в цьому, перш ніж помру». Він злякався, почувши, що покличуть лікаря. «Якщо ти захворів від агрусу, то я дам тобі блювотного й усе пройде», – сказала пані Крен. Вона дала Льюїсу велику дозу ліків, і до ранку він був здоровий.

«Будь ласка, будь ласка, не розповідайте про це хлопчикам! Вони сміятимуться наді мною!», – просив він, і добра пані Крен обіцяла мовчати. Але служниця Саллі все розбавкала, й бідному Льюїсу було непереливки. Товариші прозвали його «Старим агрусом» і постійно запитували про ціну на пиріжки.

– Так йому й треба, – завважив Еміль.

– Поганий вчинок завжди відкриється, – повчально промовив Демі.

– Ну, не завжди, – пробурмотів Джек. Він раптом особливо ретельно взявся пересувати яблука на деку, бо завдяки цьому зміг сісти спиною до хлопчиків і приховати від них своє почервоніле обличчя.

– Це все? – запитав Ден.

– Ні, це тільки перша частина, друга набагато цікавіша. Через деякий час після цього в школу прийшов торговець і став показувати хлопчикам свій товар, деякі з них купили в нього гребінці, губні гармошки та інші дрібниці.

В нього також був складаний ніжик з гарненьким держаком. Льюїсу дуже хотілося купити його, але він витратив усі свої кишенькові гроші, а зайняти йому було ні в кого. Він довго

тримав цей ніжик у руці, милувався ним доти, поки торговець не став складати товар, тоді він дуже неохоче повернув його, й торговець пішов.

Але наступного дня повернувся й сказав, що не може знайти цього самого ножики, тож подумав, що залишив його тут. Ножик був перламутровий, і торговцю було шкода втратити його. Хлопчики перезирнулися й оголосили, що не знають, де він.

«Ти довго розглядав його і, мабуть, хотів купити, – сказав торговець Льюїсу, якого дуже збентежила ця пропажа. – Чи справді ти поклав його на місце?». «Так, поклав», – відповів хлопчик, але ніхто йому не повірив: всі були впевнені, що саме він взяв ніжик. Скінчилося тим, що після дуже неприємної сцени пані Крен заплатила за ніжик, і торговець, бурмочучи, пішов.

– Льюїс його взяв? – запитав схвильований Нет.

– А ось побачиш. Тепер бідному Льюїсу велося ще гірше. Хлопчики постійно говорили йому: «Дай-но мені твій складаний ніжик з перламутровою ручкою, Старий агрусе» тощо. Вони замучили його так, що він став просити додому. Пані Крен намагалася вгамувати хлопчиків, але безрезультатно – вони не переставали його дражнити. Справді, в таких випадках дуже важко впоратися з хлопчиками. Вони кажуть, що «лежачого не б'ють», але готові без кінця мучити свою жертву.

– Я це знаю, – сказав Ден.

– І я теж, – додав Нет.

Джек нічого не сказав, але в душі не міг не погодитися з цим, бо знав, що старші хлопчикизневажають його з тієї ж причини.

– Розповідай далі, тітонько Джо, – попросила Дейзі. – Гадаю, що він не брав ножичка, але хочу дізнатися напевно.

– Минуло кілька тижнів, але справа не прояснювалася, – вела далі розповідь пані Джо. – Хлопчики цуралися Льюїса, тож він, бідний, зовсім змучився. І вирішив ніколи більше не брехати і так старався виконати будь-яке завдання якнайкраще, що пані Крен стало шкода його, й вона нарешті повірила, що він не брав ніжик.

Через два місяці після того випадку в школу знову прийшов торговець і насамперед сказав пані Крен: «Я знайшов той ніжик, пані. Він завалився за підкладку мого короба й випав, коли я добряче струснув його під час прибирання. Тож навмисно завернув до вас, щоб повідомити про це. Оскільки ви заплатили за ніжик, то можете взяти його. Ось він».

Хлопцям, які все це чули, стало дуже соромно, й вони з таким каяттям стали просити у Льюїса вибачення, що він не міг їх не пробачити. А пані Крен взяла ніжик і подарувала хлопчикові. Він беріг його багато років як спогад про те, скільки горя завдала йому брехня.

– Не розумію, чому те, що з'їдено потихеньку, шкодить, а якщо при всіх, за столом, то ні, – задумливо мовив Надутий Качан.

– Може, совість діє на шлунок? – з усмішкою сказала пані Джо.

– Він згадав про огірки, – сказав Нед, і всі засміялися, бо остання подія, що трапилася з Надутим Качаном, була дуже кумедною.

Він нишком з'їв два величезні огірки, й незабаром йому стало зле, тож він звернувся до Неда по допомогу. Той порадив прикласти гірчичники до живота й гарячу праску до ніг. Бідний Качан все переплутав і приклав гірчичники до ніг, а праску – до живота. Його знайшли на току з пухирями на підошвах і пропаленою курточкою.

– А чи не розповісте ви ще що-небудь? – запитав Нет, коли регіт ущих. – Це була дуже цікава історія.

Перш ніж пані Джо встигла відмовити своїм ненаситним вихованцям, до кімнати зайшов Роб, тягнучи за собою ковдру.

– Я почув шум і подумав: щось трапилося жахливе, – сказав він, кинувшись до матері. – І ось я прийшов подивитися.

– Невже ти подумав, що я забуду про тебе, якщо трапиться щось жахливе? – запитала його мама, намагаючись говорити суворо.

– Ні, але я думав, що тобі буде приємно побачити мене тут, – вкрадливо відповів хитрий Роббі.

– Мені набагато приємніше бачити тебе в ліжку. Біжи швидше й лягай!

– Кожен, хто приходить сюди, повинен розповісти якусь історію, а ти не зможеш, – додав Еміль. – Значить, тобі потрібно піти.

– Ні, можу! Я розповідаю Тедді різні історії про ведмедів, а ще про місяць і про маленьких мушок, які говорять різні речі, коли дзижчать.

– Так розкажи нам що-небудь, – сказав Ден.

– Добре, розповім. Я тільки трошки подумаю, – відповів Роб, притискаючись до матері.

– Це вставання з ліжка ночами – наш фамільний недолік, – сказала пані Джо. – Демі теж це робив, а я, бувало, щоночі то вставала з ліжка, то знову лягала. Мег часто здавалося, що починається пожежа, й вона посилала мене вниз подивитися, а я залишалася там, і мені це було так само приємно, як тепер моєму хитрому маленькому синочку.

– Ну ось, я придумав, – сказав Роб, який дуже хотів, щоб його прийняли до цієї веселої компанії.

Всі спрямували погляди на Роба, який, загорнувшись у яскраву ковдру, сидів на колінах у матері й розповідав свою коротеньку, але трагічну історію так серйозно, що важко було втриматися від сміху.

– В однієї леді був мільйон дітей і один гарненький хлопчик. Вона пішла нагору й сказала: «Не ходи надвір!», але він пішов, впав у колодязь і потонув до смерті.

– Це все? – запитав Франц, коли Роб зупинився, щоб перепочити після такого дивовижного початку.

– Ні, залишився ще шматочок, – відповів Роб і насупив свої м'які, як пух, бровки, намагаючись придумати ще що-небудь.

– Що ж зробила його мама, коли він впав у колодязь? – запитала пані Джо, намагаючись допомогти малюкові.

– Вона викачала його звідти, загорнула в газетний папір і поклала на полицю сушитися разом з насінням.

За таким несподіваним висновком стався вибух реготу, а пані Джо погладила кучеряву головку Роба й урочисто промовила:

– Ти успадкував від матері дар розповідати історії, сину мій. Тебе чекає слава!

– Значить, тепер я можу залишитися? Чи цікаву історію я розповів? – вигукнув Роб у захваті від свого успіху.

– Ти можеш залишитися доти, поки не з'їси ось ці дванадцять маленьких зерен, – сказала пані Джо, впевнена, що він покладе їх у рот всі відразу й покінчить з ними в одну хвилину.

Але Роббі виявився не простий: він став їсти зерна по одному й дуже повільно, насолоджуючись тим, що сидить з усіма.

– Чи не розповіси ти нам ще якусь історію, тітонько? Адже тобі все одно доведеться його чекати, – запропонував Демі.

– Я, широко кажучи, не знаю, що й придумати. Можу розповісти вам історію про ящик для дров, – сказала пані Джо, порахувавши, що в Роба залишилося ще сім зерен.

– А там йдеться про якогось хлопчика?

– Так.

– І це сталося насправді?

– Так.

– Дуже добре! Так, будь ласка, розкажи її.

– Джемс Сноу жив із матір'ю в маленькому будиночку в Нью-Гемпширі. Вони були бідні, й Джемсу варто було б працювати, щоб допомагати матері. Але він дуже любив книжки й ненавидів фізичну працю, тож готовий був вчитися цілими днями.

– Як дивно! А я ненавиджу книжки й люблю працювати, – завважив Ден.

– Люди бувають різні. Потрібні й робітники, й учені – справа для всіх знайдеться. Тільки, гадаю, що й робітникам не завадить навчання, а вченим – вміти працювати в разі потреби, – відповіла пані Джо, багатозначно глянувши спочатку на Дена, а потім на Демі.

– Я можу працювати, – сказав Демі, з гордістю показуючи три маленьких мозолі на руці.

– А я вчуся, – підхопив Ден, глянувши на списану цифрами класну дошку.

– Ось послухайте, що зробив Джемс. Він не хотів бути егоїстом, але мати дуже пишалася їм і дозволяла робити, що завгодно. Тож працювала не покладаючи рук, щоб у нього були книжки й достатньо часу для читання. Якось восени Джемс задумав вступити до школи й пішов до пастора, сподіваючись, що той допоможе йому пристойно одягнутися й купити підручники. Пастор чув про лінощі Джемса, і йому не хотілося допомагати хлопчикові, який не дбає про матір і змушує її працювати на себе. Такий хлопчик, як йому здавалося, буде поганим учнем. Однак він зацікавився Джемсом, коли зрозумів, що той серйозно хоче вчитися, і, щоб дізнатися наскільки щиро говорить хлопчик, сказав:

– Я допоможу тобі одягом і книжками, але за однієї умови, Джемсе.

– Якої, сер? – запитав хлопчик, і очі його заблищали.

– Ти повинен будеш всю зиму наповнювати ваш ящик для дров, щоб твоя мати не мала в них потреби. Тільки-но ти перестанеш це робити, твоє навчання скінчиться.

Джемс засміявся від такої дивної пропозиції й погодився, вважаючи, що це буде неважко. Він став ходити в школу, й спочатку все було добре, бо стояла осінь, і в лісі було повно трісок і хмизу. Вранці та ввечері Джемс набирав повний ящик і рубав товстіші гілки для маленької кухонної плити. А оскільки його мати витрачала дрова дуже економно, то роботи в нього було небагато.

Але коли в листопаді почалися морози, справа пішла гірше, бо дрова витрачалися дуже швидко. Мати купила трохи дров на свої важко зароблені гроші. Їх вистачило ненадовго, і Джемс зрозумів, що йому пора подбати про новий запас. Пані Сноу була слабка, страждала на ревматизм і вже не могла працювати так багато, як раніше. І Джемсу довелося відкласти свої книжки й узятися за роботу.

Це було дуже важко для нього, бо він у школі добре вчився і так цікавився своїми уроками, що важко відривався від них, коли мати кликала його обідати або приходив час лягати спати. Однак Джемс знав, що пастор стримає своє слово, тому, хоч і неохоче, але у вільний час заробляв гроші на дрова.

Він брався за будь-яку роботу, виконував найрізноманітніші доручення: стеріг корову сусідки, допомагав старому церковному сторожу прибирати й топити церкву в неділю, тож заробляв достатньо, щоб потроху купувати дрова. Але жити ставало дедалі важче. Дні були короткі, зима стояла страшно холодна, дорогоцінний час летів швидко, тож доводилося кидати свої улюблені книжки для нудної та важкої роботи, якій не було кінця-краю.

Пастор уважно стежив за Джемсом і, бачив, що той добре виконує завдання, тож вирішив допомогти хлопчикові. Він часто зустрічав Джемса в лісі, де рубали дрова, бачив, як той повертався додому, тягнучи санчата й одночасно щось повторюючи. «Хлопчик гідний поваги, – думав пастор. – Цей урок приніс йому користь, а потім я дам йому що-небудь легше».

У різдвяний святвечір величезний віз з дровами під'їхав до маленького будиночка. Робітник скинув їх біля дверей і поклав новеньку пилку та листок паперу, на якому було написано: «Бог допомагає тим, хто сам собі допомагає».

Прокинувшись вранці в перший день Різдва, Джемс, що не мріяв ні про які подарунки, побачив біля ліжка теплі рукавички, які мати виплела йому своїми хворими руками. Він

дуже зрадив подарунку, але ще більше ніжним словам матері, коли вона назвала його «добрим сином».

Коли ж Джемс побачив біля вхідних дверей купу соснових і дубових дров та прочитав записку, то здогадався, хто їх прислав і зрозумів намір пастора. Він подякував йому й старанно взявся за роботу. Того дня інші діти гралися й веселилися, а Джемс пиляв дрова. Однак, гадаю, що з усіх міських хлопчиків найщасливішим був саме той, який, надівши нові рукавички, весело наповнював ящик дровами для матері.

– Це чудова розповідь! – вигукнув Ден, який любив прості історії з реального життя значно більше, ніж чарівні казки. – Цей хлопчик мені подобається.

– Я можу колоти для тебе дрова, тітонько Джо, – сказав Демі, дуже задоволений, що знайшов новий спосіб заробляти гроші для своєї матері.

– А тепер розкажіть що-небудь про поганого хлопчика, – попросила Нен. – Мені такі історії більше подобаються.

– Ні, краще про погану, вперту дівчину, – порадив Томмі, все ще ображений на Нен.

Але пані Джо більше не розповіла нічого. Поглянувши на Роба, вона побачила, що малюк міцно спить, стискаючи в пухкенькій руці останнє кукурудзяне зерно. Зі своїм скарбом пані Джо піднялася нагору й поклала його в ліжко.

– Подивимося, хто ще прийде, – сказав Еміль, для більшої спокуси відкривши двері.

Мері-Енн пройшла повз першою, діти покликали дівчину, але її вже попередив Сайлес, і вона тільки засміялася, але в кімнату не увійшла. Раптом в залі почувся гучний голос, який наспівував:

Ох чому, ох чому, у мене на душі такий сум...

– Це дядько Фриц, – зрадив Еміль. – Смійтеся всі й він неодмінно увійде.

Гучний вибух реготу пішов за цими словами, й пан Баер увійшов до кімнати, одразу запитавши:

– Чому це ви так смієтеся, діти?

– Ага! Попався! Попався! – закричали всі й зачинили двері. – Вам не можна буде вийти звідси доти, поки ви не розповісте якусь історію.

– Он воно як! Ну що ж, я й не хочу нікуди йти, тут так весело. Зараз же заплачу вам свою данину.

І пан Баер, сівши зручніше, почав розповідати:

– Багато-багато років тому твій дідусь, Демі, поїхав у велике місто прочитати проповідь, щоб зібрати кошти для притулку бідних сиріт, який задумали відкрити добрі люди. Його промова справила сильне враження на вірян, тож сума винагороди була значною.

Коли пізно ввечері він повертався додому, по дорозі йому трапилося дуже безлюдне місце – наче створене для грабіжників, тільки-но встиг подумати дідусь, як з лісу вийшов чоловік досить підозрілого вигляду й зупинився, ніби чекаючи на подорожнього.

Дідусь занепокоївся, згадавши про гроші, й спочатку хотів повернути назад, але кінь його дуже втомився, до того ж йому не хотілося підозрювати, можливо, зовсім невинну людину.

Тож він прямував далі, а коли підїхав ближче й побачив, яким блідим, слабким й обірваним був той чоловік, йому стало соромно за свої підозри й, зупинивши коня, він сказав: «Ви, напевно, втомилися. Хочете, я підвезу вас?».

Незнайомець дуже здивувався, й спочатку нічого не відповідав, наче перебуваючи в нерішучості, а потім все-таки сів в екіпаж. Він, мабуть, не мав ані найменшого бажання заводити розмову, але дідусь, як завжди, доброзичливо заговорив про те, який важкий цей рік, скільки доводиться страждати бідним і як їм іноді буває важко.

Дідусів супутник трохи пом'якшав від ласкавого поводження й розповів, що довго хворів і не міг знайти роботу, що в нього багато дітей і годувати їх нічим, і відчай його не відпускає.

Дідусеві стало так шкода чоловіка, що він забув свій страх і, запитавши в бідняка ім'я, сказав, що постарається знайти йому роботу в найближчому місті, де в дідуса були друзі.

Він хотів записати його адресу, а для того, щоб дістати папір і олівець, треба було вийняти туго набитий гаманець. Незнайомець не міг відірвати від нього очей. Тоді дідусь, хоч і злякався цього погляду, але сказав якомога спокійніше: «Я везу трохи грошей для бідних сиріт. Дуже хотів би, щоб вони були моїми власними – тоді я з радістю поділюся б з вами. Я не багатий, тож знаю, що доводиться виносити бідним. Ось ці п'ять доларів мої, це подарунок від мене для ваших дітей».

Похмуре обличчя нещасної людини просвітліло, він взяв п'ять доларів, не чіпаючи грошей сиріт, а біля міста попросився вийти. Дідусь потиснув йому руку й збирався вже їхати далі, коли цей чоловік сказав: «Я був у відчаї, коли ми зустрілися, тож вже налаштувався на пограбування, але ви були такі добрі до мене, що я не зміг зважитися на це. Нехай Господь благословить вас, сер, за те, що ви утримали мене від злочину».

– Дідусь зустрічався з ним після цього? – запитав Демі.

– Ні, але я впевнений, що цей чоловік знайшов роботу й у нього більше не виникало думок про пограбування.

– Розкажи ще що-небудь, дядько! – вигукнула Дейзі.

– Ти повинен, бо тітка Джо розповіла нам дві історії, – підтримав її Демі.

– Тоді, я, навпаки, нічого не винен і приборежу свої історії до іншого разу. Слухати їх надто багато так само шкідливо, як їсти занадто багато цукерок. Я заплатив вам свій штраф і маю йти.

І пан Баер хутко опинився біля дверей. І хоч ватага перехоплювачів кинулася за ним, йому вдалося прослизнути в кабінет. Хлопчики, схопивши облизня, з шумом повернулися назад.

Ця погоня так їх розвеселила, що їм уже не хотілося сидіти спокійно, й вони завелися в піжмурки. Розповідь пана Баера, очевидно, пом'якшила серце Томмі, бо, піймавши Нен, він шепнув їй: «Мені дуже шкода, що я називав тебе поганою, впертою дівчиною».

Нен не залишилася в боргу. Коли після жмуток почали ховати гудзик і настала її черга, вона шепнула йому: «Тримай міцніше те, що я тобі дам», і так ласкаво усміхнулася, що Томмі не здивувався, коли в нього в руках замість гудзика опинилася каблучка, сплетена з кінського волосу.

Нен давно подарувала його Томмі, але сьогодні, посварившись із нею, він його повернув. Томмі нічого не сказав, тільки усміхнувся, глянувши на дівчинку. Але коли всі пішли спати, він запропонував Нен найкращий шматочок від свого яблука. Вона побачила каблучку в нього на пальці, взяла шматочок, і мир був відновлений.

Їм обом було соромно за всі сварки, тож однаково легко вони казали одне одному: «Пробач». Дитяча дружба не переривалася й вони ще довго будували свої повітряні замки у вербовому сховищі.

XXI. Подяка

Це свято в Пламфілді мало власні традиції. Зокрема, вже за кілька днів до нього вся жіноча людиність почала пекти пироги й пудинги, відбирати фрукти, наводити чистоту. Дівчатка ходили з поважними, схвильованими обличчями, допомагаючи Ейзі й пані Джо, а хлопчики тинялися біля заповітного місця, вдихали апетитні запахи, поглядали нишком на таємничі приготування й іноді отримували дозвіл спробувати що-небудь смачненьке.

Але цього року, схоже, готувалося щось особливе – будинок ходором ходив від страшної метушні.

Звідкись діставалися старі стрічки й усілякі інші прикраси, діти різали й клеїли золотий папір, носили гори картону, а також вати, фланелі та великого чорного бісеру для Франца й пані Джо. Нед стукав молотком, створюючи якісь дивні пристосування. Дейзі й Демі ходили, щось шепочучи, ніби повторювали урок. Страшний гуркіт лунав часом в кімнаті Еміля, а з дитячої, куди іноді відсилали Роба й Тедді, чувся веселий сміх.

Пана Баера особливо цікавило, куди подівся величезний гарбуз Роба. Нарешті його урочисто принесли на кухню, відтак на величезному блюді виросла гора золотистих пиріжків. Але на них пішло не більше чверті гарбуза. Куди ж поділася решта? Гарбуз зник, але це анітрохи не турбувало Роба. Він тільки сміявся, коли його запитували про це, й повторював татові: «Почекай, побачиш». Річ у тім, що для тата Баера готувався сюрприз, і всі прикусили язика, боячись, щоб він не дізнався завчасно.

І пан Баер слухняно заплющував очі й затикав вуха, намагаючись не помічати того, що робилося на очах у всіх, не чути слів, які говорилися привселюдно, і нібито не розумів зовсім явних таємничих приготувань, що відбувалися навколо нього. Він, як будь-який німець, любив сімейні свята й заохочував їх усім серцем: тоді в будинку було так весело, що хлопчикам і на думку не спадало шукати розваг в інших місцях.

Коли нарешті настав довгоочікуваний День подяки, хлопчики вирушили в дальню прогулянку, щоб добряче зголодніти до обіду. Наче їм було потрібно про це дбати! Дівчата залишилися вдома: вони допомагали накривати на стіл і уважно оглядали все в останній раз.

Класну кімнату зачинили ще напередодні ввечері, й пану Баєру було заборонено до неї заходити. Тедді охороняв двері, як дракон, хоч йому страшенно хотілося все розповісти татові. І тільки геройська самовідданість батька, який не бажав слухати, допомогла йому не видати таємниці.

– Ну ось, все готово й усе чудово! – урочисто вигукнула Нен, коли приготування закінчилися.

– Ем... знаєш... все йде прекрасно, й Сайлес пам'ятає, що йому потрібно робити, – додала Дейзі, радіючи, що все так добре влаштувалося.

– Це найхитріша штука з усіх, які я бачив, – сказав посвячений у таємницю Сайлес, регочучи, як дитина.

– Ой, вони йдуть! Чуєш, як співає Еміль? Біжимо одягатися! – вигукнула Нен і разом з Дейзі кинулася з усіх ніг нагору.

Хлопчики прийшли додому, нагулявши такий апетит, що величезна індичка, напевно, затремтіла, якби могла відчувати страх. Вони теж пішли одягати святкове вбрання й так старанно милися, зачісувалися і вбиралися, що серце будь-якої жінки тануло б від щастя.

Коли пролунав дзвоник, хлопчики з шойно вимитими обличчями, гладко причесаним волоссям, в чистих комірцях і недільних курточках увійшли до їдальні. Пані Джо в чорному шовковому платті, з букетиком своїх улюблених хризантем на грудях, сиділа на чолі столу й була, за висловом хлопчиків, «чудова».

Дейзі й Нен самі були схожі на квіти у своїх нових зимових сукенках з яскравими поясами й бантиками у волоссі. Тедді теж був дуже милий у яскраво-червоній сорочечці та своїх найкращих черевичках, які поглинали всю його увагу.

Коли батьки Баери, що сиділи на протилежних кінцях столу, глянули одне на одного й на щасливі обличчя дітей, вони подумали однаково: «Наша праця не даремна. Подякуємо за це Богу й хай так триває».

Протягом кількох хвилин всі мовчали, чувся тільки стукіт ножів і виделок. Мері-Енн з рожевим бантиком у волоссі так і літала навколо столу, подаючи чисті тарілки й нові страви. Майже все, що вирощували діти, було на столі, тому кожен намагався звернути увагу на свої продукти.

– Краще за цю картоплю я нічого не їв, – завважив Джек, отримавши четверту велику розсипчасту картоплину.

– Деякі з моїх трав пішли на фарширування індички, ось чому вона така смачна, – сказала Нен, із задоволенням кладучи в рот шматочок м'яса.

– Мої качки – першого сорту, – похвалився Томмі. – Ейзі каже, що їй ніколи не доводилося бачити таких жирних.

– Наша морквина чудова, правда? А петрушка ще краща, – сказав Дік, а Доллі, обгризаючи кістку, тільки пробурмотів щось незрозуміле.

– Я допомагав робити пиріжки з мого гарбуза! – крикнув Роб.

– Я рвав яблука, з яких зроблений сидр, – підхопив Демі.

– Я – брусницю для соусу, – не відставав Нед.

– А я – горіхи, – додав Ден.

– Хто придумав це свято, День подяки? – запитав Роб. Він вперше вбрався в штанці й курточку, тож, можливо, через це відчув жвавий інтерес до історії своєї батьківщини.

– Хто може відповісти на це запитання? – пан Баер глянув передовсім на хлопчиків, що краще за інших знали історію.

– Я можу, – сказав Демі. – Пілігрими.

– А чому? – запитав Роб, не чекаючи, щоб йому пояснили, хто такі «пілігрими».

– Я забув, – чесно відповів Демі.

– Здається, тому, що коли вони мало не вмирили з голоду, в них дуже добре вродив хліб. І тоді вони сказали: «Подякуємо за це Богу» – й придумали свято, День подяки, – сказав Ден, якого цікавила історія мужніх пілігримів.

– Добре. Ніяк не думав, що ти можеш запам'ятати що-небудь, крім відомостей з природознавства, – похвалив Дена тато Баер.

– Ну, тепер ти зрозумів, Робе? – запитала пані Джо.

– Ні, не зрозумів. Я думав, що «пілігрими» – це такі великі птахи, які живуть на скелях. Вони намальовані в книжці Демі.

– Він каже про пінгвінів. Ну ти й гусак! – і Демі, відкинувшись на спинку стільця, голосно зареготав.

– Не смійся над ним, а краще поясни йому, якщо можеш, – сказав пан Баер, додавши Робу ще соусу з брусниці, щоб утішити його.

– Добре, – й Демі, зібравшись із думками, почав розповідати про пілігримів, які, напевно, усміхнулися б, якби могли почути його версію. – Річ у тім, Робе, що деякі англійці не любили короля або щось на кшталт цього. І вони сіли на кораблі й поїхали в цю країну. Тут була прірва індіанців, і ведмедів, і диких звірів, і вони жили в фортецях.

– Ведмеді? – уточнив Роб, який слухав з великим інтересом.

– Ні, пілігрими, бо індіанці на них часто нападали. У них було дуже мало їжі, й вони ходили до церкви з рушницями, й багато хто з них помер. Вони зійшли з кораблів поблизу скелі, яка називається Плімутською. Тітка Джо бачила її й доторкалася до неї. Пілігрими вбили

всіх індіанців і розбагатіли, й повісили всіх чаклунок, і були дуже хороші. Мій прапрапрапрадід приїхав сюди на одному з цих кораблів, який називався «Мейфлауер». І вони влаштували свято, День подяки, і ми святкуємо його щороку, і я це дуже люблю... Будь ласка, дайте мені ще трошки індички.

– Вважаю, що з Демі вийде історик: він так ясно й докладно викладає події, – з усмішкою сказав дружині дядько Фриц, відрізаючи насадку пілігримів третій шматок індички.

– Я мав впевненість, що на День подяки можна їсти скільки хочеш, а Франц каже, що не можна, – невдоволено буркнув Надутий Качан.

– Франц має рацію. Не їж занадто багато, а то ти не зможеш брати участь у сюрпризі, – сказала пані Джо.

– Я постараюся. Але всі багато їдять у це свято, і це подобається мені більше, ніж утримуватися від їжі, – завважив Надутий Качан. Він дотримувався народного повір'я, за яким в День подяки потрібно їсти якомога більше, мало не до розладу шлунка й головного болю.

– Ну, мої пілігрими, не підіймайте великої метушні, побережіть себе для вечора, – сказала пані Джо, коли розлили сидр, і обід закінчився проголошенням тосту за загальне здоров'я.

– Я заберу з собою дітей і поїду з ними кататися, це буде найкраще, – сказав пан Баер. – А ти відпочинь, моя дорога, а то до вечора зовсім знесилишся.

Так і зробили. Всі наділи пальта й капелюхи та поїхали кататися, залишивши пані Баер відпочивати.

Чай пили раніше, ніж зазвичай. Після нього повторилося причісування й миття рук, а потім діти стали з нетерпінням чекати гостей. Мали бути тільки свої: свята завжди справлялися у Баєрів у сімейному колі.

Приїхали пан та пані Марч з тіткою Мег, милою й красивою, попри траурну сукню й чепчик вдови, що обрамляв її спокійне обличчя, дядько Тедді з тіткою Емі й принцесою Бесс, яка була більше ніж будь-коли схожа на вінценосну особу – у блакитному, як небо, платтячку та з величезним букетом оранжерейних квітів. Вона встромила по квітці в петличку кожному хлопчикові, що додало їм ще більш елегантного і святкового вигляду.

Тільки один гість був незнайомий і його Баерам представив дядько Тедді:

– Це пан Хайд. Він розпитував мене про Дені, тож я запропонував йому приїхати до вас і переконатися самому, наскільки хлопчик змінився на краще.

Баєри зустріли пана Хайда дружньо, задоволені тим, що він згадав про хлопчика. Але поговоривши зі своїм гостем кілька хвилин, порадили й тому, що познайомилися з ним, – таким цікавим, веселим і простим співрозмовником він виявився.

Обличчя Дена засяяло, коли він побачив свого друга, а той був приємно здивований, помітивши, яка разюча зміна сталася в зовнішності та поведінці хлопчика. Потім друзі сіли в куток і, забувши про різницю в роках та освіті, гаряче заговорили про те, що так цікавило їх обох.

– Пора починати, а то артисти заснуть, – сказала пані Джо.

Вона сама, її чоловік і гості вирушили в клас і сіли перед завісою, зробленою з двох ковдр. Всі діти зникли, але стриманий сміх і вигуки за завісою видавали їхню присутність.

Першими на сцену вийшли гімнасти під проводом Франца й стали показувати свою силу. Шість старших хлопчиків у синіх панталонах і червоних сорочках підіймали гири й різні вантажі під музику пані Джо, що грала на роялі за сценою. Ден з таким захопленням робив вправи, що деякі почали побоюватися, щоб він не позбивав з ніг своїх товаришів або не жбурнув у глядачів мішок з бобами. Його надихала присутність пана Хайда, а також бажання потішити своїх вихователів.

– Славний, сильний хлопчик, – сказав пан Хайд, ще більше зацікавившись Деном, після того як вислухав про нього докладний звіт. – Якщо я через рік або два відправлюся в Південну Америку, то попрошу вас, пане Баєре, дозволити Дену – хоч на якийсь час – поїхати зі мною.

– Хоч нам і шкода розлучитися з нашим юним Геркулесом, – відповів пан Баер, – але я з задоволенням відпущу його з вами. Така подорож принесе йому велику користь.

Ден чув цю розмову, і його серце забилося від радості – адже він побачить нові країни й подорожуватиме разом із паном Хайдом.

Після гімнастичних вправ Демі й Томмі розіграли маленьку старовинну п'єску «Гроші змушують бігти й коней». Демі грав дуже добре, а Томмі в ролі старого фермера був просто чудовий. Він так майстерно наслідував Сайлеса, що глядачі сміялися до упаду. І навіть сам Сайлес так розреготався, що Ейзі була змушена кілька разів вдарити його по спині.

Потім Еміль у костюмі моряка проспівав пісню, в якій багато говорилося про «бурхливі вітри» й «тихі береги», а від приспіву: «Руль під вітер, братці!», який підхоплювали всі хором, тремтіли стіни.

Після Еміля Нед у крилатому капелюсі виконав кумедний китайський танець, стрибаючи при цьому, як величезна жаба.

Оскільки в Пламфілді ніколи не було публічних іспитів, то діти вирішили скористатися нагодою, щоб похвалитися своїми знаннями в арифметиці, правописі й читанні.

Джек здивував публіку надзвичайною швидкістю, з якою робив всілякі обчислення на класній дошці, Томмі відзначився в правописі, а Демі так мило прочитав французьку байку, що дядько Тедді був у захваті.

– А де ж іще діти? – запитували гості, коли завіса опустилася.

– Ось це і є сюрприз, та ще й який! – сказав Демі. Він підійшов поцілувати матір і залишився біля неї, щоб давати пояснення по ходу вистави.

Тітка Джо повела маленьку принцесу – на подив її тата, який ще сильніше, ніж пан Баер, висловлював своє здивування, нетерпіння й бажання якнайшвидше дізнатися, що буде далі.

Нарешті, після досить тривалого шелестіння, стукоту й чутних всій публіці наказів головного розпорядника завіса під звуки тихої музики піднялася, й глядачі побачили Бесс, яка сиділа біля вогнища, зробленого з темного картону. Їй дісталася роль Попелюшки. Сіре платтячко на ній було подране, маленькі черевички розірвані, а печальне обличчя, обрамлене довгим золотистим волоссям, здавалося таким прекрасним, що глядачі дивилися на маленьку актрису не тільки з усмішкою, але й зі сльозами на очах. Вона сиділа тихо доти, поки хтось не шепнув:

– Починай!

Тоді вона зітхнула й сказала:

– О, як би мені хотілося поїхати на бал! – та так натурально, що її тато відчайдушно закліпав, а мама вигукнула:

– Ну що за диво!

Ці знаки схвалення змусили Попелюшку забути свою роль, і вона, похитавши головою, сказала:

– Ви не повинні зі мною лозмовляти.

Негайно ж настала глибока тиша, й почулися три удари в стіну. Попелюшка здавалася переляканою, але перш ніж вона згадала, що повинна сказати: «Що це таке?», задня сторона вогнища відкрилася, як двері, й звідти із певними труднощами вилізла її хрещена мати – чарівниця. Її зображувала Нен – у червоному плащі, загостреному капелюсі та з чарівним жезлом в руках, змахнувши яким, вона сказала надзвичайно урочисто:

– Ти поїдеш на бал, моя люба!

– Так зніми з мене це і покажи всім моє чудове платтячко! – вигукнула Попелюшка.

– Ні-ні, ти повинна сказати: «Як же могу я їхати в такому лахмітті?» – зупинила її хрещена, причому своїм звичайним голосом.

– А, точно! – і принцеса, анітрохи не бентежачись, повторила цю фразу.

– Я перетворю це лахміття на чудову сукню, бо ти гарна й добра дівчинка, – сказала чарівниця вже тоном, який відповідав її ролі, й, розстебнувши сірий фартушок Попелюшки, зняла його.

Під ним виявився розкішний наряд. Бесс вдягнули як придворну даму – в атласну сукню, до якого був пристебнутий довгий рожевий шовковий шлейф. Хресна наділа на Попелюшку корону з рожевим і білим пір'ям і дала їй пару туфельок зі срібного паперу. Дівчинка вдягла їх і, піднявши спідницю, звернулася до публіки:

– Це мої кришталеві туфельки! Які вони гарненькі, плавда?

Вона була в такому захопленні від них, що неохоче повернулася до своєї ролі:

– Але у мене немає екіпажу, мамо!

– Він зараз приїде! – вигукнула Нен і так змахнула жезлом, що ледве не збила корону з голови принцеси.

І тут настав найефектніший момент вистави. Спочатку глядачі побачили мотузку, яка тягнулася по підлозі. Потім Еміль голосно скомандував за сценою: «Нахиліяй!», а Сайлес пробасив: «Тримай так!», і мотузка натяглася, почувся сміх, і з'явилися чотири величезні сірі щури з тремтячими ногами і досить дивними хвостами, але з чудовими мордочками, на яких, як справжні очі, блищали великі чорні бісеринки.

Вони везли або, вірніше, удавали, що везуть, чудовий екіпаж, зроблений з половини гігантського гарбуза Роба. Він стояв на колесах від візка Тедді, пофарбованих жовтою фарбою під колір карети. Попереду було влаштовано сидіння, на якому розташувався гарненький маленький кучер у білій перуці з вати, трикутному капелюсі, червоних панталонах і прикрашеному позументами жупані. Він так голосно плескав довгим бичем і так сильно натягував віжки, що його коні найнатуральнішим чином підіймалися на диби. Кучером був Тедді. Коли він із сяючим від захвату личком глянув на публіку, всі мимоволі заплодували йому, а дядько Тедді сказав:

– Якби я зустрів такого чудового кучера, то найняв би його негайно!

Екіпаж зупинився. Хрещена мати посадила в нього Попелюшку, і та поїхала, пославши публіці повітряний поцілунок. Її кришталеві черевички стирчали попереду, а рожевий шлейф тягнувся позаду, бо за всієї елегантності екіпажу він все-таки був трохи затісний для її високості.

Друга дія відкрилася балом, на якому були присутні Нен і Дейзі, оздоблені, як павичі. Особливо добре зображувала старшу сестру Нен, яка, походжаючи залом палацу, кидала зневажливі погляди на уявних дам. Принц сидів на самоті на вельми нестійкому троні й, поглядаючи з-під величної корони, крутив шпагою і з захопленням дивився на розетки своїх черевиків.

Коли увійшла Попелюшка, він вигукнув:

– О, хто це? – й одразу запросив її танцювати, а сестри нахмурились і стали дивитися в бік.

Чарівна парочка танцювала дуже гарно. Правда, шлейф принцеси дуже заважав їй, а принц Роб кілька разів спотикався об свою шпагу, але танцюристи успішно подолали всі труднощі.

– Зніми з ноги туфельку, – шепнула пані Джо, коли після закінчення танцю дама хотіла сісти.

– О, я й забула, – сказала Попелюшка і, знявши срібну туфельку, акуратно поставила її посеред сцени.

– Ну, тепер ти повинен відшукувати мене! – крикнула вона принцу й побігла, а він, схопивши туфлю, кинувся за нею.

У третій дії з'являється, як відомо, герольд з туфелькою. Герольдом був Тедді в тому ж самому костюмі кучера. Він засурмив у ріжок, і пихаті сестри спробували надіти туфельку. Нен

навіть удала, що хоче відрізати собі великий палець ножом для паперу, і так добре виконала цю операцію, що герольд злякався й попросив її бути обережніше.

Потім покликали Попелюшку. Вона прийшла, приміряла тифельку і, коли та прийшлася їй впору, крикнула:

– Я плинцеса!

Дейзі заплакала й почала просити в неї вибачення, а Нен, яка любила трагічні сцени, трошки змінила п'єсу і в удаваній непритомності впала на підлогу, де і пролежала до кінця, з великим інтересом спостерігаючи виставу.

До фіналу залишалось вже трошки. Негайно ж вбіг принц, впав на коліна й гаряче поцілував руку Попелюшки, а герольд так голосно засурмив у ріг, що мало не оглушив усіх присутніх.

Не встигла опуститися завіса, як принцеса втекла зі сцени до батька з криком:

– Тату, ну як, чи добре я глала?

А принц і герольд, озброївшись бляшаним різком і дерев'яною шаблею, почали фехтувати.

– Все було чудово! – в один голос повторювали глядачі, обсипаючи похвалами артистів.

Коли шум затих, з'явився Нет зі своєю скрипкою.

– Т-с-с! Тихіше! – закричали діти.

Все замовкло, і Нет заграв.

Баери думали, що він вибере якусь з минулих, добре розучених п'єс, але, на свій подив, почули нову, чарівну мелодію, яку Нет грав так впевнено і з таким почуттям, що вони з подивом переглянулися, не вірячи своїм вухам. Це була одна з тих пісень без слів, які зачіпають серце, розповідають про тихі сімейних радощі й надії й приносять слухачам найвищу насолоду. Тітка Мег поклала голову на плече Демі, бабуся витерла очі, а пані Джо глянула на пана Лорі й шепнула:

– Це ти написав?

– Я хотів, щоб хлопчик подякував вам по-своєму, – відповів, нахилившись до неї, Тедді.

Коли Нет закінчив і хотів піти, пролунали бурхливі оплески, і його попросили зіграти ще раз. Він повторив пісню, причому здавався таким щасливим, що всі глядачі були зворушені. А потім заграв веселі старовинні танці, під які ноги зарухалися самі собою, й не можливо було всидіти на місці.

– Відсунемо меблі! – крикнув Еміль.

Вмить стільці опинилися біля стіни, дорослі сіли в безпечні куточки, а діти зібралися на сцені.

– Запрошуйте дам! – знову крикнув Еміль, і хлопчики кинулися до дівчаток, люб'язно запрошуючи їх на танець. Всім молодшим хлопчикам хотілося танцювати з принцесою, але вона вибрала Роббі, тож юний принц гордо повів її до танцю.

Пані Джо запрошували навперебій, а тітка Емі привела Дена у невимовний захват, відмовивши Францу й вибравши його. Нен танцювала з Томмі, Дейзі з Демі, а дядько Тедді запросив Ейзі, якій дуже хотілося потанцювати і яка була в захваті від наданої їй честі. Навіть Сайлес підхопив у танці Мері-Енн, і в впродовж пів години весь Пламфілд веселився на славу.

Після закінчення балу діти влаштували урочисту ходу. Попереду їхав гарбузовий екіпаж з принцесою й кучером. Запряжені в карету шури при цьому відчайдушно підстрибували.

Пізніше дорослі довго сиділи разом і говорили про своїх дітей.

– Яке в тебе щасливе обличчя, Джо, – сказав Тедді, підсідаючи до неї на диван. – Про що ти думаєш?

– Я думаю про свою річну роботу, Тедді, – з усмішкою відповіла вона, – і про майбутнє моїх хлопчиків.

– І, мабуть, всі вони виходять у тебе знаменитими поетами, художниками, державними діячами та хоробрими воїнами?

– Ні, тепер я вже не така честолюбна, як раніше. Мене потішить, якщо з них вийдуть просто хороші, чесні люди. Але маю зізнатися, що мрію про славу для деяких з них. Демі – особливий хлопчик, і я впевнена, що він зробить щось прекрасне й велике. З рештою, гадаю, теж все буде добре. Слухаючи сьогодні гру Нета, дійшла висновку, що з нього вийде видатний музикант.

– Ну, до цього ще далеко, але талант у нього, поза сумнівом, є, тож уже незабаром, гадаю, матиме змогу заробляти собі на хліб улюбленою справою. Залиш його в себе ще на рік або два, а потім я займуся ним і, сподіваюся, створю йому умови для розвитку.

– Це блискуча перспектива для бідного Нета. Коли він прийшов до нас пів року тому, то почувався таким самотнім... Майбутнє Дена теж, здається, визначилося. Пан Хайд візьме його з собою, тож я розраховую, що хлопчик стане для нього вірним і мужнім помічником. Ден один з тих, хто готовий служити вірою й правдою, якщо їх винагороджують довірою й любов'ю. Він такий енергійний, що зуміє сам влаштувати свою долю. Так, я дуже тішуся, що нам вдалося впоратися з такими двома різними хлопчиками на початку – слабким і неприборканим. А тепер обидва змінилися на краще й матимуть добре майбутнє.

– Яким дивом ти цього домоглася, Джо?

– Я просто любила їх і відкрито виявляла свою любов. Фриц зробив інше.

– Дорога моя, дивлячись на тебе, чомусь думаєш, що «просто любити» дуже непросто, – з цими словами Лорі ласкаво погладив Джо по худенькій щоці й подивився на неї ще ніжніше, ніж колись у молодості.

– Я вже стара й відцвітаю, але дуже щаслива, тому не треба мене жаліти.

– Так, твоя робота з кожним роком стає дедалі кращою, – сказав Тедді.

– Звичайно – адже всі ви так мені допомагаєте! – відповіла пані Джо, із вдячністю поглянувши на свого найщедрішого помічника.

– Гадаю, виховувати дітей – твоє покликання, Джо.

– А пам'ятаєш, як ти сміявся спочатку, та й тепер не припиняєш – над моїми планами. Хіба це не ти говорив, що нічого доброго не вийде, якщо я братиму у свою школу й дівчаток. А подивися, як все добре вийшло! – і вона показала на групу хлопчиків і дівчаток, які сміялися й дружно базікали між собою.

– Зізнаюся, що припустився помилки щодо цього, а на доказ мого розкаяння віддам тобі мою золотоволосу принцесу, коли вона підросе.

– Що ж, я пишатимуся, якщо ти довіриш мені свій скарб. Насправді, Тедді, вплив дівчаток виявився дуже корисним. Я знаю, що ти знову сміятимешся наді мною, але я вже до цього звикла. І ось зізнаюся тобі, що мені подобається дивитися на мою школу як на маленький світ. Я люблю стежити за успіхами маленьких чоловіків і спостерігати, як позитивно впливають на них маленькі жінки.

Дейзі обіцяє стати прекрасною дружиною й господинею, а всі хлопчики підпадають під чарівність її спокійного жіночного поведження. Нен – енергійна, діяльна дівчинка, з сильною волею. І подивися, як хлопчики захоплюються її мужністю, вони не заважають їй діяти на власний розсуд, знаючи, що в неї не тільки сильний характер, але і ніжне серце, й вона може багато чого зробити в їхньому маленькому світі. Твоя Бесс – чарівна, граціозна, витончена дівчинка. Завдяки її впливу хлопчики стають менш різкими й грубими, вона несвідомо облагороджує їх і допомагає стати джентльменами в найкращому сенсі цього слова.

– Не тільки тендітні леді на таке здатні, Джо. Іноді енергійна, мужня дівчинка, підтримуючи хлопчика своїм впливом, робить з нього людину, – сказав Тедді і з багатозначною усмішкою вклонився їй.

– Ні, гадаю, що чарівна дівчина, на якій одружився той хлопчик, про якого ти говориш, зробила для нього більше, ніж неприборкана, як Нен, подружка його юності. А, можливо, та

розумна, любляча жінка, яка дбала про нього, як про сина, допомогла йому стати таким, яким він став.

З цими словами Джо обернулася до матері, яка сиділа трохи осторонь поруч із Мег.

Тедді теж обернувся й, подивившись на пані Марч із синівською повагою й любов'ю, сказав:

– Усі троє багато для нього зробили, тож я прекрасно розумію, наскільки ці три дівчинки можуть допомогти твоїм хлопчикам.

– Не більше, ніж хлопчики їм самим. Нет приносить задоволення Дейзі своєю музикою, Ден справляється з Нен краще, ніж будь-хто з нас, а Демі вчить твою Бесс так успішно, що викликає здивування Франца – настільки, що він називає їх Роджер Ашем та леді Джейн Грей⁷. О, якби чоловіки й жінки так само довіряли й допомагали одне одному, як ці діти, – яким прекрасним був би тоді світ!

– Ти, зі свого боку, робиш для цього все, що можеш, моя любя, – сказав пан Марч, який вже збирався йти до екіпажу. – Продовжуй вірити у свою справу й доведи на своєму прикладі, що твоя мрія може здійснитися.

– Я не така честолюбна, тато. Просто намагаюся прищепити дітям те, що згодом зробить їхнє життя менш важким. Чесність, мужність, звичка до праці, віра в Бога, в інших людей і в самих себе – ось все, чого я намагаюся їх навчити.

– А більше нічого й не потрібно. Гадаю, що незалежно від того, досягнуть вони успіху чи ні, але благословлятимуть ваші старання, мої милі діти, – сказав пан Марч і, попрощавшись з усіма, вийшов.

У той час як пані Джо з чоловіком спокійно розмовляли між собою, щасливі тим, що добре виконали свою роботу, й горді схваленням батька, за знаком Тедді всі діти вбігли в клас і, схопившись за руки, заспівали і закружляли навколо Баєрів. Вони співали про те, як щасливо живуть діти в Пламфілді, й що в цей День подяки вони хочуть подякувати тату й мамі Баєр за їхню любов та опіку й сказати їм, як гаряче вони їх люблять. Діти співали:

*Літні дні пройшли,
Літня робота зроблена.
Осінні плоди зійшли,
Мама наша утомлена.
Свято настало в нас,
І страви смачні на столі,
Настав урочистий час,
З нами дорослі й малі.
День подяки, День подяки,
Усі ми зібралися тут,
Навколо нас радісні знаки,
Навколо нас квіти цвітуть.
І хочемо ми сказати,
Як любимо тата й маму,
Ми прагнемо показати,
Дорогу до нашого храму!*

Коло все звужувався – доти, поки професор і його дружина не опинилися посеред усміхених дитячих облич – живого символу любові. Любов – це така квітка, яка може рости на

⁷ Роджер Ашем та леді Джейн Грей – Джейн Грей була де-факто королевою Англії та Ірландії з 10 по 19 липня 1553 року. Роджер Ашем – вчений, який був запрошений до леді Грей.

будь-якому ґрунті й цвісти цілий рік, попри осінній вітер і зимові морози, роблячи щасливими тих, хто дарує її, і тих, хто її отримує.